

ГАЛАКТИКА ●
ГАЛАКТИКА ●
БИБЛИОТЕКА ●
БИБЛИОТЕКА ●

ИОРДАН РАДИЧКОВ

ВЕРБЛЮД

ЙОРДАН РАДИЧКОВ ВЕРБЛЮД

chitanka.info

Светът на Йордан Радичков е фантастичен свят. Населен с невероятни същества, той се крепи на народностните представи за добро и зло, за красиво и грозно. Човекът в него се приобщава към новото трудно, защото е здраво свързан с бита и нравите на своите предци. Минало, настояще и бъдеще се смесват, борят се за надмощие. И макар че времето тече неумолимо и техническите нововъведения навлизат все по-мощно, човекът в творчеството на Радичков се съпротивлява упорито, като изгражда своя фантастичен мир.

Разказите и новелите в тази книга разкриват богатството на Радичковото въображение, доказват силата и изобретателността на неговата неизчерпаема фантазия.

ПАНКО АНЧЕВ

„ТАМ, ДЕТО ЖИВЕЯТ ВЕРБЛЮДИ...“

Човеку е нужна опора, за да обясни света. А обяснява света, за да бъде могъщ, настъпателен и уверен в себе си. Животът не винаги е лесен и приятен. Така ни се иска да литнем, да се променим, да разбием оковите на тленното, но сме фатално обвързани и неизменно оставаме на земята. И докога ще се примиряваме с това?...

Ала каква е тази опора, необходима, за да тълкуваме света? Докъде и докога ще проникваме в тайните — дали някъде ще спрем, съкрушени, че по-нататък е невъзможно да се върви?

Писателят е този, който помага да се открият закономерностите и случайностите, да се проумеят загадките на душата и вселената, да се изрази с думи гибелната страст към познание и взаимност. И най-вече: да се различи доброто от злото. Иначе човекът ще се загуби в дебрите на страховете, а душата му ще тъне във вечен мрак.

Йордан Радичков наднича в бездните на страха и любопитството, несигурността и униението, на смущението и влечението по непонятното. Неговите герои са хора примитивни, т.е. малко образовани, с анахронични представи за света, с поостаряла и като че ли демодирана нравственост. Те трудно се приспособяват към новото, към техническите достижения. Но тази им непригодност има и предимства. Когато си част от природата, ти нямаш време да се замисляш за нейните капризи — за тебе те са факт неизбежен, въпреки че са страшни и трагични. Те трябва непременно да бъдат обозначени, персонифицирани дори, за да се обезсилят, да се приобщят към делника, да се доближат до простото човешко чувство и възприятие. Така прочее се ражда фантастичното у Радичковия епос.

Онова, което фантастите се мъчат да предскажат, Радичков го изобразява като част от ежедневието, като нещо видимо и осезаемо. То живее естествено и в съответствие с неприкосновените природни и нравствени закони. Човекът наблюдава природата около себе си, общува с нея, изучава я, като се мъчи да я подчини и използва в своя

изгода. Но тя го тласка към неприятни срещи, подлага го на опасни изпитания. У дома, между четирите стени, или сред блаженството на животинския домашен бит, варден от кучето и успокояван от котката, всичко му е далеч по-просто и лесно. Но домът му не е неприкосновена крепост, осигуряваща му мир и хармония. Тук се прониква лесно и лесно се предизвиква объркване. А когато човечецът излезе от дома си и прекрачи прага на кръчмата, за да се събере със съеляните си и да се отдаде на сладките разговори и пивкото вино, той още повече недоумява и не знае какво да прави. За него е все по-сигурно, че извън блаженството има нещо друго, което или го дебне коварно, или красиво го опиянява и озадачава. Още по-странен е досегът със света извън селото, с дивите животни и птици, с духовете на близки и скъпи преселници във вечния мир отвъд. Хора и сенки потъват в царството на фантазното, за да открият в него простите, но важни истини за смисъла на човешкия живот, заключаващ се в труда и създанието, в обичта между хората. Прояснението идва след нещо едновременно обичайно и изключително, което никога не е било и няма да се повтори; то ще хвърли в смут населението, ще го обърка и после дълго ще звучи в паметта му като знак от далечното, непостижимото, небесното. Колкото и страшно да е, то все пак е и желано, защото измива еднообразието, освежава чувствата, разкрива нови възможности за разсъждения и познание, подлага на изпитание съвестта и морала. При тези изпитания устояват непоқварените, вярващи в необходимостта от разумна промяна или поне от разнообразие.

Когато познанието се свежда до околното пространство и заобикалящите те хора, нямаш друг начин да обясняваш законите на природата освен през очите на себеподобните и съобразно техния духовен и практически опит. Живял вечно между едни и същи хълмове и край една и съща река, без да си ходил никъде другаде, непосредствал никого, но винаги очакващ гост отнякъде, все ще се надяваш за общуване с по-различни от тебе. Ако те не идват, ще трябва да си ги измислиш — нищо че ще бъдеш смешен. Доскоро живият близък или роднина се е превърнал в тенец и се е върнал на земята безплътен, но все така изобретателен, хитър, добър и работлив. Той е наказан заради невниманието на живите да довърши започнатото приживе, да спомне между земята и небето, да поучава и никога да не намери покой.

Затова, макар да помага, той плаши. Защото съдбата му е необичайна. Тенецът не е като всички — той е изключение и това е най-тежкото му наказание. Изключението в природата ще бъде наречено още „бибино лице“, защото безформеното, нелепото и противното, колкото и често да се среща, не преобладава в света на Радичковите герои. Назовано така, те го отделят и се пазят от него. Отмъщението им е в името — странно и безформено, то ще предизвиква и ще отвращава. И най-сетне: йероглифът. То е Радичковото название за нашествието на културата и масовата информация. Йероглифът е коварно безпътен — не като тенеца; в него липсва благородство и сърдечност. Той е неуморим и упорит като робот. И неговата упоритост няма предел и задръжки.

Тенецът, верблюдът, бибиното лице и йероглифът са елементите на ново подвижно ежедневие, не само изместващо, но и умъртвяващо старото. Новите истини разколебават старите; онова, което вчера е било добро и лесно се е различавало от злото, днес е многолико и сложно. А това значи, че човекът е вече различен. Той може още да не осъзнава промяната и затова навярно е смешен. Минало, настояще и бъдеще се сливат и водят безпощадна борба за надмощие. Кой ще победи? И каква ще бъде тази победа, каква ще е цената ѝ? Ще изкупи ли тя страданието, подигравките, усилията? Ще успокои ли душата и ще я направи ли устойчива пред внезапните нападения и обрати? Големите въпроси в техния абстрактен вид са непосилни за героя на Радичков, но преди да пристъпи към действие, той трябва да проумее поне смисъла на обстановката и на своята роля в нея. Да се огледа, да прецени силите си, да предугади последиците. И чак след това да действува, да си взима поука и извлича философия. Тази философия, изградена върху непосредствения опит и недопускаща отвлеченото разсъждение (то впрочем е напълно неуместно и невъзможно), е примитивна, елементарна, наивна. За сметка на това обаче в нея царствуват образи, символи, измислици, гротеска, нереално и фантазно. За „здравия разум“ тенецът и верблюдът са глупости, а йероглифът е вид писмо, но за героите на Радичков те са нещо друго, те са част от бита им. Ето как фантазното израства до начин на мислене, житейска позиция, средство за общуване, морал. Колкото повече познанието и цивилизацията обсебват човека, толкова той се отдалечава от подобен начин на мислене и възприемане на света.

Други са вече радостите и страховете му. Други са и възможните контакти с космическите пришълци.

Споменах за космическите пришълци и искам да обърна вниманието на читателя върху новелата „Дърворезачка“. Научнофантастичният сюжет за посещението на хора от други планети, дошли на земята да довършат някакъв отдавна заложен научен експеримент или за да отведат с нов космически апарат претърпелите авария техни другари, е разказан от Радичков пак като забавно приключение. Ситуациите са ту фантастични, ту напълно битово-реални — дори когато в тях участвуват пришълците. Всъщност трудно е да се каже дори кой е пришълец от космоса и кой земен жител. В цялата история животът е нарушил логиката си, обърнал е хората и те с удивление откриват нови връзки между явленията. Объркаността, невероятните положения имат вече по-модерно обяснение. Те не са дело на тенец, а на извънземни същества. Ала каквито и да са, пак ще бъдат надхитрени. Техните космически пътешествия са дело на някакви тайнствени сили, а не на съвършени космически апарати (какъв космически апарат може да бъде една обикновена дърворезачка). Забелязваме отново същата склонност: да се свежда непознатото и загадъчното до понятното, до битовото, с което вече сме привикнали. Така още веднъж ще се възстанови хармонията и редът.

Фантастите предсказват бъдещето. Те виждат в него осъществената си надежда за един по-съвършен свят с по-добър човек. Фантастът Йордан Радичков не се стреми да надниква в утрешния ден, защото той знае, че е тънка границата между вчера, днес и утре и че усъвършенствуването на техническите средства едва ли ще увеличи възможностите на човека да опознае сам себе си. Човекът и днес е невероятен и приказен. Дързък пред големия космос, той тръпне пред космоса на своето „аз“.

Този космос изобразява писателят.

ВЕРБЛЮД

ЛЕБЕДИ МОИ

Един циганин имаше няколко циганчета. Те бяха черни като дявола и мръсни като дявола. Веднъж циганчетата се втурнаха в една локва, почнаха да си играят и да се плакнат в нея и станаха по-черни от дявола и по-мръсни от дявола.

Излезе старият циганин пред катуна, видя черните и мръсни деца в локвата и възкликна от умиление:

„Лебеди мои!“

В старите черказки хроники е записано, че верблюдът живее навсякъде: в пясъка, във водата (имало водни верблюди), на небето; който може да погледне в Слънцето, ще види в неговото око верблюд. Записано е още, че той е дошъл най-напред от Луната — опустошил там всичко и когато нямало повече какво да пасе и потъвал навсякъде в прах до гърди, се разпръснал из вселената. Според същите хроники треви и храсти ще се появят на Луната едва след хиляда години и чак тогава ще може да се пасе.

Времето на разселването съвпада с чумното време. Черказци едва погребали своите умрели върху високото плато и на другия ден забелязали, че между камъните се разхождат верблюди. Възможно е туй да са били миражи, или пък очите на страха да са открили това. След време верблюдите изчезнали и когато черказци отишли на платото, видели, че то е оголено като кост и че тук и там върху камъните имало следи от зъбите на верблюда. Може би заради туй в хрониките е записано, че верблюдът яде камъка, както ръждата яде желязото.

Бог създава, верблюдът руши; той превръща всичко в пясъци.

Там, дето живеят верблюди — в Сахара или зад дългата китайска стена, — земята е превърната в пясък. Никой не знае кога и откъде ще се появи верблюдът, защото той живее навсякъде.

Старите хроники отделят особено място на едно откритие: хората, живеещи с верблюд, виждат край себе си фантастични истории. Много странни работи са станали по времето на верблюда. Един ден на небето се появили крави с рибешки опашки. Те не били нито хвъркати, нито пък били заковани там, махали си съвсем спокойно опашките и преживявали. Друг път на платото излязъл египетският фараон и държал реч. В хрониките не е записано нищо от речта, вероятно летописците не са разбирали египетския език. Фараонът нарисувал върху небето крокодил, качил се на него и преминал над къщите. От комините на къщите му влязъл пушек в очите и той плакал.

Неизвестен черказец се прибрал една нощ и вместо жена си намерил в леглото коза. Щом погледнал навън, черказецът видял на прозореца глава на верблюд.

Благодарение на верблюда селяните можали да видят Ной и неговия ковчег. Той се появил на платото, пуснал гълъба, но птицата не намерила маслиново клонче (в Черказки маслиновото дърво не вирее), върнала се в ковчег и Ной си заминал, като решил, че водата на потопа още не се е оттеглила. Веднага след Ной на платото излязъл верблюд и почнал да чеше хълбоците си в камъните. Веднъж пък изникнала от земята триглава ламя и почнала да бълва огън и пушеци. Черказци се въоръжили и се втурнали да отсекаат главите на ламята и да спасят селото. Чудовището изчезнало, сякаш пропаднало вдън земя. Вместо него черказци намерили там три верблюда да клатят спокойно косматите си глави.

Времето на верблюда станало като сън. Сините небеса се задръстили толкова много, че Слънцето едва намирало пролуки да се провере — то добивало формата ту на риба, ту на насекомо, ту подскачало като скакалец, ту ставало квадратно.

Небесата се изпълнили с градове, крепостни стени, пасбища, имало две голготи и два божигроба, кръстоносци яздели железни коне, Мойсей се разхождал със скрижалите, като застъпвал Слънцето по опашката, а турци и кърджалии въртели овни на шишове; в същото небе видели как Пилат си измива ръцете, как Крали Марко вдигнал

цялата земя и потънал до колене в небето, как Геновева живее с кошутата, какъв е адът и как точно дяволите измъчват грешниците — всичко видели старите черказци — и огъня, и казаните, и катрана. Самите дяволи седели като турци край огъня и много приличали на турците, които въртели овни на шишове. Всичко съществуващо преди черказци — бащи, деди и бабички — се появявало и чезнело върху небето; там те видели и самия Попокатепетъл — вулкана — как изригва огнена земя и застива внезапно, за да добие формата на верблюд.

Хрониките отбелязват също, че старите българи, щом дошли на наша земя, отведнъж открили на нея своите стари пасбища, жените си, дори децата и внуците си, пуснали конете, решени, че тук им е коренът, и когато насядали край огньовете, за да си нарежат на тънки резени пастърмата, зърнали в древната нощ усмивките на славянки, блуждаещите сенки на верблюди и силуетите на коне, които пият вода от Волга. В хрониките не се обяснява как тези неща са видени заедно — вероятно в туй им е помогнал верблюдът — той тогава се е усмихвал.

Много работи са видени, а други са преразказани и записани според разказите на втори и трети лица. Наши мореплаватели са се опитвали да открият Америка, преди още тя да бъде открита, но по пътя си срещали огромни препятствия, страшни водни гърбици, които трошели на трески корабите им, и понеже нашите познавали вече верблюда, откривали него в тези водни гърбици (в началото казахме, че има и водни верблюди). Въпреки всичко някои са успявали да се измъкнат с хитрост и са откривали Америка, но нито един от тях не се е върнал в Черказки, за да разкаже.

Летописците твърдят, че онези, които помиришат верблюда, забравят своя произход и в душата им пониква едно черно цвете. Всичко туй е усложнено от предположения и преразкази и може да се обясни единствено с намесата на верблюда. Някои пък твърдят, че всеки умиращ виждал усмивката на верблюд. Цар Дарий също видял такава усмивка; старият кмет на Черказки, който направи чешма по времето на кметуването, признал, преди да издъхне, че един верблюд е влязъл в стаята, усмихва му се и го кани да тръгне с него на път. Нашите и досега са убедени, че през студеното огнище на покойното време човек може да бъде пренесен единствено от верблюд.

Един черказки пустинник, уединен сред камъните на платото, виждал всяка нощ как една черказка селянка му се усмихвала и го викала. Тя лъскала светлите си зъби върху камъка и все повече се усмихвала. Една нощ пустинникът не издържал, излязъл иззад камъните и в същия миг открил, че не жена, а самият верблюд стоял там и си точел зъбите... Тъй е пропаднал пустинникът и колкото и да търсели на другия ден, дори кост не можали да открият от него — намерили там само една рибена люспа. Тогава решили, че колкото по-голяма е усмивката, толкова по-голяма е вероятността за верблюд.

Селянка разпространяваше дълго слуха, че мъжът ѝ ходи нощем с верблюд. Времената ставаха нови, верблюдът остаряваше, даже за известно време и съвсем го забравяха. Та тази селянка тъкмо в по-новите времена заговори за верблюд и отначало това събуди насмешка, но после зазвуча сериозно и нейните братя една нощ проследиха мъжа ѝ и макар че той много старателно прикривал дирите си, го намериха в една купа сено с верблюда. Черказецът си призна, че чак когато се пристрастил дотолкова, че всяка нощ ходел в купата със сено, разбрал, че това е работа на верблюд. Той не каза дали се е учил заедно с него да яде сено, пък и не го питаха, защото за какво ли друго е можел да ходи!

Пак по това време в черказкия манастир дойде калугер с шевна машина. Той си седеше кротко до прозореца в своята килия и въртеше машината. Можеше да ушие всичко на нея — и мъжко, и женско, и детско. Той шиеше съвсем евтино и седеше кротък като огнище зад прозореца със съвсем кротка усмивка върху косматото си лице. Черказките жени почнаха много да си шият дрехи и навсякъде заговориха за калугера и толкова много говореха, че мъжете решиха, че има някаква магия, и провериха съмненията си... Трябва ли да ви уверявам, че и тук имаше замесен верблюд в косматото лице на калугера.

Един чиновник в общината, незабележим човек с ръкавели, изведнъж реши да се ожени и премина няколко баира, за да си вземе жена. Тези баири лежаха кротко като верблюди и дядото на чиновника го съветваше да не отива толкова далече и да се спъва по гърбиците на верблюдите, защото не се знае какво ще влезе в къщата. Чиовникът не вярваше на старите хроники и си доведе великолепна жена; тя бе яка като Дан Колов — поне тъй твърдяха всички, които бяха виждали

бореца по панаирите. Веднъж (бяха си направили къща и я покриваха, жената носеше кал, а мъжът я качваше с кофа) двамата се скараха, жената му каза, че ще го хвърли от къщата, защото гредите на тази къща са нейни, нейният баща ги е докарал от планините. Тихият човек се разбесня, хвърли отгоре пълната кофа върху жена си и макар че тя бе много яка жена, падна в калта и лежа така известно време, за да си вземе дъха. После ревна като лъв и каквато беше едра и както бе гневна и потна, взе първото сечиво и почна да разбива с него къщата. Мъжът падна от покрива, струпана се съседя, но никой не смееше да пристъпи напред, за да измъкне сечивото от ръцете на жената. Тя въртеше своето страшно сечиво и разбиваше къщата и не спря, докато не превърна всичко в купчина тухли и греди, сякаш оттук бе минало земетресение. Жената се измъкна от червения облак, вдигнат при разрушаването, хвърли сечивото (това бе едно страшно и тежко рало) и погледна струпания народ спокойно, а народът откри върху лицето ѝ едва забележима усмивка. Почнаха да си шушукат, че това е верблюд, и се измъкнаха тихо, а верблюдът ги гледаше с меката си усмивка... Жената запази тази усмивка и след като лежа в болницата и нейният отпечатък се вижда и днес върху лицето ѝ. Тя крачи навсякъде из село, вдига рала и щом чуе гръмотевици, предупреждава черказци да се скрият по домовете, защото от небето ще дойдат верблюди и ще разрушат селото.

Знаменията в небето, записани в старите хроники върху кожата на верблюд, не се повториха. Никой повече не видя Ноевия ковчег, кръстоносците или пък египетския фараон с крокодила. Ние можем да завиждаме само на старите летописци, свидетели на фантастични събития и явления, но можем и да се радваме, че не живеем под страха за ужасната поява на верблюда, нито пък ще тръгнем подир миражите, които издига иронично пред нас, за да ни примами или да ни накара да настръхнат косите ни.

Благословено е нашето време!

И все пак, когато прелиствам старите хроники, когато преминавам през платото, върху чиито скали се виждат следи от зъбите на верблюда, или оглеждам венеца от планини, изплетен от гърбиците на верблюди, не мога да не усетя студенина в сърцето си. Спомням си също записаното от последния езически летописец, когато в Черказки нахлули християните: „И боговете, и хората са създадени от

верблюда!“ Опитвал съм се да гледам в Слънцето, за да видя наистина ли там има верблюд, но никога досега не съм откривал нищо, защото, щом погледна, и цялото небе се изпълва изведнъж с въртеливи движения.

Извънредно много съм затруднен с тези хроники и от самото название *верблюд*. На руски език тази дума значи камила. Но тълкуванието, което се дава на верблюда, отделни откъслечи от неговото описание и начинът на появяване и изчезване в никакъв случай не могат да бъдат свързани с камилата, макар че на няколко места става дума за гърбици. В една хроника се казва, че верблюдът ражда като човек, кърми като човек, макар че пасе само трева. Верблюдът живее единствено чрез тревата, доказателство за което е неговото преселване от Луната след опустошаването ѝ. Но как тогава да си обясним обстоятелството, че има и водни верблюди?

И после: защо верблюдът руши земята и я превръща в пясък? Не трябва ли тъкмо там да потърсим корена на загадката?

Още от детството ние, черказците, всмукваме заедно с майчиното мляко и хрониките за верблюда. Пак по същото време откриваме окото на Слънцето, за да зажумим пред неговата ослепителна светлина. Съветваха ни да не гледаме Слънцето, защото ще видим на него верблюд, а който види верблюд, ослепява. Ние не гледаме окото на Слънцето, затова пък можем да гледаме в което си искаме друго око. Червеното и кръгло кокоше око, жълтото око на кучето, черното биволско око, лъскавото око на коня, където човек може да се огледа. Това са все доверчиви очи, те са спокойни и ви гледат тъй, сякаш че търсят подкрепа. В тях няма верблюд.

Къде да търсим тогава верблюда?

Никой не знае каква форма има той, каква е неговата големина, какъв цвят и какъв мирис има.

Кожите от верблюд, върху които са писани старите хроники, са обработвани на ръка, после времето също тъй дълго ги е обработвало, тъй че ако ги погледнете днес, не ще определите цвета на верблюда и по никакъв начин не може да се докаже той люспест ли е, космат ли е, дали не е имал бронята на старите змейове, или пък е бил гладък като големите морски риби.

Разпитвал съм стари хора и някои от тях са ми казвали със сигурност, че верблюдът има копито — понякога нощем може да се чуе

как удря с копито земята.

Други са ми казвали, че няма копито, а само глава като кука и две уши, за да може да чува всичко.

Трети пък твърдят, че верблюдът може да бъде дърво, куче, надгробно слово, коридор или пък човек, както и гушцер; той можел да стои зад вратата ви, без да го виждате, само понякога ще усетите дишането му; или пък както си седите понякога, не сте ли забелязвали край вас въздухът да се раздвижва — виждали сте навярно: това е верблюд; или когато сте в къщи, с жената, изведнъж скачате настръхнали, готови сте да се разкъсате със зъби — знайте, че това е работа на верблюд, че той клечи в ъгъла и ви гледа с невидимото си око.

А има и черказци, които мислят, че това са стари истории, времената на верблюда са отминали, хората все пак са излезли похитри от него, като измислили времето, разделили го на години и всяка година ни отдалечава от верблюда. Затуй си честитим Нова година! Старите черказци, когато изпращали старата година, казвали: „Отиде си и тоя верблюд!“

В това предположение за времето има известен смисъл, човекът е трябвало да прибегне до хитрост, за да се спаси от ужаса на верблюда, макар че той продължава да върви с копитата си през времето и тук и там ние откриваме върху камъка следи от зъбите му. И досега още не е обяснено защо на няколко години има по една високосна година и месецът февруари става по-голям с един ден. Тъкмо този ден, казват някои черказци, е опашката на верблюда. Който имал добро обоняние, можел в този ден да усети мириса на верблюд.

Трябва да сме доволни все пак и да се поздравим, че човекът е измислил годината, за да може да измерва с нея отдалечаването си от верблюда; и пак посредством нея той ще определи кога са изминали тези хиляда години от преселението, за да поникне трева на Луната и да отидем на нея.

Първите летци след откриването на летателните уреди не забелязали никъде верблюди в пространството. Космонавтите на Съветския съюз и на Съединените американски щати също не разказват нищо за верблюда. Възможно е той да е проникнал много дълбоко във вселената и подобно Халеевата комета само понякога да ни навестява.

Той обезателно ни навестява. През 1959 година учените се озадачиха, че Земята почна да се върти по-бавно. Убеден съм, че някой верблюд е легнал на пътя ѝ и си играе с нея, както котката си играе с кълбо прежда.

Мнозина черказци твърдят, че ако ви ударят в гръб, това било верблюд; че ако чукате на някоя врата и не ви отворят, знайте, че зад вратата дреме око на верблюд. Че ние няма къде всъщност другаде да го търсим, а трябва да се вглеждаме в човешкото око. Тези черказци се опират пак на старите хроники, където на няколко места е записано — вгледайте се в окото, надникнете в неговия кладенец и вижте дали на дъното не дреме верблюд. Старите черказци, преди да тръгнат на път, са се гледали дълго в очите, както и преди да започнат някаква работа. За тях това е било лесно, те са познавали верблюда.

Времето, макар и снизходително, е извършило тази несправедливост към нас, като ни принуждава да търсим нещо, без да го познаваме. Ние не можем да се откажем от търсенето на верблюда, след като заплашва да превърне земята ни в пясъци само заради ужасния си навик да живее в пясъци. Пък и не само земята, той всичко превръща в пясък. Старите хроники ни казват, че ако видим прашна въздишка в пустинята, то това било въздишката на верблюд. Физиците наричат този верблюд атомен взрив, от чиито нажежени зъби пясъкът става на глеч — подобно глечта на застиващия Попокатепетъл, който черказците видели в своите небеса. Ако в градината на човечеството зърнем прашната въздишка на верблюд, това е лошо знамение — небето може да се изпълни с кръстоносци, голготи и кърджалии, налякали край огньовете, а Ной ще пуска гълъба на платото, за да дири маслиненото клонче.

Верблюдът — казват хрониките — може да превърне в пясък и най-зелената градина на приятелството. Окото да бъде будно, защото никой не знае кога и откъде ще се появи той — той живее навсякъде!

Това ми казват старите черказки хроники за верблюда и аз не мога да не им вярвам, защото те са записани върху самата му кожа.

БИБИНО ЛИЦЕ

Ако ви кажа, че бибино лице е хубаво, няма да ми повярвате. Пък и аз няма да ви го кажа, защото то не е никак хубаво. Мигар има нещо хубаво в едно лице, в което не можете да различите нито носа, нито челото, нито ушите, да не говорим за характера. Само една безкрайна и деформирана човка, някакво подобие на глава и очи, които можете да откриете единствено ако минете от едната или от другата страна на подобieto. Като не намерили с какво друго да кръстят това безличие, селяните му дали наименованието *бибино лице*^[1].

Бих искал да отбележа още, че за да можем да го произнасяме правилно, ние трябва да поставяме ударението на първата сричка (би) — бибино лице.

Макар че Бибино лице е много безлична местност с няколко листника, няколко ореха и остарели лозя от сорта „отело“, през него минава черказкият път за дъскорезницата и когато черказци трябва да бичат трупи, винаги минават оттам.

Оттам трябваше да мине и вуйчо ми, защото търсеше прекия път и бързаше да разбичи един орехов труп, преди да са паднали снеговете. Снеговете никога не биха плашили селянина, ако той си е в къщата. Но вуйчо ми се боеше да не го завали в Бибино лице и затова бързаше да премине през него и да стигне навреме в дъскорезницата. Той биеше биволите с остена, въпреки че те продължаваха да местят краката си все тъй тромаво, и попоглеждаше ореховия труп, натоварен в колата: той бе дебелобуз и я изпълваше чак до върха, при туй не лежеше никак безчувствено, ами си потракваше или подскачаше застрашително на неравните места.

Ореховия труп вуйчо ми отсече от лозето в същото това Бибино лице. През големите януарски студове на 1964 година (тогава всичко замръзна и нощем церовата гора над селото се пукаше и гърмеше, а черказкият смесен влак потъна в преспи за две денонощия и казаха, че с това е объркал разписанията на всички останали влакове, но покъсно се разбра, че то не е така, а че и другите влакове били затънали в

преспи и че не само у нас е така, ами и в други държави, къде по-южни от нашата; дори се твърдеше, че в една подобна държава крокодилите, както били излезли на брега да се припичат на слънцето, замръзнали и щом хванеш опашката на такъв крокодил, тя веднага се троши. Същото бе и с прането на черказките селянки — коя как си хващаше прането и то веднага се разсипваше на прах), та през тия големи студове орехът взе, че изсъхна, и нямаше никакъв смисъл да стои повече в лозето и да задушаваш под себе си остарелите лози от сорта „отело“. На Бибино лице студовете не бяха чак толкова силни, защото то не бе изложено на ветровете, но орехът измръзна и съдбата го отнасяше сега върху четирите колелета на биволската кола към дъскорезницата.

Вуйчо никак не беше спокоен, защото си мислеше още: дали като пристигне на дъскорезницата, ще има къде да подслони добитъка, няма ли да има много трупции и да чака ден или два, за да му дойде редът; ами ако през това време завалят снегове и водата замръзне? Дъскорезницата ще спре да бичи трупи! Ето за това си мислеше вуйчо, когато изведнъж нещо изтреця и биволиите спряха.

Той се хвърли напред, но там нямаше нищо. Надникна в колата — орехът си лежеше все така дебелобуз и нахален. Погледна колелетата, те стояха изправени и шините бяха на местата си. Тогава вуйчо откри, че предната ос се бе закачила в един пън и се бе претрошила наполовина. Да продължи напред, то значеше колелото да изхвъркне от оста и колата да остане на средата на пътя.

Вуйчо застана с ръце на кръста, за да помисли какво трябва да прави по-нататък. Първото нещо, дошло му на ум, бе да напсува Бибино лице. Първоначално подбираше най-яркото и най-силното за тази работа, а после почна да употребява и онова, което не смяташе за достатъчно силно и цветисто, защото не обичаше да се повтаря. Бибино лице няма дори и къде и да го напсуваш, но това никак не смущаваше вуйчо и той го псуваше, както му дойде, най-вече по човката, като в изстъплението си стигна дотам, че почна да нарича Бибино лице Бибина муцуна.

По-късно пренесе яда си върху собствената си глава, нарече я *бибина* глава и започна да пита себе си за какво му е притрябвало да бичи този орех, ами да вземе някой ореха, па да го почне по глупавата глава, загдето не си седи в къщи, а се юрнал през Бибино лице към тая пуста дъскорезница... Да се псува е едно, а да се върши работа е

съвсем друго. Вуйчо се запретна, тури камъни под оста, разкова една левка, подложи я, за да удължи оста (той бе майстор и му идваше отръки всичко), сетне чука и кова с брадвата и тури отново колелото на мястото му. Сега вече можеше да продължи, като внимава за пънове по пътя си.

Той тъй и направи, заглеждаше се в пъновете и в по-едрите камъни и вече си мислеше, че ще се измъкне най-сетне от това пусто Бибино лице, когато на един завой изтича насреща му заек, подир заека се мярна човек, изникнал сякаш изпод земята, чу се изстрел и вуйчо ми пусна синджирите. „Кво стана? Кво стана?“ — завика човекът, като тичаше към вуйчо. Заекът се тръшкаше в краката на биволите, а вуйчо оглеждаше ръцете си и се опипваше да види дали не е застрелян. „Жертва щеше да стане!“ — каза той на ловеца.

Ловецът излезе човек, даде заека на вуйчо, извини му се, както трябва, и си призна, че и двамата имали голям късмет. Вуйчо пък от своя страна му разказа как се била пречупила оста, как псувал Бибино лице, как я направил и т.н., и т.н. Ловецът от своя страна също напсува Бибино лице, като не пропусна да отбележи, че тук и пътят бил такъв, и поляните били такива, и дърветата пръснати наоколо, че както и да си отваряш очите, все нещо ще те изненада — сякаш верблюди са правили и пътя, и поляните, и дърветата. Добре, че не стана жертва, ще се мине само със заека!

Те се разделиха и вуйчо продължи със заека към дъскорезницата. Той си мислеше да даде заека на работниците, та да му свършат по-добре работата и ако е голяма навалицата, да го вредят по-рано да мине. Дори почна да си подсвирква, но пак внимаваше за пънове и за ловци. Вместо ловец го срещна един селянин, ходил да разбива вълна на дарака. „Добър ден!“ „Добър ден!“ „Къде с тоя труп?“ „Ще го карам на дъскорезницата. А ти къде?“ „Аз ходих на дарака да разбивам малко вълна. А ти обърни биволите и си връщай колата!“ „Що?“ „Вдигнали са дъскорезницата. Откарали я в Берковица, там комбинат има, едни работи правят — големи работи. Всичко се обединявало.“ „Бре, че кога е станало това?“ „Оная седмица. Нали минах оттам, само навесите останали. От Горна Лука имаше едни трупчии и те викат — що ги не съобщават тия работи!“ „Вярно бе, що ги не съобщават тия работи!“ „Ами, не съобщават ги!“ „Тц, тц, тц, ама че верблюдска история!“

Вуйчо обърна колата, за да мине с ореховия труп за втори път през Бибино лице. Как мина, сам той си знае. Ако ви кажа, че е минал без всякакви премеждия, няма да ми повярвате. Пък и аз няма да ви кажа, че е било без премеждия, мигар може да се мине без премеждия през Бибино лице, в което не можете да различите нито носа, нито челото, нито ушите, да не говорим пък за характера — само една безкрайна деформирана човка, някакво подобие на глава и очи, които можете да откриете единствено ако минете от едната, или от другата страна на подобие. За туй, като не намираме с какво друго да кръщаваме подобие, ние го наименуваме *бибино лице*.

---

[1] *Бибино лице*. Води наименованието си от *биба*. Черказци наричат така патицата. Тази дума е звукоподражателна. Ако се вслушаме по-внимателно в патешкото подвикване, ние ще доловим по-скоро едно равномерно „би-би-би-би“, отколкото „па-па-па-па“, както е прието в литературата. Вероятно първият заселник по тия места, щом е чул това „би-би“, е дал и съответното наименование на патицата *биба*. И до ден днешен вие няма да чуete друго наименование на тази домашна птица. В сведенията за домашните птици, изпращани всяка година до центъра, черказци винаги турят една графа: водоплаващи биби.

Бибок. Така селяните наричат мъжкаря. Той обикновено е и водачът на стадото (*бибата* е стадна птица). Бибокът има малко по-гърлен глас и е по-добре оцветен от женските, без, разбира се, да е стигнал до пищността на петела. Малкото, току-що излюпеното, жълто и пухкаво, селяните наричат *бибѐ*. Пролетно време черказките улици се изпълват с бибета и това е една прекрасна гледка върху зеления трескот. Особено занимателни са бибетата, когато се учат да пасат треската. Малкото обикновено захвапва тревата, тегли я с все сила, но понеже няма още достатъчно добре развити рефлексии, щом тревата се откъсне, то тупва на задницата си. Ако пък е теглило по-силно, може и по гръб да се обърне. В първите си стъпки бибето е затруднено и от обстоятелството, че него не го мъти майка му, а кокошка. Кокошката се стреми към сушата, бибетата се стремят към водата, защото самата им природа е такава. Като поотраснат, те вече не са така пухкави и перата им заякват, както у старите биби.

Бибино яйце. Така се нарича яйцето на патицата. Бибата го снася където завърне, и никога не мъти. Селяните не употребяват бибино яйце за храна, защото го смятат за отровно. А че яйцето е отровно, има достатъчно доказателства. Така например в почивната станция на Вършец, където имало около сто и четиридесет човека, дошли да се лекуват на прочутите минерални бани, готвачът на станцията направил сладкиш с бибени яйца. Сто и четиридесет човека легнаха отровени и ги разкараха в болниците на Враца, Михайловград и Берковица. У нас вече излезе постановление, с което се забранява употребата на пачи яйца. Ето как дори държавата трябваше да се занимава с яйцето на бибата, вместо да си гледа другата работа.

Бибите на черказци са от много красива порода, може да се каже дори, че те стоят наравно с прочутата пекинска патица. Мъжкарите имат великолепни пръстени на опашките, също като че човек е извивал три пръстена и ги е залепил там, за да допълни украшението на патиците. Изобщо в бибата всичко е много добре направено, като изключим само нейното неясно лице. Тъкмо заради това, когато е неясна една история, едно събитие или едно лице, селяните го наричат обикновено *бибино лице*. Бибени лица могат да се срещнат някъде по-често, някъде по-рядко, но се срещат.

Биба може да се каже и на човек. В Черказки например има цяла фамилия биби: Цеко Бибата, Атанас Бибата, Еленка Бибата, Георги Бибето и т.н. Ако човек от тази фамилия е по-дребен, го наричат бибè, ако е по-едър, го наричат биба, но никого не наричат бибòк. Имало е и един Иван Бибището, но него го помнят само по-старите хора, той е живял отдавна. Мъжете от тази фамилия си вземат жени обикновено от далечни села, защото черказките моми не ги щат. Момите от своя страна също се женят в далечни села; щом някоя от тях се ожени, и на мъжа ѝ веднага започват да казват Бибата. Как става тая работа, никой не знае. В бивша Берковска околия май че не остана село, в което да няма поне един човек с прякора Бибата. Тази птица дори да бъде изтребена, името ѝ пак ще остане. ↑

КУЧЕТО ЗАД КАРУЦАТА

— Дий! — каза Гоца Герасков и размаха камшика.

Кобилката се напъна, поведе подире си целия свят, натоварен в каруцата. Колелетата се търкаляха меко, почти неуловимо за пътниците и като че не пътниците, а природата наоколо се раздвижи и тръгна нанякъде. Вървяха градините, върбите край реката, кравите, изкарани на паша, баирите над реката и най-сетне белите облаци над баирите, някои от които бяха кръгли, а други имаха други форми.

Слънцето, и то тръгна нанякъде.

Гоца Герасков гледаше как се движи природата и си мислеше, че до Нова година остават още осемдесет и шест дни. Жена му, седнала свита до него върху дъската, също гледаше природата, но си мислеше върху свои работи. Тя беше едра и яка селянка, с пълни бузи, с пълни гърди и крака, и можеше както да оре, тъй и да сече дърва. Седеше с ръце на skutите, озарена от сиянието на слънцето, а върху скута ѝ падаше сянката на един неправилен облак. Тя почна да оправя краищата на сянката, но все не успяваше и когато Гоца Герасков я погледна, жената сведе очи засрамена, че мъжът ѝ е видял да се занимава със сянката на един облак.

И докато селянката се червеше, Гоца я попоглеждаше и си оправяше мустаците: той имаше големи хайдушки мустаци и изпъкнала адамова ябълка, а върху главата си носеше сламеница. Мустаците му бяха станали кафяви от цигарите, защото той пушеше, но не бяха чак толкова кафяви, че да изглеждат грозни, а мекокафяви и приятни, макар че бодяха леко, което най-добре знаеше жена му, която, освен че можеше да сече дърва, можеше още лятно време да коси сено и да сече тухли за къщата. Докато пригладяваше мустаците, мъжът се обърна назад и видя овцата.

Овцата стоеше права върху потоницата, бяла, с пухкава вълна, и приличаше на облак, паднал от небето в каруцата. Изпълнена с реализъм, тя гледаше зеленината отвъд ритлите. Бяло сияние изплува в душата на Гоца Герасков и докато гледаше овцата, той си спомни, че

веднъж като малък помагаше на баща си да откарат на доктора една болна овца. Те я водеха пешком по пътя, пътят бе кален и Гоца, оплескан с кал до ушите, местеше свинските си цървули из калта и подкарваше овцата. А самата овца, стригана и мръсна, кихаше и ситнеше по пътя, а пред тях и зад тях вървяха други селяни, мъже и жени, и някои от тях водеха крави, някои пък бяха без крави, а един селянин, другоселец, водеше коза и тя тъй силно врещеше, че се чуваше по цялото остригано и мръсно поле. Беше мокро, студено и противно.

После срещнаха каруци с цигани. Каруците бяха пълни догоре с остригани деца. И циганките бяха остригани, а един селянин каза, че са остригани по нареждане на властта. Зад каруците имаше навързани кучета — те бяха мокри и кални и люлееха калните си опашки. Децата в каруците се свиваха зиморничаво, голички и главите им изглеждаха ръбести, сякаш по тях бяха пасли овце.

Всичко това си спомни Гоца Герасков, докато гледаше своята бяла овца с пухкава вълна върху потоницата. После зад нея видя двете си деца, които седяха зад овцата, усмихнати, с нови шапки № 42, купени вчера от магазина на селската кооперация. Той искаше да погледне и зад каруцата, но му пречеше щитът; той само чуваше подрънкване на синджир и знаеше, че там, вързано за стърчишката, весело подтичва кучето. Понеже щитът му пречеше да види кучето, селянинът размаха камшика и се вгълби в себе си.

В съзнанието му отново се мярна калният път, овцата, циганките, калното поле и мръсното небе, което бе като остригано, после там се заредиха други картини и отнякъде изплува сцена от „Геновева“, гледана в училището на младини.

А кучето подтичваше зад каруцата. То тичаше бодро, равномерно и опашката му стърчеше нагоре извита съвсем леко в дъга, по посока на гърба, а не в обратна посока. И всичко това вървеше, движеше се, теглено от кончето, пълно с облаци и видения, с възпоминания и преживелици, а най-отзад бе кучето, вързано със синджир за стърчишката.

Слънцето грееше меко и топло.

Беше толкова хубаво, толкова приятно, че кучето скочи вдъхновено в каруцата и изяде бялата овца, която кротко стоеше на потоницата и бленуваше. Гоца Герасков усети нечие дихание зад себе

си и в съзнанието му се мярна отново Геновева с кошутата. Той се обърна, но вместо овцата видя кучето и зад него двете си деца, които се усмихваха под новите шапки №42, купени от магазина на селската кооперация. Селянинът почувствува внезапно, че нещата в каруцата започват да добиват особени дълбочини и смисъл, а така също и възпоминанията му за Геновева, за стриганите циганки с ръбестите глави и за овцата, която то помагаше да откарат на доктор.

— Марш! — каза Гоца Герасков и удари кучето с камшика.

Тогава кучето скочи и изпълнено все още с патос и вдъхновение, изяде собственика на тази история.

ЯНУАРИ

През големите студове на 1964 година, когато всички пътища па България бяха засипани с преспи и планините гърмяха от падането на лавините, в Черказки се втурнаха два коня с шейна. Те бяха полудели от страх и се хвърлиха бясно срещу хората, готови да хапят всичко, попаднало пред очите им. Конярите на стопанството, които бяха в крчмата, изтичаха навън и макар да затъваха до гърди в преспите, взеха да викат, да махат с ръце и да хвърлят шапките си срещу животните. Конете вършееха по площада, цвилеха страшно и теглеха подире си шейната като играчка.

Цялата крчма се изсипа навън, мъжете се втурнаха във верига, притиснаха конете до една ограда и въпреки че животните се изправяха на задните си крака, показвайки своите страшни зъби, успяха да хванат юздите им. Единият кон ухапа един селянин за шубата и го хвърли върху керемидите на оградата. Селянинът плъсна горе, попремига и почна тъй силно да пищи, че другите се стъписаха. Той стоеше върху оградата, сочеше с ръце шейната и пищеше с все сили. Онези отдолу не можаха да разберат нищо и тръгнаха към шейната. Селянинът се плъзна по керемидите и тупна в снега. Тогава онези, които отидоха до шейната, надникнаха и видяха в сандъка един убит вълк, една шуба и една карабина. Вълкът се бе изпънал и заемаше цялото дъно на шейната, зъбейки се на селяните.

Шубата и карабината бяха на коняря Иван Гелов. Той замина сутринта за града — тогава още имаше пъртина, два трактора бяха тръгнали в тъмно да търсят пътища през преспите. Докато се чудеха къде ли може да е останал Иван Гелов, селяните измъкнаха вълка на снега и онзи, който падна от оградата, изпъна опашката му и почна да го мери колко стъпки е дълъг. Другите взеха да разглеждат муцуната на звяра и къде е ударен. Той бе ударен в гърдите, там имаше замръзнала кръв, но макар и застрелян, се зъбеше страшно. Селяните го изправиха в снега, звярът бе вдървен и стоеше добре, потънал до корема в прясната.

Черказките кучета се втурнаха на площада и макар и да подвиваха опашките си, ръмжеха и потракваха със зъби: звярът, дори и мъртъв, ги предизвикваше и плашеше. Кравите надникнаха през оградите и взеха да мучат, заканвайки се на това космато животно. Селянки минаха оттам, плюха върху него и за всеки случай плюха и в пазвите си и отминаха, като се съгласиха по пътя, че на вълк вяра не трябва да имаш.

Докато всички шумяха пред кръчмата и разглеждаха изправения там звяр, един от конярите, роднина на Иван Гелов, се качи в шейната и почна да облича шубата. Конете още трепереха, но той държеше юздите им с една ръка, а с другата закопчаваше шубата, вдигна яката ѝ, сетне прехвърли юздите на врата си и провери карабината. Тя бе заредена, в пачката липсваше само един патрон.

— С Иван Гелов нещо е станало — каза той на селяните — Ще отида да видя!

— Сигурно е останал на ханчето да пие вино.

— Може да е останал на ханчето да пие вино, а може и нещо друго да се е случило. Ще разбера каква е работата.

Конярят шибна конете и те се понесоха по пресните дири на шейната, изпълвайки въздуха със звъntenето на своите гъгравчета. Селяните останаха навън пред кръчмата, загледани подир шейната, която се отдалечаваше бързо. Сетне те погледнаха вълка, изправен върху снега, и влязоха пак в кръчмата. Навън останаха само кучетата. Много от тях не бяха виждали вълци, но бащите и дедите им бяха виждали вълци и то им стигаше, за да ръмжат. При това нека не забравяме, че всичко ставаше през големите януарски студове.

Мъжете пиеха в кръчмата и си разговаряха, че през тези януарски студове Балкан-експрес бил блокиран от снега на югославската граница, че в Хърватско глутници вълци нападали кошарите, че корабоплаването по Мисисипи било прекратено поради ледовете, че в Турция един пътнически влак с петстотин пасажери изчезнал в снежните преспи, а водите на река Марица са замръзнали, и тъй както си разговаряха, дочуха далечно звънтене и изтичаха вкупом навън.

Шейна още не се виждаше, но те чуваха ясно как се приближават звънчетата и как диво цвият конете. Зад първите къщи се показва снежен облак и в облака самите коне. Животните тичаха бясно към

кръчмата, оглушавайки пространството с цвиленето си. Но колкото и да се вираха, черказците не видяха човек в шейната. Те направиха плътна верига и спряха побеснелите коне, а когато надникнаха в шейната, видяха, че там на дъното на сандъка лежи изпънат един вълк, шубата и карабината на Иван Гелов. Роднината на Иван Гелов го нямаше.

Селяните измъкнаха втория вълк на снега, изправиха го до другия пред кръчмата и онзи, който бе хвърлен от коня върху оградата, изпъна опашката му и пак почна да мери колко стъпки е дълъг. Той мереше, а зъбите му тракаха от студа и тъй беше наежен, сякаш очакваше, че всеки миг вълкът може да го захапе. И докато той мереше наежен, един коняр, приятел на Иван Гелов, се качи в шейната.

— Тук има някаква тайна — каза той. — Ще отида да разбера каква е истината.

— Има тайна и тя сигурно е в ханчето — му казаха.

Черказките селяни познаваха виното на туй ханче.

Конярят провери пушката (сега в пачката липсваха два патрона) и като се уви хубаво в шубата, препусна по обратния път. Селяните постояха навън при вълците и кучетата и пак хлътнаха в кръчмата, като се смееха високо на шегата на Иван Гелов и на неговия роднина. Те се топлеха вътре и си бърбеха, че в Западна Германия са станали верижни катастрофи по едно голямо шосе, че в Холандия армията се е захванала с доставката на въглища и че ако сега някой обяви война на Холандия, то веднага ще я превземе; казаха си още, че у съседите двеста прасета измръзнали във фермите и че не знам къде си пращали хеликоптери. Те си преповтаряха всичко, което бяха чули по радиото във връзка с големите януарски студове, и си мислеха, че никой от тях не помни такъв януари. Такива студове не било имало дори по времето на Библията. И тъй както си бърбеха, черказци чуха отново познатия звън на шейната и цвиленето. Изтичаха навън и видяха зад първите къщи на Черказки отново облака от сняг и в облака самите коне. Животните гледаха страшно, цвиленето им приличаше на пищене, но никой не можеше да разбере какво викат тези побеснели коне. Имаха вече опит в спирането, неколцина се хвърлиха към юздите и увиснаха на тях, а когато погледнаха в сандъка на шейната, видяха за трети път същата картина.

Там на дъното лежеше един убит вълк, шубата и карабината на Иван Гелов.

Случилото се дотук бе колкото любопитно, толкова и предизвикателно. Измъкнаха третия вълк при другите и докато конете цвилеха над главите им, изхвърляйки облаци пара, почнаха да се съвещават какво да правят. Те хич и не слушаха конете, нито пък воя на кучетата, а се чуваха възгласи: „Към ханчето! Към ханчето!“ Селяните обърнаха шейната и в нея се качи една голяма група. В групата бе и Иван Гамаша, същият, който твърдеше, че корабоплаването по Мисисипи е прекратено поради ледовете. Той хвана юздите, размаха камшика и конете пак се втурнаха по познатата пъртина. Мъжете насядаха в сандъка и почнаха да пеят, мислейки за ханчето и за неговото вино.

Полето пред тях имаше синкав оттенък.

После синкавото стана лилаво.

Денят, изгасваше постепенно и лек дим изплува над снега. Това бе първият мрак, още прозрачен, накъсан от студа, танцуващ върху студения сняг. Пред шейната заподскача и ниска гора. Тя с мъка държеше белия товар върху себе си и надничаше крехка и черна, загледана към пъртината. Конете тръгнаха в тръс и ту наостряха ушите си, ту ги прилепваха назад, сякаш заслушани в нещо. Мъжете също млъкнаха, очаквайки нещо да се втурне срещу тях из тази смълчана гора, и пулсът на звънчетата почна да ги тревожи. Звънът все повече замираще, ставаше бавен, притихнал, сякаш самита звънчета се вслушваха в нещо и се боеха, тъй както се боеха и селяните.

Но гората се изниза назад, показва се отново полето, равно и бяло, мъжете се размърдаха, а Иван Гамаша каза:

— И тук няма нищо!

— На ханчето, на ханчето! — казаха другите селяни. — Там ще разберем истината!

Но те едва успяха да кажат това, и видяха нещо черно на пъртината. То бе голямо и се движеше, огъваше се, разкъсваше се и пак се събираше. Сетне това черно се разпръсна, косматото и настръхнало, и застана от двете страни на пътя.

Бяха вълци.

Конете спряха и почнаха да се притискат един в друг. Селяните се изправиха в шейната. Вълците доближиха шейната от двете страни,

като подтичваха ребром, поднасяйки задниците си, а два застанаха отпред и клекнаха. Те гледаха с любопитство и никак не бързаха. Иван Гамаша взе карабината, прицели се и гръмна. Един вълк подскочи във въздуха, опита се да захапне нещо, но не успя и падна в снега, разравяйки го с нозе.

Другите, наскочаха и изчезнаха бързо в гъстеещия мрак. Мъжете се вираха, очаквайки да ги видят отново, но виждаха само бялото снежно поле. Те постояха още малко в шейната, сетне слязоха на пътя да се поразтъпчат. Един от конярите хвана юздите, за да обърне шейната отново към Черказки, но те затънаха в дълбока пряспа и трябваше да дойдат и другите, за да тикат, докато шейната излезе на пътината. Цялата група се събра отново. Докато те разговаряха, Иван Гамаша взе убития вълк и го хвърли в сандъка на шейната.

Конете внезапно се втурнаха по пътината.

Тяхното бясно цвилене изпълни цялото пространство, то бе толкова неочаквано и толкова страшно прозвуча сред здрача, сякаш всичко се строши и се разсипа над селяните. В първия миг те стояха като втрещени, после Иван Гамаша се спусна по пътя и почна да вика конете, макар че те вече се губеха в края на полето, полудели от звяра в шейната.

Когато Иван Гамаша млъкна, мъжете дочуха някакъв шум край себе си, сякаш се движеше сняг, нещо шептеше и съскаше, все поплътно и по-плътно и в студения мрак се появиха вълците. Те подтичваха, душеха въздуха, поспираха се и пак правеха своите прибежки, докато стигнаха съвсем близко до селяните, и описвайки малка дъга, налякаха край пътя. Те клечеха и гледаха любопитно топлата група, която дишаше пара насреща им.

Тогава Иван Гамаша каза:

— Точно така е станало и с Иван Гелов, че и с другите двама, които тръгнаха да търсят Иван Гелов...

По това време останалите в кръчмата селяни дочуха отново звъна на шейната и за четвърти път излязоха навън. За четвърти път те надникнаха в шейната и видяха, че там на дъното на сандъка лежи изпънат един вълк, шубата и карабината на Иван Гелов. Измъкнаха четвъртия вълк на снега, изправиха го до другите пред кръчмата и онзи, който бе хвърлен от коня върху оградата, изпъна опашката му, за да премери колко стъпки е дълъг.

Всички селяни се накачиха в шейната с изключение на онзи, който бе захапан от коня. Мъжете провериха карабината и видяха, че в пачката има още един патрон. Те попитаха останалия селянин няма ли да дойде с тях, за да разберат каква е работата, но той им каза, че няма да дойде, защото няма да има кой да свали следващия вълк от шейната и да го премери колко стъпки е дълъг.

Следващият вълк бе дълъг седем стъпки.

ДЪРВОЯДЕЦЪТ

Моят баща ми остави в наследство една къща с комин, една овца и един вълк. Коминът на къщата правеше извънредно силно впечатление на всички ни, ние го наричахме още „комина на дявола“, защото веднъж в него падна самият дявол и докато се отърсваше в огнището, викаше: „Че аз толкова ли съм черен!“ Както човекът, така и къщата никога не знаят с какво ще станат прочути. Нашата къща стана прочута с комина. Моят баща винаги ме е съветвал, ако един ден се заловя с описания на истории, да използвам за мастило саждите от комина на дявола. Трябва ли да ви уверявам, че се отнасям почитателно към неговите съвети!... Но нека свърша с къщата: тя бе пълна с дървоядци, които скърцаха нощем в дъбовите греди, лутайки се в собствените си лабиринти. Те никак не ме дразнеха, напротив — подпомагаха моята мисъл, също тъй залутана в стъблото на съзнанието. Струва ми се дори, че мисълта е майка на дървоядците и че всяка къща си има свой собствен дървоядец и свои съмнения.

Овцата за разлика от къщата бе твърде обикновена. Проблемите на нейния живот бяха прости за разрешаване — те опираха до туй, трябва ли да се пасе тази трева, или не трябва да се пасе. За нея бе достатъчно само да помирише и да реши какво да пасе.

Вълкът не протестираше, че е моя собственост. Той се разхождаше около овцата или стоеше край нея потънал до колене във вълна, както би казал Екзюпери. Очите му бяха пълни с пламенно добродушие. Великолепна гледка, уверявам ви, в двора на моята къща. Червеникавите му крака бяха мускулести и силни, изглеждаха железни, ръждясали леко от потта и от росата. Понякога в козината му се навираше нахална бълха и той с гръмове и трясъци на челюстите я унищожаваше — в такива случаи ми се е струвало, че вътре у животното се ломят и се удрят страшни пружини, а наоколо пробягват светкавици. Дървоядецът на моята мисъл спираше работата си и ми нашепваше, че трябва да бъде внимателен с вълка, щом като само една

бълха е в състояние да събуди неговата кръвожадност. „Дълбай си ти, дълбай си!“ — казвах на дървоядеца.

Веднъж ги изведох на паша и тримата си разговаряхме колко хубаво нещо е зелената трева и се съгласихме, че по-хубаво от зелена трева няма. Овцата се втурна да пасе, а ние с вълка се търкаляхме по тревата. Овцата ни подхвърли да сме внимавали да не позеленеем много от тучната трева, защото по погрешка може и да ни опасе, на което вълкът се усмихна. Така ние прекарахме целия ден в игри и веселие и беше много хубаво. В далечината се виждаше нашата къща и коминът на дявола стоеше като царска корона на покрива ѝ.

На връщане минахме край реката и пихме вода; трябва да призная, че нито вълкът каза на овцата: „Защо ми мътиш водата?“, нито пък овцата каза на вълка: „Защо ми мътиш водата?“ Побъбрихме си и се съгласихме, че реката е на всички, а очите ни излъчваха зелено сияние. В далечината се открояваше нашата къща и ни примамваше към себе си, но вълкът предложи да отидем на нощна паша и ние тутакси отидохме пак на ливадата, защото наистина бе много хубавя тази ливада. Овцата пак почна да учи вълка как да разпознава коя трева е за пасене и коя не е за пасене, а той клатеше глава и викаше: „Тц, тц, тц!“ — и ви уверявам, че удивлението му беше искрено.

Той опита всички треви и те му направиха неотразимо впечатление. Двамата с овцата вървяха успоредно и пасяха, докато стигнат края на ливадата, сетне се обръщаха и тръгваха към мене, а аз ги гледах умилен и не можех да коря баща си, че ми е оставил такова наследство. Най-после вълкът и овцата легнаха върху тучната трева и почнаха да преживят миролюбиво опасаното; като ту той, ту тя викаха: „Бе! Бе!“ Бяха намерили общ език и се разбираха.

Не исках да нарушавам пасторалната картина, измъкнах се тихо и се прибрах в къщата.

Дървоядците скърцаха страшно, сякаш гризяха желязо, а не дъбовата гора, но никакво внимание не им обърнах. Настъргах сажди от комина на дявола, направих си мастило и през цялата нощ писах, защото бях длъжен да опиша тази история. По едно време дървоядците толкова голям шум вдигнаха, като че разбиваха с динамит гредите, но аз пак не им обърнах внимание. Жалки дървоядци, дребнави гризачи на лабиринти, струва ли си да се пилеят с тях чувства! Оставих ги да стържат спокойно през цялата нощ.

На сутринта взех ножицата и отидох да острижа двете овце на ливадата. Може да ви се види странно, но на ливадата наистина имаше две овце.

Почнах да ги стрижа, а през туй време там дотича някакъв див селянин и произлезе голям скандал от цялата работа. Той каза, че овцете били негови, а аз му казах, че не са негови, като му обясних историята с вълка, който свикнал да пасе трева и да блее, а селянинът ми каза, че аз паса трева и блея, удари ме с гегата си и задигна вълната, като оспори по тоя начин наследството, оставено от баща ми.

Аз се върнах пак в къщи. Но къщата вече я нямаше, защото дървоядците бяха додървоядили гредите и бяха превърнали в развалини и последното наследство, оставено от баща ми.

СТУДЕНО

Бъди невероятен

(Черказки поздрав)

Нощес заваля сняг. Церовата гора на Петлова чука още не бе прибрала соковете си в земята и дърветата почнаха да се пукат от студа. Те гърмяха през цялата нощ и селяните, като ги слушаха, мислеха, че сутринта трябва да впрегнат шейните и да отидат горе на баира да си насекат дърва.

Кравите се намъщиха от студ и млякото им секна. Свинете провряха навън муцуните си, помирисаха снега, позамижаха и се вгълбиха в себе си. Те се бояха от снега, а защо се бояха, не знаеха, но се бояха много. Магаретата тръгнаха из улиците и тъй високо вдигаха краката си, като че маршируваха. Пътническият влак закъсна тридесет и пет минути. Жената на Гоца Герасков забрави прането си на двора и сутринта, щом почна да го събира, чаршафите се накършиха — толкова крехки бяха станали.

Самият Гоца Герасков, който бе чул трясъка на церовете през нощта и знаеше, че млякото на кравите ще секне, гледаше жена си как събира заледеното пране и си мислеше, че ще бъде най-добре да вземе пушката и каика и да се качи на Петлова чука. Зайците са оставили пресни дири и съвсем лесно ще бъде да застреля един заек, а после да натовари каика с дърва и да гръмне с пушката, та да поздрави селото.

Гоца Герасков се качи на тавана да вземе ногавиците от пърчова кожа. Бяха поизсъхнали, но той ги намокри и почна да ги връзва на нозете си. Тези здрави ногавици един гмитровченин му ги оцави миналото лято и тъй добре ги оцави, че никаква миризма не остана в кожата. Гмитровчени имаха много добри табанджийници и дъбеа кожите с вар и дъбови кори. Всичко това Гоца Герасков си го помисляше винаги, щом седнеше да си туря ногавиците. Той и сега си мислеше за гмитровченина и за табанджийниците, завърза си хубаво

ногавиците, после взе пушката и каика и тръгна към церовата гора. Каикът се опъваше, изглежда, никак не му се отиваше в гората, но Гоца Герасков не му обръщаше внимание и го мъкнеше подире си.

Тъкмо тогава пътническият влак, който идваше от изток, се установи на втори коловоз, престоя три минути и продължи на запад, бълвайки пушек и движейки буталата си. Един заек играеше на снега и гледаше любопитно влака. Гоца Герасков застреля заека, вдигна го, за да определи колко тежи, и го натовари в каика. И тъкмо когато обмисляше кои дървета да отсече, чу викове и писъци в селото.

Гоца Герасков реши да седне на каика и да се спусне в селото, за да види каква е работата.

А ето каква беше работата. Когато пътническият влак мина през гарата, селяните измъкнаха старите прашни ножове и отидоха при ковача да ги наточат. Като видяха това, свинете се раздвижиха, почнаха да къртят със зъби кочините, а кокошките се нахвърлиха върху копаните им да кълват топла храна. Свинете се вбесиха и изпоядоха сума кокошки.

Селянките набиха свинете, взеха кобилиците си и отидоха на кладенеца за вода. Те напълниха своите бакърени котли и спряха да си побъбрят. Казаха си, че нощес церовата гора над селото се е напукала, че на кравите им е секнало млякото че мъжете отишли при ковача да точат ножовете, защото свинете побеснели, почнали да ядат кокошките и трябва вече да ги заколят. Докато си разказваха тези неща, водата в котлите замръзна и те взеха да се пукат и да гърмят. Жените се втурнаха към котлите, блъскаха се една друга, всяка искаше да си проправи път с кобилицата и с лактите, но срещаше съпротивата на други кобилици и на други лакти и тъй както се блъскаха, събориха една жена на леда и тя почна да писка, че са ѝ изместили капачката на коляното.

По това време мъжете тъкмо бяха наточили ножовете при ковача. Като чуха виковете на жените, те се втурнаха към кладенеца, стиснали ножовете за дръжките, а жените, щом ги видяха с тези ножове, писнаха и се скупчиха край геранилото. Но мъжете им казаха, че ножовете са за свинете, а не за жените, и жените, щом разбраха, че ножовете не са за тях, а за свинете, се успокоиха и взеха да обясняват на мъжете как дошли за вода, как се спрели да си кажат, че нощес церовата гора над селото се е напукала, че млякото на кравите е секнало, че свинете са

побеснели и т.н., и т.н., а мъжете слушаха и стискаха ножовете за дръжките.

Внезапно сред тях ое появи каикът на Гоца Герасков. Самия Гоца Герасков го нямаше в каика. Там лежеше само един заек. Селяните и селянките почнаха да цъкат с езици и да разглеждат заека и каика. Никак не можеха да си обяснят как е дошъл каикът. Кучетата, щом подушиха заека, се втурнаха към кладенеца и наклеяха на леда, облизвайки се с червените си езици.

Всички почнаха да се питат къде е Гоца Герасков.

Гоца Герасков в този момент тичаше пешком по баира. Когато той тури пушката в каика и се гласеше да седне, каикът, един от най-хубавите в Черказки, потегли по нанадолнището и докато Гоца Герасков се усети, започна да се спуска все по-бързо и по-бързо към селото. Стопанинът почна да вика подир каика: „Стой! Стой!“ — но каикът не го слушаше и се плъзгаше безшумно с гладките си плазове по склона, радвайки се на свободата си. Ядосан, Гоца Герасков измъкна брадвата от пояса, с която щеше да сече церови дървета, и се спусна по баира, като си мислеше, че щом стигне шейната, ще я съсече на трески.

Той само си го мислеше това, но не можеше да стигне шейната, защото тя се спускаше два пъти по-бързо от него, отнасяйки заека и пушката. По едно време селянинът видя, че каикът подскочи, види се, там е имало къртичина под снега, и тогава на пъртината падна пушката. Пушката се спря само за един миг и продължи да се плъзга по дирята, оставена от шейната.

Гоца Герасков падна веднъж в снега, обърна се два или три пъти и докато се отупваше, реши, че не само шейната, ами и пушката ще нацепи на трески.

А в селото, скупчени край каика, стояха селяните и селянките. Кучетата продължаваха да клечат и опашките им замръзнаха на леда, но те не обръщаха внимание на опашките си. Жената с изместената капачка скимтеше, но не ставаше, защото имаше дебела пола и не чувствуваше студ.

И както всички стояха, видяха изведнъж пушката. Тя летеше право към тях все по дирите на шейната и летеше много бързо, свистейки, забулена в снежен облак.

Всичко се пръсна в един миг. Цървулите на селяните бяха замръзнали върху леда. Но селяните нямаха време да се занимават с цървулите си, оставиха ги върху леда и хукнаха боси. Кучетата се напънаха с все сили да отлепят опашките си, но не можаха и трябваше да се спасяват без опашки. Жената с изместената капачка скочи, капачката ѝ се намести, но пък дебелията ѝ пола остана върху леда. Разчитайки, че никой никого не гледа в паниката, жената затича без пола.

Пушката се блъсна в кладенеца, изгърмя и застреля село Черказки заедно с всичките му жители.

БЕЛЕГ ОТ БЪЛХА

Миналия месец в Черказки изстребваха кучета. Всъщност те ги бяха изстребили, но оставаше една малка част, която бесувахе от няколко дни в източната страна на селото. Това бяха бездомници, родени и израснали в горите, скитаха навсякъде, разнасяха болести по стадата, мърсяха, побесняваха и хапеха добитъка.

Селяните ги откриха край реката. Кучетата бесуваха в угарите, носеше се ръмжене, святкаха зъби, вееха се опашки и всичко се бе превърнало в една космата топка, изтощена от тичане, но настръхнала и бясна от любов. Недалеч клечеше плоска мършава кучка и гледаше боя върху разораната земя. Тя бе неподвижна, тази мършава богиня на любовта, и бленуваше.

— Слушайте! — каза Иван Гамаша на селяните. — Ще ги обходим и ще стреляме, както са, вкупом. Едно няма да мръдне.

— Добре — казаха другите селяни и се пръснаха да си намерят удобни прикрития.

Те слушаха Иван Гамаша, защото стреляше точно, говореше най-много от всички и имаше на краката си банатски гамаша. Тези гамаша той ги имаше от един градски ловец, кожата им се беше понапукала, но Иван ги мажеше със свинска мас; ако маста не помагаше, то не им и вредеше, а и предпазваше преждилата и куките от ръжда. Един селски му бе обещал да изпрати оръжейно масло за металните работи на гамашите, но не излезе човек и не прати никакво оръжейно масло.

Докато селяните стягаха обръча около бесуващите, подтичвайки зад върбите, Иван поизтри гамашите си и вече се канеше да подсвирне, когато видя на брега на реката едно остаряло беззъбо куче. То се поспираше, обърнало глава към биещите се, приклякаше, но се изправяше със скимтене и пак тичаше по брега, за да търси брод — страх го бе да преплува мътната и силна вода. Онова от другата страна бе любов и го мамеше, но и реката бе широка и бърза и то се страхуваше да се хвърли в нея. На стареца не му оставаше нищо друго, освен да клекне на сушата и да гледа, но той не можеше да се задържи,

защото погледът поражда желание, а желанието го караше да скимти и да подтичва. Най-сетне кучето заби нозете си в пясъка и подскочи, но веднага падна в бездната на водата. Вълните го подхвърлиха нагоре и гонейки се, го скриха в себе си. Иван видя кучето да удря само няколко пъти с лапите, вирнало нагоре муцуна, сетне престана да се съпротивява и върху водата остана само една безжизнена кожа, настръхнала, сякаш беше наелектризирана.

Тогава Гамаша подсвирна и затрещяха изстрели. Чевръстите крака не можаха да спасят кучетата и те останаха в угарите. Селяните не отидоха при тях, защото нямаше какво да гледат освен похабени кучешки кожи, а насядаха на синора да попушат. Един от мъжете каза, че не помни такава хайка в живота си, но Иван Гамаша му каза веднага, че е водил и по-голяма хайка и че такава работа били свършили, щото един градски ловец, тъй както си стоели, си свалил гамашите и му ги поднесъл, макар че гамашите били банатска работа, каквато в България не можеш да намериш, защото самият градски ловец ходил в странство и ги имал оттам. И тютюн за лула му дал гражданинът, но тютюна Иван изпушил и докато го пушил, цялата му къща миришела на тайни работи. Затуй съседите, като му идвали на гости, викали: „А бе при тебе мирише на магии и на някакви тайни работи.“

Ето какъв тютюн бил този!

Най-крайният селянин слушаше, почесваше се и правеше тайно тази работа, да не го видят другите. Но когато се обърна, той видя, че и съседът му също така се почесва, а и съседът на съседа му правеше същото. Тъй както си седяха, селяните се чешеха навсякъде и дори Иван Гамаша почна да помръдва и да почуква гамашите си, сякаш нещо отвътре го хапеше.

— Не ви ли хапе, бе? — попита той хайката.

— Хапе ни — казаха мъжете, — но какво ни хапе, един бог знае.

— А бе каква е тази работа! — скочи Иван и започна да се озърта, сякаш туй, дето хапеше, беше около тях.

Другите също наскочаха. Тогава те видяха нещо гъвкаво да плува около тях.

— Боже! — извика Иван. — Това са бълхи!

— Бълхи са — казаха другите селяни.

— Ами откъде толкова много бълхи?

Угарите вряха от бълхи. Те скачаха пъргаво, стремглаво, във всички посоки, търсейки нещо топло и сухо пред себе си. Туй топло и сухо бяха селяните.

— Бягайте! — извика Иван и гамашите му почнаха да се лъскат през угарите.

Мъжете бягаха, спъваха се, псуваха, докато излязоха най-последно на ливадите и там се спряха. Иван удряше с длани гамашите си, защото не можеше да се почеше през твърдата кожа, тръскаше палтото си, но нищо не помагаше. Селяните се въртяха като пияни, някои се разсъблякоха, тупаха дрехите си по ливадите или пък ги хвърляха във въздуха.

— Стига сте тупали — каза Иван. — Нищо няма да ни помогне.

— Как така няма да ни помогне? — попитаха тези, които тупаха.

— Няма да ни помогне, защото бълхите са кучешки.

— Че откъде накъде кучешки?

— Крили са се в кожата на кучетата. А щом разбраха, че ги застреляхме, и кожата им почнаха да изстиват, избягаха. Кучетата изтребихме, а как ще изтребим бълхите, туй е вече по-сетнешна работа.

Те тръгнаха през ливадите всеки с товара си от бълхи и стигнаха до една славянска могила с бандера на върха. До могилата имаше струпани тикви и Иван Гамаша предложи да си направят едно състезание.

— Ако изляза аз първи, ще черпите котел вино — каза Иван. — А ако изляза последен, ще черпя два котела вино.

Селяните се наговориха, взеха да си разменят патрони и да се съветват как най-добре ще надстрелят Гамаша. Изнесоха тикви до бандерата и горе остана само един, та да ги пуска по могилата. Трябваше да се стреля още докато тиквата се търкаля, а един щеше да я донесе до групата и да броят с колко сачми е ударена.

Така и направиха. Онзи от бандерата пускаше по една тиква, тя се засилваше по нанадолницето и ловецът стреляше, когато бе по средата на склона. Могилата бе жълта и оня отгоре пускаше все черни тикви, за да се виждат хубаво.

Но когато дойде ред на Гамаша, той пусна жълта тиква.

Тиквата се търкулна надолу и примижавайки, Гамаша вдигна пушката. Селяните гледаха дали ще улучи и когато онзи гръмна,

всички ахнаха. Тиквата спря, сякаш я заковаха там. Тя постоя един миг на склона и почна пак бавно да се търкаля надолу.

— Да я донеса ли? — попита онзи, гдето ги донасяше да им броят сачмите.

— Може и да не я донасяш — каза Иван. — Сачма в нея няма. Туй беше шок.

— Не може да бъде — казаха мъжете.

— Донесете я тогава — съгласи се Иван. — Аз ви казвам, че е шок.

Неколцина отърчаха и донесоха тиквата. Тя си беше гладка, чиста, с никаква драскотина по кожата. И все пак бе застреляна от пушката на Гамаша, защото всички видяха как изстрелът я закова на могилата.

— Туй е шок — каза Иван. — Сачмите са малки и много. Осемдесет най-малко удрят по тиквата и тя умира от шок. Аз и зайци така стрелям, с шок, и никаква драскотина не остава по кожата им. Заекът както си тича, тъй си и ляга. Никак не обичам да стрелям, пък заекът да почне да се премията и да ми рита. Обичам, както си тича, да легне. А сега да вървим да прием виното!

Иван Гамаша разказа по пътя, че тази работа, за шока, я знаел от един градски ловец, същия, дето му дал гамашите. Този градски ловец бил ходил в странство, в самото Банатско, както сам му разказвал, и по Полско е бил, и по Унгарско, където се надстрелвал с един друг ловец, по-голям от него, но нашият го надстрелял, защото си разбирал от работата, и тогава онзи ловец взел, че му дал пушката си, прегърнал го, а нашият взел пушката да я изпробва. Насреща му се задали птици, той зажумял и гръмнал в птиците, те се посипали в блатото (ловците ловували край едно блато) и унгарецът, като видял тази работа, се спуснал да ги събира, па като затънал на едно място, та едва не се удавил и нашият го измъкнал. Онзи го завел в къщи, подарил му всичките си пушки, що има, извикал жена си и ѝ разказал цялата работа, а тя се хвърлила на шията на нашия и почнала да го целува, пък мъжът ѝ слязъл в мазето да донесе вино, а като се върнал от мазето, жена му още целувала нашия. Нашият ял и пил цялата нощ и на другия ден си тръгнал, оставил всичките пушки, а взел само барутника на унгареца, като му казал, че пушките са хубави, но са много, трябва цялата сливенска дивизия да въоръжи с тях, а никой

няма да му разреши да въоръжава дивизията и ще му ги вземат още на митницата.

Гамаша разказваше, че този градски ловец знае всичко, на всякакъв лов е ходил, само дето слонове не е трепал. Селяните попитаха дали унгарката е била хубава и дали мъжът ѝ се е бавил много в мазето да точи виното, но Иван не беше съвсем сигурен колко време е точил онзи виното.

И тъй както си разговаряха, нашите ловци пристигнаха в Черказки по тъмно и отидоха право в кръчмата да изпият един котел вино, както се бяха обзаложили. Кръчмата беше задръстена с хора, те се притискаха край масите, пушеха, говореха нещо високо всеки на всеки и затова трудно се разбираше какво говорят.

Докато си говореха, селяните почнаха да се чешат, кръчмарят също почна да се чеше, после настана тишина, те взеха да се гледат един друг и да се питат какво се е случило. Ловците си седяха на своята маса, пиеха си котела с вино и никакво внимание не обръщаха на тревогата на онези.

— Тука е пълно с бълхи — каза един селянин.

— Бълхи са, я ги виж как скачат навсякъде.

— Че откъде се пръкнаха тези бълхи?

— Знам ли ги отгде се пръкнаха! — каза кръчмарят. — Досега една бълха нямаше в кръчмата.

Тогава се обади Иван Гамаша. Той им каза, че бълхите са кучешки, но не са бесни, а само са зли.

— Много зли — каза кръчмарят. — Хапят като кучета.

— Това не може да се търпи — казаха селяните. — Ще трябва да се преобличаме.

Селяните си отидоха да се преоблекат. Иван Гамаша се прибра в къщи, свали си гамашите и ги окачи навън, пред вратата, за да се проветрят и да избягат бълхите от тях. Жена му и децата му спяха, но щом той влезе, се събудиха, наскачаха и почнаха да се чешат.

— Няма спасение — им каза Гамаша. — Бъдете спокойни, това са кучешки бълхи, разлютили са се, но не са бесни.

Цялото село се разбуди, заплакаха се бебета, жени взеха нещо да хокат и да проклинат. Дотук работите все пак бяха поносими, но по едно време, тъй както избиваха бълхите (а бълхите не се предаваха, вряха се навсякъде и скачаха във всички посоки), по селото се

понесоха писъци, квичаха свине, кокошки кудкудякаха, врецяха кози, а гъските с гърлените си викове цепеха пространството. Селяните се втурнаха навън. Излезе навън и Гамаша. Отвсякъде се носеха викове, светеха фенери, люлееха се и по едно време почнаха да гърмят пушки.

— Какво има? — попита Гамаша съседа си.

Неговият съсед Гоца Герасков стоеше бос на двора, почесваше се и нещо размишляваше.

— Абе зверове са дошли от гората — каза Гоца Герасков.

— Как тъй са дошли зверове?

— Селото е пълно с всякакви зверове — каза съседът. Разбрали са сигур, че в Черказки няма кучета.

Иван си спомни за бесовицата в угарите, после изтича да си вземе пушката и почна да гърми в тъмнината. От тъмнината запищяха хора, а един викаше, че го били застреляли.

— Стойте! — ревна страшно Гамаша и хвърли пушката. — Никой да не стреля, можем да убием човек!

Но с това работата не се свършваше. Селяните се лутаха, подвикваха си, докато през туй време добитъкът се блъскаше, кравите изпокъсаха синджирите и се юрнаха в тъмнината, овцете разбиха кошарите и всички виждаха някакви сенки да се стрелват край тях или да се промъкват край оградите. Една жена изписка, че я блъснал космат звяр, и докато викаше, си плюеше в пазвата, теглеше си ушите и цъкаше, за да ѝ мине страхът. Пространството се изпълни с ръмжене и с тракане на зъби, някъде нещо скимтеше, чуваше се задъхано дишане. Гоца Герасков не изтрая, взе своята пушка и почна да гърми в тъмното. Той пълнеше и гърмеше право в своята кошара и макар че там притичаха неколцина, за да го спрат, не се предаде, а продължи да гърми, потъна целият в дим, очите му взеха да сълзят. Гамаша, който стоеше в тъмнината, се хвърли срещу него, изби пушката от ръцете му и ръкомахайки, взе да обяснява, че този хаос може да се задръсти с жертви, щом като сме хванали оръжието. Той каза на селяните, че неговият градски ловец, като отишъл за зайци, видял един заек на пътя, вдигнал пушката и гръмнал, но на пътя излязла една кола със селянин, с една жена и дете, а край колата вървяло куче. Тъй както гръмнал, ловецът ударил изведнъж двата вола, селянина, колата, селянката, детето и кучето. Произтекла една работа, фантастическа.

— Но какво да правим тогава? — питаше Гоца Герасков.

— Нещо трябва да направим — каза Гамаша.

— Вярно — казаха другите селяни, които се трупаха наоколо. —
Нещо трябва да се направи.

— Да почнем да лаем — каза Гамаша.

— Хайде де! — засмяха се другите селяни.

— Не се смейте — разсърди се Гамаша. — Ако почнем да лаем
като кучета, зверовете ще се пръснат веднага.

— Да — обади се един селянин, който в бързината бе облякъл
жилетката на жената си. — Нека опитаме пък. Кой може да лае?

— Всички ще лаем — каза Гамаша. — Кой колкото може.

— В края на краищата кой колкото може — каза онзи с женската
жилетка. — Стига да свършим работа.

Иван Гамаша се понапъна, прочисти гърлото си и пролая
веднъж-дваж. Другите също пролаяха, но това не беше никакъв лай.

— Не е лай това — почна да клати глава Иван. — Туй е само
една тютюнджийска кашлица.

Те опитаха пак и полаяха доста време. После млъкнаха и почнаха
да се ослушват. Пространството все още бе пълно с ръмжене, край тях
преминаваха фантастични сенки, чуваше се шляпане на крака, трещяха
челюсти. Изглежда, зверовете никак не се стреснаха от лая на
селяните. Онези стояха безпомощни, заслушани в писъците и в рева на
добитъка.

И тъй както стояха, замислени над бедствието, те изведнъж
усетиха, че стана тихо. Да, те наистина по-скоро усетиха, отколкото да
се чули настъпването на тишината. После видяха добитъка, който
спокойно тръгна към оборите, и кравите дори се бяха толкова
успокоили, че някои от тях вече преживяха. Стадата на гъските с тихо
и гръдно боботене се люлееха по улиците. Петлите събираха кокошите
стада и виреха гордо глави, а гребените им се поклащаха.

— Що стана? — попитаха селяните.

Иван Гамаша усети лекота в себе си и спокойствие. Нищо като че
вече не пъплеше под ризата му.

— Слушайте бе, вас хапе ли ви? — попита той.

— Не ни хапе — казаха селяните.

— И мен не ме хапе — каза Гамаша. — Бълхите май че избягаха.

— Вярно, избягали са.

— Стойте! — сети се Иван, макар че всички стояха. — Знаете ли, че бълхите са нападнали зверовете и ги прогониха от селото.

— Истина — заклатиха глави селяните. — Бълхите са нападнали зверовете. Те хапеха като бесни.

— Те не са бесни — каза Гамаша, — но са зли, защото са кучешки.

Селяните се разотидоха по домовете си. Тръгна си и Иван Гамаша. Той се спря пред вратата и погледна натам, където вечерта бе окачил гамашите да се проветрят. Но там, пред вратата, нямаше нищо, само един гвоздей стърчеше.

Възползван от хаоса, някакъв звяр бе задигнал неговите банатски гамашаи.

ЙЕРОГЛИФ

Йероглифът се появи неочаквано, сякаш бе паднал от небето, или бе изникнал от земята, най-активните веднага се струпаха около него, за да видят като каква ли ще е тая загадка, но спазваха известно почтително разстояние. Някои предполагаха, че е летателен апарат, дошъл от другите светове, но това предположение бе отхвърлено много скоро, защото никъде не се виждаше нито мотор, нито антена, или пък подобие на врата. Един се пристраши и отиде, та почука на йероглифа, но той не издаде никакъв звук, а и никой не се обади на почукването. Не беше и звяр, щото ни дишаше, ни имаше сърцебиене.

Ама, че странна работа! — казаха най-активните и се запретнаха да разберат какво всъщност представлява това чудо. Те го пилиха с пили, опитаха да го режат с бичкия, на два пъти го взривяваха с каменарски барут, запалиха огън в основата му, но йероглифът нито се пилеше, нито можеше да се реже с бичкия, не гореше и не се взривяваше. На едного му хрумна да се покачи на върха и да го изследва педя по педя и, макар че другите го предупреждаваха да не се качва, щото може да се подхлъзне и да се пребие, той не ги чу, а се качи на върха, позхлъзна се отгоре и се преби. Чак тогава нашите се сетиха, че йероглифът не е нито летателен апарат, нито звяр, нито предмет за взривяване, а е йероглиф, който трябва да бъде разчетен.

И седнахме ние, най-активните, да разчитаме йероглифа — това беше през лятото — устата ни пресъхна да го разчитаме, а и мнозина слънчасаха от горещините, но ние не се отказвахме, защото знаехме, че много тайни са скрити в него. Подир лятото дойде есента, заваляха кротките дъждове, ние стояхме мокри до кости под кротките дъждове и все разчитаме йероглифа. После пък заваля сняг, стана студено, появили се страшни виелици, но никой не мръдна от мястото си. Цяла зима разчитаме йероглифа, ушите ни измръзнаха сред фъртуните, но не отстъпихме и тъй дочакахме пролетта.

Едва през пролетта някои се сетиха, че йероглифът е обърнат наопаки и сме загубили сума време да го четем наопаки. Ама че сме

глупаци! — казахме ние и се заловихме тогава да го обърнем, та да го изправим на крака и да можем да го разчетем правилно. Много работа падна, докато поставим йероглифа на крака, но учудването ни беше безкрайно, когато видяхме, че макар и изправен на крака, той пак си оставаше йероглиф.

Трудно е да си представите в какво глупаво положение изпаднахме тогава всички ние, дето цяла година батисахме да разчетем един йероглиф. Той до такава степен се бе врязал в съзнанието ни, че каквото и да погледнехме, почна да ни се струва, че е йероглиф. Един от нашите дори стигна до крайност и почна да твърди навсякъде, че вместо с жена си нощем спи с йероглиф. Друг един разправяше, че вместо крави, впрягал два йероглифа и с тях орял нивата си, а негов съсед затвори в кочината си йероглиф и почна да го угоява за Коледа. И имаше хора, дето преди си оплакваха, че печките им не горят хубаво, че комините им не са добре направени, затуй на мястото на комините туриха йероглифи и печките почнаха да горят като луди. А на едного хрумна вместо дърва да тури йероглиф в печката си и твърдеше, че през цялата зима топлил къщата само с тоя йероглиф. Нашите хора постепенно взеха да се женят за йероглифи, да раждат йероглифи. Щом приближеше коситба, отиваха в ливадите да косят йероглифи и на реката вместо мост, туриха йероглиф, за да може да се минава по него.

Тъй, прониквайки в тайните на йероглифа, ние превърнахме всичко около нас в йероглифи и видяхме една сутрин как вместо слънцето, от изток се показва един светъл йероглиф и започна да пъпли бавно по небето. Ахай! — извикахме ние и тръгнахме към изгрева, но тогава ни серцна председателят Мао и ни каза, че не бива да четем повече йероглифа, защото човек, колкото повече чете, толкова повече оглупява. Ние се огледахме и нямате представа колко голямо беше учудването ни, когато всеки, вместо да види хунвейбин до себе си, видя по един йероглиф. Върнахме се и въодушевени от идеята на Мао, изкопахме една огромна яма, бутнахме йероглифа в нея, затрупахме го и турихме отгоре следния предупредителен надпис към поколенията: „Човек колкото повече чете един йероглиф, толкова повече оглупява и става на йероглиф.“

Дай, боже, дано бъдещите поколения не бъдат любопитни като нас, та да седнат да разчитат йероглифа!

ЯНУАРСКО ЯЙЦЕ

Още в първите дни на месеца селцето откри една странна особеност във времето. Неколцина ходиха на платото да хранят яребицата — години наред вече, щом навейт вълчите преспи, ловците подхранват дивеча. Те отидоха във вторник, а се върнаха в селцето в понеделник и разказаха как крилата на яребицата били замръзнали и птицата вървяла само пеша през преспите. Същия ден почти всички бяхме изненадани, след като открихме, че ако искаш да отидеш до съседа и тръгнеш във вторник, то пристигаш там с един ден назад — в понеделник. Това откритие внесе извънредно голямо смущение в селцето, няколко дни бяхме буквално сащисани, защото никой не можеше да проумее как тъй ще тръгнеш днес, а ще пристигнеш вчера.

На пръв поглед тая неправдоподобност може да предизвика лека насмешка у някого. Но представете си, че седите край масата и че подир закуската трябва да се преместите на друг стол; докато се преместите на съседния стол, вече е вчера. Особено слисващо е това усещане в началото. В началото хората изпаднаха в странна неподвижност и когато гледах навън през прозореца, имах чувството, че селцето е в състояние на абсолютна статичност. Пъртините синееят неподвижно из пустите улици, ледени шишове висят от стрехите, никакъв дим от ничий комин — няма кой да тури макар и едно дърво в огъня. Всички седят неподвижно и чакат отново да стане днес. Три вълка нападнаха едно стадо, стадото се раздвижи, почна да тича в кръг и пред очите на всички ни кръгът стана вчера. Трите вълка също тичаха в кръг, само че обратно на стадото и тия два кръга се въртяха в две противоположни посоки, без да могат да се докоснат. Вълците не можаха да преминат от своя вторник в понеделника на стадото. Като че някой бе издигнал между звяра и овцата тънка и невидима стена, като че самото време издигаше неумолимата си преграда пред трите вълка и макар все още свирепи, те направиха една озадачена спирала и заклинкаха към гората. Тия два концентрични кръга, дето се извъртяха пред очите на селцето, внесоха някаква мистика и мога да кажа, че до

следния ден — сряда — всички останаха неподвижни край прозорците, загледани в изцъкленото небе.

Суеверните се мъчеха да убеждават близките си, че вторник е празен ден, във вторник каквото и да предприемеш, няма да ти потръгне, а напротив, ще се върнеш крачка назад, а понякога и много крачки ще направиш, все назад, подобно на рака. Суеверните първи излязоха в сряда и почнаха да правят пъртини из дворовете си, но зарязаха пъртините, щом разбраха, че са се върнали във вторник. Изумлението, разбира се, на всички беше голямо, не само на суеверните. И най-малкото движение ни връщаше назад. Сякаш нещо във времето се бе скъсало или бе разрушено, селцето изглеждаше попаднало във вътрешността на гигантски часовник, където някои пружини или колела се движеха обратно, прескачайки основен възел в гигантския механизъм. Единственото ни спасение да не се върнем назад, бе това да стоим неподвижни, защото всяка стъпка във времето объркваше неговите механизми и то ни връщаше назад.

Опитите да се доберем до съседни селища излязоха безуспешни. Стигаше се до един определен ден и повече не можехме да вървим назад, защото ледени планини преграждаха пътя ни. Сметнахме, че това са старите, извъртяни вече години и времето не ни пускаше там, ние нямахме работа в тия застинали планини, а трябваше да вървим напред и да се лутаме само в януари. Бе започнала високосната 1968 година, някъде нещо пропадеше и чезнеше. Ако искаш да си в крак с времето, трябва да бъдеш в състояние на абсолютна статика. Всеки опит за движение те връща назад. Почнах да се улавям, че мисълта ми се измъква на пръсти и отива при вчерашните мисли. Мигар трябва да престана и да мисля! Невъзможно е, но всеки опит за нова мисъл изтегляше из глъбините вчерашна мисъл. Пътят до леглото започна да става път дълъг едно денонощие, където ви посреща уморената пружина от вчера и вчерашната възглавница. Дори брадата, която трябваше да бръсна сутрин, се оказваше брадата, позната ми от вчера... Селцето бавно започна да се върти в своя кръг назад, стегнато в пръстена на времето. Времето въртеше своя кръг в обратна посока, подобно на трите вълка, които отгпкваха снега край стадото, без да могат да го докоснат. Трябваше постепенно да свикнем с мисълта, че всяко наше движение и всяка наша деятелност ще ни връщат един ден назад.

При тия именно обстоятелства Патрокли намери яйцето.

Неговото име всъщност беше Патрокъл, но в селцето всички го знаеха като Патрокли. Една сутрин Патрокли откарваше общинския бик на водопой и по пътя намери яйце, каквото никой дотогава не бе виждал. То бе запретило целия път и се издигаше нагоре по-високо от копа сено. Патрокли веднага си науми да вземе яйцето в бикарницата, в бикарницата е топло и до три седмици време той ще може да го излюпи. Селцето посъветва накрая бикаря да не се залавя с яйцето, и без туй януари тръгна объркано, това яйце може да обърка работите още повече, пък и не се знае какъв звяр дреме под черупката. Но Патрокли си наумил, никой не може да го разубеди, направи полог в бикарницата и тури яйцето в полога да се мъти.

И започна то да се мъти и като ходехме да го гледаме, се чуваше как вътре нещо писука. Трябва да ви кажа, че имаше много спорове относно яйцето — каква птица го е снесла, възможно ли е да има такава голяма птица, дете да снася такива големи яйца: ами дали това яйце не е на някоя ламя или на някое чудовище, излязло из околните гори, след като е преспало в някоя пещера цели столетия?

Догадките за ламята бяха веднага отхвърлени, защото селцето познаваше ламя. Имаше преди години една ламя, две лета тя си мъти яйцата край селцето. Бе изровила там малка яма, лежеше в ямата и си мътеше яйцата. Мнозина от съседни селища, като идваха на събор, ходеха да я гледат или да се фотографират с нея. Аз също имам такава снимка, като трудоваци се фотографирахме да имаме спомен. Снимката е овехтяла, но ако я погледнете, ще видите върху нея трима трудовака, две селски моми и край тях ламята както си лежи и мъти яйцата. Децата на селцето дебнеха кога ламята ще напусне полога да отиде на водопой или по някоя друга работа и тогава отиваха в полога да пипат яйцата ѝ. Нейните яйца бяха големи колкото една волска глава и еластични, сякаш нямаха черупка, а бяха облечени в кожи. Ламята, щом се връщаше от водопой, помирисваше недоволно яйцата, издухваше ги, за да прогони чуждите миризми от пипането и лягаше отново върху тях да мъти. Може би и до днес тая ламя щеше да си мъти все там яйцата, но я нападна травинякът и я прогони от полога ѝ. Травинякът е животно подобно на кърлежа, само че далеч по-свирепо от него, има формата на кривия морски рак и се забива като сачма в тялото. Пологът на ламята още си стои и хората, дете не са имали

късмет да я видят и да се фотографират с нея, ходят да гледат полога й. Той вече е обрасъл с трева и подир някоя и друга година съвсем ще се изгуби, ако общината не тури навреме един надпис на мястото на полога, в който да пише, че това е именно полог на ламя, която две години си е мътила тука яйцата, а така също и да натуря от селцето до полога стрелки, за да сочат пътя за любопитния народ, и на тия стрелки също тъй да има надписи: „Към полога на ламята“, за да може, ако човек попадне сам из нашите места, да се насочи и да отиде да види. Но това трябва общината да го направи.

Та, докато селцето се луташе в догадки, пилето вътре в полога писукаше по-силно, а ако някой туреше ръка върху черупката, усещаше как сърцето на пилето тупа равномерно. Всички ходеха, гледаха, пипаха и заръчаха на Патрокли да им обади, щом пилето се излюпи.

И Патрокли обади, само че с такива викове, сякаш го колеха. Селцето се струпало при бикарницата, Патрокли разправяше, как чул да дрънчат синджири, после някакво мучене, трясък като от оръдие, а кога излязъл навън, виелицата го преобърнала няколко пъти, нещо пиццало и съскало. Патрокли опипом се добрал до бикарницата, там на завет прогледнал, но макар и да прогледнал, не видял ни пилето, ни бика. Бикът скъсал синджири и изчезнал, а яйцето разполовено на две. Народът взе да гадае, че пилето вероятно е изяло бика и е хвъркнало, но откъм казанджийницата дойде казанджията и каза, че видял там много големи дири, дето дотогава не ги бил виждал.

Ние всички се взехме при казанджийницата и там наистина се виждаха големи дири на пиле. Всяка стъпка беше най-малко три метра дълга и около два метра широка. Пилето правело крачки по петнайсет метра едната. Кой какво имаше, се въоръжи и тръгнахме по дирите на пилето. Дирите ни отведоха в реката, там се виждаше как то е пило вода, обаче като минахме с кокили от другата страна, не намерихме вече никакви дири. Патрокли се сети веднага, че пилето е тръгнало да гази из реката и по тоя начин иска да си прикрие следите. Разделихме се тогава на две, едните вървят и правят пъртина от едната страна на реката, другите вървят и правят пъртина от другата страна. Стигнахме до воденицата и питахме там воденичаря, той обаче не виждал какво пиле. А нещо да е чул, питахме на свой ред ние и той казва, че чул през нощта горе по покрива да се тропа и гредите много силно пукали,

сякаш всеки миг могат да се натрошат. Неколцина се покачиха със стълба на покрива и казаха, че горе имало една стъпка от пилето.

Значи, то като е стигнало до воденицата, не се е отбило, а е стъпило с един крак и е продължило надолу по реката. Поне перо някъде да е паднало, вика Патрокли, но другите му разправят, че няма начин да падне перо, защото пилето е още с пух. Има време, докато си смени пуха с перушина. Важното е, че то няма къде да изхвъркне, каза Патрокли и ние отново тръгваме да търсим дирите, докато на едно място ги забелязваме пак в снега. Дирите водеха към гората, гората стоеше смълчана и тайнствена насреща ни. Пиле, пиле, ама отгде знаеш какво пиле е това, щом като едната му крачка е цели петнайсет метра.

Заваля сняг, ние се повъртаме и се туткаме покрай реката, но никой не ще пръв да тръгне по дирите и да влезе в гората. Снегът лека-полека взе да заличава дирите и докато ние се помайвахме, вдигна се виелица, взе да носи цели облаци, да дълбае падини и да трупа преспи.

Решаваме да се върнем назад, и без туй започна да притъмнява, мигар в тъмнината някой ще се осмели да влезе в гъстата гора. Патрокли обаче не се предава, той се заканва по целия път назад към селцето, че щял да вземе една торба овес, ще отиде край гората, ще хвърля овес и ще мами пилето. Ние не вярваме дип, че с една торба овес може да се примамим такова пиле, а дори то и да дойде да кълве овес, как ще го хванеш!

Много ни е странно обаче бикът къде е изчезнал, от него никъде никаква следа не бе открита.

С настъпването на празниците селцето се събра около софрите, разговорите естествено се въртят все около яйцето и пилето. Ние ядем и пием и от време на време се заслушваме да чуем как Патрокли обикаля около гората и с една торба овес мами пилето. Измръзналата яребица върви по петите на бикаря, кълве овеса, но онуй пиле никъде не се появява. Някои в селцето почнаха да разправят, че това яйце требе да е снесено от старата година, новата година се е излюпила от него и е тръгнала по света. Други обаче са на мнение, че в това яйце е имало някаква голяма идея, и щом се е излюпила, голямата идея се е отправила с големи крачки към гората.

И двете предположения са крайно неприемливи. Нито годината, щом се измъти, ще отиде в гората, нито пък идеята. По-скоро

обратното би могло да стане — и годината, и идеята да дойдат в селцето с цялата си дивотия, за да можем постепенно да се заловим с тяхното опитомяване. Всеки случай виждате сами, че колкото повече човек се мъчи да проникне в тая загадка, толкова повече потъва в нея и губи всякакви нишки в лабиринтите ѝ. Единствен само Патрокли не се отчайва и селцето го вижда по всяко време как мами високосната година или идеята и обикаля гората със своята торба с овес. Боя се, че гора и Патрокли се въртят в две противоположни посоки, както трите вълка и стадото — нито той може да проникне в гората, нито пък гората може да стъпи на неговата пъртина.

ВОДОПОЙКА

Още не беше се разсъмнало, когато Шишо взе гюма с мляко, за да го носи на пункта. Едната му ръка бе облечена в зелена плетена ръкавица, с нея именно той стискаше дръжката на алуминиевия гюм с мляко, а другата си ръка бе пъхнал в джоба на панталона. Жената го изпрати до входната врата, още сънена и по риза, заръча му да не се бави в пункта, през това време тя ще приготви закуската и ще сгрее малко ракийка. „Аз нали затова по-раншко отивам — рече й Шишо, — за да си дойда и по-раншко!“ Той винаги отиваше рано, защото ако закъснее, заварва на пункта голяма навалица да спори с Кумата, че гледа повече тефтерите, отколкото млякото, а Кумата, потънал до уши в своите тефтери, турил молив на ухото си, спори с навалицата, че това не са прости бакалски тефтери, ами *сметководни книжа*, които трябва да са в необходимата изрядност и прегледност при случай на внезапна финансова ревизия или държавен контрол.

Валеше ситен снежец, спокоен и равномерен, слаб вятър го носеше откъм Дунава. Ниско над селището прелетяха гъски. Шишо чуваше виковете им, но не ги виждаше. Той продължи да върви по улицата, никой не бе минал преди него, само на едно място забеляза кучешки дири, но скоро и те се загубиха... Човешки дири Шишо видя чак кога наближи чешмата. Той също възви, за да пие вода. Чешмата ромолеше тихо, цялата димеше и бе обгърната в пара. Тази чешма бе докарана в селището откъм Берковския край, на нея бяха издялани осем женски мраморни бюста, разположени в кръг, обърнати към небето. Тихо ромолеха бюстовете, примамливо разголени към всекиго, тъй че от която и страна да пристъпи човек, може да се поклони благоговейно и да утоли жаждата си. Шишо остави алуминиевия гюм в снега, свали зелената си ръкавица, поклони се ниско на бюстовете и отпи вода, плисна вода на лицето си и пак отпи. Озърна се да види дали не го гледа някой; нямаше жива душа, селището бе потънало до гърди в сняг, всички покриви се бяха загуглили и димяха миролюбиво с комините си.

Шишо сложи ръкавицата си, взе гюма, но се спря още на първата крачка. В един миг само той придоби вида на човек, изпаднал в най-пълно сливане. Гледаше вторачено в снега и същевременно се слушваше. Ромонът на чешмата му се стори по-силен, някъде под снега сякаш нещо дишаше. „Кой диша?“, попита човекът себе си и замръзна на едно място. Разголените мраморни бюстове се загръщаха в мъгла, ромолеха тихо и искряха като гърдите на къпеци се невести, току-що излезли от Дунава. Водата се събираше под земята, изтичваше незнано къде по тайнствени лабиринти. Тъкмо тая вода дишаше под снега и бе накарала Шишо да замръзне заедно със зелената си плетена ръкавица и гюма за млякото. Той направи няколко замислени крачки, загледан пред себе си, сякаш търсеше изгубена монета.

Всъщност не търсеше никаква изгубена монета, а проследяваше дирите на човек в снега. Дирите бяха от боси нозе. Босият бе идвал до чешмата да пие вода, бе постоял там и отново се бе върнал назад. Едър човек, изглежда, е бил, защото отпечатъците от босите стъпала бяха големи. Дълго щеше Шишо да се диви и звери, ако не го бе стреснала суха кашлица. Обърна се и видя през снега към чешмата да върви Йона, наричан мокрият влах, захапал цигара и с алуминиев гюм в едната ръка. Йона димеше и кашляше тъй силно, че снегът пред лицето му се разхвърчаше на всички страни. Без да оставя гюма с млякото, той се поклони на чешмата и отпи. Йона винаги отпиваше откъм оная страна, гдето по бюстовете се прокрадваха тънки нишки опушен мрамор, като че млечни жлези се прокрадваха под прозрачна кожа. „Ей, Шишо — подвижна той със сипкавия си глас, — какво се дивиш и звериш посред снега?“

И без да дочака отговор, тръгна с гюма към Шишо заедно с кашлицата си.

„Ами виж!“ — рече му Шишо, кога оня дойде при него, и му посочи босите стъпки в снега. Йона видя стъпките, поклати глава замислено и остави гюма. „Нали е за зверене?“ — попита Шишо.

„Ама че неясна работа! — рече Йона. — Тоя човек е минал бос съвсем наскоро! Кой може да ходи зиме бос?“ Шишо помисли, помисли и си призна: „И аз това се питам: кой може да тръгне зиме бос по снега, да ходи чак при чешмата да пие вода и пак така бос да се прибере вкъщи? Това може само някой много пиян или много смахнат да го направи!“

Светлина премина по сухото лице на Йоната, той запали нова цигара и успокои Шишо, че от това да разберат кой е именно босият, по-лесно няма, само че — помоли мокрият влах — трябва да се пази в тайна. Шишо все пак го глождеше съмнение по кой начин да разберат и Йоната му каза, че като вдигнат гюмовете с млякото и тръгнат по следите, то следите сами ще ги заведат, където трябва. „Вярно!“ — рече Шишо и двамата тръгнаха покрай босите стъпки.

Заедно с тях тръгна и една сврака, която още от тъмно бе чакала да се появи нещо по улицата, за да го придружава по пътя му. В снежно време свраката изпада в голяма подтиснатост и омърлушеност, защото снегът скрива всичко под себе си, не оставя дори една малка шпионка, през която да надникнеш и да удовлетвориш любопитството си, затова свраката стои, чака да се отвори някоя врата, от вратата да излезе човек и тя да тръгне да го придружава по пътя му... И така, двамата с гюмовете и с кашлицата на Йоната повървяха известно време, странните следи ги изведоха извън селището в една падина, разположена помежду два хълма. Горе на хълмовете имаше два триангулачни знака, свраката си избра единия знак и кацна на него.

Мястото тук бе тихо и заветно, Йоната остави гюма в снега, почна да разтрива ръцете си. Шишо също остави гюма с мляко, извади от джоба си другата ръкавица и я даде на Йоната да стопли ръката си. Мокрият влах нахлу ръкавицата, обърна се назад да проследи дирята и каза: „Ще знаеш, че тоя човек не е бил никакъв пиян! Гледай как право е вървял през снега, като че по конец е вървял!“ Шишо погледна и видя, че пъртината е наистина права. Селището се губеше сред ситния снежец, мержелееха се неясни силуети. „По-нататък ще вървим ли?“ — попита Шишо. Не му харесваше това, че попаднаха в безветрие, че зад тях се мержелееха само неясни силуети, че върху триангулачния знак стоеше сврака, че босите стъпки излизаха извън селището, и най-вече не му харесваше дълбоката тишина. Нищо не подсилва тъй много тишината, както падащият спокойно сняг.

Йоната не му отговори, обходи падината околоръст и се върна при гюмовете. „Работата почна да става ясна“ — рече той на Шишо. Очите му бяха добили особен блясък, едната скула на лицето му потрепваше. „Хайде!“ — заповяда той властно и двамата, без да посягат към гюмовете, тръгнаха по следите. Свраката постоя известно време върху триангулачния знак и тръгна и тя подире им, като гледаше

отдалеко как двамата размахват широко по една зелена плетена ръкавица.

Така те вървяха все направо, без да разговарят повече помежду си, докато през падащия сняг съгледаха да проблясват водите на Дунава. Диви патици летяха ниско над водата, колкото повече двамата вървяха към реката, толкова по-зрими ставаха бреговете и водите ѝ. На една повалена и суха върба забелязаха да стоят унило малки водни бикове, над главите им ехтяха призови за помощ, подавани от невидими диви гъски, гмурци се носеха тромаво по реката, извили дълги лебедови шии. Двамата мъже забавиха крачките си, но не се спряха, и кога съвсем приближиха брега, Йона направи дъга и излезе чевръсто напред. Той вдигна нагоре ръката със зелената ръкавица и направи знак на Шишо да заобиколи. Шишо послушно заобиколи, стигна до мокрия влах, забеляза с известна боязън, че и двете му скули потрепваха.

„Ето откъде иде босият! — рече той въодушевено. — Ето от коя врата той е излязъл и в коя врата е влязъл!“

Плясък на крила ги стресна, обърнаха се и двамата и видяха във въздуха да се вдигат унилите водни бикове. Вместо тях на върбата застана свраката. Шишо не забеляза никъде в снега врата. Нито отворена, нито затворена. Лека пара се носеше от Дунава, голямата река дишаше властно насреща им, ситният сняг се стопяваше мигновено, щом се докоснеше до водата. Като пошари с поглед и не видя нищо, Шишо погледна най-послед тънката пясъчна ивица, която отделяше снега от водата. Върху пясъка ясно бяха отпечатани боси стъпки. Едните бяха обърнати към сушата, другите бяха обърнати към водата. Лете Шишо бе виждал стотици такива стъпки по пясъка — едните излизат от Дунава, другите се губят навътре в Дунава, едните големи, от мъжки ходила, другите по-нежни, женски, трети съвсем малки — това са стъпки на босоноги деца. Но това е през лятото, когато всички от селището ходят да се къпят в реката и кой какво влезе или излезе, оставя подире си боси стъпки... Но това е през лятото, а сега е зима, снегът стига до колене и мигар има жив човек, който би влязъл да се къпе в реката и да тръгне бос по снега!

Шишо изпадна в най-пълно сливане.

Сякаш отдалече някакъв сипкав глас говореше някому нещо доста неясно, та Шишо се напрегна, дано разбере нещо от тоя неясен

далечен глас. Като се съсредоточи, той започна да чувства студ под ризата си, но и думите станаха някак по-ясни и накрая човекът разбра, че гласът не е чак толкова далечен, защото това бе сипкавият глас на Йоната, който ръкомахаше със зелената ръкавица и се мъчеше да докаже на слисания Шишо, че тия стъпки са от воден вампир или дракол, че водните вампири и драколи живеят в Дунава, че те никакъв студ не изпитват, защото иначе нямаше да са водни вампири и драколи, а ще живеят на сушата.

„Защо водни?“ — попита Шишо и почувства, че вместо студ нещо топло започва да пъпле под ризата му.

„Защото, когато някой човек се удави — започна да обяснява Йоната, — то удавникът по най-естествен начин се превръща във воден вампир и дракол!“

„Той щом живее в Дунава, значи е потънал постоянно до уши във вода — каза Шишо. — А щом живее във вода, мигар можеш ти да помислиш, че тоя вампир ще ходи жаден, та трябва нощем да бие сума път до нашата чешма и едва там да се напие с вода? Ти искаш да кажеш, че това, що е воден вампир и дракол, все на нашата чешма иде нощем, щото си няма вода в Дунава, така ли?“

„Така е — рече убедително Йоната. — Тоя воден вампир или дракол, ще знаеш, че е мъжки, затова е ходил на нашата чешма да пие вода. Жажда изпитва той, затова не му стига водата на целия Дунав. Ето защо чешмата през цялата нощ ромоли! Като ромоли, тя не само ориентирва водния вампир или дракола, ами го и примамва и като върви той тихо и на пръсти, отива да пие!“

Шишо стоеше като замаян, в съзнанието му изплува чешмата с осемте мраморни бюста, обгърнати с пара, гостоприемно разголени към всички посоки на света. Той попита: „То тогава какво излиза? Излиза, че тая чешма е водопойка за всички ни!“ — „Така е — рече му Йоната, — защото човекът умира, а жаждата на човека остава!“

Двамата се помаяха на брега на реката, снегът продължи да ги засипва. Дунавът все тъй дишаше властно и спокойно насреща им, изгубени диви гъски надаваха викове за помощ. Пръв се размърда Шишо и тръгна назад по пъртината. Подире му неохотно тръгна и Йоната. Само свраката остана на брега на реката, потънала в размисъл. Преди още да са стигнали при гюмовете с млякото, Шишо подпита наум себе си: „Ами той, водният вампир или дракол, като ходи нощем

да пие вода, изглежда, не само че пие вода, ами и пипа?“ И кога стигнаха при гюмовете, помежду триангулачните знаци, Шишо сам на себе си отговори: „Сигурно пипа!“

ТОРЛАК ПИШЕ ПИСМО ДО ТОРЛАЦИТЕ

Когато Торлак умря, почти цялото селце го изпрати почтено до гробището, закътано на заветно и приветливо място, между манастира и Аврамови ръкавици, оградено от едната страна с венец от пчелини и орници. Минаха няколко дни, Торлаците забелязаха, че из къщите им започват да стават странни работи. Те бяха голяма фамилия, петнадесет или шестнадесет къщи в селцето бяха все Торлаци. Ту в една, ту в друга къща по нещо се случваше, на едного за няколко дни изчезна велосипедът, после велосипедът се намери пак на същото място, само че гумите му бяха спукани и имаше скъсани спици. Взеха да се губят и домашни сечива, различна посуда, един часовник-будилник също така изчезна за известно време и пак се появи, нощем в един или в друг двор се чуваше стърженето на бичкия, а една нощ Ойчи, съсед на едного от Торлаците, каза, че видял как от покрива на сайванта му хвърчели турски керемиди и една стълба се носела сама из двора, като че е перушинка и я носи вятърът. Кой каквото подпитваше Торлаците за странностите, те се засмиваха и казваха, че няма такова нещо, обаче на цялото селце вече беше известно, че нещо има, но какво точно е, не се знае. Макар че криеха, Торлаците се събираха и умуваха, без да могат да разберат на какво се дължат странностите в къщите им. Един ден те получиха писмо, адресирано до всички Торлаци, прочетоха го и то хвърли светлина върху странностите. После го дадоха да се чете и да се препрочита и така писмото бе прочетено от всички в селцето и жителите на селцето разбраха, че това писмо всъщност не се отнася само до Торлаците, ами се отнася до всички. По-долу ще цитираме писмото, отнасящо се до всички в селцето, а бих казал, че не само до селцето, ами и до калугера в манастира, до жителите на съседното село Рабиша, до жителите на другите села, обточили с къщите си подножието на хайдушкия Балкан, до жителите на най-близкия град и до другите градове до всички и накрая и до самия любезен читател.

Ето прочие и самото писмо:

„Здравейте, Торлаци, обръщаше се Торлак бодро към своите хора, покланям ви се и ви поздравявам и искам веднага да ви съобщя, че щом умрях, мен ме прерипна котката на Ойчи и станах *тенец*^[1]. Като станах тенец, веднага излязох аз от себе си, поклоних се ниско на себе си и рекох: прощавай, Торлак, че те изоставям, че не искам да ида заедно с тебе в отвъдното, ами оставам в отсамното! Ще има време да се иде и в отвъдното, това няма да ни избяга! И като се поклоних аз, заставах на стража до себе си, всички вие минахте по реда си да стоите на стража. Матей се запретна под навеса да ми прави сандък, майсторска ръка има Матей, майсторски сандък направи и като стана всичко готово, дойде калугерът на манастира, та ни поведе всички до един с наведени глави да изпратим Торлака, аз също с наведена глава го изпращам и все му се извинявам, че не съм тръгнал с него, а съм останал в отсамното по причина на котката. Цвете откъснах, за да го положа при Торлак, преди да го спуснат в земята, пчела бе кацнала на цветето, щом го откъснах, пчелата хвъркна от него. Положих цветето, положиха Торлак в земята, най-близките ми хора се разплакаха, а аз продължавам да стоя на стража край себе си и видях аз, братя Торлаци, тогава, че за никаква скръб няма място, а само за почуда и изненада, защото земята прегърна с любов Торлака, както с любов прегръща посятата в нея семка или както с любов маймунката си прегръща маймунчето. Щом земята прегърна Торлак, аз се завъртях гърбом и тръгнах подир отлетялата от цветето пчела и замислен над нейното трудолюбие, лека-полека започнах да си припомням колко много работа остана недовършена приживе и само като си припомних, ми настръхнаха косите, щото ние си мислиме, че всичката работа сме свършили, обаче като се обърнем, та измреме, изведнъж ни става ясно като две и две четири, че нищо не сме свършили и че един човешки живот за нищо не стига. Лозето ми остана нериголвано, него ще риголвам през зимата, за да измръзне земята, да стане по-пръхкава, а и плевелът в нея да измръзне, щото майката

земя, братя Торлаци, с еднаква любов и плевела, и лозовата пръчка прегръща, на всичко дава живот, не е тя като нас, хората — на лозовата пръчка да бъде майка, на плевела — мащеха; кошарата ми остана непрепокрита, при дъжд отвсякъде капе, ще нагизне сеното, стоката няма да погледне такава сено през зимата, ами само ще го помирише и ще поклати глава недоволно, няколко дървета ми трябва, все отлагах да ги отсека от Мойсеевото бранище, щото, от една страна, горският пази, а от друга страна, си правя сметката, че има време и колкото дни са напред, са все наши. По тази причина и дъгата на бурето ми остана несменена, тя беше изгнила дъга, правеше възгорчиво вино, затуй се взех при кацаря в Рабиша, две ноци рендосвах в работилницата му, върнах се с новата дъга вкъщи, смених я, набих хубаво обръчите на бурето, но пък гледам, че нашите не са го запарили със смрадлика, та се бяхтах из Бибино лице да събирам смрадлика и съм я оставил върху бурето, дано нашите се сетят да го запарят.

Непосилно е, братя Торлаци, като си помислите само колко много работа има да се свърши, и разберете, че не един, ами и два човешки живота няма да стигнат. Изглежда, че съдбата стои край селцето, оглежда всички ни и щом види, че вече си разбрал като какво е животът, рече: Хайде, Торлак, човекът е пътник, време е да тръгваме! Потупва те дружелюбно по рамото, полага те внимателно в земята заедно с новите ти дрехи и т.н., и т.н., по-нататък вие го знаете. Тъга никаква не усещам, става ми само тъжно, кога видя момчето на Татаровите, дето се удави в реката. Момчето още не е заминало в отвъдното, седи все в края на Мойсеево бранище, все дялка и прави кокили, кои от кои по-големи, и щом ме види, ме пита: Чичо, ако с тия кокили прегазя реката, нали няма да се удавя? — и аз му казвам, че няма да се удави и че ако иска, мога да го превода за ръка през моста, но момчето се бои от моста, продължава да прави кокили, чака да събере кураж, да прегазя с тях реката и да влезе в село при брода да види какво правят роднините му. Няколко пъти ходих в града да

търся фурнир, щото ми требе за къщата, магазините за фурнир винаги затворени, нали ходя нощем, но една вечер късно имаше панаир в града, от сергия взех една шарена топка, без някой да ме види, щото съм невидим, и я донесох на момчето. Не мога, чичо, да си играя с топката, рече момчето на Татаровите, зает съм, нали виждаш, че правя кокили, да прегазя с тях реката и да ида при нашите да ги видя живи ли са и здрави. Дай на другите деца тая топка, я каква шарена топка е, ще й се радват! Та я занесох аз топката на малките ни Торлачета, нека играят с нея, като играят те, все едно че и момчето на Татаровите играе... Тука писмото ми се малко размаза, то е, щото сълза капна върху хартията, жалост ме налегна за момчето, като го гледам как прави кокили и ги трупа един връз друг, та е натрупало вече цяла планина.

Иначе никаква жалост не изпитвам; нали по причина на котката останах в отсамното, ще имам време да си довърша земните работи. Пък и не съм само аз, братя, народ много и всякакъв срещам, кой крив кюнец носи под мишница, кой петролен фенер със счупено ветроупорно шише, обикаля и търси да намери ново ветроупорно шише, кой мотика носи за клепване при ковача, кой чувал с мливо за воденицата — всички заети със своите забележителни грижи. На два пъти старовремски царе минаваха край нас със свитите си, но минаваха далеко, по билото горе, и много прах вдигнаха, не можахме да им видим добре лицата. Един дервиш също имаме, върти се на вихрушка из пчелините и оброчищата при Аврамови ръкавици, не може да се спре на едно място, щото, казва той, за да се спре, трябва да има теке, а текетата отдавна са изтребени от земята. И един друг се върти на вихрушка, ту тича напред, ту назад, непрекъснато се удря по бедрата, непрекъснато се вайка. Той е от Рабиша, не го познавам, отдавна е тръгнал за отвъдното, ама още не отива, а продължава да лети подобно вихрушка напред и назад, бие се отчаяно по бедрата и все повтаря: *Ама как така!... А?* Разбра се, че той имал много пари, подвижен казан за контрабандно

варене на ракия, всякакво имущество и кога тръгнал на път, се оказва изведнъж, че тръгва гол като пушка, даже един галаган нямал в себе си. Та тоя същият от Рабиша не може да проумее *как така* ще си замине от белия свят гол като пушка и нищо няма да вземе със себе си; щото, братя Торлаци, ние си мислиме, че като ламтиме цял живот и цял живот се трепеме, това, що сме го струпали на едно място, ще го вдигнем на гръб със себе си и ще го пренесем в отвъдните светове, а то тъкмо обратното излиза и човек изведнъж започва да се пита как така, и защо, и не знам още кво си! А то си е точно така! Свършваш ти със земния си живот, братя Торлаци, и влетяваш в отвъдния живот гол като пушка, нищо не можеш да вземеш със себе си, ще вземеш едни нови дрехи и едни нови обуца, дадени ти от роднините, обуцата сума време стягат краката ти, поомекнат от тичане, па и тук-таме се разпорят, та кога вали дъжд, краката ти подгизнат, но нали и слънцето също пече, пекне ли слънцето, поизсуши краката ти и ти отново стъпваш напето и леко. Знам, че вие може и да се разсърдите, дето взех за няколко дни часовника, но ми трябваше да звъни и да ме буди, щото няколко пъти ходих в града за тоя пусти фурнир и нали време сега не стига, курдисвах часовника да звъни и да ме подсеща кога да тръгвам за влака. С мен и други отиват на влака, ние се качваме на него не на железопътната спирка при моста, ами се качваме на големия завой зад манастира, там той едва пъпле, и до града всички пътуваме сврени върху буферите. Понякога ще се случи нощем да се качим на ремаркетото на някой трактор, каруца ако мине, качваме се и на каруцата, но конете ни усещат, започват да пръхтят и се изпотяват целите. Обаче не винаги ще намериш каруца или ремарке, затова, като обикалям по моите работи, се подсетих да прибягна до колелото. По-бързо се пътува с колело, а то и фар има, та кога е съвсем тъмно, мога да си светя с фара по пътя. Пиша писмото да обясня тая работа, да не сметнете по погрешка, че вземам колелото да се возя с него само за кеф и да кажете: Глейте го, той си се вози за

кеф с велосипеда, а ние бяхтаме пеша и лепиме спукани гуми!... Кошарата препокрих, турската керемида излезе нефела, половината изгнила, половината напукана и сума гнезда на оси имаше по нея, осата люпеше под керемидата яйцата си. На няколко пъти оставях ведро с мляко пред вратата, да знаете, че това мляко го доих от биволицата, щото вие я забравихте, и да кажете на сват ми, че съм поправил веялката; тя сега не му требе, но през лятото, кога обере слънчогледа, ще му потребе.

Да знаете още, че дивото прасе не е вече в Мойсеевата гора, ами се прехвърли в кукурузищата, а излиза нощем и в лозята при Аврамови ръкавици, там яде костилки от праскови. Два пъти ходих на лов с вас, трети път обаче няма да ида, щото като стреляха ловците, сачма бръмна покрай ухото ми и може по погрешка, без да ме виждат, да ме ударят с олово. Наплетох дъната на всичките си стари кошлета, хубава ракита намерих покрай блатата между Рабиша и манастира, ама да ви кажа ли, то старо кошле, колкото и да му наплиташ дъното, все се продънва, затова е най-добре нови кошлета да изплетете. Ако децата намерят малки таралежчета в двора, да знаят, че аз съм ги донесъл, нощем около нас е пълно с малки таралежчета, а и големи също така се срещат, дервишът на два пъти налетя с босите си пети на таралежи, един път налетя и оня от Рабиша, щото той, като върви, не гледа в краката си, ами гледа все своя подвижен казан за контрабандно варене на ракия, другото си имущество и парите си. Относно пушенето да знаете, че таралежът не пуши, проследихме го ние в гнездото му и това се доказа по най-нагледен начин. Не знам, братя, още колко време ще остана тука и дали ще мога да привърша всичките си работи, но чувам, че в селцето се записват за екскурзия до Цариград. Никога не съм пътувал из другите земи, човек нали все отлага, толкова много екскурзии имаше на Балкантурист, не се записах за нито една, но сега ми се ще, братя Торлаци, ако наистина се запишете вие, да вземете и мене да ме запишете, та докато съм още в отсамното, да ида и аз до

Цариград да видя църквата Света София и Султанселимовата джамия, ако е в Цариград, а ако Султанселимовата джамия е в друг град, тогава само Света София ще видя и Босфора. Та ви замолвам да проверите като как стои работата с тая екскурзия, дали ще можете и мене да ме запишете да видя и аз други земи и други народи, затова ви умолявам да проверите, ако може, може, па ако не може, не може. Това, което го няма и не може, то и цар го не яде, и е ясно то като две и две четири! През това време аз ще гледам да използвам хубавото време да свърша кое-що, па после ще видя накъде ще ме завеят ветрищата и каква работа ще подхвана, щото то, накъдето и да се обърна, все работа ме чака, вие ще видите какво е, братя Торлаци, кога стигнете до мене, ще разберете, че човек през целия си живот само отлага и чак когато се извърне, та умре, разбира колко много работа още е останала недовършена и тогава се запретва и се развъртява да я довърши, ама то пеша не може баш както се следва да довърши, щото е калабалък, ами обезателно трябва с велосипед; па и само работа ли е, освен работата човек и на море иска да иде, а ето на — на нас време не ни остана да идеме на морето и веднъж обсъждахме ние тука дали да не вземем да се качиме върху буферите на влака и да идеме чак до морето, но не можахме да го решиме това, дервишът каза, че няма да видиме ние морето, щото сме били нещо подобно на агрегатно състояние. Не знам какво е това агрегатно състояние, а и самият дервиш не знаеше, та ви замолвам, кога имате път през село Рабиша, да попитате там учителя, той е учител и знае какво е агрегатно състояние. А че сме ние агрегатно състояние, то си личи, и иначе не може да бъде. Покланям ви се още веднъж ниско до земята, братя Торлаци, и вярвам, че ще останете спрямо писмото ми с пълно разбирателство. Здравейте!“

---

[1] Тенец: човек, който след смъртта си не отива в отвъдния свят, а остава още известно време да обикаля из селцето, най-вече обикаля

къщите на близките и роднините и върши черна работа. ↑

СУМАТОХА

След възгласите „Кво става там?“, „Стой!“, „Дръж!“ и „Ах, майка му стара!“ всички се втурнаха в суматохата.

Разбира се, най-пъргавите се втурнаха най-напред; малко е дори да се каже, че се втурнаха; по-право, те се хвърлиха стремглаво напред, подобно ракети, и веднага влязоха в орбитата на суматохата. От баирите се разнесоха пушечни изстрели и по заснежените склонове се затъркаляха черни точки; ловците възвестяваха по този начин, че пристигат, и побързаха с пристигането. Техният юруш се подсилваше от лая на кучетата.

По една улица, като подбираше добре пъртината, припкаше късокрак селянин. Късокраките не могат да тичат силно, те повече припкат. Този не правеше изключение. Той бе взел пътем желязната вила и си припкаше лекичко с нея. На едно място пътя му пресече цигляв селянин. „Отсам или отсам?“ — попита припкацията, но онзи дори не го забеляза, защото тичаше извънредно бързо.

Той тичаше тъй бързо, че ако го бяхте видели тогава, ще си помислите, че всеки миг може да излети от дрехите си; просто ще се измъкне от дрехите си — до такава степен той се стремеше напред, а дрехите все пак го задържаха. Полушубката му се ветрееше далеч назад и свистеше с полите си, шапката отдавна не се виждаше — тя падна още докато циглявият набираше скорост, за да прескочи оградата. Той прескочи, шапката не можа и остана да лежи ничком в снега.

Циглявият все повече се забулваше в снежни облаци и по леките нанадолница напомняше Халеевата комета. При силна напрегнатост човек в известни моменти може да се възпротиви на земното притегляне. Тоя селянин се възпротивяваше и се стремеше към суматохата. На едно място полушубката не издържа, увисна в снежния облак и подхваната от въздушното течение, продължи да се движи в обратна посока, доста дълго време се движи така във въздуха и беше малко странно и мистично да се гледа как една селска полушубка

върви сама по улиците, развява си ръкавите, преобръща се, планира спокойно или увисва неподвижно в пространството. Тя наистина увисна, за един миг само, и падна в снега.

Аз повече не видях циглявия, но предполагам, че е пристигнал гол и е влязъл гол в суматохата. Всъщност тук няма какво да се предполага, защото ако си помислим само как тичаше, ще бъде несправедливо да хвърляме каквото и да било съмнение върху човека.

По-после разказвах, че един друг селянин се бил врязал в суматохата с толкова голяма скорост, че от огромното триене между селянина и въздуха селянинът се самозапалил, паднал в снега (хубаво, че паднал в снега!), снегът почнал да се топи, разнасяло се пищене като от нажежено желязо, хвърлено за закаляване, после пищенето утихнало, но дълго след туй селянинът се чувствувал нажежен и вдигал пара от себе си. Това го разказвах очевидци, участвували в суматохата, и отбелязваха съвсем справедливо, че селянинът имал голям късмет като е паднал в снега, защото снегът го изгасил. Ами че той е можел да изгори!

Той е бил един от първите всъщност. Едва по-късно се изясни, че ловците още с пристигането си най-напред забелязали него как пищи в снега. Една част от ловците се захванала да помогне на селянина, а другата част почнала веднага да гърми.

Ловците участвуваха главно с гърмежи и гърмяха през цялото време на суматохата.

Междувременно по пъртините или през целините на снега към суматохата се придвижваха поединично и на групи селяни. Една група от седем-осем човека се носеше в лек тръс. Припкащият се присъедини към групата и попита дали някъде не са изпуснали недоклано прасе, но групата не знаеше нищо. Подобен случай с прасе имаше преди няколко години, тогава пак се вдигна голяма суматоха, но тя беше весела суматоха. Тъй че групата не можа да хвърли никаква светлина върху въпроса на припкащия.

Един селянин вървеше много храбро през снега, нарамил бляскаща брадва, и подвикваше въодушевено с гръмовития си глас: „Добре, добрее!“ Той бе от онази категория хора, които винаги обичат да влязат въодушевено в суматохата — по пътя към нея, пък и в самата нея, без да спират да тръбят своето: „Добре, добрее!“ От тия хора бе

селянинът с бравата, колкото храбър, толкова и въодушевен и непреодолим.

Друг един селянин, с омърляна капица, изтича на улицата и започна да мига. Ръцете му също тъй бяха омърляни, защото селянинът бъркаше трици за добитъка. Той помига, заслушан в гърмежите, и му трябваше съвсем малко време, за да се ориентира веднага. Селянинът разбра, че е изостанал, и потърси най-прекия път към суматохата, макар и да знаеше поговорката, че преките пътища не са най-преките. На едно място имаше дърво, засипано от преспи, и селянинът затъна в тях. Той почна да вика, но кой можеше да го чуе в суматохата, и както си викаше, взе да потъва надолу... Човекът тъй си и потъна и върху снега остана да се чернее само омърляната му капица. По тая капица го намериха по-късно и го извадиха от преспите, но трябваше да ровят много, защото и той бе ровил много и бе издълбал преспите като къртица, отдалечавайки се на значително разстояние от капицата си. Тъй че човек не всякога е там, където е капата му. А при суматохата изобщо не може да се разбере под коя капа какво има.

Но да продължим нататък.

Един любопитен вървеше гъвкаво и се стремеше да държи главата си над главите на другите. Любопитните винаги обичат да държат главите си над другите глави, да не би случайно нещо от погледа им да убегне. Любопитните обикновено имат по-дълги шии и ако нашият свят е изпълнен с повече любопитни работи, то шиите им биха станали като на жирафите, но за съжаление нашият свят не е чак толкова любопитен. И слава богу.

Малко преди любопитния вървеше възрастен селянин, свиваше си спокойно цигара, на едно място дори се спря, извади огниво и кремък, удари няколко пъти кремъка, разпали си хубаво праханта и чак когато я напъха в цигарата и задими, тръгна отново към суматохата. Той не бързаше никак и отиваше спокойно към нея, защото знаеше, че ще пристигне. А и тя вече беше близко, виждаше се димът от пушките на ловците.

Още щом се появи суматохата, един селянин седна в къщи, за да се нахрани хубаво. Към храната селянинът добави и една кана вино за затопляне и за всеки случай. Той обичаше, преди да влезе в каквато и да било суматоха, най-напред да се нахрани добре и да задоволи

жаждата си, защото не знаеше една суматоха колко време може да трае. Като си свърши работата, селянинът си нарязва също така тютюн, за да има за пушене по време на суматохата, провери в мазето добре ли са затиснати бъчвите с виното, обърна свинските бутове, окачени над огнището да се опушват, и постоя малко, загледан в жена си. Тя шеташе чевръсто около печката, вадеше от нея бели хлябове, а селянинът си мислеше сега ли да я закачи или пък да я закачи, след като мине суматохата. Той не я закачи, излезе на двора, взе едно дърво, поразмисли още и чак тогава тръгна по улицата.

Такива хора вършат много хубава работа при суматохата. Те внасят тежест в суматохата, пристигат малко след като тя е почнала, осведомяват се за станалото преди тяхното пристигане, претеглят, оценяват кое за и кое против и чак тогава започват да действуват със своето дърво. Този селянин пристигна толкова късно, че самозапалилият се вече бе до такава степен изстинал, че зъбите му тракаха от студ.

А по същото време един човечец драскаше като котка баира. Той се задъхваше, подхлъзваше се, на места лазеше на четири и преодоляваше височината, без дори да хвърли един поглед назад, към селото, там, дето бе суматохата. Едва на билото човечецът си отдъхна и се обърна към селото. Той веднъж бе ял попарата на една суматоха и оттогава, щом станеше суматоха, изчезваше веднага, търсеше някоя височина и оттам наблюдаваше как се развиват работите.

Всичко е въпрос на възглед. Една суматоха — също. Всеки според възгледите си участвува в нея. Един селянин например нито се втурна, нито си остана в къщи, нито потъна в пряспа. Той се въоръжи добре, обиколи околните улици, надникна, където трябваше, по пътя си срещна и други, също тъй с котешки стъпки, срещна мнозина дебнещи, но при никого не се задържа. Той обичаше винаги преди да влезе в суматохата, най-напред да я проучи, да види къде ѝ е слабото място, как може тя да бъде преобърната с краката нагоре или пък с главата надолу, как да я поставиш на колене или пък да я проснеш по гръб. Суматохата е като човека понеже е човешко дело, и трябва много внимателно да се изучи, преди да се влезе в нея.

Тоя селянин я проучи внимателно и влезе в нея.

А един пък до такава степен възвиси своя възглед за суматохата, че влезе направо през комина и падна в огнището и, според

твърденията на очевидци, изгорял, без дори да разнесе наоколо мирис на изгоряло, и бил изхвърлен обратно през комина във формата на малко дим.

Осмелявам се да ви съобщя тези факти, понеже са ми разказани от очевидци и са потвърдени и от други очевидци, присъствували по време на суматохата. Във всеки случай аз си спомням много добре, че видях малко дим тогава, но не му обърнах потребното внимание, защото ме занимаваше извънредно голямото усърдие на човека да излезе от дрехите си, ако може даже от кожата си да излезе, но да пристигне в необходимия момент и да се вреже в суматохата. Ако си спомняте, в началото бях отбелязал, че той дори се съпротивяваше на земното притегляне. Но сега, като се връщам отново към него и като си припомням как дрехата му хвърчеше в обратна посока по улицата, не със същата скорост, разбира се, но хвърчеше, мога да декларирам, че в известни моменти той не само се възпротивяваше, но и преодоляваше земното притегляне; всъщност земното притегляне може да преодолее всеки, стига само да се освободи в движение от дрехите си, като излезе от тях в името на суматохата. Ама ще кажете, че тогава човекът е останал гол! Гол, разбира се — като пред военна комисия!

Туй е, което си спомних за суматохата, и ви го разказах със свои думи, както обичаше да се изразява нашият учител по литература. Той, нашият учител по литература, винаги тъй казваше: я разкажете сега със свои думи видено и чуто, а ние го разказвахме със свои думи — и виденото, и чуто, а той ни пишеше двойки. Но нека не се отклоняваме с учителя, а да се върнем към нашата си суматоха, защото справедливо изникна въпросът каква е тая суматоха и за какво ни е притрябвала суматохата?

Мигар аз знам за какво е суматохата! Та нали и аз за туй питам!

СТРАННО ЛЕТЯЩИ

Светът е учуден от туй, че в пространството се появиха странно летящи тела. В старите черказки хроники тия странно летящи тела се наричат *верблюди*. Записано е, че верблюдът живее навсякъде; в пясъка, във водата — има водни верблюди, в пространството; който може да погледне в слънцето, ще види в неговото око верблюд. Никой не знае кога и откъде ще се появи той.

Миналата седмица един черказец отиде да коси сено и още докато клепал косата си, усещал, че ще се случи нещо странно. Аз, разказваше той, си клепвам косата и гледам някакви птици да летят странно — крилата им вързани на фльонги и те махат само опашките си. Наблизо имаше купи сено и щом птиците преминаха над купите, една купа се издигна над ливадата, също като ракета, и изчезна в пространството. Туй сигурно е било ракета, дошла от други светове, приземила се е през нощта и щом странните птици преминали, тя отлетяла.

Нашият веднага оставил косата и отишъл там да види дали странните посетители не са оставили някакви следи. Той намерил в ливадата едно странно легнало тяло. Младо ли беше? — попитахме го ние. Младо, каза той. Било младо и излъчвало радиации. Той се опитал да влезе във връзка с него и влязъл, но тутакси там се появила жена му и човекът по никои начин не могъл да я убеди, че това тяло в ливадата сигурно е от ония странно летящи тела в пространството, за които писаха вестниците. Жените обаче не четат вестници, а и да ги четат, се държат тъй, сякаш че никога не са чели вестници. Жената на тоя човек не правеше изключение и няколко дни ние бяхме свидетели на отчаяните му усилия да я убеди, но тя никак не искаше да се убеди.

Пак по това време у нас се появи друго странно тяло, което припикаше.

То само чакаше да се появи някой, устремен нанякъде, и веднага почваше да припка подире му. Другият си вървеше нормално, даже не го забелязваше, а то припкаше услужливо и от припкането му се

вдигаше дим и летяха искри. Друг път се спираше някъде, чакаше някои да се появи и щом се появяваше, започваше веднага да припка пред него. Макар че не го забелязваха, то припкаше, все едно че го забелязват, отваряше вратите, държеше палтата и шапките, припкаше напред, за да поднесе стол, после излизаше навън и чакаше да се появи друг някой, устремен нанякъде, за да почне да припка подире му. Веднъж го видяхме да припка усърдно с едно нощно гърне, въпреки че човекът пред него вървеше с достойнство и нямаше никаква нужда от туй нощно гърне.

Все по същото време при мен дойдоха селяни и ме попитаха: Видя ли? Какво да видя? Ами че автоматичните шпиони за подслушване и наблюдение! Къде са тия шпиони и кой ги е пратил? Тук са, между нас. Изглежда, че са ги пратили от други светове и планети, за да ни подслушват и наблюдават.

Ние изтърсихме палтата си и от тях се изсипаха автоматични шпиони. Те бяха големи колкото бълхи, имаха формата на бълхи и скачаха, и летяха във всички посоки. Шпионите се втурнаха навън, поединично или групово, и започнаха своите полети. Населението и добитъкът мълчаха един ден и шпионите в тоя ден не можаха да предадат нищо на ония, които ги бяха изпратили. Ние веднага разбрахме, че сме обект за наблюдение на други светове, иначе защо другите светове ще изпращат при нас шпиони за наблюдение?

Помислихме и решихме, че в никакъв случаи не трябва да останем назад и да докажем, че също тъй можем да бъдем невероятни — основният ни девиз е: *бъди невероятен!* Още същия ден мъжете стегнаха своите ногавици от пърчови кожи, запретнаха си ръкавите и можеше да се види как всяка глава дими от напрежение и се нажежава, а пространството доби странен отънък и стихна.

През нощта нашите ме повикаха на платото. На същото туй плато в старите времена са се появили верблюдите и върху скалите още личат следи от техните зъби. На същото туй плато египетският фараон е държал реч пред селяните, после яхнал един крокодил и преминал над селото. От комините на къщите му влязъл пушек в очите и той плакал. На същото туй плато по времето на верблюда нашите са видели две голготи, два божи гроба и Мойсей, който застъпвал слънцето по опашката.

Сега на платото стояха селяните. Цялото плато бе покрито със странно летящи тела. Те бяха вързани със синджирите като кучета и ръмжаха заканащо. По формата си напомняха бълхи и също тъй като бълхи излетяха, когато ги отвързаха от синджирите.

На следващия ден прочетохме във вестниците, че нашите странно летящи тела се появили над океаните, над градовете, над космодромите и евините плажове. Летищата изпращали свои изстребители, за да догонят телата, но се връщали безуспешно. Селяните много се смяха, като научиха, че със самолети са се опитвали да ги догонят.

Сега нашите странно летящи тела се носят вече към други светове, тъй както и странно летящите тела на другите светове се носят към нас.

ТЕНЕЦ

*Моля да поставяте ударението
на последната сричка — **тенѐц**.*

Тази история започна със свалянето на снега от покривите. През последните дни валя непрекъснато, снегът затрупа всички пътища, никъде вече не се виждаше следа от пъртина. Нощем се чуваше лисичи лай и пукот в церовите гори — дърветата се пукаха от студ. Замръзналите воденици млъкнаха, реката се обтегна мъртва между белите си брегове. Пъстра сойка си размаха крилете и се втурна към един забравен мамул; щом го удари с човка, мамулът подскочи, плесна я и ѝ защита краката. Господ да те убие!, разпищя се сойката и почна да се блъска с криле в клопката.

От къщата излезе човек и отиде да прибере сойката. Какви думи, какво нещо не му издума тя, на той не и обърна никакво внимание, а нагласи отново клопката и отнесе птицата в къщата. Жена му бе турила разбой (нашите казват разбой на тъкачния стан), седеше в разбоя и тъкмо сменяше совалките. Хвана ли се? — попита жената. Хвана се — каза селянинът и пусна птицата. Тя се заби веднага в разбоя и изпокъса сума нишки. Да мааш това оттука! — каза жената и мъжът, като погледа, погледа, хвана сойката и я захлупи с едно кошле зад печката. Птицата се поблъска в кошлето, покрещя, после стихна и до вечерта зъб не обели. Мъжът запуши и каза, че ще отиде да дои кравата, но жената не го чу, защото бе раздвижила простата тъкачна фабрика: туп-туп, туп-туп! Той взе ведрото и излезе навън, сподирен от облак пара. И тъкмо тук се случи нещо неочаквано: ведрото внезапно се изскубна от ръката и тръгна направо към обора. Селянинът поиска да извика, но остана с отворена уста и подир мигновено колебание се спусна след ведрото. Видя го как отвори вратата на обора и когато пристигна там, ведрото беше под кравата, млякото цвъртеше в него и вдигаше бяла пара. Брех, майка му стара!, каза си селянинът и бая време се

почесваше по врата, защото селянинът, когато иска да раздвижи мисълта си и да разреши нещо извънредно сложно, трябва непременно да се почеше по врата. Та той се почеса, почеса, каза: Това не е вярно! и излезе навън да вземе студен въздух. Докато се почесваше навън и вдишваше студения въздух, ведрото, пълно с мляко, мина край него и тръгна към къщата. Селянинът заситни подире му и ведро, и човек влязоха вътре. Ведрото се качи само на печката, после някой отвори вратата на печката и стъкна огъня с машата. Той го разпали с духане, тури още малко дърва и затвори. Не може да бъде!, каза си селянинът и отиде да надникне в кошлето, сякаш сойката можеше да му каже нещо. Сойката обаче мълчеше.

Човекът се повъртя в къщи и сред тупането на разбоя долови попукването на гредите, затуй реши да се качи на покрива и да срине снега от него. Дървенията бе стара, проядена отдавна от мушликата, и той се боеше, че няма да може да издържи тежкия товар от сняг. По съседните покриви някои вече се бяха накачили и чистеха снега, привързани с въжета за комините. Нашият човек също се качи горе, върза се за комина и тъкмо се канеше да почне да работи с лопатата, когато видя, че снегът сам си тръгна по покрива. Той се свлече безшумно, после нещо мина отгоре, та като с език почисти циглите. Някакъв сипкав глас от съседната къща го питаше как тъй снегът сам е паднал от покрива, а селянинът му каза, че не знае. Съседите си оставиха работата и всички, както бяха навързани по комините, седнаха да коментират как именно снегът сам е паднал от покрива.

Той не бе стръмен. На един от съседите покривът му къде-къде бе по-стръмен, но снегът бе залепнал за него и не искаше да се мръдне, та оня трябваше да го сече с лопатата. Ако беше в циглите работата, циглите и на двамата бяха едни и същи, по едно и също време ходиха в цигларната. Докато всички говореха за тая история, нещо мина под стрехите и сякаш отрязва с нож всичките ледени шушулки. Макар че видяха това, съседите не повярваха на очите си. Човекът, дето седеше на покрива, също тъй не повярва на очите си. Той пак се почеса по врата и тогава чу как жена му тъче долу на разбоя: Туп-туп, туп-туп! Сигурно с тоя разбой е разтърсила къщата, си каза човекът и тръгна да слиза от покрива. Той стигна до онуй място, дето бе подпрял стълбата.

Стълбата обаче я нямаше там. Видя я да върви през двора, подпря се на листника и щом се подпря, снежната гугла от горе се

разхвърча на всички страни, листковниците почнаха да се премятат и да се изтръскват сами от снега. Овцете излязоха от кошарата и взеха да бръстят сухата шума. Не може да бъде!, каза си селянинът, клекнал на покрива. Стълбата се върна отново и се подпря на стряхата. Човекът се спусна бързо по нея и отиде да види листника, но не успя да стигне до него, защото видя как брадвата започна да сече сама дърва на дръвника, насече цяла купчина, купчината се повдигна и тръгна към къщата.

Човекът не посмя да каже отново, че това не е вярно. Нещо се бе появило в къщата му, шеташе из двора, после го видя, че отиде в градината и изтърси снега от овошките. Може би е болест, помисли си селянинът. Той изведнъж се разтревожи, щом се сети за болест, и изтича да види кравата и свинята, овцете и кокошките. Не беше болест. Ако е чума по добитъка и птиците, тя обикновено стои зад къщата и проплаква, защото се бои от кучетата. Холерата се обажда с гласа на дървесната жаба, но това е само през лятото. Може би е някоя нова болест по хората, дете още не й знаем името!

Селянинът попипа челото си — то беше влажно и топло. Премина бързо през двора и влезе в къщата. Щом затвори вратата, нещо зад него я отвори и пак я затвори. Той гледаше с тревога жена си, тя мятеше совалката и тъчеше — туп-туп, туп-туп. Добре ли си?, попита я селянинът, а тя му каза: Кво ще съм добре, изскубах си жилите от теглене на това бърдо! Освен разбоя усети, че и нещо друго тупаше в ушите му.

Чумата знам, че реве зад къщата, каза селянинът, но не знам заушката като каква болест е. Че и тя като чумата, каза жената, само че не реве, ами си преправя гласа и вика. Тя ще си преправи гласа като гласа на брат ти и ще повика под прозореца: Иване, Иване бе, тука ли си? Ти като чуеш, че е брат ти, ще кажеш: Тука съм, и веднага те хваща заушката. Лани Еленка я беше повикала така, ама с гласа на етърва й. Па те с етърва си много се немаха, та Еленка се зачудила за какво ли ще я вика етърва й. А ето за какво било! И си ляга жената от заушка сума време... Що питаш! Питам, каза човекът, сетил съм се, затова питам. Ти вместо за заушката да се беше сетил да нахраниш свинята, ще строши кочината!

Ще я нахраня, каза селянинът и отиде да нахрани свинята, но за малко не изпусна котела с храната й, защото видя как сламата вървеше

сама от купата и отиваше да направи постилка на свинята. Изпод сайванта дойде желязната вила, разстла равномерно сламата и пак излезе от кочината. Селянинът се отмести, да не би вилата да го промуши, но тя не му обърна никакво внимание, а отиде и застана отново на старото си място. Една сойка прелетя с крясък право към клопката, клъвна мамула, мамула я перна и ѝ заципа краката. Сойката почна да се бие в клопката много отчаяно, освободи се най-после, но вместо да отлети, тръгна към къщата, отвори вратата и влезе вътре. Човекът се спусна подире ѝ и видя как влезе под кошлето. Още една ли се хвана?, попита жена му от разбоя и остави совалката.

Мъжът ѝ мълчеше. Тя излезе от разбоя, разкърши се и го прокле: Господ да го убие тоя разбой, схванах се цялата! Слушай, жено, извика мъжът внезапно. Слушай, жено... Той не можа да продължи повече и седна на стола, като известно време само похълцваше. Жената се сациса, плесна с ръце, загреба вода и му я плисна в лицето, той се разтърси, престана да хълца, лека-полека си възвърна говора.

И едно по едно разказа всичко, което се бе случило през деня — от доенето на кравата до втората сойка. Щом той каза „сойка“ и птиците чуха името си, почнаха да викат изпод кошлето що сили имат, ха-ха! ха-ха! Не си добре, каза жената, ами вземи да легнеш, сега ще ти туря топла тухла на краката. Тя му тури топла тухла на краката и отиде да донесе вода от кладенеца. Кога се върна, изтърва кобилицата още на прага, защото видя мъжа си да седи в леглото и да гледа втренчено разбоя. Разбойт работеше равномерно, движеха се нищелки и нишки, совалката се мятеше наляво и надясно, бърдото удряше чевръсто платното. Ха-ха-ха!, викаха сойките изпод кошлето.

Жената се прекръсти, после прекръсти и мъжа си, най-после прекръсти и разбоя, но той не спря, а продължи да тъче равномерно: туп-туп, туп-туп! Боже! Удари се жената по челото, това е тенец!

Тенец ли!, скочи мъжът. Що не ми каза по-рано, че е тенец, ами ми изскочиха всичките ангели! Той направи няколко движения с ръка, като че прибираше отново ангелите си, а сойките пак почнаха да се смеят под кошчето: ха-ха, ха-хааа!

Синкав здрач надникна в прозорците и януарският студ със замах изрисува всички стъкла.

Вероятно ще попитате какво е тенец! Тенецът е човек, който след смъртта си не отива никъде, а остава при нас. Този тенец, дето сега

тъчеше в разбоя, някога е бил също човек, може би преди сто, може би преди петстотин години.

Но ето че разбойт спря, вратата се отвори и затвори, мъжът и жената помислиха, че тенецът си е отишъл. Той обаче се върна отново; всъщност те не го видяха, а видяха как се отвори вратата и вътре влезе едно кокоше перо. Той бе ходил за кокоше перо, та да смени старото перо на совалката, защото не придържаше добре телта. Виждаш ли, каза жената, аз цял ден се мъча с това кокоше перо, па се не сецам да взема друго, а той се сети! Ще се сети, каза мъжът, да не е като тебе глупав да не се сети!

По-нататък.

По-нататък мъжът разправяше, че те си легнали с жената, а тенецът останал да тъче в разбоя. Той тъкал през цялата нощ и било доста приспивно всичко: туп-туп, туп-туп... но по едно време сойките се разпищели под кошлето, селянинът се събудил и кога гледа, нещо повдига завивката откъм жена му. Ай да му се не види!, рекъл си селянинът, тоя тенец да не вземе да се набута в леглото!, и смушкал жена си. Що ме будиш?, попитала жената. Да няма някой при тебе?, попитал на свой ред селянинът. Ама, че си щур!, рекла жена му и пак заспала.

Той обаче не мигнал до сутринта. Вярно е, че съм малко щур!, си признал селянинът наум. Ако тенецът дойде в леглото, тогава няма да бъде в разбоя! Само веднъж той прекъснал работата си, отишъл до печката, та да хапне малко варена царевица. За няколко нощи тенецът изтъкал разбоя, а после седнал да влачи кълчища. Селянинът ми разказваше, че съвсем се успокоил за жена си и разбрал, че тенецът не е такъв човек, та да посегне. Доста дълго време го следял дали ще посегне, но той не посегнал, ами си гледал работата и нито за миг не се спирал.

Историята с тенеца много ме интересува. Попитах селянина дали и аз мога по някакъв начин да го накарам да влезе в къщата ми и да свърши някоя и друга работа. Ами че разбира се!, ми каза селянинът. Хвани една сойка и свари ведро царевица, тенецът ще дойде. Само че ще оставиш някаква работа, та да знае какво да прави, като влезе в къщата ти.

Хванах сойка с прочутата клопка с мамул, сварих царевица, оставих хартия и пищеца машина на масата и чакам да дойде тенецът.

Него обаче го няма. Чувам съседа, че реже дърва с бичкия, и отивам да го попитам отново, но съседа го няма на двора. Той излезе от обора и ми вика: Ти сигурно си дошъл за тенеца? Признавам, че съм дошъл за него. Не бой се, казва ми селянинът. Той ей сега рязва дърва с бичкията, ще свърши сигурно още някоя работа и ще отиде. А докато той отиде, ти ела с мен да браконьерствуваме.

И вземаме ние двамата с него една ласа и отиваме в нивите да ловим яребици. Яребиците дълбаят снега и се завират под него да пасат жита. Направихме клопка с лесата, поизмръзнахме доста от чакане, но хванахме три яребици. Селянинът ги раздели така: Една за тебе, вика, една за мене и една за тенеца. Не е удобно дип да го храня само с варена царевица! После ние се прибрахме и преди още да вляза в къщи, чувам сойката да се смее под кошлето: ха-хаааа. Нямата представа колко голяма бе изненадата ми, когато видях, че пишещата машина работеше сама на масата. Тя тури точка и млъкна, нещо отвори и затвори вратата.

Седнах и на един дъх прочетох написаното от тенеца. Докато ние със селянина ловяхме яребици, тенецът седнал и написал на машината разказ за тенеца. Позволявам си да го поднеса на читателя тъй, както е написан от самия него, заедно с молбата да произнасяме правилно името му, като поставяме ударението на последната сричка — *тенѐц*. И от тоя ден се родих, драги читателю, защото тенецът ми пише всичките работи, а през това време аз си живея живота.

УБИЙ МУХАТА!

Винаги ми е правело впечатление лекомислието на някои хора, че е извънредно просто да се убие муха. Казвали са ми, че в Китай няма нито една муха и че ако например по време на събрание се появи муха, то събранието прекъсва своята работа, убива мухата и едва след туй продължава. В наши магазини съм виждал лятно време, че магазинерът оставя работата си, взема една пръчка с кожа на края и избива мухите. Веднъж в бръснарницата бръснарят тъй дълго трепа мухи, че пяната върху брадата ми засъхна като тебешир. Виждал съм също тъй как котка убива с лапата си муха върху стъклото, а кучетата ги ловят със страшно тракане на челюстите.

През лятото мухите стават по-зли от кучетата и хапят като кучета. Добитъкът ги изтребва с опашката си, с един замах избива десетки мухи. Бог е бил предвидлив, като е дал опашка на животното, за да убива с нея мухите. Бог я е благословил с безкрайно нахалство, но когато е пускал насекомото от дланта си да литне, вероятно е казал на сухопътния свят: „Убий мухата!“ И тъй и днес ние продължаваме да я изтребваме, преграждаме пътя ѝ с лепкави мухоморки, давим я в отровни води, хвърляме отровен прах в очите ѝ, тя умира и на нейно място се появява нова.

Има мухи, които пред нищо не спират по пътя си. Миналата седмица група приятели се бяха събрали на маса, все яки мъже, мускулести, но те бързо омекнаха, щом видяха да влиза мухата. Мухата се завъртя наоколо и веднага седна на масата, опита всички мезета, отпи от виното, виното ѝ хареса повече от мезетата, та затуй премина само на вино и през цялото време потупваше приятелите по рамената и от всички най-силно бръмчеше. Накрая приятелите изведоха мухата, като я придържаха под мишниците, защото тя едва се държеше на краката си, и я оставиха на улицата, а мухата продължи да бръмчи: bravo! прави ви чест!, после си тръгна по улицата с криволичене, срещна друга група приятели и веднага се залепи за тях, за да им разкаже за ония, дето я били изоставили. Новата група реши

да се качи в движение в трамвая, за да се спаси от мухата, но и мухата не е глупава, тя веднага се залепи за трамвая, докато накрая се разбра, че нямало къде да спи, та отиде с едного да спи в къщата му. Човекът легна на канапето, а мухата легна в леглото и хърка през цялата нощ.

Ето как мухата може да изхвърли човека дори от леглото му, а някои говорят, че било лесно да се убие мухата!

Веднъж млада жена обясняваше на съдиите в съда, че мъжът ѝ се бил свързал с конска муха. Те били женени съвсем отскоро и жената забелязала, че някаква конска муха се върти около мъжа ѝ, но в началото не ѝ обърнала особено внимание. По-късно конската муха почнала да се обажда по телефона в къщи. Аз не зная как една конска муха може да се обажда по телефона, но жената твърдеше много настоятелно, че се била обаждала, дори разказваше цели пасажии от това, дето ѝ е говорела мухата. После мъжът почнал да се губи вечерно време и накрая жената решила да разкаже някому за конската муха. Човекът, комуто разказала, излязъл прозорлив. Двамата проследили мъжа, видели го как се срещнал с конската муха в едно кафене, после по здрач влезли в градината. Боже господи, той се целувал с мухата! На мухата ѝ било много весело изглежда, защото се смеела, сякаш я гъделичкали. Тогава жената избухнала и ударила плесница на мухата, а мухата почнала да си скубе косите. Косите ѝ били прегорени във фризьорниците, та лесно се скубели. Като видяла, че мъжът ще тръгне, конската муха веднага се залепила за него, защото е конска муха и за нея това е лесно, разбира се. Ето свидетелят е тук и той може да разкаже всичко. Съдиите попитаха свидетеля истина ли е всичко за тая конска муха и той каза, че е истина. Мъжът също призна и след като трима говорят едно и също, за съда вече е истина... Тъй че ако понякога човек се мъчи да се изскубне от мухата, то в други случаи той тръгва подире ѝ и дори може да преспи с нея, колкото и странно да ни се струва това.

А има и примери, свързани с мухата, тях някой едва ли ще обясни. През зимата на една сватба докараха дарове. Конярят разпрегна шейната, но задържа единия кон; държеше го за юздите и съобразяваше нещо. После той хвана един петел, поиска да му дадат една низа пиперки, тури си низата вместо гердан на шията и върза на такъмите на коня още две шарени кърпи, за да изглежда по-пъстър. Шаферките играеха край него в снега, треперушките подскачаха върху

главите им. Те играеха, усмихваха се с червените си бузи и го питаха какво мисли да прави. Селянинът с коня им каза, че една муха му се върти в главата. „Върти ми се една муха, каза той, ама да видим какво ще излезе от нея!“

Той яхна коня, поиска една бъклица и тръгна заедно с бъклицата, с петела и с гердана пиперки право към къщата. Къщата на два етажа, висока, на горния етаж са сватбарите и се чува как гърми музиката. Конят почна да се изкачва с ездача по стълбите, а шаферките играят подире му. Тъй кон и човек влязоха право в къщата. Но нали на сватба е винаги тясно, конят няма къде да стъпи, стъпи върху трапезата, половината съдове се обърнаха и се плиснаха няколко ведра с вино. Народът се дръпна назад, за да не бъде сгазен от животното, а нашият селянин седи отгоре му, в едната ръка държи петела, в другата ръка държи бъклицата. Взе си въздух, колкото му трябваше, и извика „Иииии-ху!“. Свалиха го веднага, а деверите изведоха коня навън. „Какво те прихвана?“ — го питат сватбарите. „Абе една муха ми влезе в главата — казваше им селянинът. — Реших да вляза тук с коня и да кажа и-ху! Това е!“ „Тъй ли!“ — казаха сватбарите и го дигнаха на ръце, та да го хвърлят през прозореца и да изгонят тая муха от главата му. Селянинът викаше: „Умиление Богородично!“ — но ония не обърнаха никакво внимание на религиозните му възгласи и го хвърлиха в снега. Човекът изтича пешком по стълбите и попита на вратата: „Мога ли да вляза, мухата ми излезе?“ А сватбарите му казаха: „Влез!“ Той отново каза: „Умиление Богородично!“ — откъсна главата на петела и го даде на шаферките да го оскубят. Мухата повече не го навести.

По повод на тая история някои по-стари хора разказваха страшни спомени за варварската испанска муха. Когато се появила испанската муха, добитъкът и хората мрели като мухи, във всички дворища се носел дим, защото горели мокра слама и смрадливи треви. Ще требиш мухата ли! Всичко се било свило по домовете, клечало зад прозорците и гледало как мухата вилнее като еничарин. Общинският бик скъсал синджирите и тръгнал свиреп из улиците. На едно място го срещнала мухата, бикът размахал острите си рога, но мухата го прегазила и той веднага станал на мърша. Ето колко страшна е била тая муха и слава богу, че оттогава не ни е навестявала!

Като деца улавяхме живи мухи, туряхме им сламки в коремите и ги пускахме да хвърчат. Те веднага хвъркваха заедно със сламките, все едно, че нищо не им се е случило, само дето сме ги погъделичкали малко. Също тъй като деца улавяхме живи мухи, късахме им главите и ги пускахме, а те се въртяха и скачаха, но не искаха да умират. Помня, че в детството винаги се учудвахме как тъй мухата живее без глава, а кокошката веднага умира, и патицата също, и жабата. Пак в детството веднъж видяхме в стадо овце едно шиле. То се въртеше на кръг около себе си и нещо подвикваше. Дойде овчарят, прегледа шилето и почна да вади ножа си. Попитахме го за какво му е ножът, а той каза, че ще му отреже главата, защото е станало въртоглаво. То наистина се въртеше все на една страна, както мухите, на които бяхме откъснали главите. „Ами как тъй е станало въртоглаво?“ — попитахме овчаря. "Нали сте виждали, каза ни той, че овцете по цял ден подсмърчат. Пасат трева и подсмърчат. Като подсмъркне по-силно, някоя муха ѝ влезе в главата, почне да се върти там все на една страна, овцата също почне да се върти все на една страна и става въртоглава. Сега ще ѝ изправя главата!

Оставихме го да изправя главата на шилето и си тръгнахме към село. През цялото време гледахме все едно от децата, защото то непрекъснато подсмърчаше, дали няма да стане въртоглаво. Нищо не му се случи по пътя. В къщи ни питаха къде сме ходили, ние казахме за мухите и за шилето, а те ни набиха и ни казаха, че цял ден сме се мотали като мухи без глави.

Все от тия години са и спомените за оная муха, дето всява ужас сред кравите. Има една сива, дългнеста муха, щом забръмчи, и кравите веднага навирват опашките си и се юрват в гората. Не зная по какъв начин откриват приближаването на тая муха и откъде е тоя ужас у добичетата. Те се забиват веднага в гората, в най-гъстите храсти, и треперят целите. Колко пъти сме ги били с цялата си детска жестокост, но те само казват: „Хм-хм!“ — поклащат си ушите и не мърдат. Някакъв бяс обхваща кравата в такива случаи и вие може да я одерете жива, да я насечете на късове, тя по никой начин обаче няма да излезе из храстите, докато не си отиде мухата. В такива случаи на нас ни се иска веднага да убие мухата, само че ние никъде не я виждаме, дори сянка от муха не се вижда.

Как тогава да убием мухата!

Има хора, дето изобщо не искат да я убиват. Запомнил съм, че дядо ми веднъж в годината ставаше неспокоен, излизаше рано сутрин, миришеше изгрева и гледаше планината. Няма я още, казваше той и на другата сутрин отново излизаше. Той гадаеше по някакви треви, по росата, по пътя на мравките и разбираше кога му е дошла мухата. Щом мухата му дойдеше, дядо взимаше приятеля си и го водеше в планините, за да преспят край цъфналото еньовче. Дядо смяташе тая трева за най-лековитата и щом цъфне, водеше при нея най-добрия си приятел за преспиване. Той пък имаше такава муха.

Изобщо той беше човек на мухата и посредством нея познаваше човека срещу себе си. Веднъж чичо седи умислен, реже тютюн и все гледа гората. „Не ти е добра мухата, казва му дядо, лоша муха ти се върти в главата, виждам ѝ пипалата ей тук, на сляпото око.“ „Не ми е влязла муха в главата, му казва чичо и продължава да гледа гората, ами си мисля, че трябва нов процеп за колата. Като вървя и оглеждам, хвърлил съм око на един бряст.“ „Чий бряст?“ — пита веднага дядо. Чичо му каза чий бряст, а дядо скочи, предсказа му врачанския централен затвор и го заплаши, че ще проветри главата му от тая муха. Как ще я проветри, сам не знаеше, защото все повтаряше: — „Ще ти я проветря тая глава!“ — а чичо казваше: „Ще отсека бряста!“

Добра муха навести дядо, той отиде при съседа, каза му каква е работата, а съседът веднага го покани на вино, оплака му се, че му е зла жената, че му е зла тъщата и че и той станал зъл и отсякъл бряста на дядо, защото и нему трябвало дърво за процеп. Дядо се връща с готов процеп, държи го на рамо и мълчи, а чичо, като разбира каква е работата, веднага скочи, взе брадвата и отиде да отсече бряста на съседа. Хубаво, но през туй време мухата влязла в избата на съседа, казала му каквото трябва и той също взел брадвата, та при чичо. Двете мухи бръмчат над главите им, а чичо и съседът почнали да се карат. Единият вика: „Муха ми се виждаш!“ и другият вика: „Муха ми се виждаш! Отмести се или ще те смачкам като муха!“ „Ти се отмести!“ Кой знае как е можела да завърши историята, ако през това време на мястото не пристига дядо. Той върви целия потен, носи процепа на рамото си и вика на двамата да се разотидат, но те не се разотиват. Тогав дядо им казал, че веднъж двама човека, подтикнати от злата муха, се съсекли с брадвите и веднага там излезли от гората много мухи, покрили съсечените, а на другия ден нямало вече никакви

посечени, само два черни облака мухи, които се носели тромаво из пространството. Злата муха е хитра, тя тъй се рои, когато изправи двама човека с брадвите! Дядо им дал добрата муха и чичо и съседът си взели всеки своя бряст, та да си направят процепи на колите. Злите мухи тогава се разсърдили: едната кацнала на носа на чичо, другата на носа на съседа. Чичо и съседът също се разсърдили и замахнали да смачкат мухите, но насекомите отлетели и всеки от тях се ударил по носа си. Оттогава и двамата ненавиждат мухите.

Много често съм се замислял как да убием мухата и трябва ли да изтребваме всички мухи? Ако един човек е за женене, да се жени, защото няма начин да изтребим мухата в себе си; той само ще страда от гъдела на тая муха, без да може да се спаси от нея. Понякога си мисля дори, че някаква муха е завъртяла главата на Галилей, за да каже, че Земята се върти. Пък Земята наистина се върти.

Трябва ли тогава да убием мухата!

Може би в Китай това е по-лесно. Казвали са ми, че в Китай няма нито една муха и че ако например по време на събрание се появи муха, то събранието прекъсва внезапно своята работа, убива мухата и едва след туй продължава. Не съм бил по ония места, но никак не вярвам, че там вече са успели да убият мухата.

АВТОСТРАДАТА

Те се появяваха, преди още да е настъпил здрач, и къде с пъплене, къде с подскачане се движеха към автострадата. Тревата по полето беше опоскана от добитък, това улесняваше придвижването им. Първите се нареждаха покрай банката и заставаха неподвижно; приличаха ми на малки пъпчиви бабунки, с очи, щръкнали като главичките на кибритени клечици. Автострадата ръмжеше враждебно насреща им, но това, изглежда, че не ги плашеше, нещо повече — те дори не обръщаха никакво внимание на нейната враждебност, ами продължаваха да се трупат безспирно, сякаш извираха от полето. Не бързаха, но и не изоставаха, покатерваха се по насипа и се смесваха, побутвайки се една друга по перваза на банката. Автострадата хвърляше насреща им прах и пушек, обгръщаше ги с вихрови потоци, мъчеше се да ги оглуши с трясъка си, със смъртоносно съскане търкаляше досами тях хиляди автомобилни гуми, но малките пъпчиви бабунки не трепваха, ами продължаваха да прииждат, да се трупат една до друга и щом се сместеха върху банката, мигом заставаха неподвижно, всяка една обърната с лице към автомобилния поток, положила глава върху нежните си лапи.

Привечер полето, пресечено на две половини от автострадата, изглеждаше пустинно. Един стар дъб стърчеше само, опожаряван от светкавици, с овъглена наполовина коруба, бе влизал той неведнъж в двубой с господата, дълбоки бяха небесните рани по тялото му, но бог се бе уморил да го замеря със светкавици и се бе отказал да влиза повече в единоборство с него. Дървото стоеше унило сред опосканото от добитъци поле и служеше главно за пладнице на едно стадо шилета. Каква съдба само имаше столетникът — подир битките си с небето и с бога — да служи единствено за пладнице на шилетата, които шилегарят наричаше въшки и непрекъснато ги замерваше с тоягата си, за да ги възвръща. От тази тояга шилетата куцаха кое с лява нога, кое с дясна, кое с предна нога, кое със задна, тъй че почти всичко бе осакатено от своя пастир. Освен въшки той наричаше шилетата си още

и *пу̀пави*, защото растяха предимно на корем (според местния диалект корем значи *пу̀па*). Пупаво или запупавяло се употребява предимно в среден род — може би за да се подчертае по този начин неговата недоразвитост. Това понятие се разпростира само върху човека и върху домашните животни, без да засяга птиците. Ако думата не звучеше така грозно, и при по-голям късмет, тя можеше да влезе и в книжовния език; според автора тя съдържа в себе си полемичен заряд и при правилна употреба може да съсипе цяло реноме.

С рев и трясъци автострадата се спускаше със сто километра в час помежду хълмовете от запад, идеше тя някъде от майната си, сечеше на две равни половини живописното шосе и със свирепо ръмжене плъпваше по изпречилите се на пътя ѝ височини на изток. Това гигантско влечуго не спеше ни денем, ни нощем, хората се бояха от него, затуй го бяха оградили от двете страни с телени мрежи, за да не може да излиза извън теления коридор. Това, от една страна; от друга страна, тези телени заграждения служеха като предпазен санитарен кордон по отношение хора, добитък, диви животни и прочие. Всичко, което се опитваше да пресече пътя на влечугото, загиваше под хилядокраките му каучукови лапи. Понякога то само се спираше, в болезнена конвулсия, като че рибена кост засядаше на гърлото му. Тогава се чуваше как се разбиваха един в друг летящите автомобили, трещеше смачкана ламарина, звънтяха разбити стъкла и се разсипваха, ситни като морска сол, чуваха се човешки стонове и пъшкания: „О, майчице!“, „Боже!“ или женски писъци. Вой на сирени се чуваше, придружаваха ги мигащи тревожно червени и сини светлини, шилегарят излизаше изпод сянката на дъба, вдигаше ръка над очите си, за да види с каква рибена кост се задави влечугото. Понякога тръгваше към автострадата, повтаряйки си на ума: „Дей, въшки, де“!, но пристигаше късно. Влечугото съскаше и ръмжеше заканително, на мястото, където преди малко трещеше и се мачкаше метал, сега шилегарят виждаше как върху черната лъскава кожа на автострадата аленееха кървави петна и се съсирваха, посипани със ситно разбити стъкла.

Понякога огромни автовлакове се преобръщаха, особено когато ниски мъгли обгръщаха отвсякъде влечугото и едва видима пот избиваше по кожата му от тези мъгли, та ставаше то хлъзгаво и коварно за автомобилите. От автовлаковете се изсипваше обезумял

добитък, трошеха се яки кости, мучене се носеше като от скотобойна. И се блъскаше този обезумял наранен добитък в телените огради, отвсякъде го връхлитаха с ревящите си клаксони автомобилите, скърцаха остро спирачки, съскаха гуми и оставяха въгленови следи подире си. Случваше се и ремарке да се откачи и да се понесе неуправляемо като детска блъскачка сред автомобилния поток; друг път, тъй както дисциплинирано и спокойно се движи кола, изведнъж се понася тя на едната си страна, излиза от потока, прави салтомортале във въздуха и се блъска в телената ограда, за да легне по гръб, смачкана до неузнаваемост. Някоя пък ще се завърти внезапно в обратна посока и ще тръгне срещу автомобилите, друга се завърта подобно на пумпал, сякаш е въртоглава... Това са люспи, които гигантското влечуго отърсва от себе си, плъзгайки се със сто километра в час. Нощем то светва с жълтите си очи, без да спира да отронва метални люспи от себе си, тогава най-много напомня гигантски автозавър, тръгнал през мрака на изток. На разсъмване очите на автозавъра избледняват, гледат студено, без да мигат, тъй както и змията те гледа, без да мигне, защото няма тя клепачи, както ги имаме ние хората или пък другата твар.

Преди обаче влечугото да заопипва пътя и околността с жълтите си очи, овчарят хвърляше тоягата си подир някое от шилетата с възгласа: „Дей, въшки, де!“, почваше да събира стадото и се изгубваше със своите пупави въшки между два хълма на запад, заедно с изгубването на слънцето. Зад гърба му автострадата заръмжаваше по-силно, тъй като автомобилите се разбързваха да не замръкнат по пътя. Въпреки че се разбързваха, те замръкваша. Тогава именно се появяваха откъм полето милите пълчиви бабунки.

Може ли да каже някой къде и как майката природа си крие децата? Трудно е да се каже къде и как точно, обикновено ние казваме, че майката природа си крие децата в своята пазва. Каква пазва, господи, в това опоскано от домашния добитък и от пупавите шилета поле! Като че от нищото или от настъпващия здрач се зараждаха тези пълчиви бабунки!

Това бяха жаби.

Някои плъзяха по корем, други се бяха повдигнали на четири крака и пристъпваха тромаво, трети подскачаха, правеха по три-четири скока и се спираха да починат. Малко почиваха, защото гледаха да не

ги изпреварят. Имаше малки жабчета, на големина достигаха колкото зелен скакалец, имаше от средна големина, те бяха най-многобройните, но тук и там се забелязваше и по някоя дърта жаба, ще си помисли човек, като я види, че е на сто години. Тя също пъплеше с пъшкане към автострадата. Опожаряваният от светкавица дъб, овъглен наполовина, шумеше тихо с листата си, сякаш шъткаше някому. Дървесна жаба се криеше в клоните му между зелената шума, но тя не слизаше от дървото, ни веднъж не отиде с другите жаби при автострадата.

С какво автострадата привличаше тази земноводна твар?

Дали това не бяха търсачки на силни усещания, които си въобразяваха, че могат, като се засият, със своите жабешки скокове да преминат от другата страна, пресичайки пътя на десетките и стотици смъртоносни автомобилни гуми, понесли се със сто километра в час по асфалта! Какъв магнетизъм или каква сила привличаше тази нежна пъпчива твар към влечугото!... Не мога да отговоря. Мога само да съчувствувам на тези мили бабунки, които стоят неподвижно една до друга и гледат хилядоокото влечуго със своите щръкнали очи. Автомобилният поток ни за миг не секва, търкалят се всички марки автомобили, идващи от Западна Европа на път към Изтока и към Индиите или пък на път от Индиите и от Изток към Западна Европа. Когато се случи извън пределите на страната ни да се появи епидемия от холера, то чуждестранният автомобилен поток пътува само нощем, затворен в санитарен кордон. Товарни коли, хладилни коли, крадени автомобили, каравани, купувани на втора и на трета ръка, всякаква моторна твар, очуквана и пребойдисвана, или пък току-що слязла от фабричния конвейер, всичко това се търкаля върху нови широки гуми, върху стари ветерани, вулканизирани в разнебитени работилници, върху износени гуми, без всякакъв грайфер, почти като стари галоши — ако една само капка дъжд капне върху автострадата, пързалат се изтърканите галоши, като че не са гуми на автомобил, ами са плазове на бобслей. Пилотни коли ще минат, ще парализират за миг потока, той се поотърсва изненадано, изръмжава, набира скорост и бърза да навакса изгубеното.

Всичко това минава пред лицето на жабите или до самото им лице — стига да може да се каже, че жабата има лице, защото у нея ни чело има, ни нос, ни брада или бузи, а само една жабешка уста и тези

две щръкнали очи! И у никого никакво съчувствие към тази твар, всички я гледат като нищожество, наричат я Баба Жаба, Жаба Кекерица или просто *жаба*. Децата, щом я видят, че подскача, се струпват край нея, за да ѝ смачкат главата с камък, или пък някое от тях ще я настъпи с обувката си по главата, та очите ѝ щръкват още повече. Само едно плевенско село е проявило милост към жабата — нарича се Къртожабене, друго село не зная дали носи жабешко име, чувал съм за Жабокрек, но не зная дали това е селище, местност, махала или градски квартал... Както и да е!

Жабите въобще не знаят как се отнасяме ние, хората с тях и че за нас те са синоним на грозота. В народните приказки на всички народи, щом им се омагьосва царска дъщеря, то тя обезателно се превръща в жаба, за да могат всички да я гледат с погнуса. Жабите се превръщат отново в царски дъщери, ако срещнат хора, които без всякаква погнуса ги целуват по устата. Но питам се: кой в наше време ще седне да целува жаби и да ги превръща в царски дъщери? В най-добрия случай човек ако срещне жаба по пътя си, я ритва. И ето че тази твар, отритната отвсякъде, се нарежда край автострадата, чака тя да се сгъсти здрачът и къде поединично, къде на групички, тръгва да пресече пътя на хилядолапото влечуго. През цялата нощ милите на сърцето ми пъпчиви бабунки се навират под лапите на автомобилите, някои се снишават, други се мъчат да преминат на едри скокове, кое по-бавно, кое по-бързо, всичко се стреми да пресече автострадата и да премине от *другата страна*.

Кое кара тази шепа животец да пресича нощем ръмжащата заканително автострада?

Сутрин, на дневна светлина, по влажния асфалт се виждат сплескани жаби, те са плоски като динени кори, някои от тях вихровите потоци са отхвърлили извън банкета, търкулнали са се посред изгорялата трева на шанеца. Слънцето се издига бавно по небосвода, изсушава сплесканите пъпчиви бабунки, те постепенно стават леки, въртят се като пумпали из каучуковите крака на автострадата. Шилегарят се появява със своите пупави шилета, понякога се подпре на тоягата си, мисли, изглежда, колко е хубаво, че телена мрежа отделя него и шилетата му от автострадата. Ако не е тази телена мрежа, то шилетата току-виж някой път се юрнат, погнати от своя стаден инстинкт, да пресекат пътя на автомобилите и до едно ще

погинат под колелетата. Умни хора много умно са измислили тая умна телена мрежа, не случайно народът е казал: Вързан поп — мирно село!... А жабите? Какво от туй, че жабите се провират под телената ограда! Който е глупав, да гине!

Те всеки ден (по-точно всяка нощ) гинеха под колелетата на автомобилите. Едни тръгваха откъм десния банкет на автострадата, други се запътваха откъм противоположната, лявата страна. Поединично или групово милите животинки се стремяха, с риск на животеца си, да преминат от *другата страна*. И ако хиляди загиват, то дълбоко съм убеден, че единици все пак успяваха къде с подскачане, къде с пълзене или като се снишават, та почти залепват за асфалта, да преминат *от другата страна*. Самият факт, че тези малки пъпчиви бабунки, с очи щръкнали като главичките на кибритени клечици, продължават да живеят и се множат и от двете страни на автострадата, показва, че автострадата не е в състояние да ги изстреби. Милите ми, те не само се множат, но всяка привечер се запътват през опосканото от добитък поле, покрай стария дъб, към ръмжащата автострада и въпреки голямата скорост и смъртоносната ѝ закана, тръгват да пресекат пътя ѝ.

Знак ли някакъв ми дават тези мили мънички бабунки, които ние наричаме гнусливо *жаби*, подсещат ли ме за нещо, като въпрос ли някакъв стоят в моето битие, не мога да кажа, защото сам аз седя вътре в автострадата, тътрейки се върху четири колелета, частица съм от това гигантско влечуго — сляпо, макар и хилядооко, — седя вътре в него, както Йона седеше в стомаха на кита... Къде ще имам време да видя дали отляво, или отдясно някоя жаба, ослепена от фаровете, се запътва да премине от другата страна! Ако тя се движи все покрай влечугото и не пресича пътя му, няма и да погине. Аз за всеки случай съм вътре, сместил съм се по някакъв начин, частица съм от този автозавър или влечуго, все по-често и по-често осъзнавам това. Обаче все още не мога да осъзная дали като се носим със сто километра в час и се огъваме помежду телените предпазни огради, ние, подобно на пъпчивите малки бабунки, не пресичаме, без да разбираме, пътя на още по-гигантско влечуго и няма ли да останем смачкани като динени кори под лапите му?

ПАДАНЕТО НА ИКАР

Лани беше това: ловувахме в триъгълника между селцето Рабиша и манастира.

Като стрелях от неудобния и тесен пръчкарик по диви патици, зърнах над себе си да трепва за един миг светлина. Мъжкарите завикаха призивно: „Тромб!... тромб!“... женските птици се обадиха отподире им, над камъша се чу глухо свистене, сподирено от пляска на вода. Изпълзях на колене от пръчкарика, светлината все още потръпваше, сякаш бе от жива плът, конвулсия премина през нея, тя потрепера и се разпадна. Наоколо, във високата блатна трева и във водата, вторачена като живо око в нещо си, се разнесе шум, който ме стресна и ме накара да се огледам, защото ми се стори, че невидим човек пося с ръката си жито. Водното око, вторачено иззад камъша, трепна.

Стоях озадачен край прогизналия пръчкарик и се питах дали всичко това е само плод на въображението ми, или наистина е имало трепереца светлина, чиято последна конвулсия бях зърнал, и някой невидим пося невидимо жито! И защо непременно жито, а не изобщо семе — овес, синап, леща, райграс — или просто шепа пясък, хвърлен в камъша и във всеядното гладно блатно око. Никого и нищо нямаше наоколо ми, ни следа от светлина, ни следа от човек, още пък по-малко следа на неговата сеитба.

Над омърлушените върби край реката видях да се изтегля веригата на дивите патици, летейки ниско под ниското сиво небе. Една патица се отдели от веригата, възви и тръгна обратно назад, право към моя пръчкарик. Притулих се в камъша, птицата все повече и повече едреше. Очевидно бързаше много, защото тъй много бе опънала шията и цялото си тяло напред, че всеки миг можеше да се откъсне от изоставащите назад криле и да полети като торпедо без тях; прочие, полетът на всяка дива патица е такъв, крилете едвам могат да догонват тялото. Поведох с пушката летенето на птицата, държах я на прицел и чаках да наближи на изстрел, когато чух внезапно гърлените

й призови: „Тромб!... тромб!“... Беше мъжкар, който летеше ниско над заблатеното поле и зовеше своята женска. Мъжкарят описа дъга, мина далеко от прикритието, огледа водното око под себе си и отлетя обратно назад, призовавайки непрекъснато своята партньорка.

Изправих се в блатната трева, видях на другия край над камъша да се показва кожена капа и върхът на ръждива пушка. Щом капата се показа, около нея веднага се заизви син пушек, не може да се издигне нагоре, а остана да дими и да се напластява около капата. Беше моят човек Пешко, липова душа, наричан от всички Кастел, излязъл и той от своето прикритие откъм другия край на блатото.

— Оуп! — извика моят човек, почака да му отвърна със същия възглас и веднага попита:

— Какво цопна в блатото?

— Не знам — казах му.

Моят човек разпалваше самоделна цигара, заедно с нея разпали и старата си блатна кашлица и кашлюкайки, продължи да ме подпитва:

— Не цопна ли, кха-кха, патица?

— Знам ли!... Стрелях във веригата, когато вече се изтегляше, и от пръчкарника не можех да видя хубаво.

— Но аз чух, че щом ти стреля, нещо, кха-кха, цопна във водата.

— И аз също чух плясък на вода след изстрела, но този плясък дойде иззад камъша, откъм гърба ми, а не в посоката на изстрела. Когато излязох от пръчкарника и погледнах на тая страна, там нямаше нищо.

— Не може да бъде — поклати кожената си капа Кастел и за известно време подтисна блатната си кашлица. — С ушите си чух как нещо тежко цопна и си рекох: „Една патица цопна, значи ловът започна.“

Кастел имаше меки, добродушни уши, с тях чуваше всичко.

— Чу се плясък на вода, истина е, но нали ти казвам, този плясък бе зад нас. Не е възможно да съм стрелял напред, а патицата да падне зад нас.

— Ааа, цопна, цопна — настояваше на своето Кастел. — Сто на сто съм, че беше патица. Един мъжкар даже се върна да си търси женската. Значи женска е паднала. Тя не може да не е паднала, защото с ушите си я чух как цопна. Ако е ранена, тя се е скрила под водата, като показва навън само гагата си (човката), колкото да може да диша.

Ако минеш край нея и случайно я забележиш, никога няма да се подсетиш, че това е гагата на патица, ами ще сметнеш, че е пречупено стъбло на тръстика. Пък то не е никаква тръстика, ами е гагата ѝ, щръкнала само толкова навън от водата, колкото да може да диша с ноздри. На нея ноздрите ѝ са на върха на гагата. Да, дааа! — рече Кастел. — Една патица веднъж излъга така Сусо, нищо че ние му казахме като как стои работата с гагата, ама нали е човек прост, излъга се. Веднъж и Татаровите излъга.

Кожената му капа се сниши и изчезна в блатната трева. Пушекът остана да се напластява, истина и падна и той в камъша, сякаш камъшът го всмука в себе си. Не само пушекът от цигарата на Кастел, ами и цялата природа се снишаваше към земята, небето се бе смъкнало ниско — студено и влажно, натежало от металносиви облаци; от такива облаци не вали, но те вещаят зло време. Върбак и тополи стърчаха безучастни сред подгизналото поле, те бележеха неохотно криволичещия път на реката. Далеч на изток пъхтеше парна машина, невидима в гъстеещата мъгла, чуваше се удар на клепало от манастира, невидим и той в мъглата. Самотност и безразличие вееше от целия пейзаж, ако всичко това изобщо може да бъде наречено пейзаж; по-скоро бе мрачно преддверие от живата душа на природата (илюзията за нещо живо и дишащо се подсилваше още повече от тежкото пъшкане на невидимата в мъглата парна машина).

И още нещо:

При всяка стъпка земята под нозете поддаваше и се огъваше, все едно че стъпвате върху жива плът, водни мехури се издуват изпод краката ви, като очите на настъпена жаба, пукат се, за да се появят на тяхно място нови и нови. Скърцащи звуци се зараждат и умират в мрачината на камъша, нечие замислено подсвиркване (птица е, но тя остава скрита за вас), шум от бързи стъпки. Над всичко това стои блатото, като водно око. То продължава да ме гледа вторачено и заедно с това гледа вторачено цялата околна пустош. Втораченият поглед обикновено е глупав поглед, затова и блатото ми се струва оглупяло. То ни веднъж не трепва, водомерки притичват чевръсто по повърхността му, без да намокрят нозете си, блатото бързо заличава бледите им следи и продължава да се визира все така вторачено и оглупяло в студената и мокра пустотия.

Обхваща ме раздражение, което се подсилва и от достигания до ушите ми брътвеж на Кастел, докато се настанява в своя мокър пръчкарик. Думите му идват на пресекулки, не мога да чуя цяла фраза, а само откъслечи: „Цопна, цопна... амиии, на нея гагата й отвън, колкото да диша с ноздри... глупава, глупава... Сусо... Татаровите... хитра... а може и на дъното...“ Той не можа да се доизкаже за дъното, защото блатната кашлица го стисна яко за гушата, човекът почна да се бори с нея в пръчкарика, забравяйки и гага, и всичко. „Така ти се пада!“ — рекох си злорадо и се вмъкнах и аз в своя пръчкарик.

Откъм тази страна, дето се чу плясъкът на вода след изстрела, стърчеше оголена трънка. Трънката не остана дълго време сама. Една сврака кацна на нея, още щом кацна, се наведе над водата да види нещо, после почна да се върти върху трънката във всички посоки и да вика с всички сили: „Насам, насам, елате да видите!“ От време на време тя припляскваше с криле от удоволствие или изненада. Откъм върбите при реката я чу друга сврака, начаса й се обади и полетя към трънката да види какво става. Казах полетя, но то не е съвсем точно, защото може да лети ястребът, соколът, гълъбът, гривекът, гургулицата, както и лястовицата; свраката, идваща от върбите, не летеше, тя просто си размахваше крилето несръчно, пропадеше във въздушните ями, препъваше се в тях, държеше опашката си на верев, въртеше на всички страни главата си и същевременно викаше непрекъснато, че идва и че ей сега ще види какво става. Като я гледах, си мислех, че на нея само Кастел може да й съперничи по речовитост, но за зла участ той все още продължаваше да се бори с блатната кашлица.

Щом свраката долетя до трънката, двете птици почнаха един диалог, пълен с възклицателни, навеждаха се да погледнат в блатото, подрипваха от клон на клон, викаха към полето, за да ги чуят други свраки, викаха си една на друга в ушите и за нула време изпълниха цялата смълчана и вглъбена в себе си природа с учудване, изненада, озадаченост и любопитство. Помислих си, че може би са забелязали нещо, което ние с моя човек не можахме да забележим. Излязох от пръчкарика, двете свраки, щом ме видяха, нададоха писъци до небето и хвъркнаха от трънката. Отдалечиха се към върбаците, без нито за един миг да спират да зоват своите сврачи богове на помощ, макар че никой с нищо не ги заплашваше. Отидох да огледам около трънката,

около трънката нямаше нищо. Двете свраки се бяха добрали до върбаците. „Ужас! Ужас!“ — убеждаваха се една друга и като се съгласиха взаимно, че това било опасна работа, преминаха на други теми.

Върнах се отново назад по тръпнещото в конвулсии тресавище и никак не можех да се освободя от натрапчивата мисъл, че преди малко нещо се е случило около нас. Колкото повече се връщах към изстрела в началото, толкова по-отчетливо възпроизвеждах свистенето в пространството над главата ми, виждах мигновената конвулсия или спазма на светлината, чувах тежкия удар на тяло в блатото, съпроводен с плясък на вода. После загадъчния шум, сякаш някой пося жито в блатната трева и в блатото... После... После грубото запитване на Кастел: „Какво цопна в блатото?“ Не можах да му внуша, че това, което чух зад нас в камъша, бе плясък на вода, а не цопване, но той си държеше на своето, повтаряйки опърничаво, сякаш искаше да ме ядоса: „Ааа, цопна, цопна!“ ... Брутален човек!

А сега за очакването:

Нищо, мили мой читателю, не може да се сравни с онова състояние, в което изпада ловецът, когато завърши своето прикритие от клони, пръчки или камъш, когато го покрие с трева и се вмъкне във вътрешността му. Нарочно казвам вътрешността, защото, колкото и да е тясно едно ловно чакало, то винаги е достатъчно широко, за да може човек да разположи цялата си душа в него, цялото си човешко същество, и ако трябва да се изразим образно, през цялото време да стои повдигнат на пръсти, очаквайки мига, когато ще се появят птиците. Птиците могат да се появят всеки миг, но може и изобщо да не се появят. Независимо от това човек е изпълнен с очакване, той дебне, той е нащрек, той не знае кога точно и от коя именно посока ще чуе свистенето на криле, кога трябва да кръстоса изстрел с полет, за да не пропусне възможността, защото, както казва Кастел, изпуснат момент не е момент. Човек чака влакове, автобуси или самолети с отегчение, има срещи с човеци, които могат да будят безпокойство, има и трепетни очаквания, изпълнени с надежда, със страх, с притеснение, понякога с години чакаме решаването на някой жизнен за нас въпрос, въпросът обрасва с коса, превръща се в брадясала мрачна проблема и тъкмо когато сме се отчаяли, въпросът — превърнат в мрачна брадата проблема — намира своето решение. Всичко това е

свързано с време, но то е лишено от магията на мига, познат само на ловеца. Десетки километри лежат зад гърба на ловеца в гонитбата и в очакването на този миг. Това с пари човек не може да го постигне, нито с власт, нито с чар, нито с хитрост. Не познавам друго състояние, когато човек може изцяло да се освободи от грубата и реалистична кожа на времето ни, като съсредоточи цялото си същество в очакването на един миг. Не мога да твърдя с положителност, но все съм си мислил, че физиците в своите лаборатории по същия начин бдят и дебнат появата само на един кварк. Истинско очакване и напрегнатост съм виждал също така и в природата, особено пред дъжд. Тогава цялата природа се стаява, вятърът стихва, птиците млъкват. Настроението (или състоянието) на природата се предава и на човека, той става също част от нея и макар че продължава да върви, чувствава как върши това механически, докато всичките му сетива са статични. Какво очакват природата и човекът, който продължава да се движи механически през нея? Чакаат мига, когато тишината ще бъде нарушена и през гората и през полето с боси нозе ще притича дъждът. Да можеш да очакваш, това значи да можеш да се отделиш от себе си. Веднъж — това ще се стори парадоксално — с Кастел чакахме гривеци в Бибино поле в запуснати слънчогледи, тревясали, потънали до гърди в див синап. „Не мърдай! — извика ми по едно време Кастел. — Гледай право в оброчището при Аврамови ръкавици, идат точно от Аврамови ръкавици, идат, идат!“ Замрях неподвижно, сраснах се с дивия синап и със слънчогледите, повтарях си наум непрекъснато: „Не мърдай и не дишай, не мърдай и не дишай!“ Гледах вляво от себе си птиците, те буквално извираха иззад Аврамови ръкавици, разузнавачите им се снишаваха и всеки момент гривеците можеха да се изсипят в слънчогледите. Както си повтарях: „Не мърдай и не дишай!“ — внезапно усетих, че краката ми се подкосяват, и се свлякох като парцал в дивия синап. Птиците ме забелязаха, защото в природата всичко подвижно е лесно забележимо, припляскаха с криле, възвиха и набраха височина към оброчищата. „Тюх, тюх — затюхка се Кастел и извика силно: Какво стана?“ Измъкнах се гузно от дивия синап, поотупах дрехите си и му казах: „Забравих да дишам!“... „Ами че внимавай де!“ — посъветва ме човекът.

Но нека продължа нататък.

Минах през подвижното тресавище и влязох отново в прикритието. Заедно с мен вътре се вмъкна натрапчивата мисъл, че преди малко тук около нас нещо се е случило. Не сме успели да видим с моя човек цялото явление, а само опашката му, но и тази опашка е достатъчна, за да провокира човешкото въображение. Един вътрешен глас почуква и чопли като дървояд:

„Бедни човече, ами че това свистене в пространството, тази тръпнеща светлина, сякаш е жива плът, този плясък на вода отвъд камъша, ами че това, бедни човече — свит в своя мизерен и мокър пръчкарик, — бе падането на Икар!“

„Хайде де!“ — съпротивявам се на стърженето на дървоядеца, но той не ми обръща внимание, а продължава да чопли с нокът душата ми:

„Мигар ти, мизерни човеко, не чу с ушите си!“

„Чух — казвам в отговор на впития в душата ми нокът. — И аз чух, ето и Кастел чу и дори се питахме един друг като какво може да е паднало в блатото. Кастел смята, че е патица, ранена е, затова се е скрила под водата и показва навън само гагата си, колкото да може да диша и да излъже с тая гага Сусо, ако рече да мине покрай блатото, или пък ония, Татаровите.“

„Нее, мизерни човеко — продължава дървоядецът, — мигар ти не чу с ушите си как, падайки, Икар пося семе във високата блатна трева и в блатото!“

„Чух шум — казвам уклончиво, — като че ли някой хвърли шепа пясък около нас.“

„Не беше пясък — казва дървоядецът. — Той пося себе си!“

Прекалено много ми идва тази провокация, все повече чувствавам нужда от съпротива и се обаждам с глас, в който долавям нещо от самочувствието на Кастел: „Хайде де, мигар ние веднъж и дважд сме чували как нещо цопва около нас! Когато човек тръгне да ловува край водоемите или покрай бреговете на реката, особено при оброчищата, то той ще забележи, че там непрекъснато нещо цопва. Жаба ли, дявол го знае!... И през живота като вървиш, проправяйки си път с лакти, дочуваш, че тук или там нещо тупва. Да не би все Икар да пада!“

„Защо не — почуква с нокът дървоядецът. — Че той може непрекъснато да се издига в небесата и непрекъснато да пада,

засявайки земята със себе си.“

„Не виждам смисъл да засява блатата със себе си!“ — казах колкото се може по-студено на дървоядеца, а той помисли, почопли с нокът и рече:

„Защо само блатата!... Цялата земя!“

Появата на три патици помете целия спор. Птиците летяха ниско, летяха обречено, право към своята смърт. Пръчкарикът трепна от изстрелите, първата птица се блъсна в невидима преграда, преобърна се, пушката на Кастел удари ребром и едновременно останалите две, те също се преобърнаха и трите нападаха в края на блатото, както пада овъглена вестникарска хартия. Тутакси там се появи сияещ Кастел с димяща цигара и със своята блатна кашлица. Кашлицата обаче никак не му пречеше да намира тесни пролуки, за да си подсвирква в тях безгласно. Защото, ако той улучи, първата му грижа е да спре, да зареди отново пушката си, да запали една цигара и чак тогава да тръгне бавно към дивеча, свирукайки безгласно своя си — Кастелова мелодия. Но ако Кастел не улучи — пази, боже, — то изведнъж целият свят му се струва катурнат на една страна, та той се запретва да го подпре с рамо и да го изправи, щото иначе току-виж светът се прекатурил с всичките му тежки последствия. Виждам съм го да поздравява с изстрел ято яребици, ни едно перо не пада от ятото, яребиците летят, надавайки ужасни писъци като римлянки, нападнати от варвари, а Кастел продухва старата си, пълна със самоделни обковки пушка и излиза в единоборство срещу всичките барутни фабрики, срещу химизацията на оброчищата и цялата жизнена среда и прочие, и прочие. Досега само турският султан не съм го чувал да псува... Но сега той имаше слука, подсвиркуваше си, кашлюкаше и пушеше небрежно. Никой друг човек не познавам, който умее да пуши така небрежно, както небрежно умееше да пуши Кастел след сполучлив изстрел.

Помня, че по-късно, след като изоставихме пръчкариците, защото почна да се здрачава, го подпитах издалеко дали вярва на всички стари предания, че човек може да лети.

— Има го в приказките — рече Кастел. — Майстор Манол например си е направил дървени криле да хвърчи с тях, добре ама под едното крило забравил триона си и като хвърчал, трионът през това време цигук-цигук, му прерязва значи дървеното крило и майстор

Манол пада на земята. Това в приказките го има, Баба Яга хвърчи с метла, а така също има и вълшебно килимче. Това обаче е все в приказките. Сега, в наше време, най-много хвърчи младежта. Сега младежта хвърчи в облациите.

Здрачът около нас гъстееше, далече в полето невидимата парна машина продължаваше да диша равномерно, без всякакво въодушевление. Калните ни ботуши шляпаха по нагизналата земя, ставаше все по-студено и по-студено. Първоначално мислех да споделя нелепицата, че днес край нас падна Икар, но колкото повече вървахме из полето и здрачът се сгъстяваше, толкова по-нелепо ми се струваше да започна такъв разговор. Кастел веднага щеше да ми възрази, че това е било ранена птица, че тя се е скрила под водата, че е показала навън само гагата си, за да излъже Сусо или Татаровите, и т.н., и т.н., нещо, което читателят знае от нашия по-прежен разговор. Замълчахме. Натезжалите ботуши шляпаха по мократа земя, а в далечината парната машина продължаваше да диша равномерно, без всякакво въодушевление... Клепалото на манастира мълчеше.

Лани беше това... С течение на времето сметнах, че може би е най-добре да запазя всичко за себе си и да мълча, защото ми се струваше неестествено, че когато пада Икар, хората и природата могат да останат равнодушни.

Но оттогава имах няколко случая, които неизменно ме връщаха към мокрия пръчкарик край блатото. Веднъж, застанал на пусия в Мойсеево бранище, в един усоеен дол, почувствувах как цялата гора изведнъж трепна. От двете страни на дола се простираше мека и женствена дъбова гора, далече навътре в нея се чуваха едва-едва гласовете на викачите, стоех прикрит зад дърветата в очакване да се появят диви свине и почувствувах как изведнъж цялото Мойсеево бранище трепна, прошумя, като че премина дъжд през него, после изшътка и се стаи. Нямах дъжд, небето беше ясно. Мисълта за Икар тутакси изникна в съзнанието ми и чух познатото почукване на нокът в душата си:

Той може непрекъснато да се издига към небесата и непрекъснато да пада, засявайки земята със себе си. Трева, вода, гора, пясък — всичко! Притиснаха ме тогава тежки мисли, тежки като воденични камъни, и също тъй тромави. Е, добре, ние всички ще се превърнем в трева, ще станем вода, храст, пясъчинка, върбова пръчка,

камъшово стъбло, див синап или дявол знае що! Трева съм аз, трева — прокрадва се един рефрен в ушите ми, — вода съм аз, вода, прашинка някаква си, да, и троскот, впит в каменната пукнатина... Според силата си всичко нанাগоре се стреми, пропада, пълзи на четири, за да се издигне пак и пак ще падне. Бедни човеко, защо скланяш уморената си глава вечер върху възглавница от птича перушина?... Не знаеш ли! Ами че то е тъй просто, как иначе ще се освободиш от воденичните камъни на своето житие-битие и ще полетиш свободно и леко в пространството. Ами че като спиш върху птичи пера!

Сваляй воденичните камъни вечер, тъй както сваляш пантофите си пред леглото, и се отпусни доверчиво върху птичата перушина. Твоят нощен полет е пред тебе. На сутринта ще паднеш, разбира се (Икар също пада) и надявайки на краката си двата воденични камъка, ще се питаш истина ли беше това през нощта, или е по причина на птичите пера от възглавницата. Тъй или иначе, ние летиме и падаме, във всекиго от нас е вселена по една прашинка от Икар, та като падаме, превръщаме се в трева или дърво и отново пак се подемаме нагоре; все нагоре и нагоре, измъквайки от нозете си тежките воденични камъни. Изведнъж ми става светло на душата, че цялото човечество се стреми нагоре към висините подобно Икар; но ми става и тъжно за милото човечество, защото, ако приемем, че лети като Икар, то също тъй трябва да пада като Икар, засявайки земята със себе си. Източните народи твърдят, че животът е стълба, по която се изкачват малцина, а слизат или падат от нея с хиляди. Дочуваме ли падането на тези хиляди, или сме се вторачили само в изкачването на малцината?

И ако приемем, че... Но ето ги дивите свине, изникнали внезапно в края на гората, появили се там неочаквано като еретическа мисъл в запустял манастир. Мисълта ще се огледа, ще се послуша и ще продължи напред, ако не предугади някаква опасност. Огън! Огън! Еретическата мисъл се разбърква и изчезва, ломейки Мойсеевото бранище по пътя си.

Трябва да кажа на читателя, че не само Кастел умееше да пуши небрежно подир сполучлив изстрел. Мисля, че моя милост по никоя начин не му отстъпва и дори се лаская от предположението, че не само умея да пуша като него небрежно, докато глигановата душа се отделя с дълбока въздишка от тялото, но също така и да си подсвирквам безгласно. Само дето още я нямам Кастеловата блатна кашлица, за да

се преборвам от време на време с нея, но се надявам, че с течение на времето, скитайки из блатния камъш и блатата в очакване да видя как пада Икар, ще се сдобия и с блатна кашлица.

ЯПОНСКИ ХОТЕЛ

Ето вече седмици наред как работя върху своя японски хотел, а не съм успял да го помръдна или да го придвижа не само в желаната от мен посока, ами наникъде не съм го придвижил, макар че самата история е съвсем проста. По-нататък аз ще се помъча да я разкажа в нейната последователност, за да може читателят да проследи събитията и да се убеди, че те са предадени добросъвестно и без каквато и да било склонност от моя страна към загадъчност или странност, въпреки че имам известна слабост към загадъчното и странното.

Простите истории, каквато е например тази с японския хотел, ме карат да съм постоянно нащрек, защото съм забелязал, че ако не винаги, то много често на различни места из тях са разхвърляни скрити капани, в които човек може да пропадне внезапно и да въвлече в тях и читателя, на когото още в самото начало е казал: „Не бой се!“ Тук искам да припомня думите на една невеста от видинската епархия, която в подобни случаи обичала да повтаря — мене ме е най-страх от „Не бой се!“, защото с думите „Не бой се, невесто!“ противоположният пол приспивал нейната невестина бдителност. Това обаче може да се случи не само на видинската, ами и на която щете друга епархия, край или област, в друга държава или континент. В наши дни всички ние сме свидетели как Америка например приласкава Европа и докато се мъчи да я преобуе в пършингови гащи, непрекъснато я успокоява с думите „Не бой се, невесто!“

Но нека се върна отново към историята с японския хотел и разкажа всичко последователно. В края на месец май 1981 година бях поканен в японския хотел „Витоша — Ню Отани“, за да присъствувам на връчването на голямата литературна награда „София“ на шведския писател Артур Лундквист. Церемонията по връчването на наградата трябваше да се състои в една от залите, разположена в източното крило. Върху фасадата на това източно крило денонощно и на равни интервали се изписва със светлинни цифри кой час на денонощието

сме и каква е температурата на въздуха. Срещу входа на залата, където трябваше да се състои церемонията, има вътрешна японска градина, оформена от ситен сивкав чакъл, подравнен хубаво с гребло и вчесан на вълнообразни ивици. Няколко зелени храста са се вкопчили със зъби и с нокти за вчесания вълнообразен чакъл. От едната страна градината е заградена със стъкло, от другите три страни я обграждат високи зидове, тъй че тя стои като на дъното на кладенеца. Тази градина може да бъде обработвана само ако отвисоко се спусне човек и виси той подобно на паяк, без обаче да стъпва в нея. Градината стои като пустинен пейзаж, нито човешки стъпки има по нея, нито следа от животно. Тя сякаш е там, на дъното на кладенеца, още преди сътворението на света, като че самата вечност е засята и е полегнала във вълнообразните ѝ вълни от ситен сивкав чакъл. За един жител на Балканския полуостров подобна гледка представлява само екзотична картина, докато за японца тя е общуване с вечността. Японецът е беден човек, той не разполага с много земя. За него е достатъчно да има пясъчна градина, голяма колкото една педя, той я подравнява с гребло, вчесва я на вълнообразни ивици и като сяда в края на градината си, загърнат в своето кимоно, наблюдава как спускащото се към залеза слънце удължава сенките на пясъчната градина. Така той общува с вечността. И общува още той с вечността, като отглежда стогодишни дъбове в малки саксийки или стогодишни шарани в жилището си или в своя домашен кладенец, ако има кладенец... Когато отивах за споменатата по-горе церемония в японския хотел, силно впечатление ми направи именно тази пясъчна японска градина. С какво ми направи тя впечатление? Направи ми впечатление с факта, че в нея всъщност не се влизаше отникъде, което ме и накара да я сравня с вечността и да помисля, че самата вечност е посята в браздите ѝ и че по някакъв особен, чисто свой начин, тъй както стои застинала на дъното на кладенеца, тя общува с пустинната вселена, отразявайки част от нея.

Кой и кога обработва тази градина, аз не мога да кажа, макар че този въпрос много натрапчиво се загнезди в съзнанието ми и дълго след това ме преследваше; и още нещо се бе загнездило в съзнанието ми — то бе един часовник в главното фойе на хотела, много труден за ориентиране, тъй като показваше едновременно колко е часът в различните точки на земното кълбо. Самото земно кълбо бе разпънато

като кожа на непознато животно и бе разрязано не само от гринуичкия меридиан, а и от други неизвестни на мен меридиани, разположени както на изток, тъй и на запад от гринуичкия. Как този часовник се регулира или сверява, аз също не мога да кажа, мога само да отбележа, че за мен това бе изключително сложна и прецизна машина.

Ето какви неща занимаваха въображението ми, когато влязох в залата. Тя бе пълна с народ и въпреки че хората продължаваха да се разместват по столовете или да преминават от единия до другия край, бе много тихо, защото дебелият постилка на залата поглъщаше стъпките на хората. Срещу публиката, наредени в дъга, седяха Артур Лундквист със съпругата си, кметът на град София, членове на журито, представител на шведското посолство, както и други значителни лица, каквито сме свикнали да виждаме при подобни церемонии да заемат място в почетните президиуми. От едната страна на президиума имаше поставени микрофони, а на противоположната страна стоеше пиано, зад пианото седеше жена, до пианото стоеше втора жена в бяла рокля и с цигулка. Двете жени засвириха и по този начин се тури началото на церемонията по връчването на голямата литературна награда на господин Лундквист. Веднага щом се започна церемонията, се появиха, сякаш изникнали от земята, фоторепортери със светкавици, оператори от телевизията и кинохрониката, придружени от своите асистенти, въоръжени със свирепи прожектори. Те ослепиха с прожекторите си президиума, после се обърнаха, за да ослепят за известно време и залата, а през това време актьори почнаха да рецитират пред микрофоните стихове от господин Лундквист и от неговата съпруга госпожа Вине, също поетеса. Прожекторите и камерите бяха прибрани, но операторите и фоторепортерите останаха със своите оръжия при нозе, все едно че стояха на пусия, готови да насочат оръжията, щом нещо се промени в залата. Известно време нищо не се променяше. Беше тихо, прохладно, климатичната инсталация на хотела вкарваше безшумно пресен въздух за присъстващите, из въздуха бавно се отронваха и увисваха скандинавски стихове.

Но ето че нещо наруши тази поетическа атмосфера, някъде по тавана над нас започна да се тропа, част от президиума погледна към тавана. Тропотът спря, за да се появи подир малко откъм стената, където стоеше пианото с пианистката и цигуларката. Част от присъстващите се обърнаха към тази страна, а и от президиума също

тъй започнаха да попоглеждат към страната на пианото. Създаваше се илюзията, че вътре в пианото бе влязъл някой и опъваше с пръсти струните му.

Истината е, че се чуваше някаква нестройна музика или, по-точно, подобие на музика, но тя се излъчваше от самата стена на залата; все едно че стената бе куха и там вътре в кухнята някой невидим акордираше струните на също тъй невидим за нас инструмент. Заедно с акордирането на невидимия инструмент се чуваше и тропот и това започна да пречи на актьорите да поднесат по един подходящ начин поезията на скандинавците, лишена от високи децибели. Кметът на град София извика дискретно един млад човек, прошепна му нещо на ухото и младият човек веднага излезе от залата, за да провери, изглежда, откъде идват смущаващите шумове. Младият човек се бави известно време и се върна, за да каже каквото трябва на ухото на кмета. Подир което господин Лундквист застана пред микрофона, за да благодари за високата чест, оказана му от наша страна, и да разкаже също така и за себе си или, по-точно, да представи себе си на присъстващите.

Той започна да разказва за себе си, а през това време откъм задната стена се понесоха пак шумове. Към акордирането на невидим инструмент този път се присъединиха и ударни инструменти и на няколко пъти се обади и тръба, продухвана силно. Всичко това прошумя, след което изтрополи и се пренесе в съседната стена. Този път кметът не извика младия човек, за да му каже пак нещо на ухото, ами сам стана от президиума и излезе от залата доста енергично. Не много подир неговото излизане стана тихо, той се върна отново и зае мястото си в президиума. Седях на първия ред, наблюдавах всичко и чух как някой каза продължително и тихо: „Шшшшшшшшшшшшшт!“ Макар че няколко седмици са минали оттогава, то мога да се обзаложа, ето и сега, като разказвам тази история и си припомням всичко в неговата последователност, че шъткането идваше от самата стена. Долових шепот и шушукане и по тавана, там някои като че стъпваха на пръсти и внимаваха да не произвеждат шум или да не съборят нещо по пътя. Но колкото и да внимаваха, те събориха нещо метално, подир което се възцари пълна тишина.

Мога да кажа, че оттук насетне съзнанието ми постепенно изключваше церемонията и се насочваше към загадъчните звукове, към шепота, шумовете и онова метално нещо, което падна вътре в стената или вътре в самия таван. Огледах тапицираните стени и тавана, всичко ми се стори солидно. Това са дебели стени, те трябва да носят на плещите си огромния хотел, а и да приютяват вътре в себе си всички онези невидими и странни механизми, които измерват денонощно и на равни интервали и изписват със светещи цифри кой час на денонощието сме и каква е температурата на въздуха, за да могат минувачите покрай хотела да получават необходимата им информация. И трябваше още вътре в тези стени да функционира безшумната климатична инсталация и да се поберат всичките механизми на часовника от главното фоайе, да се поберат и другите механизми и съоръжения, които озвучават с тиха музика целия японски хотел и отварят абсолютно безшумно вратите, щом пред тях застане човек, и ги затварят по същия безшумен начин зад гърба на човека, щом като той е влязъл вече в хотела и е вдишал първата глътка прохладен въздух. И може би вътре, в кухините на дебелите стени, се крие онова нещо, което се грижи за миниатюрната японска градина и я вчесва с гребло на равномерни вълни... Смахната мисъл премина през главата ми: помислих, че вътре в кухините на стените се движат хора, но много внимателно, на пръсти. Какви бяха тези хора? Сметнах, че това са японци, забравени вътре в безбройните кухни още по времето, когато компанията е строила хотела. Тази мисъл беше абсурдна, но тя се вкопчи в мен и повече не ме остави. Предполагах, че поради изключителната си дисциплинираност забравените в кухините японци продължават да вършат своята работа, че те не само са монтирали сложните и скрити за човешкото око механизми на своята японска автоматика, ами се грижат и за нейното поддържане. Защото ако се опитаме да погледнем от всички страни японския хотел и във всичките му подробности, ще се уверим, че по същество това е един огромен транзистор, изискващ денонощни грижи. Ако един ден компанията се сети за своите хора, то тя ще демонтира една част от стените и ще отвори проходи към безбройните вътрешни кухни.

Церемонията по награждаването на господин Лундквист завърши. Останах още малко на стола, докато край мен хората шумяха, мислейки си за японците и за моето откритие. Взех си довиждане с

шведските гости и като тръгнах да излизам, ми направи впечатление, че ако минех покрай стъклената витрина — а такива в хотела имаше много, — не виждах какво има зад витрината, а виждах само собственото си отражение в нея. Реших да запазя тайната за себе си и при подходящ случай да проверя дали това действително е така.

Няколко дни поред живях под впечатлението на моята натрапчива идея. Един ден чух съобщение по Радио София, което ме накара да потрепера. Съобщението бе следното: селяни от Соломоновите острови се оплакали пред японското посолство, че нивите и градините им били нападнати нощем от непознати хора, облечени в окъсани военни дрехи. Селяните предполагали, че нападателите са японски войници, укриващи се в джунглите още от времето на Втората световна война. Информирано от своето посолство — съобщаваше Българско радио, — японското правителство предприема съответните мерки и изпраща самолети, за да разхвърлят над джунглите на Соломоновите острови позиви с надписи: „Предайте се! Войната свърши!“ Два дни подир това съобщение Българската телевизия излъчи филм на една канадска компания за Соломоновите острови и чрез телевизията можах да се запозная с беднотията и окаяното състояние на жителите на Соломоновите острови. При това положение човек можеше само да гадае как всъщност все още живеят в джунглите на този свят японските войници от времето на Втората световна война. В този ад могат да останат само групи хора, организирани от една желязна дисциплина и отчасти чрез вторично подивяване. Това ми даваше основание да повярвам, че благодарение на своето високо чувство за дисциплина забравените от строителната компания японци продължават да работят в кухините на японския хотел, поддържайки в пълна изправност скритите за човешкото око съоръжения и механизми. Затова казвам, че потреперах, щом чух да се съобщава посоченият по-горе факт от Соломоновите острови. Почувствувах се като ловно куче, което подир дълго лутане е попаднало на дивечова следа и от напрежение се разтреперва, изправяйки се на върха на пръстите си. Писането до голяма степен може да бъде сравнено с търсенето на дивеч или поне на следа от дивеч. Зная това от опит и зная също така, че дори и да се попадне на следа, то това съвсем не значи, че държейки се за следата, то тя обезателно ще ви заведе в леговището на дивеча. Но в това всъщност

се и заключава голямата игра на човека с живота, както и на писателя със сюжета. Писателят много рядко ще отведе читателя в леговището на някое диво животно, по-скоро той го води и изморява, придържайки се за следите, оставени от животното, понякога с такава отчаяност, с каквато може да се сравни само отчаянието на удавника, уловил се за сламката.

Докато още бях под впечатлението на своята натрапчива идея, най-неочаквано ми бе предоставена възможността да посетя отново японския хотел и по-специално зала „Киото“. Киото е град, стара столица на Япония, една от залите на хотел „Витоша — Ню Отани“ носи името именно на тази стара столица. Бил съм в Киото преди повече от десет години, тук не е мястото да се отклонявам, за да разказвам за Киото, ще спомена само, че градът е заобиколен от хълмове и в старите феодални времена един от неговите феодали е нареждал лете зелените хълмове да бъдат покривани или опаковани с бяла коприна, за да се имитира по този начин зимна гледка. Хиляди японци са участвували в грандиозния план на своя луд феодал, за да променят зелените летни хълмове в зимни хълмове... И колко коприна само е била нужна, за да се облекат в нея зелените бамбукови хълмове!... В Киото и досега могат да се видят старинни тъкачни станове под дървени навеси, в тях седят босоноги тъкачи на японска коприна, като вплитат сръчно в тъканта пинии, огнедишащи дракони, цветя или птици... В България гостуваше за няколко дни Дайсаку Икеда, на когото имах честта да бъда представен от министър Румен Сербезов, дългогодишен наш посланик в Япония. Господин Икеда продължаваше своя път за Париж и преди да замине, даваше един прощален обяд в японския хотел, по-специално в зала „Киото“, за част от хората, с които се бе срещал в България. Тръгнах по-рано за този прощален обяд, за да се разходя и да мога по-добре да съсредоточа мислите си върху моята натрапчива ли, налудничава ли — и аз сам не бих могъл да определя точно каква — идея. Отдалеч видях как върху източната фасада на хотела на равни интервали просветваха цифри, съобщавайки кой час на деня сме и каква е температурата на въздуха. Него ден имаше много туристи, хотелът отваряше безшумно вратите си пред тях, поглъщаше ги на групи, сетне вратите се затваряха все така безшумно, очаквайки следващата група, която се суетеше покрай куфарите си, местейки се незабелязано към вратите. В тоя момент

хотелът ми заприлича на гигантско животно, което спокойно и лениво очакваше своята плячка, с известна меланхолия и безразличие отваряше стъклената си уста и поглъщаше шарените многоезични групи, суетещи се покрай устата му. Това меланхолично, сиво и гигантско животно разпределяше нищо неподозиращите туристи по своите гигантски вени и артерии, безшумните му асансьори ги носеха към многобройните вътрешни клетки. С климатичната си инсталация и със своята тиха музика земноводното изсмукваше постепенно кесиите и джобовете на туристите и все със същото безразличие и меланхоличност подир няколко дни ги изхвърляше навън изтощени, със зачервени очи и остарели с няколко денонощия...

Почаках, за да се очисти площадката отпред, и влязох сам. Стъклените врати се затвориха безшумно зад гърба ми. Обърнах се да ги погледна през рамо — те въобще не реагираха на погледа ми. Вратите се разтваряха и приемаха само това, което идваше отвън, подобно устата на кит, която се разтваря, за да приеме океанска вода, и се затваря, задържайки планктона в кухнята си. Всеки опит да се излезе от тази врата е напразен, върху нея изрично е написано: „Не е изход!“ У нас нещата обикновено имат вход и изход и столетия наред входът и изходът всъщност са едно и също нещо, мисля дори, че и при пещерния човек входът за неговата пещера е бил едновременно и изход от неговата пещера. Но през втората половина на века на различни места започнаха да се появяват предупредителни надписи: „Не е изход!“

В първия момент това шокира, но постепенно се свиква, макар че много често все още можем да видим как на летището например някой се блъска в стъклената врата и се мъчи да разтвори с рамо заключената ѝ челюст, без да обърне внимание, че тази стъклена челюст не е изход... По-нататък видях сложния часовник, отмерващ времето в различните географски ширини, после витрините с тъмно стъкло, зад тях отново не можах нищо да видя, колкото и да се взирах, а видях само да се плъзга по стъклата собственото ми сиво отражение; после изведнъж излязох на широко и пред мене се откри вътрешната японска градина от сивкав чакъл, вчесана вълнообразно.

Спрях се. Почувствувах изведнъж колко съм далече от тази малка градина, в чиито вълнообразни бразди е посята вечността. Най-малко на хиляда светлинни години съм далече от нея, а и тя също тъй е

далече на хиляда светлинни години от мен, странна, загадъчна, прилична на неразчитаем йероглиф... Нямах много време за съзерцание, почувствувах, че някой стои зад гърба ми. Обърнах се, беше един от придружаващите господин Икеда. Усмихнат и с широк жест той ме покани да го последвам към зала „Киото“. Вървах подир него и от време на време чувах да откънтява нещо в стените на коридора. Бях почти сигурен, че това са моите хора, работещи в кухините на бетонните стени. Оставаше ми само да проверя, в главата ми вече назряваше и се оформяше план как да стане това. За целта ми бе необходимо да остана сам, а в случая нямаше как, защото в края на коридора се виждаха придружителите на господин Икеда, пред разтворените врати на залата блестяха ярко прожектори, бръмчаха тихо телевизионни и кинокамери и заедно с господин Икеда посрещаха гостите. Изненадах се от големия брой японци. Те се кланяха много учтиво на всички страни, а и помежду си също така се кланяха, усмихнати, приветливи, като се усмихваха, очите им се притваряха, та изглеждаха като малки цепнатини. И именно през тия цепнатини като че надничаше вечността, черна и лъскава. Не съм виждал никъде другаде тъй много усмихнати хора, както съм виждал това в Япония. Картината се повтаряше и тук, в зала „Киото“. Тиха музика струеше отвсякъде, далече някъде свиреха „Японски вишни“. Макар и много дискретна, музиката бе предназначена за присъстващите в залата гости на господин Икеда. Бях напрегнат, очаквах да чуя как някои ходят невидими наоколо и шъткат помежду си.

Не трябваше да чакам много, чух ги съвсем близко зад себе си. Седях на малка маса, близко до стената. До самата стена бе струпана цяла Фуджияма от детски играчки, предназначени от господин Икеда за българските деца. Не се наемам да опиша какво имаше в тази Фуджияма, мога само да спомена, че то бе много красиво, изключително разнообразно и пъстро. Именно иззад купа играчки, висулки, свирчици, значки, пъстри пръчки, знамена и т.н. някои вървяха много бавно, на пръсти, вътре в самата стена. Те се изкачваха бавно нагоре към тавана, придържайки се, изглежда, за някакво въже. Но колкото и да стъпвах на пръсти, от стъпките им вътре в кухините откънтяваше нещо метално, препредаваше се подобно на ехо и го чувах как се разпростира по околните стени и по другите стени зад тях, за да умре или да стихне постепенно. Господин Икеда седеше на

същата маса, пушеше енергично и непрекъснато и ми приличаше на стар презокеански параход, тръгнал на околосветско пътуване; само един параход може да дими така с комина си! Господин Икеда ядеше малко, пиеше само вода, но пушеше той колкото за цялата зала „Киото“. Така и ще го запомня — облечен в синьо, обгърнат от синия дим на цигарите.

Няма да се впускам в подробности от разговора, ще спомена само, че когато стана дума за символи, то казах на господин Икеда, че японците излязоха най-хитри от всички народи на света, като взеха слънцето за емблема на своето знаме. Една част от народите се задоволиха с останалите небесни тела, а след като и небесните тела се свършиха, тогава всеки започна да търси край себе си и туряше каквото имаше подръка: едни туриха диви животни, други туриха птици — като птицата киви например, трети туриха редки дървета, четвърти туриха царски корони, пети се опряха на житния клас и т.н., и т.н., а канадецът тури шумка от дърво — кленов лист. Господин Икеда започна да се смее и през дима възрази, че емблема на японското знаме не е слънцето, както ние смятаме, ами е паничката с ориз на японца.

Паничката с ориз ли?

В съзнанието ми паничката с ориз мигновено смени слънцето върху знамето и най-странното е, че не го загрози. Веднага свързах тази паничка с ориз с японците, забравени от компанията още по времето на строителството на хотела или пък нарочно оставени в огромните кухни от компанията, за да работят те денонощно и да поддържат тайно от гостите на хотела всички онези скрити механизми, отмерващи времето, температурата на въздуха, тихата музика, да поддържат и да внимават тя да струи равномерно, тъй както равномерно струи и пресният хладен въздух, вкарван през невидими отвори; и да се грижат още скритите в кухините японци за отварянето и за затварянето на стъклените врати, за безшумното движение на асансьорите, да изчисляват постоянно в коя географска ширина на земята кой час е, за да остане гостенинът на хотела доволен; и в нощните часове чрез известни само на тях скрипци и механизми да пускат по един или двама орачи, за да разорат сивкавия ситен чакъл на японската градина с дървените гребла и да посеят в неговите бразди вечността, наблюдавани от далечните звезди на небето... И защо? За да може върху знамето да се развява паничката с ориз на японца! И

всеки поклон по-нататък, всяка усмивка, всяка цепнатина на японското око, притворени при среща или при сбогуване, всичките тези окъсани войници от времето на Втората световна война, захвърлени в джунглите на Соломоновите острови, които продължават да носят своята войнишка служба, всичките тежки японски танкери, плаващи в Световния океан, всички хонди и ветрила, хитачита, тойоти и тънките кимона, както и японската стомана, бляскава със синкави ивици, сякаш е близната от езика на дракона — ето всичкото това заедно с моите хора, забравени или изоставени нарочно в кухините на японския хотел, е за паничката ориз върху знамето... Вече знаех как да проверя или, по-точно, как да надникна и да дам знак на онези, гдето стъпват на пръсти вътре, че зная за тях, че ги разбирам и им съчувствувам, нищо че съм далече от тях на хиляда светлинни години. Аз и от звездите съм далече на един милион светлинни години, но това не ми пречи да ги виждам, когато заблещукат нощем върху небето, да си мисля за тях и дори понякога да имам мълчалив диалог с тях, защото мисълта ми стига много бързо до блещукащия нощем небосвод, тя мигновено стига до него, разорава го нощем и посява там най-тайните си семена. О, какви семена само съм посявал в разораното нощно небе! И колко пъти се е случвало, докато го разоравам, да падне в браздата по някоя звезда и да остане там затрупана, но аз никога не се спрях и не погледнах назад, защото никой орач не се спира и не се обръща назад да погледне зад себе си...

Залите и коридорите на японския хотел са тапицирани на правоъгълници, оформени от тънко и тъмно дърво. Бях намислил да изляза сам от зала „Киото“, да се поклоня, доколкото ми е възможно, имитирайки японския начин за изразяване на благодарност, и като остана сам, да изпълня плана си. Планът ми бе съвсем прост. Щом си взех довиждане с господин Икеда, излязох навън от залата. Коридорът бе пуст. Вървах съвсем плътно край една от стените, дори я докосвах от време на време с лакътя си. Вървах и се заслушвах. Чувах как онези също вървят вътре в стената, много тихо, на пръсти, но странно, стъпките им откънтяваха, сякаш те имаха нещо метално на нозете си. Спрях се на едно място, онези вътре също се спряха в самата стена и се скупчиха. Стори ми се, че ги чувам как дишат спотаено. Вероятно и аз самият съм дишал спотаено. Натиснах леко с лакът, за да огъна един от тапицираните правоъгълници. Тънката рамка от тъмно дърво

поддаде, пъхнах леко ръката си вътре в отвора и дръпнах силно. Дървото и платът се отлепиха от стената, вътре нахлу светлина.

Надникнах и видях очакваните от мен кухни.

Кухините бяха дълбоки и здрачни. В здрача нещо се размърда, скимтейки съдържано. Не бяха хора. Противно на моите очаквания зърнах вътре скупчени йероглифи. При появата на светлината те се размърдаха, заблъскаха се един в друг и от това тяхно блъскане идеше и скимтенето. Затиснах бързо отвора, пригладих го даже с ръка, за да не личи, че на това място е упражнявано насилие. Ухото ми долавяше далечни и неясни шумове отвътре и нечие шъткане. Без да съзнавам, продължих да вървя много внимателно по коридора, подчинявайки се на шъткането, сякаш то се отнасяше за мен самия. Тиха музика извираше от всички страни, скимтенето на йероглифите потъваше в нея и се губеше или чезнеше, тъй както се изгубва и чезне препускащо и цвилещо стадо коне, попаднало внезапно в тресавище.

НОЩНА ПАША

Всеки ден ходя в гората, през цялата зима ходих въпреки студа, а и през пролетта също тъй ходя, кога сам, кога придружен от натрапчив спомен или пък с някоя бедна мисъл в главата, тъй сива и неугледна, че с дни наред я мъкна, без да успея да примамя с нея друга мисъл, за да се съешат двете, да се оплодят, та дано се роди нещо от тях; понякога ми се струва, че дори охлюв с охлюва тъй бавно не се съешват, нито костенурката с костенурка!

Но какво да се прави, като е бедно наоколо ми откъм мисъл? Като е бедно наоколо ми откъм мисъл, то пък е богато откъм картини. С всеки изминат ден паркът се оживява с народ и с пилета, бавно, но властно, всичко се раззеленява, нежна трева никне, особено на припечите, дърветата бързо се покриват със зелена шума и при тихо време може да се чуе как мъзгата шепне в подкорията им. В такова тихо време дори кълвачът се смълчава, заслушан в шепота на мъзгата, и ни веднъж не посегва да удари с клюна си по някой клон. Дървото изцяло е съсредоточено в себе си, сякаш казва на кълвача: „Не смей да чукаш на вратата ми!“, и кълвачът, като горски човек, разбира предупреждението и цялата заетост на дървото, затуй не чука на вратата му. За разлика от кълвача, ако мине човек, то той ще почука въпреки предупреждението. По същия този начин, ако човек види, че на някоя стена пише: „Не пипай!“ или „Пази се от боята!“, то той веднага пипва с пръст, за да се убеди дали написаното е истина, и щом се убеди, че е истина, започва първо да ругае стената, после ругае прясната боя, подир боята наругава надписа и най-накрая наругава себе си... Но нека продължим с картините.

Езерото с патиците, което през цялата зима бе сухо и без патици, отново е напълнено с вода и из него плуват патици. На малкия остров в езерото се прокрадва желязна лисица, турена там да плаши патиците. Но патицата нали е същество глупаво, като поплува и се погмурка в езерото, излиза спокойно на острова и застава досами прокрадващата се желязна лисица да почисти и да подреди перата си. В съботни дни

виждам бригадири съботници да копаят и да почистват ланската шума. Една част от шумата се извозва нанякъде, другата част се струтва на камари зад астрономическата обсерватория. Отдалече тези камари напомнят камилско пладнище, все едно, че едногърби и двугърби камили са налягали да преживят покрай зелената трева и покрай дърветата. Като гледам как бригадирите работят с греблата, с копачките и с лопатите, виждам колко е несръчен градският човек и как постепенно се отдалечава на стотици и на хиляди светлинни години от простите сечива за работа... Често в клоните на някое дърво ще открия малко птиче с кафява шийка, нежни тонове изтръгва птичето от себе си, превърнато изцяло в кълтящ инструмент. Недалеч от него, скрито в гората, му отвръща друго птиче, също тъй превърнато в кълтящ инструмент за звуци, наричани птичи трели. Най-много тия птичета се срещат в „Крумова кория“. „Крумова кория“ се намира на юг от астрономическата обсерватория, след като се премине ревящата автострада с нежното име *алея Яворов*. Малко странно звучи това кория в градския парк, но горските специалисти са нарекли това парче гора именно кория, за която цел са турили и надпис, за да може грамотният човек да прочете.

Ден подир ден пролетта все повече и повече завладява всичко, не отминава ни най-малката земна пукнатина. Под клонатите дъбове може да се види как никнат млади дъбчета с по три-четири листица. Те за първи път никнат. Изскубнете ли такова дъбче, ще откриете как досами корена му продължава да стои на стража корубата на желяд. Тези жельди катериците през цялата есен мъкнеха и заравяха в земята, за да има какво да ядат през тежката зима. Но не можаха те да изядат всичко или не всичко заровено в земята намериха, защото тези плахи животинчета заравят жельдите наслука и ги търсят също тъй наслука под дъбовете. И по този начин, освен че се прехранват, катериците вършат и полезна работа, защото засаждат жельди^[1]. Наблюдавал съм как кучета и деца се втурват срещу катерицата, щом я видят, че е слязла на земята да заравя желяд. Животинчето тъй бързо скрива жельда в земята и тъй енергично се мята в първото дърво, че деца и кучета ни веднъж не успяха да го догонят. И ни веднъж не видях деца да намерят скрития желяд, колкото и дълго да обикаляха и да ровеха с пръчки земята. Добродушните кучета се отдалечаваха по пътя си,

придружавайки своите стопани, злонравите оставаха по-дълго време под дърветата, като облайваха катерицата.

През втората половина на зимата в парка се появиха от някъде скитащи кучета. Те се прокрадваха през гъстите храсти, гледаха отдалеч хората с един странно гузен вид, сякаш току-що бяха бити, и ако се случеше някое от тези кучета да пресече алея, то притичваше бързо през нея с подвита опашка, очаквайки всеки миг да бъде замерено с камък. Това продължи и през месец март. Денем скитниците се криеха в гората, но привечер, с настъпването на здрача, се появяваха покрай алеите, загледани жадно в хората. Не зная дали се взеха мерки за тяхното преследване и изстребване. Забелязах само, че през месец март в парка се появиха надписи, предупреждаващи собствениците на кучета да разхождат кучетата си само вързани. Това продължи близо месец, всеки стопанин водеше кучето си вързано за ремък или синджирче. Лека-полека предупредителните надписи изчезнаха (мисля, че ги крадяха вечер в тъмното), постепенно почнаха да се изгубват и скитащите бездомни кучета. Сега в целия парк няма нито един надпис и всеки разхожда кучето си тъй, както си иска, без страх, че ще пресече пътя на скитащо куче. Бездомниците са се оттеглили много навътре в здрачната гора, само вечер, когато замъждукат електрическите лампи в парка, може да се види как притичва подобно на привидение кучешка сянка и се слива тя мигновено с тъмнината, после на осветеното място с лай се появяват силуетите на няколко кучета, загледани в тъмното. Докато те стоят и облайват мрака, невидимите им стопани ги викат глезено-заканително: „Трезор!“, „Диана!“, „Цезаре“, или пък от тъмнината някой ще изсвири призивно и пронизително, избрал това свое изсвирване за кучешка парола. По-нататък ние пак ще срещнем тези кучета в тъмнината, за да ги видим как настървено облайваха коня, без да обръщат внимание на кучешките пароли. Но нека преминем към коня.

За първи път видях неговите следи в зелената трева отвъд астрономическата обсерватория. Тук конят бе пасал нежната трева, копитата му бяха потънали дълбоко в меката и мокра пръст. Той бе дошъл откъм алеята при астрономическата обсерватория, бе опасал наполовина зелената трева, другата половина бе изпотъпкал, подир това се бе спуснал по слабия наклон да пресече бумтящата и димна автострада. Следите от копита можеха да се видят при сухата чешма,

зад автострадата, продължаваха по една от алеите към „Крумова кория“, там се смесваха със следи от кецове, от туристически обувки, грайфери на велосипедни гуми и колела от бебешки колички, тук-таме се виждаха отпечатъците от меки кучешки лапи, докато накрая всичко така се смесваше, че трудно можеше да се разбере кое е следа от копито, кое кучешка лапа, кое туристическа обувка.

Това, че в парка някой бе пасал своя кон, ме озадачи. Пашата не бе кой знае колко богата, за да може стопанинът на коня да разчита, че животното ще се нахрани с тази нежна и слаба трева. Изключено бе това да е скитащ кон, каквито бяха скитащите бездомни кучета. Конят е бил доведен на това място от човек, бил е вързан за близкото дърво и докато е обикалял наоколо, той е опасал цялата трева. Мястото бе избрано добре, това е едно от припечните места в парка, там тревата първа пониква. Вечерно време тук много рядко минаваха хора, особено сега, когато половината алея бе задръстена с камари суха шума. Много от електрическите лампи са изпотрошени, в тях гнездят врабчета, както се вижда, мястото е съвсем удобно човек да изведе нощем коня си на паша. Може би този човек бе конекрадец, затуй извеждаше коня на паша, ползувайки прикритието на тъмнината.

Не можех точно да си обясня защо, но още щом видях отпечатъци от конски копита в парка, те ме заинтригуваха извънредно силно. През тази пролет темата за коня често кръстосва пътя ми: в театъра се играе английската пиеса „Еквус“ (конят), наскоро прочетох стихотворението на Първан Стефанов „Конят“, отпечатано във вестник „Литературен фронт“, телевизията на два пъти излъчи „Сини коне на червена трева“ и „Историята на един кон“. Елисавета Багряна приветствува хан Аспарух, който влезе на кон в историята. Във връзка с хиляда и триста годишнината от основаването на българската държава все по-често и по-често срещам в печата летящи конници, които кръстосват като совалки из историята, разнасят конски тропот из средновековните калдъръми и след като изтрополят през историята, виждам ги как на групи или поединично тия конници понасят своите послания към бъдещето. Но това е само литература и графика навярно, затуй поетът Димитър Методиев се оплаква, че не може да намери една конска подкова, за да я покаже на сина си. И ето че тъкмо в тази литературна ситуация, когато конят е само в нашето въображение, в спомените ни и в историята, изведнъж аз откривам в парка между

астрономическата обсерватория и гората ярки следи от кон. Реални следи, дълбоки следи и съвсем пресни.

Още в самото начало бях казал, че ходя всеки ден в гората. Сега това ми даваше възможност да следя и да наблюдавам целия район отвъд астрономическата обсерватория. Много вярвах, че до ден-два ще разбере кой води тук коня си на паша. Продължавах да ходя всеки ден, и сутрин и вечер, но повече следи от коня не намерих. Едва в края на седмицата една сутрин видях, че конят бе идвал отново. През деня работници от парка подпалиха сухата шума, тя повече димеше, отколкото да гори. Това камилско пладнище припламваше лениво и се забулваше в дим, из него се лутаха работници, ръчкаха с дълги пръти шумата с надеждата, че ще лумне силен огън, но влажната шума тлееше и димеше тъй бавно, сякаш имаше намерение да гори през цялата пролет. Този пушек съвсем прогони хората от района. Кой откъде се зададеше, щом видеше, че пуши, веднага се връщаше назад. Хората, изглежда, четяха вестници и знаеха, че пушекът е канцерогенен, затова бягаха от него, както дяволът бяга от тамяна. Аз обаче не бягах, надявах се, че онзи човек тъкмо сега ще почне да води тук редовно коня си, за да използва прикритието на пушека.

Той обаче изглежда, че беше извънредно предпазлив, водеше тук своето животно само като падне мрак. Когато в края на седмицата видях, че конят бе идвал отново, вечерта тръгнах пак към астрономическата обсерватория. В парка имаше малко хора. Разпръснати двойки влюбени седяха на най-осветените места. Влюбените се боят от тъмнината, макар че като се целуват, си затварят очите и нищо не виждат пред себе си, затова мисля, че едва ли някоя влюбена двойка ме е забелязала. Имаше и неколцина собственици на кучета, те бяха пуснали от каишките своите кучета и можеше да се чуе отгук или оттам как някой тихо подвикваше: „Цезаре, тук!“ Кучетата изтичваха напред, връщаха се към своите стопани, вървяха известно време с тях, после с лек тръс се отдалечаваха, губеха се в тъмното, появяваха се внезапно с тихо скимтене, колкото да се обадят на стопаните си, и пак продължаваха да щъкат из парка, ту чезнейки, ту появявайки се на електрическата светлина. Някои с рев и квичене излетяваха от тъмнината, притискаха се към господаря си, господарят им се навеждаше, говореше им тихо и успокоително, а разтрепераните кучета продължаваха да се притискат и да гледат към тъмнината.

Горките градски кучета! В какви ли не стресови ситуации попадат в града, в градските градини и в парковете! Това е, мисля, причината много от градските кучета да имат гузен вид, да се чете плахост в очите им, да бъдат меланхолични или пък крайно злонравни. Една голяма част от тези кучета изпитват страх от гората.

Още щом наближих астрономическата обсерватория, в носа ме удари острата миризма на пушек. Продължих да вървя, излязох на широката алея, тя цялата бе скрита в дима от подпалените камари суха шума. Из дима се виждаха да припламват жълтите езици на огъня, те ту се покатерваха върху сухите гърбици, ту се спускаха и гаснеха мигновено, за да се появят в следващия миг и да затанцуват върху някоя съседна гърбица. Мокрота и влага се прокрадваше отвсякъде, за всеки случай бях взел със себе си чадър. Беззвездно прихлупено небе притискаше гората. Тръгнах из дима покрай подпалената шума, на някои места димът се разпокъсваше и откриваше осветената автострада. Но само за миг. Димната завеса скриваше бързо и плътно автострадата. Сред този дим и припламващия огън най-напред видях човека. Той стоеше край няколко дървета, гърбом към огъня, загледан в нещо пред себе си или замислен за нещо. Фигурата му беше леко прегърбена, ръцете изглеждаха удължени. Очевидно това бе стар човек. Помислих, че е каруцар. Беден човек, който по принуда води вечер късно коня си да пасе от забранената трева на парка. Господи, какъв конекрадец можеше да бъде той!

Ето това си помислих и порових с чадъра шумата пред себе си, дано пламне. Тя пламна като фугас, тъй че се дръпнах бързо назад и крайно разочарован реших да тръгна по обратния път към дома.

И тогава видях коня... И изтръпнах!

Това бе крилат кон.

Той едва-едва пощипваше нежната трева, крилата му бяха отпуснати върху тревата, стояха те като безжизнени. И ако конят направеше няколко крачки, крилата се тътреха по тревата от двете му страни, сухите им пера шумяха. Малко и неохотно пасеше. Забелязах, че по тялото му има стари рани, на места кожата бе охлузена и животното напомняше стар кираджийски кон. Димът от подпалената шума ту го криеше от погледа ми, ту го разкриваше наполовина, та при малко по-голямо напрежение на въображението ми се чинеше, че този крилат кон, макар и бавно и мъчително, започва да изплува едва ли не

посред дима, и всеки миг очаквах да разпери старите си охлузени крила и да се понесе между дърветата и над гората.

Трудно мога да обясня на читателя какво преживях при тази гледка. За първи път в живота си виждах пегас. Сърцето ми се разтуптя силно, чувах как кръвта започва да шуми в жилите ми, съсредоточих се и аз като онуй дърво, което стоеше, заслушано в шума на мъзгата си и викаше на кълвача: „Не смей да чукаш на вратата ми!“ Идеше ми и аз да извикам на сърцето си: „Не смей да чукаш така силно, може да подплашим пегаса!“, но не извиках, зная, че сърцето никога не слуша човека, ами се измъкнах назад, за да се прикрия под ниски храсти. Димът изчезваше, тогава се разкриваше пред очите ми гола картина — умореният човек и умореният кон. Безкрайна тъга ме обгърна отвсякъде, подобно на тежкия и студен дим, нещо ме стисна за гърлото. Човекът, когото бях сметнал за каруцар, продължаваше да стои гърбом към огъня, извади цигара и когато я палеше, криеше в шепите си пламъка на кибритената клечка. Ръцете му бяха големи, да не кажа огромни, като ръце на каменар от каменоломна или на ковач.

Това бе някой изпаднал поет, който се възползуваше от прикритието на тъмнината, за да извежда на паша своя пегас.

Той тръгна към животното, прокашля се с дълбоката глуха кашлица на стар тютюнджия, хвана въжетото, което се поклащаше на шията на коня, и без да промълви ни една дума, дръпна въжетото. Конят трепна, разтърси тежките си охлузени и изпотрошени крила, те се раздвижиха като при земетресение, но тръпката по тях премина бързо и те останаха отпуснати върху тревата. Човек и кон тръгнаха да се отдалечават и тогава от другата страна на димната алея чух внезапния и неистов лай на кучетата, пуснати на свобода от своите стопани. Те бяха открили крилатия кон и с все сили го облайваха въпреки подвижанията. Между кучешкия лай се чуваше по някой човешки глас: „Трезор, тук!“, „Диана!“, „Цезаре“, пукот на горяща шума се носеше, суха кашлица достигаше до слуха ми — кашляше пушачът с коня, — сухо и остро шумяха изпотрошените крила на стария кон, който вървеше с наведена глава по петите на своя прегърбен стопанин и накуцваше леко.

Тъмнина и дим ги погълнаха. По едно време чух конски тропот, човекът и конят вероятно бяха стъпили на паважа. Това бяха само няколко такта от конски копита, като стих ми прозвучаха те, тайнствен

и неразбираем. С някаква много тайна надеждица попоглеждах прихлупеното небе, дали там, над димната и тъмна гора, няма изведнъж да се появи хвърковатият кон и да превърне небето в приказка. Надеждицата припламна и изгасна, както сухите шумки припламваха и гаснеха в краката ми.

От другата страна на дима кучетата продължаваха да облайват тъмнината. Изведнъж ми стана много мъчно, тежко и тъжно. Сякаш целият дим наоколо нахлу и се напласти в душата ми.

Мъчно ми беше за коня.

---

[1] Същата полезна работа се извършва и от сойките. ↑

ДЕФИЛЕТО

Вчера сутринта, преди още да се е съмнало, бях в селото Прибой на река Струма. Валеше сняг и всичко бе тъй бяло, че пътят едва се разпознаваше в сутрешния сумрак. Когато вали сняг, денят настъпва много бавно, едва забележимо, той сякаш се колебае дали да излезе от сумрака, или да остане в него, надничайки към нас само с едното си око. Бяхме трима човека, отивахме на лов за диви патици. В Прибой се разделихме. Приятелите ми трябваше да минат през един мост, да заобиколят селото откъм западната страна и да тръгнат по левия бряг на река Струма, а аз трябваше да вървя по десния бряг. Десният бряг бе по-лекият за ходене, по-равен, но и по-еднообразен. Отсрещният бряг бе труден за вървене, теренът бе насечен, на места горист, на места стръмен, прорязан от сухи долове. Човек не можеше да върви покрай реката, налагаше се често да се отдалечава от нея, катерейки се по едва забележими пътеки, проправяни през лятото от овце и кози. Там имаше височини, при активен прелет ловците оставаха на височините и стреляха по ниско летящите диви патици. Особено ниско летяха те при лошо време. Десният бряг не предоставяше такива възможности, реката пристъпваше към него предпазливо, разливаше се широко, на места по пътя ѝ се изпречваха камъшови острови, тя ги прорязваше с тесни водни ивици, подплисквайки глухо в черните брегове. При добра слука по десния бряг на реката също можеше да се ловува, стига времето да раздвижи патиците. Валеше сняг, имаше хава, надявахме се, че в такова меко и снежно време ще направим хубав лов.

За да не се изгубим или отдалечим много един от други, дадохме си дума от време на време да извикваме: „Ео! Ео!“ и да се движим тъй от двете страни на реката, че да поддържаме очна връзка. При лов това е необходимо, защото човек може да изпадне внезапно в беда... Както казах, двамата ми приятели имаха по-дълъг път за вървене, те трябваше да направят обход и чак после да се спуснат до брега на реката. Духаше североизточен вятър и за да не стоя на вятъра и на снега, докато другите двама минават през моста и правят обход откъм

западната страна на това глухо село, аз потърсих завет в един навес, направен от черни железни ребра и сива ламарина. Това бе автобусна спирка. Сивата ламарина я ограждаше от трите ѝ страни, едва наклоненият ѝ покрив бе също от сива ламарина. Дървена пейка се простираше от единия до другия край по цялата задна стена на навеса.

Приседнах на пейката, колкото да не стърча прав. Беше студено. Тук, под този железен навес, не навяваше сняг, но земята отдолу бе замръзнала и суха. Вятърът се втурваше вътре, сърдито и на пристъпи, сякаш се препъваше в нещо, помиташе замръзналата земя, виеше и като не намираше нищо интересно, излизаше навън с фучене, за да подмиа снега по полето. При всеки пристъп на вятъра и при кучешкия му вой шумеше сухо хартия. Като казвам кучешки вой, трябва да призная, че ми бе трудно да определя вятърът ли виеше по кучешки, или донасяше със себе си откъслеци от истинско кучешко виене, далече някъде от дълбочината на здрачното дефиле. Може би бяха кучета от съседни селища, възбудени от нещо си или изплашени от нещо.

Снегът продължаваше да вали, вятърът натискаше навеса, блъскаше го от всички страни и помежду неговото фучене и кучешкия вой чувах как шуми хартия.

Огледах се в сумрака и започнах постепенно да откривам, че всичките страни на металическия навес са облепени с мрачни книжни тапети. От тапетите ме гледаха непознати лица, избелели от времето. Това бяха некролози, лепени по различно време от близките на покойниците в селата или на техни роднини от съседни селища. Станах от пейката, почнах да се вирам тъпо и да чета в сумрака текстовете. Некролозите се застъпваха един друг, някои от тях четливи, други съвсем нечитаеми, избледнели и окъсани. Имах чувството, че чета страници, късани от *книгата на мъртвите*, лепени произволно върху стените на железния навес. Всъщност аз четях преди всичко заглавията на тия страници. Книгата на мъртвите не е кой знае колко разнообразна, нейните разпилени по стените страници ми предлагаха единствено скръбни вести, тъжни помени и жалейки, казваше се колко време се е минало от смъртта на този или на онзи човек, на този мъж или на оная жена, отбелязваха се третините и деветините, двайсетте дни и четиридесетте дни, шест месеца или година, съобщаваше се за панихиди и прочие. Бледите лица от некролозите гледаха през мен,

сякаш гледат през стъкло, нищо не бе в състояние да спре погледите им. Времето бе изпокъсало и заличило една част от текстовете и от лицата, някои от тях бяха тъй избледнели, че можеха да бъдат четени или разпознати единствено на дневна светлина. За първи път попадах на такова мрачно и тайнствено място. Постепенно започна да ме завладява натрапчивата мисъл, че някой ме е хванал за ръката и нарочно ме е въвел в този железен навес, тапициран целият с тия мрачни тапети.

Вятърът продължаваше да нахлува вътре на пристъпи, все едно че го насъскваха отнякъде срещу навеса, ръфаше с беззъбата си уста разлепената хартия, съскаше като змия по нея, виеше и се измъкваше навън, вдигайки снежен прах. Никъде не видях да свети прозорец в селото, но до носа ми достигна миризмата на дим. Някъде някой разпалваше своето огнище в къщата си или разпалваше печка.

Поразтърках се в навеса, послушах се с надеждата, че моите приятели най-после са минали моста, заобиколили са селото откъм западната страна и всеки миг могат да изгърмят с пушките си, защото се надявах, че в такова време реката е пълна с диви патици. Нищо не нарушаваше обаче разсъмването. Само вятърът шеташе в това снежно дефиле и донасяше издалеко разпокъсан кучешки вой.

Реших да не стоя повече под този железен навес. Достатъчно време измина, вече можех и аз да тръгна по пътя, за да изляза на десния бряг на реката.

Бях направил само няколко крачки, но трябваше да спра. Открих с изненада, че по пътя пред мен някой вървеше. Аз не го виждах в снега, но дирите му личаха ясно.

Бяха съвсем пресни дири, човекът едва ли не току-що е излязъл изпод навеса и е тръгнал по пътя. Огледах внимателно наоколо да не би да греша, но грешка нямаше, следите пред мен тръгваха от железния навес.

Стана ми страшно пред мисълта, че докато аз съм седял на завет и съм разглеждал тъжните тапети по стените на навеса, чакайки моите приятели да ми се обадят откъм левия бряг на реката, то по същото това време и някой друг е бил под навеса и се е взирал в изпокъсаните и избелели некролози, търсейки познато лице или име. Но кое познато лице е търсел, ровейки се в жалейките, в скръбните вести, в тъжните помени? Своето собствено ли лице?... Докато се питах, застанал

срещу вятъра, чух далечен кучешки лай. Той се носеше глухо из дефилето. По това време откъм левия бряг на реката изгърмяха пушките на моите приятели, аз извиках много бодро: „Ео! Ео!“, и добил кураж, тръгнах с широка крачка по пътя.

Оня пред мен не се виждаше никакъв.

Вятърът продължаваше да носи полегато снега и да го хвърля право в лицето ми. Но макар че по пътя пред себе си не виждах никакъв човек, то аз бях сигурен, че той е съвсем близко пред мен, толкова близко, че на следващия завой обезателно ще видя забуления му в сняг силует. Колкото и да бързах, на следващия завой не видях никого, освен равномерните, дълбоки и съвсем пресни следи по снега. Тогавя усетих как по цялото ми тяло запълзяха мравки и по най-изглупял начин си помислих, че аз въобще не мога да настигна този човек по пътя, защото този човек е отдавна умрял, и ако сме стояли по едно и също време в железния навес, то той се е отбил там само за да види дали все още неговите роднини и близките на сърцето му хора го вписват в тъжните помени и жалейки.

Такаа, така, така! — рекох си. Мравките отпълзяха от тялото ми.

Спрях се. В ниското, досами брега на реката, забелязах кошара. През гъстата пелена на снега очертанията ѝ бяха неясни, тя стоеше някак си изкривена на една страна, следвайки гърбицата на брега. Изскърца невидима врата и от нея се изсипа навън блеенето на овце. Сипкав женски глас започна да гълчи някого, през снега се провидяха мръсните силуети на овце. Няколко купи сено бяха преобърнати наоколо, изпотъпкани от овцете, говореха те за занемареност и изоставеност. Откъм реката ме удари тежкия дъх на лешове. Белезникаво куче се показва между катурнатите купи сено, послуша се към идващия по дефилето кучешки лай и виене, пролая и то и се скри със скимтене в кошарата. Нещо тук, в това дефиле, тревожеше кучетата, те с лай и с вой си препредаваха едно на друго своята тревога.

Отминах кошарата, пътят сви вдясно, покатери се покрай шумаците. Реката се отдалечаваше и пропадеше в ниското. Моите приятели изгърмяха отново с пушките, вдигнах глава и видях високо горе как през полегатия сняг се носят диви патици. Те летяха срещу вятъра, по посоката, от която идеше далечният кучешки вой. Помислих, че ще бъде най-добре, ако се спусна по един улей край

самия бряг на реката, и там, прикрит зад върбите, може би ще успея да отроня с изстрели някоя прелитаща патица... Така и направих. Долу в ниското имаше завет, снегът валеше тихо. Направих си удобно място за седене, може да се каже, че се разположих почти като в престол. На един пушечен изстрел под нозете ми течеше реката, на един пушечен изстрел над мене беше небето и ако по дефилето се зададеха патици, то те щяха непременно да минат през този удобен за обстрелване коридор. Развиделяваше се бавно, един скат, обрасъл в тръни и нисък дъбак, скриваше кошарата от погледа ми, но по-нататък съзирах неясни гугли от сняг, синкав дим излизаше от гуглите. Селото Прибой се съживяваше и може би вече се бе съмнало, но както казах по-преди, когато вали сняг, денят настъпва много бавно, едва забележимо. Без да излиза изцяло от сумрака, той остава там вътре в него, надничайки към дефилето само с едното си око. Макар и стаено дълбоко в мен, едно особено състояние на напрегнатост продължаваше да ме владее; бих казал, че напрегнатост излъчваше цялото снежно дефиле със своята видима и невидима част. Това бе един свят на мълчанието, нарушаван от време на време от изстрелите на двамата ми приятели, крачещи по другия бряг на реката, и от далечния лай или вой на кучетата, донасян разпокъсано от пристъпите на вятъра.

Вятърът бучеше из дефилето по високите му части, горе той усукваше снега и си играеше с него, докато аз седях на завет в тесния улей, турил пушката между коленете си. Чувствувах как снегът ме засипва бавно и нежно и как лека-полека ме превръща в неподвижна бяла купчина. Оттук едва ли скоро щяха да прелетят патици. Приятелите ми вървяха по другата страна и с пушките си метяха, всичко, що бе накацало по разливите. Почти без изключение дивите патици, щом се вдигнеха, поемаха срещу вятъра. Не ми оставаше нищо друго, освен да седя и да чакам търпеливо. Снегът продължаваше да се сипе монотонно. Въображението ми тръгна да скита из дефилето и постепенно ме върна назад в един късен дъждовен ден, при същото това село Прибой...

Бе късна есен тогава, ръмеше студен дъжд, ниски облаци притискаха дефилето от всички страни. Водата имаше метален цвят, течеше спокойно, но властно, на някои места правеше огромни водни ключове, сякаш гигантска риба повдигаше с гърба си водата нагоре и преди още да е лъснал гърбът ѝ, се гмуркаше към дъното. Никой не

можеше да каже колко е дълбока водата. Макар и да вървахме покрай нея, ние все пак се държахме на почтително разстояние, тъй че ако се подхлъзне човек, да не се окаже неочаквано във властните ѝ прегръдки. Едва ли, което тази река е прегърнала, е връщала живо. Мокрота и студ се просмукваха отвсякъде, проникваха през порите на кожата, нахлуваха чак в душата на човека и изстудяваха всичко. Поради ниското небе част от бреговете на дефилето не се виждаха, те се скриваха в дъждовните облаци, понесени от вятъра бавно и тежко срещу течението на реката. В оня студен и мокър ден дефилето ми се видя каменно и съвършено пусто. Растителността по бреговете му беше оскъдна, каквато е обикновено растителността, поникнала върху камъни и в пукнатините на скали. Тук никаква жива твар не се виждаше освен ниско летящи диви патици. Те се придържаха към извивките на реката и летяха на юг, към Гърция. В това пусто дефиле налетяхме на овчарска кошара. Човек никакъв не се виждаше, мръсни овце стояха в калта и ни гледаха. Едно куче излезе иззад кошарата, но не намери нищо интересно в нас, защото се прозя и се върна назад. Изглежда, че там то лежеше на сушина. Наоколо имаше разхвърляни овчи лешове, добре изпрани от дъжда. Лешовете се виждаха да се поклащат и досами брега на реката. Кой и за какво е изхвърлял тези овчи лешове тъкмо тук, не можахме да разберем. Техният вид, пустотата наоколо, дъждът, смълчаните под дъжда живи овце, ниското небе, което се търкаляше тежко и бавно отгоре ни като танк, който всеки миг може да се сгромоляса в дефилето и да ни смачка — всичко това ни подтискаше. Бях заедно със сина си и с още един приятел, ловец, Панко. В нерадостния пейзаж само сините очи на Панко донякъде внасяха тиха приветливост и човешка надеждица. Очилата на сина ми бяха мокри от дъжда, мисля, че момчето почти не виждаше това сурово и мрачно дефиле или ако го виждаше, то гледаше на него, както се гледа през стъкло, по което непрекъснато се стича вода. Не бих казал, че дефилето изглеждаше зловещо. Но в неговата мрачност се прокрадваше нещо загадъчно и тайнствено. Късната есен бе нахлула тук с цялата си сила, метеше мощно всичко живо из дефилето и разчистваше пред себе си пътя на зимата.

(Прелетя стремително зимно бърне, зърнах го само за няколко мига — то пикираше ниско над водата и изчезна в камъшите ли, в снега ли, дявол го знае!)

Обикновено наричаме такава време кучешко. Мисля, че човекът е оклеветил дъждовната част от есента, той приема от нея само сухите дни, пъстротата, циганското лято, и толкоз! Не настоявам, че да те мокри дъжд в един унил и неприветлив пейзаж е много приятно, но и в такава време ме е обземало чувството, че наоколо ми се извършва някакво тайнство и обръщайки гръб на вятъра и на дъжда, човек се ослушва да долови далечните позивни на диви гъски, невидими в дъжда, объркани и разпилени сред мрака на тежките облаци. И позивните на дивите патици чува човекът ниско над себе си, без обаче да ги вижда, понякога свистене на крила долавя, стотици и хиляди крила свистят, внушавайки ни едва ли не, че самите дъждовни облаци размахват тежко сиви крила и плющейки в дъжда, преминават тежко през каменното дефиле. И никаква друга птица нито се чува, нито се вижда! Понякога тези северни летци се исипват върху реката, някои от тях заспиват мигновено от умора, други почват да се гмуркат, търсейки храна на дъното...

Пуста страст! Щом завали дъжд и ниски облаци захлупят град София, ставам нервен, очите ми са непрекъснато навън, ето — казвам си — има хава... има хава за прелет... хайде... време е! И ето как тази пуста страст ме бе довела тук при това унило и нерадостно дефиле, при овчите лешове, при застаналите мълчаливо овце, потънали до коремите в кал.

Казахме си, че в края на краищата човек се ражда сред стихии и трябва да живее сред стихии, това донякъде ни даде кураж да повървим още из дефилето и късно подир обяд, мокри като кокошки, ние тримата се добрахме до едно ханче, едва забележимо в дъжда, сиво, какъвто сив бе и околният пейзаж, мокро и то като кокошка, от всичките му страни се стичаше вода. То всеки миг можеше да се подхлъзне по склона и да тръгне да плува из дефилето. Никакви признаци на живот не даваше ханчето, стъклата на всичките му прозорци бяха запотени. Отръскахме водата от себе си, отупахме шумно ботушите си пред прага и хлътнахме и тримата в сивата сграда. Ханчето беше неугледно, то не правеше изключение от крайпътните ханчета на България по това време. Попитахме ханджията може ли да ни подслони и нахрани в тая мокра бърлога, той излезе човек на място, разбра ни веднага, изглежда, че не бяхме първите патичари, които търсеха подслон и сухоежбина в ханчето му. Беше висок и сух човек,

към шейсетте. Лицето му бе продълговато, барутеносиво, погледът му внимателен и дружелюбен. Човекът имаше топли очи, усмивката му излъчваше приветливост и може да се каже, че приветливост вееше от всичките му жестове, от походката му, както и от тембъра на гласа. Носеше нов зелен каскет с наушници. Наушниците бяха привързани върху горната страна на каскета със зелен шнур.

(Три патици прелетяха на пушечен изстрел. Сториха ми се леки като пеперуди, помислих си със съжаление, че дивите патици са гладували дълго през зимата, затуй са олекнали тъй много. Размърдах се под снега, но не успях да стрелям.)

Такива каскети се шият в Германия, каза Панко, и попита ханджията германски ли е каскетът, оня каза, че е германски, донесен му бил от негов приятел, шофьор в международния транспорт. Аз не съм ходил в Германия, но Панко е ходил и именно там бе видял този тип каскети с възвърнати нагоре наушници, затова с такваз компетентност попита. Ханджията на свой ред ни попита ще искаме ли нещо да прием за затопляне, натуря дърва в тенекиената печка, предложи ни и да хапнем нещо, макар че не бе бог знае какво, но гладен човек винаги може да бъде нахранен, а сит човек — никога. Този приветлив и сух човек се казваше Иван, топлех ръцете си на кюнците на печката и гадаех наум откъде ли са го довели ветровете на това пусто ханче. Като се постопахме, разпитахме дали през последните дни са се вестявали тъдява други ловци, или откакто почнаха дъждовете, всичко живо се е скрило на сушина? Споменахме между другото и за овците и шилетата, които мрат край кошарата в дефилето, но овчарите не закопават, ами оставят лешовете им на дъжда, сякаш очакват Струма да излезе от бреговете си, да започне световният потоп и тогава заедно с потопа да тръгнем по дяволите и всички ние заедно с лешовете! Разбрахме, че дни наред никакви ловци не са се вестявали по дефилето или поне в ханчето не са се отбивали, макар че едва ли оттук може да мине ловец, без да свърне в ханчето да отпочине и да се стопли. Преди няколко седмици имало много диви гъски, късно вечер летели ниско над ханчето, една част от тях кацала във водата, друга част тръгвала из нивите с посеви и много посев съсипали. Посеви ли? — рипна Панко от стола си. Посеви, рече ханджията, от завоя надолу има посято жито и дивите гъски падаха в посевите. Това е било посевна гъска — въодушеви се Панко. Това е

малката гъска, някои я наричат още и циганка! Той почна да възкликва и да се тюхка как ние не сме се случили тъдява, когато из посевите са падали диви гъски... Дивите гъски бяха голямата страст на Панко.

(От отсрещния бряг моите приятели изгърмяха с пушките си. Не ги виждах в снега, по гърмежите определих, че са се разположили по височините. Извиках към тях: „Ео! Ео!“ , ослушах се да дочуя отговора им, но те въобще не ми се обадиха, ами изгърмяха още веднъж. Видях над реката да лети бавно и високо патица с белезникав корем. Не можах да разпозная вида ѝ, помислих си, че може да е балтийска патица. Поразмърдах се, почна да ми става студено. С едното си ухо продължавах да долавям бучене и вой, идващи от дълбочината на дефилето.)

Ханджията изказа съжаление, че не сме били тук, когато из посевите е имало диви гъски. Той може обаче да ни заведе край едни разливи, където привечер се събират много диви патици. Там имало дига, нивото на Струма сега е високо, водите ѝ прехвърлят дигата, направили са широки и тихи разливи. Мястото не било далече от ханчето, трябва само да се мине през селото Прибой и тогава вече там ще се види кое как. Бяхме поизсъхнали край печката, постоплили се бяхме, тъй че имахме куража да излезем отново под дъжда. Ханджията предложи услугите си да ни откара до мястото, каза ни, че имал навън под навеса една стара таратайка, малко раздрънкана, но все още надеждна за черните пътища на дефилето. Попитахме обаче удобно ли е да се затвори ханчето в това лошо време, може изпаднал пътник да потропа, да поиска да се стопли и подкрепи? Ханджията се усмихна малко разсеяно и като ни опипа последователно с приветливите си очи, ни каза, че откакто били почнали дъждовете, ние сме единствените посетители и че едва ли ще се намери друг луд да тръгне в това време из дефилето... (Излезе, че от няколко дни ние бяхме първите луди, появили се по тези места.)

И така, със сина ми и с Панко излязохме навън. Ханджията заключи вратата на ханчето отвътре, по едно време чухме нещо да бръмчи и потраква и когато се обърнахме в тази посока, видяхме край самото ханче да се плъзга споменатата таратайка. Беше стар автомобил, сив като дъжда, очукан, с високо шаси. Може да се каже, че се сливаше идеално с околния пейзаж, не нарушаваше нищо от

сивотата му. Качихме се и потеглихме по един път, видим само за ханджията. Тъй като кормилото на автомобила стърчеше много нависоко, той се повдигаше от време на време от седалката, за да поглежда над него вървим ли по правия път. Дъждът барабанеше силно по тенекиения покрив, колкото и да триехме стъклата, те се запотяваха мигновено. От това пътуване съм запомнил само сивотата, дрънченето на желязо, виенето на мотора по височините и зеления германски каскет на ханджията, с привързани отгоре наушници. На едно място колата възви, наклони се силно, подскочи напред, блъсна се и спря. Моторът бе изгасен, но още дълго време нещо вътре в него клокочеше и се стичаше, пукаше, съскаше и скимтеше. Таратайката наместваше старите си кокали и щом ги намести, онемя.

Слязохме.

Дъждът продължаваше да плющи със студените си камшици, съшиба ни веднага, щом излязохме от автомобила, ханджията развърза наушниците на своя зелен каскет и ги възвърна върху ушите си. Следвайте ме, рече ни, и дръжте готови пушките!

Поведе ни покрай висок насип. Виждахме само част от река Струма, голите тополи покрай бреговете ѝ, камъшовите острови, ниски върби. Насипът ни служеше за прикритие. На едно място, посред върби и трънак, водачът ни се сниши и започна да ни прави знаци с ръце да вървим по-предпазливо и да сме готови с пушките. Приблжихме, доколкото бе възможно, предпазливо, макар че на всяка крачка се хлъзгахме по мократа земя, и надникнахме над насипа. Пред очите ни се разкриха широките и тихи разливи, за които ханджията ни бе говорил в ханчето. Из тях плуваха, гмуркаха се или дремеха стотици патици. Изгърмяхме, посред плясъка на криле се опитахме да догоним излитащите птици с по още един изстрел, скършихме пушките, всеки един се мъчеше да напълни отново, но правеше това припряно, а през туй време дивите патици направиха кръг, прелетяха над нас, викайки с всички сили останалите долу на водата, и като видяха, че останалите върху водата не искаха да отлетят с тях, набраха височина и изчезнаха в дефилето. Вятърът постепенно избута убитите патици към сушата, прибрахме ги, всеки един от нас окачи по няколко на кожената висилка и почнахме да умуваме как да се разположим и да застанем на такива места, че да можем да обстрелваме разливите. Ханджията ни каза, че на този дъжд е глупост да се стои, по-добре е да идем да се подслоним

на сушина, като от време на време прескачаме до разливите, и ако са дошли патици, да стреляме. Като казваше сушина, той имаше предвид една стара къща, недалече от таратайката. Къщата била негова, купена на ниска цена, ако един ден му стигне ръка, можел да я постегне и да направи от нея подобие на вила, нищо че мястото не изглежда съвсем угледно, през пролетта тук било хубаво. Едва сега видяхме недалече от автомобила една ниска къща, сива, съвсем близко до разливите, почти прилепена за стръмния скат зад нея. Няколко оголени сливи надничаха покрай стените ѝ, колкото да подсилят нерадостния пейзаж. Дървено стълбище, посивяло от времето, водеше към горния етаж на къщата. В дъното се виждаше врата и един прозорец с железни пармаци от едната страна на вратата. Всичко туй бе разнебитено, коминът бе отнесен наполовина от буря ли, от дъждовете ли бе отмит, дявол го знае! Къщата сега е необитаема, рече ханджията, но като я потегна, ще стане тя обитаема и тогава мога да каня приятели ловци тука на нощувка, а и рибари също тъй мога да каня, защото тук Струма, макар и да е малко мръсна, е пълна с риба и при хубаво време по куче да хвърлиш, ще улучиш въдичар.

Къщата, която ханджията нарече *необитаема*, ми приличаше на разнебитен Ноев ковчег, изхвърлен от придошлата река на сушата. Гледката бе безрадостна и подтискаща, забелязах, че дори сините очи на Панко помръкнаха. Времето бе напреднало, из дефилето се просмукваше здрач, есенните дни са къси и малко се двоумяхме дали да не си тръгнем веднага. Не бих могъл да кажа, че се разбързахме изведнъж, изплашени да не би да замръкнем на това неугледно и подтискащо място, но помня, че с не особено голямо желание, колкото да не развалим хатъра на ханджията, се решихме да влезем в разнебитения Ноев ковчег, който той смяташе подир време да направи *обитаем*. И понеже ханджията се понесе чевръсто напред, то не ни остана нищо друго, освен да го последваме, като по пътя се съгласихме помежду си, че ако в дефилето има вампири, то едва ли ще намерят те по-подходящо място от това изхвърлено от времето *необиталище*. Панко реши да се пошегува и попита ханджията дали тая сушина не е някоя тайна *обител* на вампири, но ханджията само ни погледна през рамото си, засмя се и продължи да върви пред нас. През дъжда почнах да съзирам силуетите и на други къщи, някои се криеха зад ниски каменни огради, зидовете бяха от суха каменна зидария, други стояха

съвсем оголени, ни ограда се виждаше край тях, ни порта, за да каже човек, че тия къщи са част от селище. Всички те имаха запусият вид, подобие бяха на Ноеви ковчези, пренесли част от някакъв живот в себе си и изоставени и напуснати от самия живот... Ханджията се изкачи по дървените хлъзгави стъпала, придържайки се покрай стената, и кога стигна вратата, натисна я с рамо, но остана изненадан, че вратата не се отвори. Той надникна през прозореца, върна се пак при вратата, натисна я отново с рамо, но вратата отново не се помръдна. Ние един по един се качихме по стълбите, горе имаше широка дървена веранда. Заставахме на верандата, ханджията прояви известно безпокойство. Той ту натискаше вратата, ту отиваше да погледне през прашните стъкла на прозореца, но те бяха тъй много замърсени и покрити с паяжина, че нищо не се виждаше от другата им страна.

— Вътре има някой! — рече ханджията и извика високо: — Отвори!

Никой нито се обади, нито отвори.

Ослушахме се, по едно време се дочу шепот, предпазливи стъпки прекосиха стаята и стихнаха.

(Още две патици прелетяха, стрелях, но не улчих. Заредих пушката, поотърсих снега от себе си и зачаках. Помислих си, че макар и да не улчих, е добре, гдето стрелях, по тоя начин приятелите ми от отсрещния бряг ще разберат в коя част на дефилето съм.)

Стъпките в стаята стихнаха, но шепотът продължи да се чува. Лицето на ханджията се изостри, той се засили и като натисна с рамо, вратата под рамото се поддаде, бравата ѝ отхвъркна с дрънчене и човек и врата влетяха заедно в зейналата пропаст. Вътре бе тъмно, отвън ние нищо не виждахме, чухме само как изплющя плесница и един момчешки глас рече спокойно: „Добре, бай Иване, добре... ти ще ми платиш за тая плесница... тя, тая плесница, ще ти излезе скъпа на тебе!“ ... „Марш, марш! Вън!“ — закрещя ханджията, показа се пак на вратата, влезе отново вътре, но веднага отстъпи назад, сякаш се боеше, че отвътре го гледа змия и всеки миг може да го клъвне по лицето. Тогава видяхме как на вратата вместо змия се показа висок юноша. Той имаше мургаво пъпчиво лице, главата му бе ниско остригана, пълна с белези. Носеше туристически обуца, оплескани целите с кал, с кал бе оплескан и панталонът му. Палтенцето му не бе по негова мярка, с възкъси ръкави и тясно, имаше неопределен цвят, между сиво и бозаво.

Трудно ми е да кажа дали момчето бе отслужило войник, или му предстоеше да служи. „Хайде ма! — рече то, обръщайки се през рамо. — Да не искаш с бъклица да те канят!“ На прага до него се появи момиче, с обуца с високи токове, с дънки и с жълто шушляково яке. Момичето бе дребно, мургаво, с невинно изражение на лицето. Извънредно чевръсто и гъвкаво, то мина по цялата веранда покрай всички ни, без да погледне ни одного от нас, сякаш там нямаше никакъв човек; загледано бе единствено в дъжда пред себе си. Бе малко скитниче, черно и напрашено от въглищния прах на съседните каменовъглени мини, опушено като градско врабче от тецовете и от металургичните заводи на града, живеещо като сивото градско врабче, тоест — като птичка божия, и где какво се намери троха, добре! А момчето беше добра троха, сглобено от мускул и жила, с огнени очи, черновеждо. То пропусна мургавата малка госпожичка пред себе си, мократа и хлъзгава стълба заскимтя под краката им. Момичето се придържаше с ръка за стената и през цялото време шумеше с шушляковото яке.

Погледнах към сина си. Той се бе обърнал гърбом към нас, загледан в обгърнатото в зрач дефиле, и пушеше. Димът се напластяваше край него, сгъстяваше се, но не се придвижваше наникъде.

Щом момичето слезе от стълбата и спря да шуми с якето си, токовете на обувката му веднага потънаха в калта. То се наведе, запретна крачолите на панталона си, без да бърза, изпод панталона се показа мургави яки прасци. Докато я чакаше и стъпваше нетърпеливо от крак на крак, момчето до нея вдигна яката на отесненото си палто, мъчеше се, ако може, някак да скрие от дъжда поне част от остриганата си глава. А, обърна се внезапно момичето, забравих си *мичела*! То се върна назад, газейки през калта, разперило бе леко ръцете си, балансираше с тях. Все тъй балансирайки и шумейки с шушляковото яке, се изкачи по стълбата, премина покрай нас, давайки си вид, че не ни забелязва, и изнесе от стаята къса бамбукова пръчка с привързана към нея макара. Аз не зная дали тази въдица някога е била замятана в реката. Макаратата й отдавна бе извадена от строя, вързана бе тя набързо и несръчно към единия край на пръчката. В макаратата нямаше никакво найлоново влакно. Именно

това съсипано рибарско съоръжение малката мургава госпожичка наричаше *мичел*.

Гледахме ги как вървят под дъжда. Те лъкатушеха между каменните зидове и развалините на тази мокра пустотия наоколо, край зидовете и развалините стърчеха оголени черни дървета, турени там от природата, за да подсилват нерадостния пейзаж. Момчето и момичето ту изчезваха зад някоя порутена къща, ту пак се появяваха, докато накрая дъждът и настъпващият здрач ги попиха постепенно; остана още малко да се мярка само жълтото шушляково яке.

Дъждът се усилваше, свечеряваше се. От цялото дефиле наоколо струеше враждебност. Сивите контури на запустелите къщи взеха да се изгубват. Лека-полека ние се размърдахме върху верандата, раздвижи се и напластеният дим от цигарите. Огледахме се и мога да кажа, че лицата на всички бяха гузни. Навярно и моето лице е било гузно, не зная. Чувствувах се крайно неудобно пред сина си, струваше ми се, че преди малко към него бяха посегнали. Той бе свалил очилата си, триеше ги много бавно, мъчейки се да изсуши мокрите им стъкла. Панко пушеше, плюеше от верандата към дъжда, сините му очи бяха станали сиви. Ханджията гледаше тъпо към дефилето, по едно време поклати глава и рече: Себе си май ударих!... По-късно разпитахме откъде могат да се появят в тая пустош момче и момиче, как стигат дотук, откъде идват и т.н., и т.н. Ханджията ни каза, че най-често тук идват от Перник, главно на автостоп идват, с камионите, и нали мястото е пусто и необитаемо, то те ползват къщите и понякога остават и на преспиване. Панко продължаваше да пуши, да плюе и да коментира горе-долу със следните думи: И за какво ни беше потрябвала на нас сушина, като сме мокри като кокошки! Само за да развалим работата на двама млади, дошли чак тука, на края на света, да се любят, а ние вместо да минем тихо и на пръсти покрай тях, нахлухме право отгоре им като варвари!

Че беше нелепо, нелепо беше, но какво можем да направим?

Ами какво? Поне да ги вземем с автомобила! Те в този дъжд няма да стигнат доникъде!

Така и направихме. Ханджията се разбърза, притвори разбитата врата, върза я криво-ляво с ръждива тел, качихме се в таратайката, тя сума време ръмжа опърничаво, съпротивяваше се на стопанина си, но най-после отстъпи и се понесе по каменистия и пълен с локви път в

посоката, в която изчезнаха момчето и момичето със сиромашкия *мичел*. Не ги настигнахме никъде по пътя, изчезнаха те, като че се бяха стопили и потънали вдън земя.

Постепенно те и във въображението ми почнаха да се стопяват и да потъват; малко още там остана да трепти жълтото яке на онази малка мургава госпожичка, тясното пепеливо лице на ханджията със зеления германски каскет, мокрите зидове, неясните контури на изоставени къщи, овчи лешове, мокрота, здрач...

... Размърдах се в тесния улей, отърсих снега от себе си. Под мен долу кацнаха патици, течението на реката ги понесе бавно, приближавайки ги постепенно към брега. Наблизо там имаше върби и ракити, патиците можеха да бъдат издебнати. Мокрият есенен ден съвършено се измете от съзнанието ми. Кацналите във водата диви патици ме мамеха към себе си, спуснах се по улея надолу към брега и приведен ниско с готова за стрелба пушка, почнах да се промъквам покрай върбите и раките. Ако в улея бях на завет, то тук вятърът метеше снега и го хвърляше право в лицето ми. Не чувах вече нито бученето на дефилето, нито разпокъсания и далечен кучешки вой. Дочух по едно време, че над мен прелетяха примкари, сипейки през дефилето своето равномерно и красиво: прим... прим... прим... Потърсих ги, но не ги видях, снегът се бе усилил и ги скриваше от погледа... Продължих да дебна покрай брега. С голямо разочарование открих, че водата пред мен бе чиста. Патиците се бяха оставили да ги носи силното течение на реката, видях ги много далече напред. Там дефилето правеше голям завой, водата се разливаше нашироко и птиците отникъде не можеха да бъдат издебнати. Останах скрит в раките с надеждата нещо да прелети на изстрел. На няколко пъти дочувах гърмежите от пушките на моите приятели и по гърмежите можах да определя, че те се движеха срещу течението, връщаха се обратно. Малко по-късно видях силуетите им в снега, извиках им: „Ео! Ео!“, те ми отвърнаха неохотно.

Обърнах гръб на вятъра и тръгнах и аз успоредно край брега, назад към селото Прибой, към железния навес, облепен с мрачни тапети. От няколкото загуглени къщи се виеше дим, той изглеждаше приветлив, издаваше присъствието на хора. Денят изведнъж просветля. В един двор червен петел се разхождаше в снега, по-нататък се показва момче, то теглеше подире си шейна. Когато се изравних с навеса,

видях, че вътре на пейката седи човек в зелен шинел и зелена фуражка с платнена емблема на фуражката. Някога тази емблема сигурно е изобразявала нещо, но слънцето, дъждът и ветровете тъй я бяха брулили, че по никой начин не можеше да се каже сега какво изобразява, а едва ли и собственикът ѝ можеше да каже. Той седеше разположен удобно на пейката, бе разкопчал дългия си шинел, имаше дружелюбен вид, чакаше идването на автобуса. Бе си пийнал. Некролозите, налепени по стените на навеса, не му правеха никакво впечатление, изглежда, че бе свикнал с тях.

— Няма лов? — попита ме човекът от навеса.

— Няма! — казах му. — Сутринта рано имаше малко патици по реката, но се ометоха! Времето е хубаво, снегът не е спирал да вали, а прелет почти никакъв!

— То е защото има бяс по кучетата и по лисиците! — рече човекът със зеления шинел. — Не чувате ли как дефилето бучи и вие... Кучетата вият. Когато има бяс, кучетата усещат отдалеко и вият. Тая година бяс обаче има и по домашните животни, в съседното село има побеснели шилета, ветеринарният наредил оня ден да заколят едно от тях, мислели го, че е болно от нещо. Изпекли го и го изяли заедно с ветеринарният, а после се оказва, че има бяс по домашните животни и сега всички чакат да видят дали ония с ветеринарният, дето са яли шилето, ще побеснеят. А кучетата сега ги изстребват. Нощем те се давят с бесни лисици и от това побесняват.

Има нареждане за избиването им, в Дебели лаг избиха сто и трийсет кучета. Нашите тука още се помайват, обаче в Дебели лаг изстребиха всичките сто и трийсет кучета, там кметица управлява, но нищо, че е жена! Като има бяс, то всичко трябва да се подложи на изстребление, лисица било, куче било, домашно животно било...

— ... — Човек било! — опитах се да го подведа, но оня под навеса помисли, поклати глава и рече:

— Човек не!

Зърнах откъм моста моите приятели, неясните им силуети все повече и повече се очертаваха в падащия полегато сняг. Вятърът натискаше върху навеса, нахлуваше вътре в него, шумеше в разпокъсаните страници от книгата на мъртвите, облизваше ги със сухия си език и се измъкваше навън, виейки в острите ръбове на сивото желязно съоръжение. Непознатите и избелели от времето лица

гледаха през мен. Струва ми се, че те гледаха към дефилето. За миг си помислих, че докато дефилето бучи и вие, то постепенно се покрива с кучешки лешове. Добре е, че снегът продължава да вали и зимният ден гледа човешките ни дела само с едното си око...

Ето такъв бе за мен 20 февруари 1982 година. Вчера.

Днес, 21 февруари, продължава да вали сняг. Валяло е през цялата нощ, на разсъмване още валеше. Градът се раздвижи бавно и тихо. При сняг шумовете в София добиват човешки обем. Виждам през прозореца как навън са наизлезли съседни, почистват снега от тротоарите, правят пъртини в дворовете, измитат снега от автомобилите. Две гладни сойки дойдоха, намериха изсъхнали ябълки в градината пред прозореца, през целия ден, докато работих, чоплеха сухите плодове, някои от тях събаряха в снега, слизаха долу да ги търсят, отново се връщаха в дървото, обикаляха, кълвяха спечените плодове, прехвъркваха по съседните дървета, търсеха и там от клонка на клонка и така през целия ден тези пъстри и леки птици се бореха с глада. А снегът продължи тихо да се сипе, леко наклонен от вятъра. Сетих се, че селото Прибой съвсем е изчезнало под преспите и колибата на овцете е изчезнала под преспите, и железната автобусна спирка е потънала до колене или до пояс в сняг, и не знаей дали през преспите не е идвал отново оня отдавна умрял човек да четете тъжните помени и жалейки, за да види дали неговите роднини и близките на сърцето му хора още го вписват в тъжните помени и в жалейките. Или всичките пъртини на дефилето са засипани и само глухо бучене се носи из него и откъслечен кучешки вой, ако все още тук и там е останало живо някое дворно куче, някой малък скитник и селски безделник, добродушен и сговорчив, който може по цели часове да се излежава покрай някоя купа сено или под някой навес в очакване да се зададе човек по пътя. Тези малки безделници само чакат човек да им подвигне, мигом притичват те към човека, размахвайки дружелюбно опашката си, без да знаят дали кора хляб ще им бъде подхвърлена, или ще бъдат замерени с камък. А може би всички в глухо бучащото дефиле ги постига участта на събратята им от Дебели лаг... През прозореца насреща си виждам как в съседния двор излиза човек с червено шушляково яке и дървена лопата. Той отива в дъното на двора, в дъното се белее новата врата на автомобилен гараж. Човекът с якето отключва вратата, разтваря едната ѝ половина и мигом оттам излетяват

два едри сиви вълкодава. Те се нахвърлят върху човека с якето, опирайки лапи на раменете му, показват червените си дълги езици, той нещо им говори и нежно ги бута от себе си. Вълкодавите тръгват да си играят в снега, а стопанинът им се залавя да почиства снега пред гаража. От къщата по някое време излиза жена с дълъг пеньоар, с наметната върху пеньоара бяла жилетка. Жената е по пантофи, щом стъпва в снега, пантофите ѝ изчезват. Двата вълкодава идват да се умилкват около нея, отъркват се о пеньоара ѝ, жената се навежда и потупва ту единия, ту другия вълкодав по ниските полегати чела. Гледам я и се мъча да си спомня чии обуца по подобен начин бяха потънали? Ааа, сецвам се, така потънаха обуцата на оная мургава малка госпожичка от дефилето, на онуй опушено градско врабче, само че не в сняг потънаха, ами в студената кал и в локвите... По някое време вълкодавите престават да се умилкват около стопанката, лягат направо в снега, будни, но спокойни, загледани към улицата. Картината е едва ли не като от илюстрирана картичка — тъй неестествено ми изглежда всичко в своята белота и спокойствие. Еее, господа вълкодави! — казвам си, — да знаете само какъв вой надават сега вашите събратя в едно глухо каменно дефиле и колко кучешки смърти скрива този тих сняг в това каменно дефиле!... Съзнанието ми дълго бе заето с дефилето, накрая се умори. По някое време се отказах да наблюдавам и вълкодавите, гледах само падащия сняг с надеждата, че ще се отморя. Но ето че въображението ми, макар и уморено, постепенно започна да изтръгва от падащия сняг силуета на бягащо каменно куче. Странно бе, че това каменно куче нито ме приближи, нито се отдалечи, ами оставаше все на едно и също разстояние. Силуетът му не бе съвсем ясен, но въпреки това ми се струваше, че някъде, някога съм го виждал. Съзерцавах го дълго, без да мога да си отговоря какво точно тича през напрегнатото ми съзнание — мой спомен ли тича, някое каменно изображение ли, видно някъде, спомен на мой прародител ли, или просто самото време тича през падащия сняг, добило най-неочаквано образа на каменно куче? И докато то тичаше, от дълбочината на дефилето се появи непознат човек. Гледаше ме втренчено. Иззад него, все от дълбочината на дефилето, се появиха кучешки сенки. Те го следваха по петите. Когато той се спря, загледан втренчено в мене, то и кучешките сенки се спряха и ме загледаха втренчено. Изведнъж се сетих, че този непознат

е същият оня отдавна умрял човек, който бе идвал предишната нощ в Прибой да чете некролозите в навеса. Той продължаваше да ме гледа втренчено, върху меланхоличното му лице бе застинала гримаса на разочарование. С ужас започнах да разбирам, че този отдавна умрял човек, следван по петите от кучешките сенки, не гледа на мен, както се гледа на жив човек, а ме гледаше той и ме четеше, както се гледа и се чете скръбна вест, тъжен помен или жалейка. Мигар вече и аз станах един избелял и труден за разчитане некролог? — попитах с тъга себе си...

Снегът продължаваше да вали.

ДЪРВОРЕЗАЧКА

Неотдавна едно съобщение в печата ме заинтригува извънредно силно. Властите предупреждаваха да бъдем внимателни към частните занаятчийски услуги, тъй като на различни места в страната вече са отбелязани случаи на недобросъвестност, невежи хора са се представяли за специалисти по перални машини, телевизионни приемници, нафтови печки, електрически бойлери и секретни брави. Дни наред следях много редовно пресата с надежда, че ще прочета ново съобщение за невежите специалисти, обаче в тези дни нищо не бе публикувано с изключение на едно антрефиле, в което милицията съобщаваше, че е хванат опасен криминален престъпник, доставчик на западни автомобили, струва ми се, фолксвагени. Разговарях с познати, кой по-малко, кой повече се оплакваше, че са били мамени по един или друг начин; на едного уж сменяли потенциометъра на радиоапарата, а потенциометърът се оказал пак развален, на друг монтирали нова телевизионна антена, от което образът станал два пъти по-лош, трети се оплакваше, че двама бояджии дошли да му боядисват жилището, взели капаро, измили стените с четка, оставили една кофа с накисната хума и изчезнали. Направи ми впечатление от разговорите и от съобщението на властите, че специалистите по различните уреди обикновено ходят по двама. „Защо по двама! — питах се. — Дали няма някаква загадка тука?“

Нелепа мисъл започна да ме занимава и през следващите дни и колкото и да се мъчех да я отпъдя, не успявах. Преди година имах история с двама техници, историята завърши по крайно загадъчен начин. Аз и досега не мога да кажа със сигурност по какъв начин двама телевизионни техници преминаха през къщата ми, какви бяха тези хора и дали това не са същите невежи специалисти, за които властите ни обръщаха внимание.

Може би нелепицата щеше да избледнее, да отmine и дори да я забравя, ако един ден в къщи не бях посетен от две момчета с поизтъркани якета и червени фуражки. Двете момчета казаха, че са от

политехниката, молеха да им отдели няколко минути и ако моя милост няма нищо против, да им даде по един автограф на „Коженият пъпеш“. Не знам дали читателят знае, но моя милост е писал една история с горното име. „Защо — питах момчетата — искате автограф тъкмо от «Коженият пъпеш»?“ „Ами защото ние и двамата играем в студентския отбор по ръгби — каза едно от момчетата, — а вие навярно знаете, че топката за ръгби има формата на пъпеш.“ „Чели ли сте пъпешът?“ — попитах момчетата. „Не сме — каза пак първото. — Ние едва сега я купихме и предположихме, че е работа, свързана с играта ръгби. Нали играта ръгби се играе с топка във формата на пъпеш!...“ „С такава топка се играе“ — казах аз и дадох автографи на момчетата. Изпратих ги до вратата, момчетата благодариха, накривиха си фуражките и заслизаха по стълбите.

Едва затворих вратата и в същия миг нещо проблесна в ума ми. „Те са!“ — едва не извиках, отворих бързо вратата, спуснах се по стълбите, завиках силно: „Момчета, момчета!“ — но никой не ми се обади; чух само как скръцна външната врата. Излязох бързо на улицата, от студентите нямаше никаква следа.

Една дърворезачка пумтеше по средата на улицата: пум... пум... пум... Двама човека бяха с дърворезачката: единият теглеше, другият буташе. „Не видяхте ли тука двама студенти с червени шапки?“ — попитах хората с дърворезачката, а те поклатиха отрицателно глави и оня, дете буташе отзад при пумкация мотор, рече: „Не сме видвали!“

Върнах се обратно в стаята, обзет от противоречиви мисли. Взех „Коженият пъпеш“ и почнах да се ровя в него с надеждата, че там ще намеря що-годе задоволителен отговор. Прочее, ето го и самия пъпеш, позволявам си да го приложам тук, защото съм убеден, че той има пряка връзка с разигралите се по-късно събития.

Никога не съм смятал да давам каквито и да било публични обяснения за цялата тази история със сервизната база, ако самата база не бе започнала истинска кампания срещу мен. Въпреки че платих неустойка, въпреки безкрайните извинения пред техника за разкарването му и обясненията, които дадох, че се касае за някакво недоразумение, сервизната база продължи да изнася този факт като пример за недобросъвестно отношение. Ни за миг през ума ми не е

минавала подобна нелепица — да се отнасям недобросъвестно или хулигански към една база, чиято задача е да поправа прецизно и бързо телевизорите на гражданите. Напротив, винаги съм се отнасял коректно и с уважение към подобен род предприятия. Сервизната база обаче запази своето оскърбление и продължи дни след това да звъни в къщи и да пита как е телевизорът, има ли смущение в картината, звукът добър ли е и прочие, и прочие. В нахалството базата стигна дотам, че един ден някакъв глас ми каза по телефона, че били хванали тенец: същият този глас ме попита как да ми пратят тенеца — по пощата или с кола, за да го вържа за телевизора и той да съблюдава да не се получи смущение в картината.

През 1967 година имах неблагоприятното да обнародвам едно съобщение за присъствието на тенец между нас. Сервизната база се възползува от това съобщение, за да си прави шеги с него. Помолих анонимния глас да напъха тенеца в чешмата, в къщи аз ще отворя крана на банята и тенецът ще влезе във ваната. Анонимният глас попита за адреса и обеща да прати тенеца по водопровода. Оттогава децата, колкото невярващи, толкова и вярващи, винаги влизат с известен страх в банята.

Искам още в самото начало да декларирам, че нямам абсолютно никакви технически познания и обвинението на сервизната база, че съм бил поправил сам апарата си, е чиста измислица. Принуден съм да изложа по-долу всичко в цялата му последователност, та да може читателят сам да отсъди.

Беше привечер. Януарският ден е къс, мръква се рано. Стаята се изпълваше със здрач, седях сам пред телевизора и наблюдавах четирите американски слона, обучени за война в джунглите. Съединените щати щяха да пуснат тия слонове с парашути във Виетнам, за да внесат по всяка вероятност прелом в битките. Слоновете се размествиха много бързо, по екрана преминаха черни ивици, сетне те се огънаха и образуваха елипса. Елипсата потрептя и изчезна, остана само звукът. Звукът не бе постоянен, говорителят сякаш заекваше, после се появи втори глас, водеше се непонятен диалог с равномерно заекване и носови интонации. Нещо в тоя диалог ми напомни космическите радиовръзки, но в онази привечер аз не обърнах никакво внимание на това. Помня, че изгасих апарата и се

обадих в сервизната база да прати човек. Сервизната база ми отговори, че ще пратят човек след около два часа.

Помня много добре как излязох навън. Времето бе ужасно ветровито, подвижни преспи се търкаляха по улиците, бели вихрушки се раждаха и умираха между зданията. Тролейбусите едва се тътреха през виелицата и отнасяха бавно в белотата побелелите си стъкла, като свиреха продължително на колите пред себе си. Живея на булевард „Волгоград“ до самото нанадолнище. Надолу автомобилите се спускаха лесно, но нагоре губеха инерция, поднасяха се, боксуваха или се плъзгаха назад. Сред това танцуване от автомобили трябваше да посрещна детето от училище. Детето е още малко, трудно е да върви само в подобна виелица по тъмните улици, снегът под краката е хлъзгав, автомобилите са несигурни на пресечките, като че не се търкалят на колелетата си, а сякаш се пързаят с шейни. Тополите се люлееха и скърцаха под напора на вятъра и напразно опипваха край себе си, дано намерят да се заловят за нещо. Пометените покриви тъмнееха зиморничаво, като ту се скриваха, ту се показваха сред белите вихрушки.

Вървах срещу вятъра, бях все още под впечатлението на четирите слона, които трябваше да воюват във Виетнам. Може би тъкмо в такава виелица човек най-добре ще почувствува цялата нелепост на това да се пуснат с парашути четири дресирани слона в самите джунгли. Път ли ще проправят там, дървета ли ще къртят, или ще газят големи реки, пренасяйки стрелци на гърбовете си? Или може би предназначението на тези четири слона е да ударят в гръб Националния фронт за освобождение и да предизвикат неговото разпадане! Спомням си, че преди две години Съединените щати въведоха на въоръжение дресирани пищящи дървеници. Щом подушат виетнамски войници в джунглите, пищящите дървеници надават възгласи на английски език и по този начин ориентират американската войска. Какво ще е обаче точното предназначение на слоновете, ние все още не знаем... И тъй като вървах ребром през виелицата, пред очите ми се мярваха ту залитащи автомобили, ту пометени покриви, ту четирите слона, скупчени на пресечката, махащи недоволено големите си уши, ту тополите, дето се огъваха и търсеха да се заловят за нещо в студеното пространство. Училището засвети насреща ми с всичките си прозорци, сякаш цялото пламтеше отвътре. Спрях се на ъгъла гърбом

към вятъра и затърсих човека от диспансера. Прозорецът на човека светеше, но него го нямаше на прозореца.

До училището има един психо-неврологичен диспансер и на втория етаж на тоя диспансер има един човек, който стои винаги на прозореца и чака децата да излязат от училище. Щом децата стигнат под прозореца, човекът започва да вика: „Кукуруигу!“ Децата се спират, посбутват се едно друго и започват да подвикват хорово: „Кудкудяк!“ Знаех, че той ще се появи веднага щом чуе виковете на излизащите от училището деца. Децата не закъснях да излязат с шум и подвиквания навън и щом излязоха, почнаха да се препъват едно друго и да се търкалят в преспите. Сред вихрушките търсех да зърна гуглата на детето, макар че бе трудно, защото всички деца бяха с гугли и на всички гуглите им бяха побелели. Като наближих диспансера, децата се струпаха отдолу, изненадани, че техния човек го няма на прозореца. Те се посбутаха едно друго, вятърът донасяше до ушите ми откъслечни думи, после децата, все тъй скупчени, млъкнаха, за да извикат изведнъж: „Кукуруигу! Кукуруигу!“

Човекът се появи. Беше със своя сив болничен халат, лицето му изглеждаше сиво, както и очите. Той направи движение с ръка, сякаш отпъждаше насекомо от лицето си, после разтвори прозореца. Децата отдолу млъкнаха. Човекът гледаше над тях, очите му търсеха нещо из вихрушките. Децата долу постояха в очакване той да извика „Кукуруигу!“ — но понеже онзи мълчеше, те се посбутаха отново и завикаха: „Кукуруигу! Кукуруигу!“ Може би са се надявали, че страдащият човек ще извика: „Кудкудяк!“ Вместо да извика, човекът от диспансера започна да замеря децата с пантофите си. Малките се пръснаха бързо през преспите, някои затънаха до пояс, пълпеха на четири, появиха се възрастни хора, всеки почна да си търси детето. Питам детето защо закачат човека, той е страдащ човек, и детето ми каза, че те мислели, че като кажат „кукуруигу“, онзи ще каже „кудкудяк“.

Нека читателят ме извини, че изреждам всичко последователно и че може би натрупвам странични факти, които нямат пряко отношение към историята със сервизната база. Принуден съм да правя това, защото съм убеден, че всичко дотук, както и случилото се по-нататък имат някаква връзка помежду си и може би тъкмо в някой от тези факти се крие ключът на загадката. Страдащият човек със сивите очи и

сивото лице, застанал на прозореца в очакване на децата, вероятно също има някаква връзка с това, още повече че две седмици по-рано, в самия край на месец декември, стана събитие, свързано както с психоневрологичния диспансер, така и с афишната будка на тролейбусната спирка „Искър“. Нека сега обаче не изпреварвам фактите, те ще си дойдат последователно.

Хванах детето за ръка и хвърлих още един поглед към човека със сивите очи и сивото лице — той стоеше все така на прозореца в тънкия си халат, вятърът хвърляше сняг върху него, но човекът нито потръпваше, нито примигваше с очи, а гледаше вторачено белите спирали, които се виеха, късаха се, за да се зародят отново върху гърба на някоя преспа, да набъбнат, да се извисят и да бъдат прерязани внезапно, щом стигнат височината на къщите. С детето се затърахме към къщи, криво-ляво се промъкнахме между автомобилите. Те си святкаха злобно с фаровете един на друг, подсвиркваха си с клаксоните, ще помисли човек, че в тази виелица автомобилите са се струпали един до друг само за да се карат помежду си. Големите напират върху малките — всеки миг ще ги смачкат, — малките святкат и пищят и колкото и да се мъчат да избягат напред, не успяват, подхлъзват се по нанадолнището и търсят да свият в страничните преки улички.

Пред къщи нашата портиерка хвърляше сол, за да не замръзне снегът по тротоара. Една съседка, стиснала хляб под мишница, стоеше на входа и обясняваше на портиерката, че като идвала от фурната, видяла под автомобила, дете стои на другия край на тротоара, нещо космато да се търкаля. „Нещо като куче е, ама не изглежда да е куче, защото кучето никога няма да седне да се търкаля в снега.“ „Сигурно е куче — каза портиерката, — малко ли бягат от кучкарницата на ИСУЛ!“ „Ти гледай само да не е някое бясно!“ — заръча съседката, вятърът я набута във входа и тя тръгна с хляба пред нас. По стълбите жената ни обясни как онуй се търкаляло под колата, сигурно гледало да се скрие, как очите му били изпъкнали, муцуната му също изпъкнала и цялото настръхнало. Също като куче, но гласът му не бил кучешки, ами много особен. Зимно време каква ли гад не се набутва в градовете!

Майка ми, дочула разговора по стълбите, веднага излезе навън и започна да разправя на съседката, че преди някое време, тъкмо когато

взело да се здрачава, чула нещо пред къщата и помислила, че е спяща кукла, защото спящите кукли издавали такива звуци. „Не е спяща кукла — каза съседката, — къде спяща кукла ще отиде да се търкаля в снега, ще ме гледа с такива изпъкнали очи и на туй отгоре ще бъде космата!“ „Защо? — пита майка ми. — На спящите кукли очите им са изпъкнали!“ „Да, но на това и муцуната му изпъкнала, и цялото космато, по никой начин не може да бъде кукла!“ Майка ми не настояваше, че е спяща кукла, а само повтаряше, че ѝ се чуло навън нещо да се обажда като спяща кукла и тя си била помислила: „Боже, дали пък някой не носи спяща кукла!“ Двете жени продължиха да бърбят навън, детето метеше с метла снега от обувката си, аз се съблякох в антрето и чух, че един мъжки глас пита за моето име и на вратата се позвъни.

Бяха от сервизната база.

Двама съвсем млади техници, почти момчета, с якета. Едното момче бе светло, синеоко, другото мургаво, с монголоидни очи. Мургавото стискаше под мишница кожена чанта, но то не бе ни чанта, ни торба, по-скоро имаше формата на пъпеш. Момчето отвори кожения пъпеш, извади инструменти от него, през това време другото, светлото, обърна телевизора и двамата започнаха да проверяват, да почукват, да вадят лампи и кабели от кутията. Вътрешността на един телевизор е толкова сложна, че се чудя как може човек да се ориентира и да открие евентуалните повреди. Момчетата пипаха много уверено и сръчно и една по една нареждаха извадените части в своя кожен пъпеш. Тогава влезе майка ми и каза, че онуй сигурно е някое куче, избягало от ИСУЛ, както беше през миналия месец, а може да е и същото онова куче, сурото, с дългата козина, дето се появи миналия месец пред психо-неврологичния диспансер и после прекара до вечерта на тролейбусната спирка. „Какво куче?“ — попита русият. „Куче като овца!“ — каза майка ми. Мургавият с монголоидните очи се изправи и каза с внезапна живост на светлия: „Това е било неговото куче!“

В онази вечер аз не обърнах никакво внимание на възкликанието на мургавото момче. Може би е трябвало да бъда по-любопитен, трябвало е да разпитам за чие куче се касае. Вместо аз да питам, момчетата изведнъж станаха много общителни и почнаха да ме разпитват подробно за кучето, кога се е появило, как е изчезнало и дали е правело впечатление с държането си. „Разбира се“ — казах аз и

най-подробно разказах на момчетата за кучето. Ще си позволя тук да повтора пред читателя разказаното.

Читателят вероятно помни колко топъл беше месец декември на 1967 година. Превалияваше често дъжд, дните се задържаха безветрени, но мъгли почти не се появиха, макар месец декември да е прочут с мъглите си. Някакво леко въздушно течение, изглежда, поддържаше хигиената на града и софийската мъгла не успя да го завземе. В един от тези декемврийски дни, когато времето бе меко, почти пролетно, и ръмеше съвсем слабо, в квартала ни се появи извънредно странно куче. То бе едро колкото лъв, суро, с козина, дълга до земята. Козината му бе мека, сплъстена, сякаш кучето бе задигнало пътьом някоя овча кожа и се бе наметнало с нея, за да се предпазва от влагата. Очите на кучето бяха също тъй сури, както и лапите му. Наблизо до нас, през три улици, се намира Институтът за усъвършенствуване на лекари, или ИСУЛ — в него има опитни кучета, понякога от кучкарницата се измъкват кучета и тръгват да бродят из квартала. Сурото куче, за което става дума, се появи най-напред при психо-неврологичния диспансер.

Беше след обед, в часовете за свиждане. Кучето лежеше на тротоара пред входа на диспансера и оглеждаше прозорците, сякаш търсеше някого там. Страдащият човек със сивото лице и сивите очи беше на своя прозорец, но не обърна никакво внимание на кучето, а гледаше вторачено към училището; вероятно чакаше да се появят децата, за да им извика: „Кукуругу!“ Някои от хората, дошли на свиждане, подхвърляха хляб на кучето, но то не обръщаше внимание нито на хляба, нито на хората, лежеше неподвижно и гледаше прозорците на диспансера. Когато часовете за свиждане минаха и тротоарът опустя, кучето стана и тръгна спокойно по улицата.

То стигна до тролейбусната спирка, дето улица „Искър“ и булевард „Волгоград“ се пресичат. Пътниците, качвали се на тролейбус № 1 от спирка „Искър“ по посока към Университета, вероятно си го спомнят. То лежеше спокойно и тъжно до будката за афиши и прекара там до вечерта. Помня, че с децата ходихме да гледаме кучето. За първи път в живота си виждах куче с толкова тъжни очи и толкова нечувствително към заобикалящия го свят. То нито веднъж не стана, за да отърси нагизналата си козина, не се отмести под стряхата на

сушина, а лежеше спокойно, загледано в афишите. Като че беше животно от друг свят, с други сетива. Спомням си, че гледах децата да бъдат по-далече от него, може би то страдаше от непозната болест, може би е заразено с някакъв серум в ИСУЛ и тъкмо този серум го е превърнал в меланхолично животно.

Мнозина от качващите се на тролейбуса подхвърляха, че кучето вероятно има среща с някого на тази спирка, но изглежда, че онзи, дете му е определил срещата, е забравил. Някои казваха, че е най-добре да се позвъни в ИСУЛ да дойдат да приберат кучето, но никой не позвъни. Синът ми, който познава добре ИСУЛ, защото лятно време с други деца носи там плъхове, има приятели сред медицинските работници и дори достъп до бурканите със спиртосани бебета в различна месечна възраст, та той, дете познава много добре ИСУЛ, каза, че там няма такова куче.

Вечерта то още бе там на спирката, обърнато към афишната будка. Дъждът се бе засилил, по тротоара се стичаше вода, но кучето не се отмести. Изглеждаше само малко смалено, мократа му козина бе опъната и прилепнала. Сутринта вече не бе там. Синът започна да съжالياва, че не сме прибрали кучето в къщи, че такова куче може да се срещне на сто години веднъж, а дъщерята, която е по-малка каза: „Слава богу, че го няма това куче, голям страх ме беше!“ През следващите няколко дни разпитвах познати хора от квартала дали са срещали кучето някъде. Хлебарят на „Искър“ ми каза, че през нощта бил първа смяна и когато палели пещта, пред фурната клечало някакво куче и очите му блестели. Той обаче не обърнал внимание какво е било кучето. Когато огънят изгаснал и започнали да мятат хляба в пещта, кучето изчезнало.

Разказвал съм на неколцина за това куче и съм разпитвал възможно ли е едно куче да прояви интерес единствено към психоневрологичния диспансер и към една афишна будка; и към огъня, разпален в една фурна, ако кучето, забелязано от хлебаря, е било същото. И още: възможно ли е кучето да страда с почти човешка болка и така силно тази болка да бъде изразена в неговия поглед? Зная, че кучето е единственото животно, което се усмихва. Покойният ми баща, голям любител на кучета, имаше едно куче безкрайно страхливо, боеше се да залае даже подир лисица, но се смееше великолепно. То се мотаеше винаги там, дете има повече хора, вреше се из краката им и ги

гледаше право в устата, без да разбира техния говор. Но когато селяните се смееха, то също почваше да се смее и от радост удряше с опашка земята, като че се залива от смях. Тъй и човек, когато се смее много силно, започва да удря с един крак по земята, а децата просто се търкалят от смях. Същото това куче ходеше край реката, дете жени перяха гръсти, и клечеше при тях, очаквайки те да почнат да се смеят. То и на воденицата ходеше, на воденицата винаги имаше навалица, народът не случайно казва: „Навалица, като на воденица!“ — та из тая навалица много често се чуваха смехове. При появата на бесни кучета то се завираше в топлата пепел на огнището и в очите му се изписваше страх. То познаваше само смеха и страха, но не и болката. При удар усмивката му ставаше гузна, вероятно изпитваше известна неловкост.

В очите на странното куче, появило се в онзи следобед в нашия квартал имаше и болка, и мъка... Ето това знаех за кучето и туй разказах на момчетата от сервизната база.

„Това е било неговото куче!“ — каза живо момчето с монголоидните очи и се наведе над телевизора.

„Даа...“ — проточи светлото и известно време двамата работеха мълчаливо, пълнейки своя кожен пъпеш с демонтираните части.

На вратата се показва майка ми и ми направи знак с очи: „Той се появи!“ Скочих бързо, в антрето видях жена си, цялата разтреперана. Тя ми шепнеше да не отварям вратата, може би онзи отвън има някакво оръжие. Но и аз също имах оръжие, бях си набавил къс железен лост, лостът стоеше изправен зад вратата. От една седмица го чаках да се появи и ето че сега той беше от другата страна на вратата и в ключалката се виждаше как жилото на неговия ключ играе и как човекът се мъчи да отключи.

Децата го наричаха Фланеления чорап, струва ми се, че името бяха взели от някакъв филм или от някаква книга, не помня. От известно време в нашата жилищна кооперация се бе появил някакъв човек, той опитваше да отключи вратите на апартаментите. Всички съседни се оплакваха от този тайнствен човек, особено жените. В къщи той няколко пъти бе опитвал да отключи вратата, но нито майка ми, нито жена ми са имали кураж да извикат или пък да попитат онзи отвън какво иска или кой е, и т.н. След като човъркал известно време,

човекът се отдалечавал безшумно и се чувало как започва да човърка вратата на съседния апартамент. Понеже се движел безшумно, децата го нарекоха Фланеления чорап.

Сега Фланеления чорап стоеше отвън и аз виждах как се мъчи да отвори вратата с ключа.

Стиснах здраво железния лост, разтворих цялата врата и извиках с все сили:

„Какво искате!“

„А!“ — каза Фланеленият чорап и един бял съд се строши с трясък в краката му.

Пред вратата стоеше стар човек, в краката му бяха пръснати разбитите парчета на една купа и по площадката се стичаше мляко. Старецът живееше в апартамента над нас.

„Аз съм сбъркал вратата — каза той, като почна да отърсва панталона си от млякото. — Трета врата опитвам, а гледам, че ключът не се хваща! Тц, тц, тц!“

Той почна да обяснява, че отслабналата му памет не помни и като отиде за мляко, сума време после се лута по етажите и опитва да си влезе в къщи, но трудно налучква в коя врата точно трябва да влезе. Оставих жените да разговарят със стареца, подпрях кисело железния лост зад вратата и изпитвах известна неловкост, че по толкова нелеп начин се разсея митът за Фланеления чорап.

Входната врата долу се разтвори с трясък, нещо почна да пици, майка ми извика: „Какво има!“ — и отдолу гласът на портиерката се обади, че хванали див заек. Децата веднага изтичаха долу да видят дивия заек, а така също и майка ми. Заекът пицеше по посока на парното отопление, дето го отнасяха, за да го заколят.

По-късно портиерката разправяше, че като отишла при автомобила, дето нещо се търкаляло в снега, навела се и видяла, че това не е куче, а див заек. Търкалял се в снега, щото двата му задни крака били премръзнали и не можел да бяга. Чак в центъра на столицата да дойде див заек, изглежда невероятно, и като бърбурхне помежду си, съгласихме се, че тоя заек навярно е паднал от някой автоvlak на „Родоба“. „Родоба“ изнася живи зайци за Италия, тоя се е измъкнал и е потърсил скривалище под автомобила, паркирал на тротоара.

Момчетата от сервизната база бяха много изненадани, че на булеварда е хванат див заек, даже малко се съмняваха, но синът донесе опашката му от парното отопление и момчето с монголоидните очи почна да я върти с такова любопитство в ръцете си, сякаш за първи път в живота си виждаше опашка на див заек. Светлокосото затвори капака на апарата, настрои го, картината и звукът бяха безупречни.

Седнахме с тях да изпием по чаша коняк, жената отиде да ни приготви кафе. Помня, че и двете момчета пушеха и пиеха коняка с удоволствие. Забелязал съм, че младежта изобщо обича да пие коняк, достатъчно е човек да влезе в което иска кафене, за да се убеди в това. Пиеха коняк и пушеха, бяха много общителни, проявяваха любопитство към различни събития и доста дълго бъбрахме. Тях особено ги впечатли смъртта на брястовете. Брястовите гори у нас започнаха да гинат повсеместно, както по времето на холандската болест от началото на века. Болест ли е това или самоизстребване?

През изтеклата година бе забелязано масово самоубийство на жаби, противно на доказателствата, че в живата природа човекът е единственото същество, което посяга на живота си. Брястовете — както цели гори, така и самотни дървета — гинат непрекъснато, сякаш вече е настъпил краят на този вид и нищо не е в състояние да го спаси. Короядите не са в състояние да пренасят заразата. Ако се изкорени заболяло дърво и се изгори заедно с корените и клоните, това не прегражда пътя на гибелта, защото в следващите дни на няколко километра от заболялото дърво заболява цяла гора. Дърветата умират, а гибелта остава и се пренася в друга гора. Болестите или гибелта са също живот и когато брястовете в една долина изчезнат, гибелта се пренася при брястовете в друга долина.

„Да, но гибелта не засяга други видове!“ — каза светлокосото. „Не — казах, — не ги засяга.“ „Но ако брястовете се свършат, гибелта ще се прехвърли ли тогава на други дървета, дъб, топола или каквото там друго попадне на пътя й?“ „Едва ли — казах, — защото едно дърво не боледува с болестите на друго дърво, така както и гъсеницата не яде черничевата шума. Черничевата шума я яде само копринената буба, макар че и тя е гъсеница.“ Изглежда, че между копринената буба и гъсеницата има таен договор да не си смесват периметрите или те още в пашкула си са програмирани, целият им живот и поведение е програмирано в мрака на пашкула, тъй че когато излезе на светлина, тя

само изпълнява механически своята програма. При гладни години гъсеницата ще изгине от глад, но няма да посегне на черничевото дърво, това дърво не ѝ е програмирано. А гибелта ще изстреби брястовете и ще остане да будува. Ако след сто години се появи бряст, гибелта ще бъде около него, за да го прекърши с лапа. Лично аз съм убеден, че гибелта, изстребила на времето динозаврите, все още стои и будува, за да не се появи този вид втори път. Защото ние можем да се размножаваме на тази земя, колкото си искаме, но щом изчезнем, никога не ще успеем да се появим втори път. Всеки вид в природата се множи, но веднъж изчезнал, не може да се повтори.

Ето за какви работи бърбяхме с момчетата, те пушеха, отпиваха големи глътки от коняка, като го затопляха, стискайки чашите в дланите си. Кафето техниците изпиха студено, платих им, мургавото с монголоидните очи затвори ципа на своя кожен пъпеш и преди да тръгнат, двамата ме попитаха за улица „Искър“ и как най-лесно могат да стигнат до нея. Обясних им и малко по-късно ги видях през прозореца как завиват край афишната будка по същата тази улица „Искър“, където миналия месец се бе появило странното куче и бе будувало срещу диспансера.

Дотук, както читателят вижда, нищо особено няма, като изключим само появата на кучето и неговото мистериозно изчезване. Митът за Фланеления чорап се разсея, косматото животно под автомобила излезе премръзнал див заек, макар и да мяукаше с гласа на спяща кукла. Неговата опашка вече бе собственост на децата ми, утре портиерната ще замирише на задушен заек, ниското въздушно налягане, появило се от няколко дни над София, ще се вдигне и ще отmine, други градове и земи предстои да опитат силата на циклона. Дано това стане скоро, мислех си, защото се канех да отивам в моето селце и да прекарам там до края на месец януари.

Четвърт час след като момчетата от сервизната база си заминаха, в къщи дойде някакъв човек и се представи, че е от сервизната база. „Че вашите хора вече идваха — казах аз на човека — и поправиха телевизора ми.“ „Как тъй са идвали?“ — попита ме учудено непознатият. „Двама млади техници дойдоха и си отидоха преди четвърт час.“ „Не може да бъде!“ — каза непознатият и попита може

ли да ползува телефона. Той отиде при телефона и малко троснато говори със своята сервизна база. После затвори телефона и ми каза, че от тяхната база не са пращани други хора. „Как да не са пращани! — възразих му. — Ето, вижте телевизора, работи нормално. Да не мислите, че съм хванал в комина вашите двама техници и съм ги накарал да ми поправят телевизора“. „Но разберете — каза ми ядосано непознатият, — в нашата база няма млади техници, там всички сме над четиридесет години!“ „Тогава каква вина имам аз!“ — попитах също троснато непознатия. Той помълча, помълча и ми поиска разписката за поправката. „Разписка ли!... Ами че те не ми оставиха никаква разписка.“

„Вижте какво — каза ми непознатият, — вие сте звъняли в нашата база, после сте потърсили частни услуги и сега го увъртате. Ще си платите като поп разкарването, денгубата ми, а така също и разкарването на колата, защото ние извършваме бързите услуги с коли, можете да погледнете през прозореца, за да се убедите.“ „Няма къде да гледам — казах му — и никакви пари няма да дам. Да си оправяте работата в базата и да оставите почтените хора на мира.“ Сметнах, че тоя непознат човек е някой изнудвач, това ми стигаше, да се скарам с него, но и той не отстъпваше и стана цял скандал в къщи. Семейството дойде на помощ, изнудвачът лека-полека почна да се оттегля и излизайки навън, се закани, че няма да остави тази работа така и аз съм щял да си нося последствията. Той прескачаше по две стъпала надолу. Затворих с облекчение вратата след него и седнах да гледам по телевизията група момчета, които пееха някаква песен без думи.

Докато гледах момчетата, си мислих, че тая каша е забъркана от сервизната база. Подобно нещо ми се случи през 1967 година, когато поисках от „Комунални услуги“ да дойдат да изциклят паркета в къщи. Поради многото поръчки — каза ми тогава женски глас — могат да пратят човек едва подир пет дни. Вместо пет дни обаче същия ден дойдоха две момчета с мотопед, казаха ми, че ги пращат от „Комунални услуги“, плюха си на ръцете и до вечерта изциклиха паркета. Бяха яки момчета, работеха мълчаливо, помня, че след работа също пиха коняк и станаха бърбиви; също като одевешните, дето поправиха телевизора ми. Питам момчетата как тъй се случи, че дойдоха същия ден, от „Комунални услуги“ казаха, че ще дойдат едва след пет дни. „Ами тя му е приятелка“ — каза едно от момчетата, като

посочи с глава другото момче. „Момичето, дете приема поръчките на гражданите в «Комунални услуги», му е приятелка, та понякога и на нас дава някой адрес. Ние не сме от «Комунални услуги», но минаваме там с мотопеда и неговата приятелка ни дава по някой адрес. Така си докарваме малко пари отгоре...“ Бяха много симпатични момчета.

Като си спомних това, реших, че историята с телевизора е същата и че момичето от сервизната база, което прие поръчката ми, сигурно е приятелка на русото или мургавото с монголоидните очи и им дава по някой адрес, за да преживяват и те. Сега вече съвсем спокойно мога да притисна сервизната база, защото частните специалисти няма откъде да научат, че моят телевизор е повреден, та да дойдат да го поправят и да изпреварят държавната организация.

Дотук всичко добре, но оня, дете имаше вид на изнудвач, се появи пак на вратата. Той водеше със себе си една дебела жена и още един мъж, според думите му технически ръководител на базата. Повторих всичко пред тях и разказах на техническия ръководител случая с цикленето на паркета. Вероятно и при вас момичето, което е приело поръчката, има приятел и е пратило приятеля си вместо работник от базата. Изнудвачът и дебалата жена извикаха едновременно и напълниха къщата ми до тавана с думи. От цялата камара думи можах да разбера само, че подир обяд тя е била на телефона, тя е взела поръчката ми, че няма никакъв приятел и как не ме е срам да говоря така пред мъжа ѝ. Нейният мъж беше човекът с вид на изнудвач. На свой ред той освирепя, питайки непрекъснато как мога да обиждам така жена му, като след всяка втора дума се обръщаше към техническия ръководител с думите: „А, другарю ръководител?“

Отде да знам, че тая дебалата ще излезе жената, с която говорих по телефона, и че ще бъде и жена на техника от базата! Извиних се криво-ляво, попитах колко трябва да заплатя, платих си неустойката и вече исках да приключа с тази история, когато техническият ръководител се разположи най-нахално и взе да ми чете едно конско евангелие за хулигански прояви, за недобросъвестност, за кражби на скъпи лампи и части, каквито не могат да се намерят на пазара. Той ме обвини даже, че не съм проявил бдителност да поискам документи от момчетата, че те може да са крадци, които милицията търси под дърво и камък, а аз съм ги приел по най-лекоμισлен начин.

„Не е възможно — възразих веднага на техническия ръководител. — Те бяха великолепни момчета! Какво говорите вие!“

„Говорим въз основа на опита — каза техническият ръководител, — мигар за първи път ни се случва някой мошеник да мине преди нас, да тури дефектни части и да обере цялата кутия! Вие не знаете какви мошеници бродят из града!“

„Я обърни апарата! — нареди той на човека с вид на изнудвач, а сам се запретна да отвинтва капака. — Познах аз — усмихна се злорадо техническият ръководител, — познавам аз много добре всички тия мошеници.“ „Обрали ли са го, а, другарю ръководител?“ — попита другият мъж. „Обрали са го не, ами са помели всички части, като че с език са облизали кутията!“ „Пада им се на такива!“ — намеси се дебелата жена и премести тромаво тялото си, та да може и тя да надникне. „До шушка!“ — каза жената, а мъжът отново попита: „А, другарю ръководител?“ — „Останалото е ваша грижа, гражданино, нашата база в случая не носи никаква отговорност.“ Той ме попита не съм ли забелязал, че изнасят части и че са ограбили телевизора ми. „Не съм и помислял — казах му, — просто гледах как момчетата пълнят своя кожен пъпеш с части от телевизора, но мислех, че те просто подменят части, като изваждат дефектните.“ „Добре са те подменили!“ — засмя се злорадо техническият ръководител и започна да се облича.

Мъжът с вид на изнудвач надникна в отворената кутия и каза, че момчетата все пак не са задигнали всичко и че ми били оставили две телени пръчки. „Само това не са успели да вземат или по-точно това са ви оставили в замяна, защото такива телове няма в апаратите.“ „Какви телове!“ — попита техническият ръководител и надникна отново. Аз също погледнах и видях на дъното на кутията две телени пръчки, огънати във формата на елипса или във формата на пъпеш. Бяха малко по-дълги от една педя. „Моля ви се, моля ви се...“ — започнах тогава аз, като се мъчех да си припомня какво точно съм забравил. Изведнъж ми се стори, че забравям или че пропускам нещо извънредно важно, то бе някъде около мен, но не можех да се добера до него. „Чакайте, чакайте!“ И внезапно ми олекна, защото се сетих какво забравяхме ние в разправията.

В разправията бяхме забравили, че телевизора работеше. Той и сега продължаваше да работи, изображение и звук бяха безупречни. „Чакайте! — казах аз тогава злорадо на ония от сервизната база. — За

какво ограбване говорите, когато телевизорът ми продължава да работи.“ „А?“ — хвана се за главата техническият ръководител. Пък мъжът с вид на изнудвач каза: „А, другарю ръководител?“

Те пак се напъхаха в кутията, но там освен двете телени пръчки, легнали на дъното, нямаше нищо друго. „Не ги докосвайте!“ — извиках аз и притиснах телевизора до стената, да не би ония да вземат и откъртят от дъното телта. Техническият ръководител клекна пред аппарата, смени каналите, удължи и скъси образа, засили и намали звука, после се изправи и лицето му постепенно доби свиреп израз.

— Вие значи искате да ни вземете на подбив! — обърна се свирепо към мене техническият ръководител. — Турили сте два тела в кутията и искате да ни доказвате, че само с два тела в една празна кутия може да стане телевизионен приемник. Какво си въобразявате вие!

— Нищо не си въобразявам! — кипнах аз. — Махайте ми се от главата и повече не ме занимавайте със себе си!

— Ааа, така ли, другарю ръководител! — попита мъжът с вид на изнудвач. — Той сам си е поправил аппарата, а ни вика, та да издевателствува над нас!

— Издевателствува и обижда! — допълни дебелата жена.

— Махайте се по-скоро — беснеех аз. — Какво си въобразявате вие! Че аз да не съм Айнщайн!

— Си! — каза ми техническият ръководител.

— Съм, не съм, махайте се!

След като се скарахме, ония си обраха парцалите и си заминаха.

Оттогава започнаха неприятностите ми със сервизната база, но аз ще си позволя да не занимавам читателя с тези дребни главоболия, а да продължа изложението си по-нататък, без да нарушавам неговата последователност. В един и същи ден човекът със сивото лице и сивите очи от психо-неврологичния диспансер не извика „Кукуругу!“ на децата, нещо повече, замерваше ги с пантофите си, на булевард „Волгоград“ се появи див заек, две непознати и извънредно симпатични момчета задигнаха всички части от телевизионния ми апарат, като вместо тях туриха две телени пръчки в кутията. Дали пък тия момчета не са нови айнщайновци, гениални откриватели, които посредством две пръчки ловят образ и звук и за които утре целият свят ще шуми, тъй както чуваме сега шума около смъртта на брястовите

гори, около самоубийството на жабите или присаждането на човешки сърца?

Двете момчета бяха изчезнали. Напрягах паметта си, за да си припомня дали не съм ги срещал по улиците на София, дали не съм ги зървал в някое кафене, но опитите ми да си спомня техните лица отпреди бяха безуспешни. Две съвсем обикновени и приятни момчета, нищо необикновено нямаше в тях, и в държането им също; необикновеното бяха тия две телени пръчки, оставени в къщата ми. Бях притежател на едно ново откритие, но наред с това къщата ми започна да се пълни с безброй въпроси. Отхвърлих предположението, че е възможен такъв невероятен скок в телевизионните предавания на нашата грешна земя. Следващата ми мисъл бе, че това са хора от извънземна цивилизация, макар че съм доста скептичен — хора от извънземна цивилизация да тръгнат към нашата планета и да се набутат право у Йордан Радичков, та да му поправят телевизора и да разговарят за някакво си куче, появило се и изчезнало по много мистериозен начин в края на месец декември.

Ако анализираме фактите, ще сметнем, че всичко дотук е само един фейлетон, насочен против несъвършенствата на нашата апаратура, защото колкото е по-сложна една апаратура, толкова е тя по-несъвършена.

Може да е фейлетон, но ако е измислица и ако празният ми телевизор в момента мълчеше. Той обаче бърбеше и говорителят съобщаваше външните новини, попоглеждайки ме от време на време. Децата седят край мене, споглеждат се, момчето се мъчи нещо да размишлява, момичето се поусмихва. Първо момчето почна да ме разпитва, после и дъщерята и за да удовлетвори детското любопитство, бях принуден да съчиня една версия по възможност от най-наивните. И понеже бе фантастична, децата, струва ми се, я харесаха. Ще си позволя тук да изложа и самата версия.

Двете момчета не са от никаква сервизна база. Ако погледнем през прозореца навън да видим как бушува циклонът, започнал от три или четири дни, може би ще приемем, че тази ветровита стихия е породена от приближаването на чуждо тяло към земната атмосфера. Какво е това чуждо тяло? Това чуждо тяло е един най-обикновен

звездолет, строен от хора от друга цивилизация. Двете момчета, които управляват звездолета, са решили пътъом да кацнат и на нашата земя. След като са кацнали и са се запознали със земята, те поискали да отлетят отново, но тогава открили, че имат повреда в апаратурата. Как да се отстрани повредата? Най-близко до ума е да се влезе в някоя къща, където има телевизор, да се вземат частите от телевизора за поправка на звездолета, а в самия телевизор да се поставят тия две телени пръчки — работа съвсем проста и лесна, защото на другата планета всички телевизори приемат образа и звука посредством две телени пръчки. Двете момчета тъкмо това са направили. За тях е било много лесно да подслушат телефонния разговор, който имах със сервизната база, и веднага се явиха на посочения адрес.

Ако знаехме това отпреди, щяхме да ги разпитаме подробно за тяхната планета, можехме да купим якетата им както и кожения пъпеш, дето онова мургавото го стискаше под мишница. И ние единствени щяхме да притежаваме вещи от друга планета, както и да знаем някои тайни, до които човечеството ще се добере подир хиляда или подир две хиляди години. Но момчетата се държеха толкова естествено и толкова обикновено, че на човек ни за миг не би му минало през ума, че това са хора от друга планета. Ами че те даже и коняк пиха, и конякът много им се хареса.

„А кучето?“ — попита дъщерята. „Сигурно кучето е било с тях, те си го карат оттам, но като са кацнали на земята, кучето е тръгнало по своите си кучешки работи и се е загубило. Затуй то седеше на тролейбусната спирка и чакаше, надявало се е, изглежда, двете момчета да дойдат с тролей.“ Синът ми забеляза, че мургавото момче било казало: „Това е неговото куче!“ „Чие? Или са били трима? Може и трима да са били!“ Помня, че синът ми много съжеляваше, дето не сме прибрали тогава кучето в къщи. Малко ли е да имаш куче от друга планета? Дъщерята, която се боеше непрекъснато от това куче, беше щастлива, че не сме го взели, тя изпитваше голям ужас от него. После казах, че те сигурно са били трима, единият е останал да пази звездолета, а другите двама са дошли да вземат частите от телевизора ни. Сега ще си поправят машината и през нощта, когато е тъмно и никой няма да ги забележи, ще отлетят обратно към своята планета, или пък към други светове.

— Ура! — извика синът и извади от джоба си малки лъскави клещи. Те имаха синкав оттенък.

— Какво е това? — попитах.

— Взех ги от тях — каза момчето.

— Как си ги взел от тях?

— Ами така, взех ги. Те, като разглеждаха опашката от дивия заек, ми свиха опашката в торбата, аз пък, нали се мотах край тях, им свих тия клещи.

— Как можеш да задигнеш на хората клещите! — недоумявах.

— Ами те как ми свиха заешката опашка! — недоумяваше момчето. — Те ще си имат заешка опашка, аз пък ще си имам клещи от друга планета!

Разгледах клещите, върху дръжката им бе изобразена формата на пъпеш. Вероятно такава е и формата на тяхната планета.

Дотук добре: наивно и детско, почти като фантастичен роман. Но по-нататък?... По-нататък децата си легнаха, синът, стискайки клещите под възглавницата, готов да сънува, а дъщерята — пъхнала юмручета под възглавницата. А по-нататък?

По-нататък събитията продължиха да следват своя ход, като че се движеха по предварително начертана програма.

Един час по-късно кварталът се изпълни с хора в бели престилки, претърсваха се мазетата, таваните и входовете на жилищните кооперации, бяха се събрали и много доброволци. Излязох навън да разбера какво търсят хората в бели престилки, и от едного от тях научих, че от психо-неврологичния диспансер е избягал някакъв човек. Продължих по улицата и през решетките на прозореца, където виждах човека със сивото лице и сивите очи, видях много хора, все непознати, но него го нямаше там. Долу обяснявах, че страдащият човек, известен с кукуригането, е избягал. Вратата била заключена отвън, ключът бил в ключалката, решетките на прозореца били непокътнати, входът на диспансера също бил заключен и дежурният твърдеше, че някакъв човек нито е влизал, нито е излизал от сградата. Та той да не е насекомо, да се измъкне от стаята! Имаше нещо много мистично в изчезването на човека със сивото лице и ако употребявам тази дума, то е, защото и до днес властите не можаха да се доберат до никаква нишка, никой не успя да влезе в следите на беглеца и никой повече не го видя. Той беше човек с име и фамилия, доведен от едно

село от негови роднини за лечение. Проверката в селото установи, че там не е имало такъв човек, че този човек е бил настанен от непознати хора за лечение в диспансера и възможно е същите тия непознати хора да са организирали бягството му.

Обратният път към къщи, виелицата и преспите разбъркаха съвсем мислите ми, но по-късно, когато вече пушех в леглото, подредих отново събитията. Някои факти добиха особена острота, изпъкнаха, излязоха по-напред от другите факти и събития и в един миг ми се сториха извънредно прости. Някакво звено досега се бе губило или някак си не успяваше да влезе в общата верига. Но с бягството на човека със сивото лице веригата ми изглеждаше вече цяла.

Човекът със сивото лице и сивите очи е настанен по много загадъчен начин в психо-неврологичния диспансер. Ако обясним загадката около неговото настаняване и изчезване, струва ми се, лесно ще можем да подредим и останалите факти. Догарящата цигара пареше пръстите ми, фантастични мисли припламваха ярко и гаснеха бързо, оставяйки сива пепел подире си. Те бяха като лъжливите огньове, които виждаме лете в горите, човек нито може да стигне до тях, нито може да влезе в дирите им. Въпреки туй не се отказвах, а продължавах да търся с надеждата, че все някак ще успея да открия секрета на тази невероятна история.

По едно време като че някой ми каза: „Ами ако човекът със сивото лице и сивите очи е също от извънземен произход и ако има връзка с двете момчета и с кучето?...“ „Не е възможно — казвах си вътрешно, — тогава историята става съвсем фантастична или съвсем детска! Мигар те са били трима, дошли със звездолет и с едно куче, за да настанят третия в диспансера! А защо не! — казах си подир малко. — Те са били трима, сивият е вероятно командирът на звездолета, той е пътувал с кучето си. Доближавайки нашата земя, сивият е заболял, той е започнал да изпитва непознато страдание. Двете момчета са били принудени да кацнат на нашата планета и да настанят командира на звездолета в психо-неврологичния диспансер за лечение. Той е извикал кучето по телепатичен път, възможно е да е внушил нещо на това куче, да го е изпратил някъде, макар че аз добре помня как той нито веднъж не погледна кучето от прозореца, а чакаше децата да излязат от училището, за да им извика кукуругу. Или кучето е пристигнало тук,

надявайки се да внуши нещо на господаря си, да го върне чрез своето присъствие в нормално състояние?“

Това са сложни въпроси, трудно е да намерим отговори за тях. Всеки случай съм склонен да мисля, че момчетата са настанили човека в психо-неврологичния диспансер, докато поправят звездолета си. Те задигнаха частите от моя телевизор, но оставиха в кутията своя схема и затова тук не може да става дума за кражба. Почти бях убеден, че излизайки от къщи, те са взели човека със себе си по начин, известен само на извънземни хора, поправили са летателния си апарат и са тръгнали с него да търсят кучето.

Както и сам читателят вижда, наивно обяснение, но друго нямам подръка, затуй ще се задоволя с него поне още няколко дни, защото толкова останах в София. Обиколих съседните улици, няколко пъти ходих в психо-неврологичния диспансер, но не посмях да изложа своите приумици там. В края на седмицата заминах за селцето и ако до пристигането ми там с полуусмивка гледах на събитията, там научих истории, които окончателно затвърдиха в мен убеждението, че през месец януари сме били посетени от хора от извънземен произход.

На път за селцето внезапно си спомних една много интересна подробност. Сетих се, че когато двете момчета си тръгваха и трябваше да ги изпратя, аз излязох с тях в антрето. Там до окачалката има голямо огледало, но не ги видях отразени в огледалото. Себе си виждах, макар че стояхме тримата в антрето, те не се отразяваха в огледалото. Тогава ми се стори, че може би ги закривам или те стоят под такъв ъгъл, че не виждам в стъклото образите им. Сега, седнал в купето на експреса „Магура“, си спомних много добре, че стояхме заедно, скупчени пред огледалото, но в огледалото тях ги нямаше.

Селцето димеше със синкав дим, вгълбено в себе си, потънало във вълчи преспи. По пъртините скриптяха конски шейни, дворовете червенееха от недалечната Коледа. Под стрехите се ветрееха разпънати свински кожи, натъркани с пшеничени трици, за да изтеглят маста от тях. Моята къща студенея, спреглото за ловитба на сойки стои празно. Някой е задигнал мамула, виждат се дирите му в снега — как е дошъл, поразтъпкал се е около спреглото и после се е върнал обратно. Първата ми работа бе да нацепя дърва, да напая печката, сетне направих

клопката за сойки, разригнах снега с лопата до улицата, дето намъшени крави отиваха на водопой към реката.

Подир кравите, тръгнах на водопой, виждам Исус. Родителите му дали това име, селяните по-късно го съкратили и всички му викаха Сусо. Сусо бие с огниво върху кремък, за да хване огън и да запали цигарата си. Той хвана огън, размаха праханта, разпали хубаво цигарата си и ми вика: „Живо-здрово, добре дошъл! Научи ли?“ „Какво да науча?“ — питам го. „А, ти нищо не знаеш тогава! — каза ми Сусо и гледа как кравите вече превалят по пъртината към реката. — Ще ти кажа, но най-напред тебе да се почне от вълците.“

И ето какво научавам аз:

Най-напред съобщението на чехословашката осведомителна агенция от Прага: „Една дамаджана сливовица се е оказала съдбоносна за три вълка от Източна Словакия. Притежателят на контрабандно сварената ракия скрил дамаджаната в една нива. По-късно той я намерил счупена, а до нея лежали три вълка, потънали в дълбок пиянски сън. Тъй като в Чехословакия дават по две хиляди крони за главата на един вълк, селянинът решил да направи добра сделка. Той закарал тримата пияници в близкото село, където те изтрезнели и макар и вързани, хвърлили населението в паника. В края на краищата ловецът предал вълците на местната пожарна команда и получил шест хиляди крони, но след това трябвало да заплати хиляда крони глоба за незаконно сварената ракия.“

„На мене — разправя ми Сусо — веднага ми текна, че мога и аз да се възползувам от една такава работа, вземам дамаджана ракия и я отнасям в Бибино лице, та я турям в една нива. Турям я там, значи, на толкова място, че нито преспа да я затрупа, нито пък вятърът да я оголи съвсем. Ти знаеш Бибино лице, толкова място, дето ми требеше, е лесно да се намери. Та турям там дамаджаната, казвам си: «Исусе, бог да ти е на помощ, усуквай сега яки върви, вълците ще слязат от Петлова чука и нали пътят им към колибите минава през Бибино лице, ще налетят право на дамаджаната!...»

И се запретвам да суча яки върви. Суча до късно през нощта, по едно време чувам вълчи вой, виелица вие над къщата ми, казвам си: «Те вече са тръгнали, Исусе!» — и почвам по-бързо да суча вървите... Едва дочаквам да се разсъмне, вземам няколко дървета, щото не съм глупав аз като словенеца, ами ще вържа вълците, като на всекиго туря

по едно дърво в устата, и ще опъна назад дървото с вървите, все едно че юзди съм им турил. Скръц, скръц, значи по снега, и ми дава впечатление, че не се чернеят вълци в Бибино лице, ами нещо големо там стърчи, нещо едро, теле ще е, викам си. Но като го доближавам, виждам, че не е теле, ами е нещо като пръч, пърчаво, козиняво, козината му се влачи по снега и гривата му се тръска. «Исусе!» — прекръствам се аз и почвам да давам назад, а лъвът се също прекръства и също започва да дава назад, оттегля се към Петлова чука. Сдобих тогава кураж, върнах се при дамаджаната и гледам, че дирите на лъва са големи като паници. Не бях виждал още такива дири, страх ме набра изпърво, но после сдобих кураж и си викам: «Исусе, ако словенецът вълци е хванал, ти да не би да стоиш по-долу от него, бог ти праща лъв в нивата. Хвани го!»

И тъкмо си викам това, виждам от другата страна на дамаджаната върху снега къртици. Къртица до къртица, излезли върху снега, всяка лежи по гръб и не мърда. И до всяка къртица виждам голяма диря от лапата на лъва. Значи — викам си, — лъвът се е въртял в нивата и е изравял къртици. Но за какво ли ще е изравял къртици, когато никъде кръв не се забелязва и нито на една къртица не е посегнал, а само ги е обръщал по гръб?»

„Хайде де! — казвам на Сусо. — Мигар през зимата къртицата ще излезе отгоре и ще тръгне да ходи по снега. Тя през лятото не излиза, камо ли през зимата!“

„И аз това се чудя — смуче цигарата си селянинът. — Лятно време както и да съм опитвал да изкопая къртица, все не съм успявал. Вървя с мотиката на пръсти, дебна я, когато ще изхвърли земя нагоре, да си повдигне къртичината и да я изкопая с мотиката, но никоя не съм издебнал. Мисля си с моя акъл, че като вървя на пръсти по земята отгоре, къртицата слуша вътре и какво ли си вика: тоя горе ходи на пръсти по покрива ми, крадец ще тебе да е, я дай назад в мазето! И си слиза тя надолу в своето къртичо мазе, а Сусо ходи горе на пръсти и дебне Михаля с мотиката. Не можеш да го надхитриш това животно!...“

Та като гледам къртиците по снега — продължава Сусо, — те ми дават още по-голямо впечатление. Вземам една къртица, ще я занеса, викам си, на Иван Гаврилов, той сигурно знае като каква ще е тая работа. Иван Гаврилов ни говори за алкохола, че когато не го пиеш, го владееш, а като го пиеш, той те владее. Сигурно Иван Гаврилов ще

знае и за къртицата, но да ти кажа ли, като го питах, нищо не можа да ми каже, а пък за лъва ептен не можа да ми каже, а ми заръча да отида да се наспя, защото сметна че съм пиян. Тъй ли? — амбицирам се аз и решавам да хвана лъва с вълчи клюси (капан). Имам такива клюси, залагам ги в Бибино лице сред къртиците и изчезвам. Не вярваш ли!“ — връцна се Сусо и хвърли угарката на пъртината.

Бях започнал отново да разривам снега с лопатата и Сусо навярно е сметнал, че не му вярвам. Разбира се, не му вярвах, чак лъв да се появи в околностите на селцето през месец януари! Кой ли ще повярва!

„Не, ти чакай — продължава Сусо. — То наистина не беше лъв, а куче. Колкото едно теле голямо, но косматото като лъв. И го хванах, ще знаеш. Отивам на следната сутрин в Бибино лице, кучето се хванало в капана, лежи върху снега и не мърда. Доближавам го, то даже не ме поглежда, а гледа как изпод снега излизат къртици край него и коя как излезе, се обръща по гръб и застава неподвижно. Колкото и да беше голямо кучето, не ме изплаши, както ме изплашиха къртиците. Кучето си лежеше кротко, хванато за предните лапи, мълчеше, ама като погледнах очите му, стори ми се болнаво. Турих му едно дърво преко устата, завързах здраво отзад за шията, после го вързах отделно с яки върви и тояга турих помежду мене и него, да не би да скочи по пътя отгоре ми, и го поведох. То тръгна веднага, но главата си държи назад, за да гледа как подир него излизат къртици, обръщат се веднага по гръб и замират. «Исусе, бог да ти е на помощ!» — прекръствам се и гледам да стигна по-бързо селцето. Кучето върви подире ми, ама досущ безразлично, все едно че мене ме няма и все гледа своите къртици. — «Исусе! Исусе!»

Имах един коларски синджир, с него спях колата си по нанадолницата и връзвам с тоя синджир кучето под сайванта. Народ се струпа да гледа, Иван Гаврилов също се струпа, ама гък не може да каже. Един ден и една нощ стоя кучето, ни иска да яде, ни иска вода да пие. Гледа пред себе си в снега, сигурно чака да излезе оттам къртица. Появи се само една, полута се напред-назад и легна неподвижно по гръб пред него. Народът се стукна назад и един по един хората почнаха да се измъкват. Всичко цъка с езици, не може да повярва. Кога на другата сутрин гледам, под сайванта стои само половината синджир, някой го прерязал като с нож. Диря обаче никъде не се вижда, ни

кучешка, ни човешка, като че някой е прерязал синджира и е отнесъл кучето по въздуха.“

„Йес! Йес! — започна да вика Сусо подир кравите си. — Къде там се мушиш в сеното, мома жено ялова! Йес!“

Той подскочи чевръсто на пъртината и отдалече хвърли остена си подир кравите, които пребъркваха една купа сено.

През деня разпитвах мнозина за кучето, дори и самия Иван Гаврилов. Според него то изглеждало болно, сигурно е страдало от кучешка тения. Никой дотогава не бил виждал подобно куче, козината му по-дълга от овча вълна. Суро, със сури очи, ни зло, ни добро, лежи и мълчи, загледано в легналата по гръб къртица. Бях почти сигурен, че кучето, хванато в капана, е същото онова куче, появило се миналия месец край психо-неврологичния диспансер и по-късно на тролейбусната спирка при афишната будка на булевард „Волгоград“. Приумицата, че е куче от извънземен произход, се затвърдяваше от обстоятелството, че при появата си кучето е извадило на повърхността на преспите къртиците. Няма земно същество, което ще е в състояние да внуши на къртицата да напусне своя лабиринт и да излезе на повърхността, за да лежи неподвижно сред бялата виелица. Някакъв дивен прародител ли е навестил къртицата и с шифър, известен само нему, я изважда на повърхността, или кучето е минало отгук, за да изтрие паметта на наследството и да даде нова програма на това подземно животно?

За мен всичко това си остава тайна.

Що се отнася до самото изчезване на кучето, то е лесно осъществимо. Двете момчета, след като са взели човека със сивото лице и сивите очи от психо-неврологичния диспансер, са дошли тук със своя звездолет, взели са със себе си и кучето и са заминали по пътя си, продължавайки изпълнението на своята междузвездна програма. А че те са минали през селцето, има още едно доказателство и нека читателя ми позволи да се спра и на него.

Вечерта, след като Сусо хванал кучето в Бибино лице, в една от къщиците на селцето няколко моми се събрали на седянка. Сред момите имало и една мома Софрона, съседка на момичето, в чиято къща била седянката. Някои моми бродирали, някои плетели, а

Софрона била дошла с къделя вълна и хурка. Приготвяла прежда, за да я праща следващата седмица за боядисване.

Не много време след като момите се събрали, на вратата се почукало, стопанката отворила и всички видели на вратата двама ергени с якета. Според момите ергените били млади момчета, но засукани. „Може ли?“ — попитали те и стопанката казала: „Заповядайте?“ Тя им дала метла да отупат краката си от снега, момчетата измели снега старателно от нозете си и влезли в стаята. Едното момче било светлооко и по-приказливо, другото било мургаво, носело торба под мишница. Светлоокото седнало до момата Софрона и ѝ показало една кадифена къртица, лапите ѝ стоят разтворени настрана, като че се кани да хвъркне, козината ѝ мека, лъщи на лампата и се прелива ту в черно, ту в синьо. Всички моми разгледали къртицата, после онуй, мургавото, я прибрало в торбата и попитало няма ли вино стопанката. Отишла стопанката заедно с мургавото момче в избата (мургавото момче носело фенера, за да ѝ свети), наточили вино и всички пили, и момите, и момчетата, но най-много момчетата пили и харесали много виното. Били много засукани момчета, харесали се на момите, затуй всяка от момите пък гледала на нея да ѝ излезе късметът. Всяка се смеела все по-силно и по-силно, дано обърне внимание върху себе си, момчетата също се смеели и тогава момата Софрона, като се обърнала, застинала в ужас.

Тя се обърнала към светлоокото момче до себе си и както момчето се смеело, видяла, че има червен конец на зъба си. „Боже — едва не извикала момата Софрона, — тия са от другия свят!“

Според преданията на селцето, ако духът на човека след смъртта му се завърне подир време на земята и поскита няколко месеца, той отново добива плът и става като всички останали хора, само че се храни с кръв. Това старо поверие, внушавано търпеливо от деди и прадеди, се било загнездило и в душата на тая мома и тя помнела много добре как да разпознава такива хора, чийто дух отново е станал плътен. Пак според преданието такива хора имат на зъба си червен конец и ако вие успеете да ги разсмееете — нещо много трудно, — ще забележите червения конец на зъба. Пак според преданието духовете, върнали се от другия свят, много обичат риба или от всичко най-много обичат риба и момата Софрона, която добре помнела това, казала: „Защо седите тука, ами не идете в Живовци при Мустакерата? Той е

наловил много риба, изпекъл е рибата и заръча да отидете, та да ви нагости.“ „А откъде е пътят за Мустакерата?“ — попитало светлоокото момче. „Ей го къде е — рекла момата Софрона, — през Петлова чука като ударите, и ще слезете право при Мустакерата.“ „Много е студено да биеш сега през чуката“ — казало момчето и отпило от виното.

Пак според преданието такива хора трябва да бъдат пратени в съседно село. Но за да се стигне при Мустакерата, трябва да се мине през вълчата гора, където вълците веднага ще разкъсат човека. Двете момчета обаче не се поддали и останали при момите на седянката. Софрона тогава измислила една хитрост.

Тая мома почва да къса вълна от къделята и да я туря в пазвата си. Като късала и гледала да я не видят, тя успяла бързо да си свърши къделята и станала. „Къде?“ — пита светлоокото, като гледа как са ѝ набъбнали гърдите. „Ами че изпредох си къделята, ще отида в къщи да си взема друга къделя.“ „Ааа, няма да ходиш никъде! — казва светлоокото и се усмихва. — Ще отидеш в къщи и повече няма да се върнеш на седянката.“ „Ще се върна“ — казва момата Софрона, а двете момчета не вярват, че ще се върне, и мургавото застава пред вратата. „Ако ти си отидеш, ще развалиш седянката!“ Момата Софрона трепери цялата и мисли как да се отскубне, но не може да измисли и все повтаря: „Ще се върна.“ Накрая ѝ хрумва спасителна мисъл и казва на момчетата: „Щом не вярвате, че ще се върна, вземете едно въже, вържете ме през кръста и отпускате въжето от другия край. Ако се забавя или ако не се върна, вие ще почнете да теглите въжето назад и ще ме изтеглите.“

„Вярно!“ — казали двете момчета, взели въже от стопанката, вързали момата Софрона през кръста и хванали другия край. Момата излиза навън с празната къделя, вратата оставена леко притворена, за да не се жули въжето през нея, ония държат здраво, а момата Софрона размотава постепенно въжето, докато накрая то се отпуснало. Другите моми от седянката се смеят звънливо, гледат да привлекат погледите на засуканите момчета към себе си, момчетата също се смеят, но държат под око вратата да видят кога там ще се появи момата Софрона, с новата си къделя.

Тъй минало доста време. „Тая мома ни излъга — казало мургавото. — Ако ни е излъгала, ще почнем да теглим и ще я изтеглим, както си е легнала в леглото, по нощница.“ „Хайде, изтеглете я, да я

видиме ние!“ — почнали да подканят момите и двете момчета си плюли на ръцете и почнали да теглят въжето. На едно място въжето се запънало, ни напред иска да върви, ни назад пък тегли. „Сигурно момата се е хванала някъде с ръце я за дърво, я за камък и не иска повече да идва при нас. Раз-два!“ Те потеглили силно и въжето пак тръгнало равно, на леки пресекулки и с поклащане, както върви човек. И както теглели двете момчета, а момите от седянката се смеели, скривайки смеха си с длани, навън се чули стъпки. Момчетата тогава казали: „Шшшшшшт“ — и дръпнали изведнъж силно.

И щом дръпнали силно въжето, вратата изтрещяла, сякаш върху нея изгърмяло оръдие, разтворила се до краен предел и всички видели, че вместо момата Софрона на вратата стои един страшен пръч и очите му святкат страшно на светлината. Това било само миг. В следващия миг пръчът се втурнал в стаята, насочил напред страшните си рога. Всички почнали да се спасяват, както могат. Моми от седянката ми разказваха, че двете момчета, като видели, че не ще успеят да се промъкнат през вратата, скочили през прозореца, пръчът с рогата се спуснал право подир тях, скочил и той през прозореца, нахлулият вятър хвърлил сняг в стаята, измел миризмата на пърчовина и затръшнал сърдито вратата. Всички моми почнали да плюят в пазвите си от ужас, че някаква магия е превърнала момата Софрона в козел.

От съседни къщи наизлезли хора, задали се фенери, после неколцина мъже тръгнали с фенерите по дирите на момчетата и на пръча и дирите ги отвели на Петлова чука. Там селяните намерили пръча да подскача право нагоре, като че иска да бодне някого в пространството. Платото на Петлова чука било цялото утъпкано, но извън чуката никакви следи не се забелязвали, снегът бил девствен в звездната нощ.

На следващия ден се разбрало, че бягайки, двете момчета са задигнали и една разпъната свинска кожа под стряхата на одного от селяните, а Сусо открил, че кучето, хванато с ключите, също е пропаднало някъде.

За мен тия факти са достатъчни, за да бъда убеден окончателно, че двете момчета, след като са взели човека от диспансера със себе си, са минали през селцето да вземат и кучето и са отлетели по своя маршрут. Нищо вече не е в състояние да ме убеди в обратното и макар да не вярвам в извънземни цивилизации, вече допускам, че нашата

планета е обект на тяхното любопитство. Появата на кучето край селцето е свързана с определена задача, за което свидетелствуват и къртиците, излегнати неподвижно върху снега. Допускам, че момчетата не са знаели къде точно се намира кучето, но човекът със сивото лице и сивите очи е знаел, кучето е изпълнявало заповедите му. Той не е можал да предвиди от стаята на психо-неврологичния диспансер вълчите клюси и тъкмо затова беше сърдит и замеряше сърдито децата с пантофите си, вместо да им извика „кукуругу“. Първата грижа след освобождаването на човека от диспансера е била да освободи кучето. За хора от извънземен произход това е било съвсем лека и проста работа въпреки дебелия синджир на Сусо. „Хряс!“ — и го няма синджира. Но за хора от друга цивилизация един бодлив и свиреп пръч не е нито толкова лесна, нито толкова проста работа. Допускам, че двете момчета са били безкрайно изумени, когато вместо момата Софрона по риза на вратата са видели насочените напред рога на настръхналото животно. Страхът е всемирно явление.

Необяснимо за мен е обаче задигането на свинската кожа. Колкото повече време минава, толкова повече тази кожа се превръща в загадка.

Що се отнася до момата Софрона, тя и сега е жива и здрава и не се е превъплъщавала. Тя ми разказа, че след като видяла червения конец върху зъба на светлоокия, след като скрила половината къделя в пазвата си и тръгнала с въжето към дома, влязла в двора и кривнала към кошарата, дете бил вързан техният бодлив пръч. Момата Софрона отвързала въжето от кръста си и вързала с него пръча. После се прибрала, залостила здраво вратата, но не си легнала, а разтопила с духане леда на прозореца и застанала да наблюдава през дупката. Тя видяла как ония взели да теглят въжето, как пръчът се опъвал, но пристъпвал все пак през двора. Когато стигнал обаче до портата, забил рога във вратницата и не мръднал повече. Ония отгатък, изглежда, че опъвали много силно въжето, защото портата отхвъркнала и се закачила чак на покрива на кошарата, а пръчът заситнил по пъртината, следвайки въжето пред себе си. После той ударил така силно вратата с рога, че дърветата наоколо сринали товара от сняг от себе си. По-късно се чули викове, говор, наизлязъл народ с фенери, фенерите тръгнали по дирята.

А момата Софрона гледала през размразената дупка на прозореца и видяла как се носи из въздуха опънатата свинска кожа, дете ония я откачили по пътя си изпод една стряха. И вървяла така кожата, покачила се по Петлова чука, после виелица я скрила от погледа и когато виелицата отминала и снегът паднал пак на земята и утихнал, на чуката нямало ни хора, ни кожа. Само пръчът подскачал горе и се виждало как селяните пъплят през преспите към него, а фенерите им святкат и се люлеят. Тогава момата Софрона взела едно сито и го окачила отвън на вратата, а после си легнала и до сутринта нищо не се случило.

Според момата Софрона ония от другите светове падат малко глупави: ако видят сито на вратата, няма да влязат, преди да преброят колко дупки има ситото. А ситото има много дупки, дори и до средата не можеш да стигнеш и ще сбъркаш с броенето, та пак трябва да почнеш да броиш отначало. И като сбъркаш така няколко пъти и почваш пак да броиш отново, то нощта си отиде. Сутринта те се крият в горите, а вечер пак идват. Затуй ти дръж ситото окачено пред вратата си.

Лично аз никога няма да окача сито, защото не вярвам в бабини деветини, нито в празни приказки. Едно съжалявам, че не можах да срещна отново двете момчета, те бяха толкова приятни, общителни и подкупващи. Вярно е, че човекът от психо-неврологичния диспансер ме притесняваше, но в края на краищата той беше страдащ човек. Едно отиване до платото на Петлова чука не ми подсказа нищо повече. Там имаше сняг до пояс, равен, чист, ослепителен на януарското слънце. Мога само да отбележа, че платото бе великолепна площадка за кацане или за излитане на междузвездни кораби. Разпитвах в селцето дали са забелязали нещо около Петлова чука, да кажем, през есента или през лятото, и един ловец ми каза, че през лятото в горите на Петлова чука се появили много цигарджии. Това е гъсеница, която свива листата на дървото, както пушачът си свива цигарата, затуй народът нарича тая гъсеница цигарджия. Цигарджиите усукали цялата гора на Петлова чука и останали да спят там през зимата.

Възможно ли е появата на цигарджията да е някакъв знак за приближаването на звездолет, както е и със смъртта на старите брястове? Отговора ще ни даде бъдещето, нашето време е време само на въпросите.

Такава е историята с телевизора, с двете момчета, с кучето и човека от психо-неврологичния диспансер, с момата Софрона и козела, вързан за края на въжето. На няколко пъти по-късно ми се е случвало да разговарям със Сусо, той не вярваше, че онези са успели да излетят с една свинска кожа; по-скоро те са се укрили някъде, може би в кариерите — там има доста подземия, може би в пещерата Магура, пълна с тайни входове и изходи, с помещения, големи като плевници. Едно време хора са живели в тая пещера, раждали са се и са мрели в нея, рисували са разни истории по стените ѝ, така че и тези може да се скрият там и да си живеят, без никой да ги забележи... Но ако те действително са хора от друга цивилизация, какво ще правят тогава в пещерата Магура? Да седнат да разглеждат скалните ѝ рисунки? Всичко това може да се види за един ден и хората да си заминат!

Изглежда обаче, че те не са успели да заминат, неизвестни за мен обстоятелства са ги задържали на земята. Не можех да си обясня също така кое ги бе накарало да ме посетят втори път. Едва ли идваха само за един автограф! По-късно проучих и разбрах, че Политехниката изобщо няма отбор по ръгби, след това обърнах внимание на червените студентски шапки; софийските студенти носят червени шапки единствено на своя празник, а празникът им отдавна беше минал, тъй че двете момчета много грубо бяха скърпили повода за идване в къщи и своята маскировка на студенти от Политехниката. Може би разчитаха на това, че никога не съм бил студент и че както и да се представят, ще сметна, че са студенти.

Като анализирах по-късно всяка тяхна отделна дума, жест, гримаса, ми направи впечатление, че и двете момчета се усмихваха повече с едната половина на лицето си, другата половина оставаше почти неподвижна. Сетих се тогава за червения конец, забелязан от момата Софрона. Съвсем очебийно беше, че усмихвайки се, те се мъчеха да прикрият червените конци, привързани за зъбите. Едва няколко дни по-късно ме осени мисълта, че момчетата са идвали единствено за своите клещи с емблемата на кожения пъпеш. Може би читателят си спомня, че докато те свиха заешката опашка на сина ми, той от своя страна им беше свил едни клещи от синкава стомана и стана собственик на инструмент от друга цивилизация. Човек, като

поскита тук и там, все нещо ще остави от себе си, все нещо ще изтърси или ще забрави, та след туй трябва да мине отново по стария път, за да събере изтърсеното или забравеното.

Това щеше да ми хрумне по-късно. Сега седях, препрягах фактите ту от едната, ту от другата страна на ярема, дано потеглят колата, но фактите само си помахваха опашките, дърпаха настрана, трошеха жеглите, трябваше да ги препрягам отново и отново, без да успея да помръдна товара или да намеря някакво задоволително решение. Ще се отклоня за малко, колкото да отбележа, че в простата аритметика сборът от две и две е равен на четири, четири и три правят седем. Житейските факти и събития не могат да бъдат събрани по същия механически начин, защото никой здравомислещ не би събрал една крава и едно водорасло, за да получи две крави или две водорасли. Ще си позволя тук да изложа последователно фактите, като се доверя изцяло на тях, защото ми се струва, че отговорът на част от загадката се съдържа в самите факти.

Ето какви са фактите.

Подир посещението на двете момчета с червените шапки на улицата се появи извънредно силен звуков ефект. „Жънн!“ — изпищя настървено циркуляр. Погледнах през прозореца, на отсрещната страна на булевард „Волгоград“ бе спряла дърворезачка, двамата дърворезачи се въртяха около нея, единият оправяше разхлабената ѝ трансмисия, другият подглавяше под колелетата триъгълни трупи, за да я направи по-устойчива. Първият най-после оправя трансмисията, изтича чевръсто откъм едната ѝ страна — дете беше моторът, — издърпа метална ръчка и моторът заработи на по-високи обороти, пумкането му стана ускорено и бодро. Празният циркуляр се завъртя бързо, големите зъбци се сляха и заличиха. Човекът бръкна в късото си брезентово палто и извади от вътрешния джоб груби ръкавици, съшити от брезент.

Той беше по-едрият, висок мъж може би към метър и осемдесет, с каскет от кадифе с копче на върха. Каскетът имаше полунаушници за студено време. Сега наушниците бяха вдигнати, стояха полуразтворени и се подпираха от големите и силни уши на човека. Панталонът бе от същия плат, както палтото, с много голям джоб от дясната страна. Облеклото, общо взето, работно, не се отличаваше с нищо, като изключим големия джоб и обувките; обувките бяха тъй силно лъснати,

че отдалече изглеждаха като лачени. Дърворезачът тури ръкавиците, вдигна нагоре ръцете си, видях как свива и разпуска ръцете вътре в ръкавиците, за да ги намести удобно, след това мина по дължината на дърворезачката и застана, подпрян на металната предпазна скара. Беше силен човек, широк в раменете, долната челюст на лицето му бе леко издадена напред — казват, че издадената напред челюст е присъща на волеви натури.

Другият беше пълна противоположност на човека с кадифения каскет. Той не бе по-висок от метър и шестдесет, с пепеляво кръгло лице, чието чело бе прорязано от две дълбоки хоризонтални бръчки, стигащи почти до слепоочията. Веднага подир втората бръчка започваше широкият ръб на малко таке без определен цвят и почти без периферия. Такето сякаш се бе сраснало с главата и завършваше с дълга опашка в средата, голяма колкото цигара; тази опашка стърчеше като антена върху такето. Палтото и панталонът на дърворезача бяха като на първия, от груб брезент, с голям джоб на панталона. Обувките бяха лъснати безупречно и отдалече изглеждаха лачени като обувките на оня с кадифения каскет. Човекът имаше бързи и отривисти движения, подглавяше колелата на машината, за да я направи устойчива за работа. Едното трупче, изглежда, не му хареса, защото го отнесе до циркуляра и само с едно натискане го скоси. Тури го под колелото и то плътно прилегна към него. Дърворезачът се пресегна над трансмисията, вдигна капака на дървен сандък — сандъкът бе разположен ниско върху металната рамка на машината, в празнината между мотора и циркуляра — и извади оттам водна терзия. Обходи четирите страни на дърворезачката, провери дали е добре нивелирана. На два пъти нанесе корекция, като издърпваше дървените чивии под колелетата, след това прибра терзията в сандъка.

Когато всичко беше готово, човекът с каскета отиде при мотора, натисна металния лост, пумкането стана по-бавно. Трябва да ви кажа, че беше приятно да се слуша, донякъде напомняше моторница или катер: пум... пум... пум. Тъй като бе по-забавено и по-тихо, пумтенето не дразнеше. Синкав дим се отлепяше от мотора, а водният охладител развяваше игрива пара. Двамата мъже влязоха в двора, в дъното имаше дървена барака. Хлътнаха в бараката и подир малко излязоха оттам с по един наръч дърва. Оставиха дървата при дърворезачката, върнаха се отново и после още няколко пъти. Дървата не бяха повече от един

кубик, възлести цепеници, чворовити. Струпаха ги на тротоара до машината. По това време от бараката излезе човек по домашна пижама и дойде при дърворезачите. С една ръка придържаше кръста си, изглежда, го болеше кръстът. Човекът отвори квадратен прозорец към мазето и с думи и жестове обясни на хората къде да хвърлят нарязаните дърва.

Чак сега, като гледах оня с домашната пижама и двамата дърворезачи, забелязах колко са различни походките им. Дърворезачите ходеха, сякаш накуцват, и аз реших, че вероятно и двамата са дюстабанлии. Високият увеличи оборотите на мотора, застана пред скарата, другият с такето вдигна първата цепеница от земята и му я подаде. Човекът натисна предпазната скара, тя се наклони към циркуляра, стоманените зъби докоснаха дървото и остър писък се понесе по улицата. Две такива натискания, и дървото беше прерязано на три парчета. Предпазната скара се връщаше сама назад посредством две пружини, за да поеме следващата цепеница.

Дърворезачите работеха точно, движенията им бяха отмерени, моторът пумтеше равномерно, хората внимаваха да няма дълги паузи, защото тогава машината започваше да вие неистово и трансмисията почваше да се усуква и да плющи, сякаш всеки миг можеше да изхвъркне от голямото махово колело. Дървени стърготини излитаха изпод циркуляра и се трупяха на купчина в краката на дърворезача. Помощникът се навеждаше и изправяше подобно на машина. Оня, чиито бяха дървата, се опита да заобиколи дърворезачката и да хвърли в отворения прозорец към мазето няколко трупчета, но и двамата дърворезачи му направиха много категорични жестове с ръце и той отстъпи назад.

Мъжете нарязяха дървата, човекът с каскета намали оборотите на мотора, но не го загаси, а го остави да пумка на пресекулки. Свали трансмисията от оста на циркуляра, после опъна по-малка трансмисия, окачи я на задната ос на дърворезачката и коригира още малко мотора посредством металния лост. Мислех, че ще изгасне, защото се мина сума време, без да се обади. Но моторът не изгасна, рече: „Пум!“ — и пак замлъкна. Маховото колело продължаваше да се върти, макар и бавно, а моторът с много големи паузи подвикваше: „Пум!“ Водният охладител все така развяваше весело бяла пара.

Хората нахвърляха дървата в мазето, човекът с домашната пижама им плати с една банкнота и придържайки кръста си с ръка, се прибра в двора. Дърворезачите отупаха дрехите си от дървените трици, свалиха ръкавиците, по-дребният отиде при димящия воден охладител, чиято вода кипеше, бръкна и извади от него два царевични мамула. Върна се при високия, подаде му единия мамул и двамата започнаха да ядат сварената царевица. „Добре са го измислили — казах си, — докато те режат дърва, моторът им вари царевица.“

Ядяха царевица и оглеждаха улицата от единия до другия край, сякаш очакваха някого. Пет или шест момичета се зададоха по тротоара с дълги шалове и минижупи. Бяха обути с ботуши, носеха чорапогащи в млечен цвят. Макар и да бяха с високи ботуши, все пак от кончова на ботуша до полата имаше по един метър крак, прикрит само с чорапогащите. Дърворезачите скриха мамулите зад гърбовете си, преглътнаха набързо сдъвканата царевица и огледаха момичетата. Момичетата почти не говореха, но се смееха звънко, походката им беше небрежна и стъпваха тъй, че върховете на ботушите бяха събрани, а петите оставаха раздалечени. Народът нарича подобна походка патрава, но определението не е съвсем точно. Тази походка е близка до походката на дюстабанлията, но наред с това има и нещо търкалящо се в нея, защото момичето внимава да не застъпи върховете на ботушите или обувките си. Върховете са обърнати към вътрешната страна, правят кръгообразни движения, по този начин се настигат, задминават се, без да се засичат, и когато една походка е добре овладяна, създава известна илюзия на плавно търкаляне. Не зная дали е съвсем удобна, но във всички случаи ми се струва, че е по-удобна от стария кавалерийски вървеж, когато петите трябваше да са прибрани, а върховете на стъпалата — разтворени... Та като преглътнаха набързо сдъвканата царевица, дърворезачите огледаха момичетата с търкалящите се походки на тротоара, после се погледнаха в очите и почнаха да клатят глави.

Ниският с такето пръв дояде царевицата, измина по тротоара около двайсетина метра, за да хвърли празния кочан в едно метално кошче за боклук. По пътя си той имитираше походката на момичетата, доста сполучливо, защото и без това беше дюстабанлия. Хвърли кочана и се обърна да види другия дърворезач. Другият дърворезач също дояде царевицата и със същата търкаляща се походка се понесе

към кошчето за боклук. Двамата тръгнаха обратно към подвикващата на пресекулки машина, вървяха небрежно и бавно, все със същата търкаляща се походка, но трябваше да спрат на средата на пътя, защото видяха, че насреща им се задава мъж, прегърнал един бастун. Мъжът вървеше невероятно стремително.

Този мъж беше братът на Георги Владимиров. Братът на Георги Владимиров живее също на булевард „Волгоград“, срещу нашата къща. Той върви винаги стремително; единият крачол на панталона му е по-къс от другия малко над глезена, човекът стиска в ръката си бастун, макар че нито веднъж не съм го видял да използва този бастун, за да се подпира с него. По-скоро той върви или лети, прегърнал бастуна, сякаш този бастун е някаква ракета и човекът се е хванал здраво за нея и носен от двигателната ѝ сила, тук и там само допира с обувки земята. Дори ако трябва да спре на пресечка, за да даде път на тролейбуса или на минаващ автомобил, братът на Георги Владимиров е в такова нервно и тръпнещо очакване, сякаш всеки миг ще се повдигне от тротоара и ще прелети над улицата, вкопчан здраво в своя бастун.

Та като видяха как човекът, хванат с две ръце за бастуна, вървеше стремително по тротоара и от скоростта единият му крачол се скъсяваше, дърворезачите спряха по средата на пътя, огледаха пешеходеца и без да разменят нито една дума, минаха остатъка от пътя до дърворезачката, без да се нагаждат към търкалящата се небрежна походка на момичетата. Те дори малко нещо се опитаха да наподобят стремителната походка на брата на Георги Владимиров, но трябва да кажа, че само телата им бяха наклонени силно напред, иначе краката им се местеха тромаво. Стигнаха дърворезачката, поседяха малко на железния ѝ процеп, по-ниският стана и отиде до будката за цигари. Видях го как се връща, пушеше, кашляше, плюеше по тротоара и пак дърпаше от цигарата. Той седна на процепа при другия, другият също запали цигара, двамата покашляха, не допушиха цигарите и ги хвърлиха на улицата. Минаващите автомобили стъпкаха недогорелите цигари.

Дърворезачите огледаха още веднъж улицата от единия до другия край, изглежда, че онзи, дето чакаха, го нямаше, затова се застыгаха да си вървят. Ниският събра дървените чивии и ги нахвърля в сандъка, високият почна да регулира металния лост на мотора.

Машината забумка, край нея мина, развявайки расото си, свещеник Гаврилов. Свещеник Гаврилов носеше един хляб под мишница и едно шише олио „Нива“. Той кимна с глава, изглежда, нещо им каза (вероятно: „Помага бог!“), ония му отговориха, но не прекъснаха работата си. Ниският хвана железния процеп, обърна го към себе си, дърворезачката направи кръг, онзи отзад изфорсира мотора, трансмисията задвижи оста и дърворезачката тръгна плавно по тротоара.

Беше много маневрена машина, обърна се кръгом на един метър място. Металните ѝ колелета бяха покрити с плътна гума, тъй че не се чуваше железен тропот, тя стъпваше меко по бетонните плочи. Човекът отпред управляваше машината посредством железния процеп, онзи отзад при мотора работеше с металния лост, като ускоряваше или забавяше движението. На тролейбусната спирка, до афишната будка, дърворезачките спряха, моторът съвсем рядко се обаждаше. Група мъже стоеше там и една жена с червен шушляк и с бебе на ръце. Мъжете, изглежда, бяха от провинцията, облечени в груби дрехи, само един от тях имаше двуредно сако с възвити ревери и бомбе. Той раздаваше всекому по един билет, обясняваше им, че тука движението е безкондукторно, и казваше на всички, че като се качат на тролейбуса, ще стигнат до еди-къде си и като слязат там, ще трябва да тръгнат на тая страна, а не като слязат, да вземат да тръгнат на обратната страна, та ептен да се объркат. Ония клатеха глави и стискаха билетите, а тоя с двуредното сако и с бомбето все наставляваше: „Не като слезете там, да седнете да възвиете на тая страна, та да се объркате! Като слезете там, нема да възвивате на тая страна, ами ще възвиете на другата страна, нали разбирате къде требе да възвиете, щото ако речете на тука да възвиете, никога нема да стигнете и ще се объркате повече. Затова вие, щом слезете, веднага, значи, ще възвиете на тука! — Той им показва като как ще слязат и как веднага трябва да възвият на еди-коя си страна. — А не, като слезнете, да вземете да възвиете, да кажем, на тука!“ — Той им показва като как да слязат и на коя страна да не възвиват, подир което им обърна внимание, че щом се качат, трябва да се таксуват сами, има си апарати вътре в тролейбуса, ще се самотаксуват и като пристигнат веднага, значи, възвиват на тая страна, а не на оная страна, та да се объркат ептен. Той ще се качи с тях само за една спирка, там ще се прехвърли на трамвая, а те обаче ще

продължат четири спирки и на петата ще слязат, като веднага възвият на тая страна, а не на другата страна да възвиват. Докато човекът обясняваше, а другите стискаха билетите и клатеха глави, дойде тролеят. „Спиридоне, ти знаеш барем, бил си закупчик — викаше човекът с бомбето и един от първите се намери в тролейбуса. — Ти, Спиридоне, поне знаеш, че като стигнете там, нема, значи, да тръгнете на тая страна, ами веднага ще възвиете...“

Тролейбусът обаче тръгна много бързо, без да дочака всички пътници и половината от групата остана на тротоара заедно с жената с червения шушляк и бебето. Жената се разрева, бебето се разрева, оня с бомбето застана на вратата да даде последни наставления. Автоматичната врата се затвори, тъй че само главата на човека остана отвън. „Значи, Спиридоне — викаше с все сили главата, прищипната в тролея. — Нема да възвиете значи на оная страна, а на тая страна, значи, щом като слезете и такова...“

Докато дойде следващият тролейбус, групата, останала на спирката, вече бе успяла да се раздели на две, хората спореха помежду си на коя страна да възвият, като слязат. Тролейбусът ги отнесе, дърворезачите постояха на спирката, още няколко тролейбуса минаха, но никой не слизаше от тях, само се качваха. Тролейбусната спирка на „Волгоград“ и „Искър“ е една от началните, тук рядко слизат хора, по-скоро оттук тръгват. Дърворезачите стояха на същото място до афишната будка, дете миналата година бе стояло чудноватото куче с тъжно изражение на лицето, мокрено от дъжда. Времето за чакане, изглежда, мина, защото те се спогледаха, високият увеличи оборотите на мотора и той отзад, другият отпред — на процепа — пресякоха улицата и подир малко пумтенето на мотора затихна в малките пресечки на нашата махала.

От шума на мотор и пищенето на циркуляр на тротоара остана само една купчина дървени трици.

Дърворезачите едва си бяха заминали със своята дърворезачка, и в къщи се позвъни. Беше Фланеления чорап.

Той носеше няколко облигации от Държавния конверсионен заем, искаше да провери дали е настъпил падежът им. Падежът им още не беше настъпил, но го посъветвах за всеки случай да се обърне към Държавната спестовна каса, спестовната каса ще може да му даде попълен отговор. „Те са неуслужливи — каза Фланеления чорап, — но

ще ида, и без това няма какво да правя вкъщи.“ Всичките облигации на Фланеления чорап бяха от серия В, само една-единствена носеше серия К. Съобщавам това в началото, тъй като по-нататък ще стане отново дума тъкмо за облигацията от серия К.

Фланеленият чорап си отиде, в къщи чухме как долу по стълбите нещо цвърти и мяука. Мама се обади: „Дали портиерката пак не е намерила някой див заек и го носи в парното да го колят с мъжа си. Лани, като слушах как го носеха да го колят, си рекох: «Това тебе да е спяща кукла», а кога то излезе заек!“ Мама отвори вратата, повика портиерката, но вместо нея се обади друг глас. Беше Ангелова с внучката си, внучката носеше спяща кукла. Двете се качваха по стълбата, мама заговори жената, чувах как момиченцето подсмърча и разклаща куклата, а куклата от своя страна подвиква с мяукане: „Ма-ама.“

Не можах да взема участие в разговора около спящата кукла, защото една линейка на Бърза помощ зави със сирената си по улицата и спря пред диспансера на ъгъла. От линейката излезе среден на ръст човек с обръсната глава и една бяла превръзка, която минаваше диагонално през лицето му. Подир него излязоха двама болногледачи в бели престилки. Човекът с бръснатата глава се държеше спокойно, бе облечен в сив болничен халат, стигащ до петите му. Той огледа улицата, диспансера, болногледачите и отново улицата. Вниманието му, изглежда, бе привлечено от купчината дървени трици, защото изведнъж подскочи и се спусна към нея. „Стой! Стой!“ — завикаха болногледачите, но човекът с превръзката вече бе прекосил улицата и развявайки халата си, приближаваше купчината с трици.

Той загреба две шепи от тях, поднесе ги до лицето си, помириша ги дълбоко, погледна нагоре към небето и нададе някакъв силен, смразяващ кръвта вик. Болногледачите спряха за момент, стъписани от този вик, но в следващия момент вече стоеха от двете страни на човека с превръзката. Той не ги гледаше, той дори не ги виждаше, гледаше само дървените стърготини, оставени от дърворезачката, и както ги държеше в шепите си, ги изсипа в пазва. Притисна здраво халата отпред, двамата болногледачи го хванаха под мишниците и почти го понесоха по тротоара. Човекът с превръзката стискаше халата си и целият сияеше, сякаш криеше в пазва безценно съкровище.

Посъбраха се набързо доста любопитни, но желязната врата на психо-неврологичния диспансер се затвори със стържене и хората един по един почнаха да се разотиват. Всъщност тук нямаше и какво особено да се види, един душевно разстроен човек пълни пазвата си с дървени стърготини!

По-късно видях през прозореца как долетяха сиви врабчета, поровиха с нозе стърготините върху тротоара, поразмесиха ги с човки и отлетяха. Един черен кос дойде, постоя, помисли и хвъркна между къщите, като летеше ниско и се провираше между дърветата. От двор през двор косът се загуби от очите ми.

Хора минаваха по тротоара, някои подритваха стърготините, други ги заобикаляха. Надвечер видях, че по тротоара се задава загадъчното куче. То поспря пред прозорците на диспансера, зад железните решетки не се виждаше никакво лице и никакъв човек не се обади на кучето. Ако докараният с линейката е миналогодишният мистериозно изчезнал болен, дето подвикваше „кукуругу“ на децата и те му отвърщаха с „кудкудяк“ и избухваха в смях, той навярно също би извикал сега на кучето „кукуругу“. Кучето постоя, изгледа всички прозорци, раздвижи уши, дано дочуе нещо, но никой не се обади. Психо-неврологичният диспансер тънеше в тишина.

Изглежда, че болният, който напълни пазвата си с дървени стърготини, оставени от дъскорезачката, нямаше нищо общо с кучето. Следващите няколко дни аз минавах нарочно по няколко пъти, поспирах се на тротоара, но нито веднъж не чух някой да извика: „Кукуругу!“

Нека обаче не избързваме напред, а да проследим кучето.

То стигна до купчината със стърготини, наведе се, помириша, направи кръг около тях, разрови с предна лапа, помириша отново, пак направи кръг, като от време на време вдигаше глава и оглеждаше улицата. Накрая изравни с лапи купчината, разстла я равномерно върху плочите и легна отгоре.

Синът и дъщерята се върнаха от училище. „Видя ли?“ — попитаха ме. „Кое?“ — попитах на свой ред аз. „Ланското куче“ — казаха ми те и залепиха носовете върху стъклото на прозореца. Застанах зад тях, кучето продължаваше да лежи върху стърготините, хора минаваха край него, но то не им обръщаше никакво внимание. Дългата и сплъстена козина имаше цвета на дървените стърготини,

погледът беше тъжен, животното имаше едва ли не човешко изражение на лицето. Или може би на мене само така ми се струваше. Почти всеки от минаващите се обръщаше, за да погледне още веднъж легналото върху стърготините куче. Изглежда, че минавачите долавяха нещо странно в животното, за да се обръщат по няколко пъти назад и да го видят още веднъж и още веднъж, и още...

То може би щеше да пренощува тук, чакайки някого. Може би чакаше хората с дърворезачката да минат отново по същия тротоар? Може би чакаше някакво събитие да се разиграе в психоневрологичния диспансер? Това бяха само догадки и както читателят сам вижда, доста произволни от моя страна.

По улицата се зададоха миячи от отдела за чистота. Трябва да кажа тук, че софийската община много редовно миеше булеварда. Миячите бяха с груби ботуши, обвързани с широки колани през кръста. Върху коланите бяха прикрепени отражателни стъкла, та хората да бъдат забелязвани по-лесно от минаващите автомобили. Те миеха бързо, единият теглеше двуколката и развиваше маркуча, другият работеше с маркуча, силна струя вода помиташе отпадъци по платното и тротоара. От силната струя се вдигаше вихрушка, тъй че по-леките отпадъци се въртяха във въздуха, преди да бъдат намокрени и да се понесат в мътния поток по платното. Човекът с маркуча бе повдигнал високо козирката на каскета си, в единия ъгъл на устата му висеше запалена цигара.

Водата клокочеше и се стичаше бързо по улицата, защото улицата тук е наклонена. Когато водната струя наближи кучето, то не се отмести, само се обърна и загледа работещия с маркуча с безкрайно тъжни очи. „Чиба де!“ — каза работникът и плисна вода по тротоара. Водата понесе дървените стърготини, въздушната струя вдигна част от тях над тротоара, но водният прах ги догони, свали ги долу, всичко се завъртя и се понесе с клокочене по платното. Кучето заклика подир мокрите стърготини, удряше с лапа водата, надявайки се може би, че ще успее да отбие стърготините встрани. То не обръщаше никакво внимание на маркуча зад себе си. Студена вода го обливаше, а кучето все тичаше подир мътния поток, биеше го с лапа и когато стигна до пресечката с улица „Искър“, спря внезапно. Обърна се назад да види работниците. Работниците прехвърляха маркуча от другата страна на платното, за да облеят с вода следващия тротоар. Водата се оттичаше

постепенно и пропадеше с клокочене в канала. Чугунена рамка затваряше широкото гърло на канала. Кучето стоеше и с четирите си крака върху чугунената рамка, сетне изтегли задните си нозе върху асфалта, провря, доколкото можеше, муцуната си в скарата, сякаш душеше там нещо. Изправи се, огледа улицата, пак се наведе, помъчи се отново да провере муцуната си през чугунената скара, но не успя, отворите на скарата бяха малки. Тогава кучето се наведе и с предните си лапи почна да драци скарата.

Може би се надяваше, че ще успее да я отмести или да я претрие с нокти, да се спусне в шахтата и да догони отнесените дървени стърготини. Виждаше сълзи в очите на кучето, които по този начин мишкуват или разравят дупките на лалугери. Това куче обаче нито мишкуваше, нито търсеше лалугер. Работата на лапите му беше ожесточена, от прозореца можеше да се чуе как ноктите стържат чугуна. То работеше с такова настървение, сякаш в шахтата на канала бе пропаднало нещо извънредно ценно за него.

По здрач кучето се умори, престана да драци повече скарата и легна върху нея, свито на кълбо. В здрача приличаше на купчина дрипи, захвърлени върху скарата. Така го видяхме с жена ми късно вечерта, някъде след девет часа. Артистът Иван Анастасов ни покани късно вечерта на гости. Той живееше в нашата махала, трябваше само да минем по улица „Искър“ и да завием в първата пресечка след гаража на противопожарната охрана.

За първи път отивахме у Иван Анастасов; няма да занимавам тук читателя с цялата вечеря, а ще се спра само на онова, което ме озадачи. Бяхме поканени на пълнени телешки далаци. При поднасянето на далаците едва не подскочих от масата. Те имаха формата на пъпеш, бяха напълнени с млади вимета и защити с конци. Гостите започнаха да опитват с „ах“ и „ох“, поливаха далаците с домашно вино, а моя милост измъкна конеца и комай през цялата вечер се занимавах с него. Едва измъкнах конеца, и една от лампите над масата изгасна. Над масата имаше два големи глобуса, правени от частен занаятчия, живущ близо до моста „Чавдар“, та тъкмо единият от глобусите изгасна. Погледнах нагоре, глобусът примига и светна. Наведох се пак над чинията и почнах да се занимавам с конеца, глобусът отново изгасна.

Така прекарах цялата вечер. Щом се наведех над чинията и почнах да преобръщам пълнения далак, глобусът изгасваше (оставаше

да свети меко само вторият глобус), а щом поглеждах нагоре, той светваше. Трябва да призная, че това безкрайно много ме изнерви. Иван Анастасов, изглежда, забеляза, че поглеждах непрекъснато към глобусите, защото ми каза: „Ако наистина ти харесват, аз мога да те заведа при този майстор, да ти направи и на тебе такива глобуси.“ „Харесват ми“ — казах аз и се наведох над чинията. Единият глобус изгасна.

„Да ви кажа ли — обърна се домакинята към гостите, — едва днес успях да установя контакт със сина си. Синът ми е малък, когато се прибирам, той спи, когато излизам сутрин, също така спи, а днес го заварих буден, поиграх си с него й му казах: «Кукуруигу!» Той веднага почна да се смее, надигна се от креватчето си и ми посочи с пръст в ъгъла. Погледнах в ъгъла, а там жена ми изправила прахосмукачката. Ние имаме прахосмукачка от кокоши пера, вързани на върха на една пръчка, боядисани шарени, те стоят като опашката на петел. Бре, викам си, детето вече установи връзка, щом река «кукуруигу», то ми посочва опашката на петел. Пет пъти му виках «кукуруигу» и то все сочеше с пръст кокошите пера и се смееше.“ „Не е ли странно? — попита ме Иван Анастасов. — Аз му река кукуруигу, а то вече да установява връзка, като смята, че това е петел. Кукуруигу значи петел, разбира се, нали така!“

Дали не е странно?... Погледнах лампата над масата, тя примигна и светна. Имах чувството, че вторият глобус ме шпионира отгоре и щом се изправя, светва, все едно че никога не е гаснал. Дали не е странно! Веднага свързах кукуруигането на детето с онова кукуруигу от миналата година, когато децата минаваха край психоневрологичния диспансер, струпваха се под прозореца, човекът със сивото лице викаше иззад решетката „кукуруигу“, а те отдолу подвикваха: „кудкудяк!“

Дали не било странно!

„И още една работа ще ви кажа — погледна гостите Иван Анастасов, — нея пък съвсем не мога да я разбера. Моят, малкият, след като установихме контакт и някак си почнахме да общуваме един с друг посредством кукуруигу, тръгна да лази на четири крака край стените. Лази и търси да открие къде има електрически контакт. Имаме няколко контакта, но детето търсеше специално големия контакт, в него включваме електрическата акумулираща печка. Значи,

право на контакта се залепи и иска да бръкне с два пръста в него. Ужасих се, косата ми настръхна. Че то не е шега, двеста и двадесет волта напрежение, детето ще изгори мигновено. «Нее!» — изревах, колкото сили имам, а то ме погледна, бръкна с двата пръста в дупките и ми се усмихна. Едва не припаднах, значи, до такава степен ми се бяха изправили косите от ужас. Представете ли си, двеста и двадесет волта и нищо. Детето ме гледаше и се усмихваше. Хвърлих се към него светкавично, вдигнах го от пода, «кукуругу бе», креснах му и го плеснах по задника. Детето се засмя и този път ми посочи с две ръце — с едната ръка контакта, с другата ръка ми сочеше кокошите пера. Просто невероятно, ви казвам, как отведнъж установихме контакт с това дете! Елате да го видите, нищо, че спи.“

Всички отидоха да видят детето, стъпваха на пръсти доста шумно се предупреждаваха с: „Шшшшшшшт!“ Изгасналият глобус светна. Докато другите се върнат от съседната стая, гледах непрекъснато глобуса и той нито веднъж не изгасна. По-късно по пътя се питах защо глобусът гасне веднага щом се наведе над чинията и светва, щом го погледна? Защо тъкмо тази вечер Иван Анастасов ни покани на телешки далаци, пълнени с виме — нещо, което никога не бях вкусвал през живота си? Защо именно днес е установил контакт с детето, и то посредством кукуругу?

Кучешките дрипи върху чугунената скара бяха изчезнали. Погледнах скарата, отгоре тя имаше дълбоки и светли прорези, сякаш някой беше стъргал с пила. Възможно ли е кучешките нокти да са тъй яки, че да оставят белези върху чугун?

Пред входа на къщата жена ми едва не припадна: „Плъх!“ — изпищя тя. Нещо тъмнееше пред входа. Подритнах го, беше мъртво.

Но не беше плъх. Това беше къртица, обърната по гръб. Лапите ѝ бяха разтворени встрани, като че е била разпъвана. „Къртица е“ — казах на жена ми и ние влязохме във входа. Веднага щом светнах лампата, се върнах назад. „Къде?“ — попита жена ми. „Да видя къртицата“ — казах ѝ и излязох на тротоара.

Най-обикновена къртица, какво ли толкова имаше да се гледа. Побутнах я с крак, преобърнах я, никъде не видях рана по нея. Въображението ми започна да възстановява едно по едно разказаното от Сусо — как проследявал дирите на кучето по снега, как намерил подир него преобърнати къртици; и всичко това посред зима, в

дълбокия сняг, в онези вълчи преспи край селцето, дето човек трудно би изгазил, камо ли къртица. Бях дълбоко убеден, че кучето е минало край вратата ни и изпод тротоара е излязла къртица, за да легне по гръб. Но никъде наоколо не се виждаше дупка, всичко бе камък и асфалт. Тя е излязла от розите — сетих се. По средата на булевард „Волгоград“ има ивица с рози, пролетно време там може да се види как къртиците повдигат своите къртичи могилки. Тя е излязла от ивицата с розите, прекосила е асфалтовото платно и е паднала по гръб пред входа на къщата. Кучето пък е продължило по пътя си.

Късно през нощта, в просъница, ми се стори, че дочувам пумкането на дърворезачката. То идеше отдалече, през една или две улици. Ония, изглежда, теглеха машината и обикаляха с нея махалата, защото до едно време пумкането идваше от лявата страна на къщата, след това започна да се чува от дясната страна, докато заглъхна.

Сутринта не можах да разбера дали наистина нея нощ дърворезачката е обикаляла по съседните улици, или това е било насън. Сметнах, че по-скоро съм сънувал или ако не, така ми се е сторило, макар и да съм бил буден. Защото, когато човек мисли напрегнато за едно и също, да кажем за каруца, започва да дочува дори и тропота ѝ, бягането на конете, конското пръхтене. При по-голяма напрегнатост въображението е в състояние не само да създаде точна картина, но да извади и звук от нея.

На дневна светлина всичко от предния ден ми се струваше нелепо и наивно. Двама човеци минали с една дърворезачка, нарязали дървата на еди-кой си човек и си заминали. Малко ли дърворезачки пицят с циркулярите си по софийските улици!

Помня, че този ден се видях с писателя Емилиян Станев, беше ходил на лов за глигани. „Странна работа — разправяше ми Емилиян Станев, — за първи път ми се случва от толкова години лов. Като че ли дивечът е изучил всичките ни навици и започва някак да общува с нас, да отгатва мислите ни.“ Той ми разказа, че бил на лов за глигани на едно високо плато, гората хубава, мека, женствена, теренът нагънат, дъб и подрасти се редуват едно през друго, сняг съвсем малко е навалял, може би една длан, но достатъчен, за да се откроява на него ярко идващият глиган. Емилиян Станев стои на пусия в началото на малка просека, до себе си е изправил свинеубиеца — така той нарича своята белгийска автоматична пушка, — недалече от него рошаво

горско пиле върви пеша по дървото и поще кората му с човка. „По едно време — казва ми той, — както стоя и гледам пилето, се бях замислил за момиче с малки уши.“ „Защо с малки уши?“ — питам го. „Защото малките уши говорят за темперамент. И тогава виждам внезапно, че насреща ми, сред храстите, стои глиган, едър колкото едно теле. В следния миг свинеубиецът беше в ръцете ми, глигановата пътека минаваше съвсем наблизо до моята пусия, тъй че още с първия изстрел можех да поваля животното. То обаче стоеше, ушите му залепени назад, и гледаше право в мене. Нито тръгваше напред, нито се връщаше. По едно време животното мръдна нервно с уши и като че ли рече: «Абе това май че е Емилиян Станев със свинеубиеца, я по-добре да не му излизам насреща, ами да взема да се върна назад в погъстите храсти.» И като рече това, глиганът възвърна назад. Всичко бих проумял, и това, че ме е познал, че се изплаши и се върна назад, и прочие, но туй, че един глиган може да има необходимата информация и за моя свинеубиец — това не мога да проумея. Следователно или има някой, който ги учи, или те научават това по телепатичен път.“

Питах Емилиян Станев дали през това време — докато глиганът е разглеждал свинеубиеца — не е дочул в гората или в някое съседно селище циркуляр от дърворезачка. Той ми каза, че наблизо имало гатер, но че гатерът през това време не е работел, тъй че глиганът не е бил подплашен от никакъв шум. Единственото нещо, което го е върнало назад в гората, е бил Емилияновият свинеубиец.

За някои тази работа може да изглежда ловджийска, но трябва да кажа веднага, че ние малко инертно и механически разглеждаме някои факти. В Родопите например има един глиган, който е сляп и глух. Нито един ловец не е успял досега да повали животното, сякаш някаква сянка върви заедно с него и го направлява. Ние не знаем още каква е механиката на неговата защита. По същия начин ми се струва, че и къртицата въпреки слепотата си намира следата на кучето. Ще прибегна тук до още един пример.

Същия ден подир разговора с Емилиян Станев в къщи нахлу ужасена съседката. „Боже — викаше тя и притискаше ръце до сърцето си, — приютете ме за малко у вас, по стълбите слиза плъх!“

Тя разказа на пресекулки, че като се качвала с малък багаж по стълбите, на горната площадка видяла плъх. Плъхът също я видял, но не се върнал, ами продължил да ситни право насреща ѝ. Жената

тутакси се спуснала по стълбите, позвънила и ето я сега в къщи, а плъхът сигурно продължава да слиза надолу.

„Не бойте се!“ — казах ѝ и излязох, за да убия плъха. Погледнах нагоре по стълбите, нямаше никакъв плъх. Изкачих се до втората площадка, и там стълбите бяха пусти. Заслизах бързо надолу, може би плъхът е успял да слезе вече до първия етаж, и още докато слизах, видях как със ситни крачки право към изхода върви подобие на плъх. Не беше плъх, нямаше никаква опашка, походката на животното напомняше походка на патица. Че и лапите му изглеждаха пачи. „Та това е къртица!“ — спрях се внезапно на стълбите, а къртицата през това време излезе на улицата и побягна по тротоара.

Сбързах се подире ѝ и я видях как се устреми въпреки слепотата си към чугунената скара на канала; там бяха пропаднали дървените стърготини, отнесени от водната струя на мияча, там снощи кучето душеше и дращеше, сетне настани кучешките си дрипи, за да чака. Натам сега тичаше с всички сили къртицата. „Ще избяга!“ — помислих си, защото тя можеше да премине през скарата. В следния миг само задните лапи на животинчето се мярнаха във въздуха и то пропадна в тъмната шахта на канала. Спрях се върху скарата, надникнах, долу бе тъмно и се чуваше клокочене на вода.

Невидими са и тъкмо затуй са непонятни много от нишките и следите, по които се движи заобикалящият ни свят.

Още тук трябва да кажа, че повече по нашата улица не се появи нито кучето, нито къртицата, нито пък двете момчета с червените шапки. Дърворезачите виждах още няколко пъти, може би те цяла седмица изкараха със своята пумтяща машина и шумния циркуляр в махалата, сума кубици с дърва нарязоха и живущите в тази част на града до такава степен свикнаха с пищенето на циркуляра и с машината, че тя вече не им правеше никакво впечатление. Те спираха своето съоръжение ту на тази пресечка, ту в онзи двор, ту на тротоара, ту на самата улица (ако улицата беше затворена и имаше някакъв строеж на нея). Гориво взимаха от бензиностанцията на сточна гара, хапваха повече сухоежбина и си допълваха храната с царевица, която варяха в кипящия воден охладител на мотора. На два или три пъти ги видях да влизат и в гостилница „Шанхай“. Не мога да обясня кое ме тласкаше към гостилница „Шанхай“, но един ден видях как дърворезачите оставиха своята дърворезачка пред гостилницата и

влязоха вътре. Сякаш някой ми пошушна да ида и аз в „Шанхай“. Веднага се съгласих с подшушването и тръгнах.

Гостилница „Шанхай“ се намира в края на булевард „Волгоград“ от дясната му страна, до самата сточна гара. Ако застанете в началото на булеварда откъм булевард „Княз Дондуков“, пред вас ще се открие наклонена улица с високи тополи и рози по средата на платното. Първата сграда вдясно е Червен кръст, по-надолу има жилищна сграда, до нея отделение на Института за усъвършенствуване на лекари (ИСУЛ), по-нататък шивачница, клуб, сладкарница „Дунав“, аптека, градина. Вляво от градината е улица „Искър“ с психо-неврологичния диспансер, вдясно има още един диспансер, филиал на диспансера от „Искър“ — струва ми се, че там лекуват повече алкохолици. После се редят гаражи, пекарна в една малка пряка, гимназия, два гастронома, бръснарница, скулптурно ателие, месарница, пунктове на спортния тотализатор, млекарница, бичкиджийница, която има и две рендосвачки (там човек може да си рендоса дъски сам, като плати необходимата такса), бензиностанция (мисля, че я споменах по-горе, оттам дърворезачите си вземаха гориво за машината), накрая една кръгла сграда с печатница за покани и визитни картички. Там точно е и гостилница „Шанхай“. Там се намират и няколко железарски работилници, кислороден, работилници за вулканизация на автомобилни гуми и, струва ми се, пак някаква дърводелна — за автомобилни каросерии, както и автосервиз с автомобилно боядисване с пистолет.

Гостилницата се посещава обикновено от хората от съседните работилници, а зимно време тук се отбиват, за да изпият по чаша на крак, и собствениците на нафтови печки. Вместо да чакат на опашката на бензиностанцията, те чакаха пред тезгяха на гостилницата.

Ако човек иде в централните кафенета, там вече няма тезгяхи, ами метални барове; жените зад баровете не се наричат бюфетчийки, а барманки. Централната част на града се сдоби през последните години с няколко млечни бара, с италиански машини за печене на сандвичи, с едно прочуто кафене „Бразилия“, където имаше вентилатор и папагал. Папагалът се сменяше всяка седмица, защото той горе-долу издържаше по една седмица на тютюневия пушек и умираше. В кафене „Бразилия“ ходи предимно интелектуалецът от по-нов тип и онези момичета с млечните чорапогачи, дето походката им е търкаляща се, върховете на обувката са събрани, а петите раздалечени.

Трябва да кажа, че докато се разиграваше историята с дърворезачката, в кафенето се появиха вече и първите женски панталони. Пак там наблизко се намираше и писателското кафене с изкуствена камина, но то още не бе разработено по времето на дърворезачката, та предимно минижуп можеше да се види в него; предполагам, че след като се разработи кафенето, в него ще влезе и женският панталон. Разбира се, тук няма да описваме централните кафенета и заведения, а ги споменавам само, за да кажа, че това бяха заведения от по-нов тип, с барове и барманки. Старите заведения като гостилница „Шанхай“ имаха само един ламаринен тезгях и един бюфет с различни питиета. Жената, дето обслужваше хората, се наричаше бюфетчийка, нейната основна работа се заключаваше в това да точи бира, да мие чашите и отново да ги пълни с бира. Бирата се изтласкваше от бурето посредством метална бутилка със сгъстен въздух.

Ето че докато си прехвърлям всичко това през ума, стигам до гостилница „Шанхай“. Отвън на тротоара стоеше дърворезачката, от време на време подвикваше: „Пум!“ — с мотора, водният охладител клокочеше, вътре в него вряха и се преобръщаха два царевични мамула. Дървеният сандък на машината бе боядисан яркочервено, личеше, че боята е турена съвсем скоро.

Двамата дърворезачи се бяха подпрели с лакти на ламаринения тезгях, пред тях бяха поставени два регала с бира. Мъжете стояха и слушаха бюфетчийката, пълна и яка жена, със запретнати до лактите ръкави на черната престилка. Черната престилка бе разкрасена с бяла яка и в косата си жената имаше също такава бяла панделка. Тя точеше бира, накланяше чашите, престъргваше пяната с летва, пак доливаше бира, но работата не ѝ пречеше на разговора. Между две точения бюфетчийката излизаше от задната врата на гостилницата, за да се провикне: „Пенко, Пенко бе, учиш ли бе, магаре, толкова, да знаеш, че ще ти скъсам ушите, ако не учиш!“ Тя се връщаше пак при крана за бирата, пак точеше. „И вие ли бира?“ — попита ме. „И аз бира!“ — казах ѝ. Даде ми бира, излезе отново през служебния вход на гостилницата и отново се провикна: „Докъде стигна, като учиш, магаре толкова? Пенко, Пенко бе!“

Ослуша се, никой не се обади на нейните повиквания. „Ще му скъсам ушите!“ — каза жената и застана пак при крана за бира.

„Не ще да учи, и това е“ — обърна се жената към дърворезачите. Мене тя поглеждаше през цялото време бегло, говореше повече с дърворезачите. Ония кимнаха с глави и отпиха от бирата. „Не ще да учи и няма кой да го контролира! — Жената почна да мие струпаните под чешмата регали. — Докато баща му бе здрав и можеше, биеше го и го контролираше, ама сега не, легна болен, нема вече кой да го бие, да го контролира, и той все двойки е наредил. Два пъти ходих на родителска среща и двата пъти даскалите ми казват, че ако върви така, от него човек нема да стане.“ „Пенко! — извика тя и отиде, та застана до служебната врата. — Чуваш ли бе, разбойнико, учиш ли? Да знаеш, че ако караш така, от тебе човек нема да стане, ами ще стане някой пройдоха. Сега ще дойда да видя аз!“

Тя пак се върна, доизми чашите, похлупи ги, за да се изцеждат, и макар че ръцете ѝ бяха още мокри, извади цигара да запали. „Пушите ли?“ — попита бюфетчийката дърворезачите и ги покани с цигари. Повисокият с каскета отказа, по-ниският се пресегна, взе цигара и я припали от жената. Не изглеждаше пушач, защото не гълташе дима, а и димът от цигарата влизаше постоянно в очите му, та човекът, докато пушеше, все триеше очите с юмруци.

Жената смукна три пъти от цигарата дълбоко, мократа книга се разлепи, въгленът падна върху престилката ѝ. „И като нема кой да го бие и да го контролира — рече тя, — всичката грижа на мене е легнала. Точа бира, поизлизам на вратата да го извикам и да видя докъде е стигнал с четенето и писането, щото ние живеем наблизко, през две къщи, ама нали е проклето дете, не се обажда, та не знам учи ли, не учи ли, дали пише, да си оправи краснописа, или се е забил пак да се вози с тая пуста количка със сачмени лагери, дете не знам кой ги измисли тия сачмени лагери. Цеко бе — извика жената към едного от хората в гостилницата, — вие ли ги измислихте тия сачмени лагери да ги давате на децата, та от тях урок не могат да видят?“

Човекът, дете го повика, седеше гърбом към тезгяха, обърна се да види за какво го викат и каза, че неговата работа е оксиженът, той заварява количките на децата, а лагерите не знае откъде ги вземат. Познавах този човек, той работеше с оксижен, беше баджанак на нашия съсед, теляка, откъм вътрешния двор на жилището ни. Нашето жилище е на седем или осем етажа, къщата на теляка е едноетажна, обърната гърбом към жилището ни. Нейният изход е на другата улица

и човекът, подпомогнат от своя баджанак, си направи лани от отпадъци желязна вратница. И трябва да кажа тук, че вратницата досега не е мръднала, макар че децата по цял ден се возят на нея. По пет-шест деца увисват върху вратницата, отварят я и я затварят — наричат го това возене. Пантите пицят, всеки миг сякаш ще се откъснат, но не се късат и вратницата досега не е мръднала. Телякът е кротък човек, нито веднъж досега не се е скарал на децата. „Нека се возят — казва той понякога на забележките на съседките. — Ако откъснат желязото, баджанак ми има окисжен, пак ще го завари.“ Телякът почти няма грижи: неговото житие-битие е просто и скромно, главната му грижа е, че телевизорът му няма хубаво изображение и не може да хваща Белград, а през Белград и Евровизията. Както казах, нашата жилищна кооперация се издига със седем или осем етажа по-високо и прегражда пътя на Евровизията към малкия вътрешен двор. От известно време телякът се канеше да направи заедно със своя баджанак голяма антена на покрива.

Но нека не се отклоняваме много, а да се върнем при нашите дърворезачи. Те продължаваха да стоят гърбом към гостилницата, с лице към бюфетчийката. Тя излезе още веднъж през служебната врата да проконтролира своя Пенко и да му обещае, че ако не си поправи краснописа, ще му скъса ушите. Върна се, завъртя крана на бирата, но бира не потече. „Ако си човек — каза тя на по-ниския от дърворезачите, — ще дойдеш долу да ми помогнеш. Трябва да сменя бурето!“ Дърворезачът се прокашли, погледна човека до себе си, оня с каскета само повдигна рамене, но по лицето му пробяга неспокойствие. Жената вдигна капак с две крила на пода, долу се показва дървена стълба, стръмна, половината се губеше в мрак. „Мини оттатък“ — каза тя на дърворезача и заслиза по стълбата.

Дърворезачът мина зад тезгяха, погледна още веднъж своя приятел и се запуска подир жената. Подир малко отдолу чухме да се търкаля бъчва, удари на чук — сякаш набиваха или избиваха чеп, — свистене на въздух, плясък на маркуч, стържене на винт. Доближих до човека с каскета, казах му: „Наздраве!“ — той ми отвърна също с: „Наздраве!“ — и двамата отпихме от бирата. „Боядисали сте сандъка — казах му. — Онзи ден не беше боядисан.“ „А, сандъка ли? — рече дърворезачът и свали полунаушниците на каскета. — Рязахме дърва в автосервиза, те ни го боядисаха. Хубаво го боядисаха.“

Той отпи отново от бирата, беше нащрек и попоглеждаше често разтворения капак към мазето. Отдолу престанаха да се разнасят шумове. Оправи още веднъж полунаушниците на каскета си, натисна отгоре с длан копчето му и отново се загледа към зеещия отвор. „У, да те убие господ!“ — чу се по едно време отдолу. Дърворезачът изпи на един дъх бирата си и почна да пристъпва ситно напред и назад край тезгяха. Отдолу се разнесе смях, смееше се другият дърворезач. Този горе при тезгяха спря да се движи, закова се на едно място и тъй наклони главата си, че козирката на каскета сочеше право в отворения капак. Видях как мускулите на лицето му се изопнаха, той като че се готвеше всеки миг да подскочи, и да се спусне в слабо осветения отвор.

Отдолу се чу как заскърцаха дървените стъпала на стълбата, появи се бялата панделка на бюфетчийката, подире и такето на дърворезача. И двамата се смееха безгласно. Видях, че в очите на дърворезача при тезгяха пробягна синкава светлина, той се подпря с два лакътя на ламарината и си даде вид, че разглежда съсредоточено наредените по рафтовете шишета.

„Ето сега тече — каза жената, взе две чаши, напълни ги догоре и ги поднесе на дърворезачите. — Тези са от мене!“

Оня, дето бе слизал в избата, изпи на един дъх регала. Докато пиеше, другият го гледаше в шията. На дясната страна на шията му имаше ярък белег от ухапано, личеше как зъбите са направили елипсовидна ограда. Погледнах бюфетчийката, същият елипсовиден белег от зъби се виждаше на дясната страна и на нейната шия. Тези елипсовидни розови белези ми напомняха нещо, но още не можех да се сетя какво точно. „Пум... пум...“ подвикваше дърворезачката отвън пред вратата и все ми пречеше да си спомня какъв е този белег. Човекът с каскета хвана другия дърворезач за ръката над лакътя, струва ми се, не много учтиво, и го побутна да върви край тезгяха. „О, тръгвате ли! — учуди се бюфетчийката. — Бирата ви остана неизпита.“

Тя каза това на високия. Вместо него се обади онзи с такето: „Ние пак ще дойдем, ще я изпием!“

„Да, да!“ — каза неопределено другият и едва не избута пред себе си дърворезача с такето. Обърнах се да ги изгледам в гръб. Дребният вървеше тъй стегнато, че само опашката на такето му

потрепваше. Толкова дълга опашка на таке не бях виждал и така твърда. Сякаш това не беше от шаяк, ами от стоманена тел, стърчеше право нагоре и потреперваше.

Дърворезачката отвън заработи по-бодро с мотора, през остъклената врата се виждаше как първо премина ниският, направлявайки металния процеп, после синкавият циркуляр, озъбен студено, после яркочервеният сандък, после димящият мотор с двата подскачащи мамула в охладителя, после високият с каскета, после само малко синкав дим остана да се къдри пред вратата. Пумтенето на дърворезачката заобиколи гостилница „Шанхай“, чу се от другата страна, откъм служебната врата, бюфетчийката излезе с мокри ръце на вратата и застанала гърбом към гостилницата, се загледа към отдалечаващата се дърворезачка.

Изглежда, съсети се нещо, изведнъж завика: „Пенко, Пенкоо! Стига си висял над тая книга, ще си развалиш очите от висене. Що не излезеш да се повозиш на тая пуста количка със сачмени лагери! Излез малко на слънце бе, магаре такова, нали режим уж имаш, колко тебе там да четеш и да пишеш и колко тебе да играеш на слънце. Чуваш ли?“

Тя влезе в гостилницата, в израза на лицето ѝ нямаше нищо заканително въпреки заканителните думи, изречени към детето. Дори нещо повече, лицето и очите ѝ изглеждаха меки, някаква особена женственост се излъчваше и струеше от тях почти като от онази гора на платото, дето Емилиян Станев със своя свинеубиец е срещнал очи в очи глигана, рисувайки във въображението си момиче с малки уши. Погледнах ушите на жената, не бяха нито малки, нито големи, но бяха украсени със съвсем малки обеци, колкото рибена люспа големи, назъбени ситно по краищата. Бляскащите назъбени люспи висеха свободно на метални халки, та при вървежа на жената потрепваха. Тя взе замислено пълната чаша, оставена ненапита на тезгяха, загледа се в пяната ѝ, пяната се пукаше и оставяше по стените на регала тебеширена следа. Обещите на жената продължаваха да потрепват.

В ушите ми зазвуча полинезийски сонет отпреди двадесет хиляди години: „Не ме питай дали те обичам, а виж треперят ли обещите ми!“... Белегът върху шията на жената посивяваше и бледнееше.

Белегът, оставен от човешки зъби, имаше формата на пъпеш.

Хвърлих една монета върху тезгяха, минах бавно през одимената гостилница. Пушекът се стелеше на няколко етажа, хората почти не се виждаха. Ослушах се навън да чуя дърворезачката. Вместо нейното равномерно пумтене чух равномерното скърцане на желязната врата на теляка. Кривнах през две странични улици и видях четири деца, покачени на вратницата. Пето дете отваряше и затваряше вратницата и по този начин взеше своите приятели.

Оставих зад себе си гостилница „Шанхай“, скърцащата желязна врата, излязох в центъра и обиколих няколко кафенета. В „Бразилия“ беше претъпкано с народ. Имаше всякакви, и с млечни чорапогачи, и с панталони, и от онези, дето вървят все още по стария кавалерийски начин, стегнато и изправено. Папагалът, задушен от пушек, се биеше в клетката под тавана, но никой не му обръщаше внимание, хората пиеха кафе, говореха си един на друг, гледаха се в очите, смееха се. Изпод високите яки на това или онова поло забелязвах как издайнически се подаваше по някой белег във формата на пъпеш, изпод дългите шалове, когато някое момиче извиваше шия, се показваше същият белег. Едни бяха свежи белези, други бяха по-стари. Стари, стари, от един или два дни! И в писателското кафене също тъй зърнах няколко шии от двата пола все с този белег, и в няколко редакции минах след това, там същото забелязах.

Този ден срещнах отново Емилиян Станев. „Емилияне!“ — извиках, но нито посмях да погледна шията му, нито посмях да му кажа нещо. Той ме погледна хитро иззад златните очила и видях как с една длан прикри усмивката върху лицето си. Когато човек прикрива така усмивката си с длан, това е белег на срамежливост. Но ако жестът издаваше срамежливост, очите на писателя и глиганубиеца играеха, бляскаха и се превръщаха зад очилата в подвижни и весели пламъци... И досега не мога да кажа имаше ли, или нямаше белег върху своята шия.

Толкова години ходя по тая земя, подобно нещо не ми се беше случвало. Микроб ли някакъв е пуснат в града, болест ли е, зараза ли е, епидемия ли е обхванала всички, та всеки туря белег от зъби върху ближния, все един и същи елипсовиден белег! Като че някой невидим върви из гората и где кого срещне го дамгосва по шията!

Правеше ми впечатление, че през тия дни хората вървяха малко небрежно, говореха малко небрежно, или по-точно, чувствуваха се

някаква небрежна отегченост и отпуснатост. Не вярвам това да е само от снобизъм. Изглежда, че тук има пръст и някакъв микроб. Защото ако беше само от снобизъм, не бихме го забелязали по никой начин нито в автобусите, нито в трамваите, нито дори в самолетите — те поне не страдат от снобизъм. Целият транспорт на софийската община през тези дни се движеше по улиците на града с някаква небрежна отегченост. И самолетите дори се приземяваха или се отлепяха небрежно от бетонните писти на летището.

Не зная доколко могат да бъдат верни моите догадки за дърворезачката и за дърворезачите, но в едно бях съвсем сигурен:

Тези хора търсеха нещо.

Те обикаляха непрекъснато из махалата, естеството на тяхната работа им позволяваше да огледат всички дворове и мазета на къщите, тъй като хората обикновено държеха дървата си било в мазе, било в някоя барака или навес от насмолен картон. Дърворезачите заничаха навсякъде, сякаш търсеха белег от нещо или може би следа от нещо. Един ден ги видях на пункта за вторични суровини, оглеждаха парчетата старо желязо. От време на време в махалата се правеха акции за събиране на старо желязо, те попаднаха на подобна акция и много живо се интересуваха от това, кой какво носи.

Високият стоеше до машината, оставена на тротоара на улица „Искър“, до самата градина. Макар че бе февруари, нямаше сняг, времето се случи топло, изобщо цялата зима на 1970 година бе топла, почти без сняг. Деца от съседните къщи си бяха турили летни кърки и се пързали с тях по асфалта на градината. На срещуположния тротоар, недалеч от дърворезачката, бе турен кантар и маса. Там хората мереха донесеното желязо и си получаваха парите. Ниският дърворезач с такето се ровеше в купчината вехтории и оглеждаше старателно било гаечен ключ, било клещи или метални отпадъци, които е трудно да разбереш от какво сечиво са. Разглеждаше ги, обръщаше се към онзи до машината, клатеше глава и хвърляше метала върху купчината.

И телякът бе там, той избираше по-дълги и прави парчета желязо, гледаше да не е много ръждясало, казваше, че с баджанак си, оксигениста, ще правят телевизионна антена, за да може да хваща Белград и Евровизията. По-късно дойде и оксигенистът, разгледа желязото, половината не одобри, та трябваше отново да избират. В

съседна къща двама братя се потеха на балкона на втория етаж, искаха оттам да вдигнат и да прехвърлят стара готварска печка марка „Металургия“. Беше от допотопните печки с ламаринени страни и чугунена плоча отгоре. Краката също бяха чугунени, лети, всеки завършваше с по три пръста и по този начин наподобяваха крака на лъв или на куче. С много пъхтене и забележки двамата братя най-после успяха да турят печката на оградата на балкона. „Пази се!“ — извика единият от тях и в следния миг печката полетя към тротоара. „Баам!“ — изтрещя долу върху плочите и лъвските й или кучешки крака потънаха до колене, а чугунената плоча отгоре се отмести, та като падна, съсипа още няколко плочи от тротоара. Хората, дете бяха при пункта, тутакси отидоха да видят какво е станало и пътьом питаха: „Какво направихте вие? Съсипахте тротоара!“ „Бре!“ — рекоха братята и слязоха и те долу при печката, за да я пренасят на кантара, „Ние уж за по-пряко — викаха те, — уж да не я мъкнем два етажа по стълбите, а то хич и не ни мина през ума, че ще съсипеме тротоара. Тц, тц, тц!“

Хората, и те завикаха: „Тц, тц, тц!“ — а някой почна да брои на глас колко плочи са съсипани. Братята вдигнаха печката, неколцина от събралите се се приобщиха към тях и им помогнаха да я пренесат до кантара. Печката беше трикрака, единият крак остана забит в тротоара. Дърворезачът премина през улицата, разгледа крака, прибра го в големия си джоб и кимна с глава на другия да тръгват. Те минаха покрай градината с пумтящата машина, покрай гостилница „Шанхай“, но не влязоха вътре, а продължиха по посока на бензиностанцията.

Междувременно братята претеглиха печката, взеха седем лева и половина за нея. От навалищата някой се обади, че парите няма да им стигнат да платят за поправка на тротоара. Беше същият човек, дете броеше на глас колко плочи са съсипани. Той каза, че плочите били двадесет, всяка плоча струва по петдесет стотинки. „Двадесет плочи по петдесет стотинки са десет лева, башка туй, дете ще платите и за работниците, за пясъка, за цимент“ — каза същият човек. „Че то къде ни излиза тогава сметката“ — попита единият брат другия брат. „Ами къде е Киро — на кирия!“ — каза другият брат. „Така е — намеси се и телякът, който вече беше отбрал достатъчно желязо да направи от него не антена, ами, ако иска, и железопътен вагон. — Киро кара кирия, а катранът му вересия!“

Телякът почна да пренася железата заедно с баджанак си — оксигениста, — децата, дете цял ден се возеха на вратницата, слязоха от нея, за да помогнат и те в пренасянето. Хората се повъртяха около старата железария и тръгнаха вкупом към гостилница „Шанхай“, за да изпият там парите, спечелени от, желязото. Братята, и те тръгнаха със своите седем лева и половина. Навалицата мина да види отново дупката на тротоара, като че не беше виждала дупка, после възви и нахълта в гостилницата.

Човекът от пункта взе да събира тефтерите, канеше се и той да последва навалицата, но по това време по улицата се зададе една доста чевръста бабичка — бабичката на Фланеления чорап. Вървеше право към купа с железария.

„Господ ще го убие него — рече жената, — да вземе той да ми продава тенджерата за старо желязо!“ Тя изобщо не погледна човека при кантара, ами се покачи върху купа и почна да рови. „Ето я!“ — рече жената и показа една цинкова тенджера без дъно, едноуха; другото ухо се бе откъснало, две ръждиви дупки показваха къде е било гнездото му.

„За туй ли е цялата гюрултия! — рече човекът от пункта. — Да ти дам сто такива боклука, ако искаш, не го ли виждаш, че ни дъно има, ни нищо!“ „Че какво, като няма дъно — озъби му се жената. — Да не би да я купуваш, та ми казваш на мене ти, че нямала дъно. Тая тенджера петдесет години ми е била дясна ръка на мене, тя ми е отхранила децата, па и внуците е отхранила! Два пъти сме я поцинковали и не знам колко пъти ѝ се отлепваха ушите, щото едно време все на открит огън готвехме, па на мангал, па на открити котлони. То ги нямаше електрическите печки едно време като сега, дете ни съд прегаря, ни ушите му падат, ама младите айде, щом някъде малко е чукнато, право за старо желязо го дават. Лесно им е сега на младите!“

Тя продължаваше да одумва младите по пътя си, размахваше едноухата тенджера и я отнасяше отново към тавана, натъпкан с вехтории и преживелици. Като одума младите, захвана пак Фланеления чорап, лесно му било на него да обира паяжините по тавана и да мъкне всякаква железария, щото той никога не е готвил в тенджерата. „Дай му на него само да си прелиства облигациите от Държавния конверсионен заем и да чака кога ще спечели. Ама я му вземи една облигация, па я

продай за стара хартия, да видиш как цялата къща ще вдигне във въздуха. Мигар аз му пипам на него облигациите!“

С тези думи бабичката си влезе в къщи.

Вечерта по улицата се появиха бели престилки, щъкаха нагоре-надолу; медицинският персонал претърсваше махалата, някакъв човек беше избягал от психо-неврологичния диспансер. Той използвал идването на новата смяна, хвърлил дървени стърготини в лицето на портиера и докато портиерът почиствал очите си и викал за помощ, изчезнал по улицата. Никой не можеше да каже в коя посока е избягал. Телякът и оксигенистът въпреки късния час продължаваха да заваряват железата на малката уличка, съоръжението им беше доста пораснало, те казаха, че чули виковете в диспансера и отишли, та погледнали на пресечката, но чули само тропане от обуца, после като че някой прескочил някъде ограда, но това е чак от другата страна, откъм филиала на ИСУЛ, дето минава тролейбусът. Той може просто да се е качил на тролейбуса в движение и да е изчезнал, после може да се е прехвърлил на трамвай, тъй че и дяволът не може да ти каже къде е сега.

Докато хората търсеха, някой откри, че чугунената скара на канала е отнесена. Наистина, скарата я нямаше, вместо нея зееше кръглият отвор на шахтата. Кой ли може да отнесе скарата? Може би само един душевно болен човек би понесъл през София тежката чугунена скара, лята в работилницата „Вагрянка“.

Хората коментираха еднакво както бягството на човека, така и изчезването на скарата.

Трябва да кажа обаче, че сутринта тя беше намерена върху купчината старо желязо на пункта за вторични суровини.

Но това чак сутринта стана известно.

Телякът и неговият баджанак привършиха работата по заваряването на антената, оставаше им още малко, според думите на оксигениста само няколко перпендикуляра и два пръта във формата на колиба за носещата част.

Когато всичко стихна, край градината се появи дърворезачката. Мъжете я спряха на тротоара, високият коригира тъй мотора ѝ, че извикваше „пум“ на всеки половин час! Тези хора изобщо не спираха мотора на своята машина, само намаляваха неговите обороти. После

двамата извадиха по един мамул от водния охладител, седнаха на железния процеп и започнаха да се хранят.

През цялата нощ дърворезачите и машината останаха край градината, в сянката на две високи тополи. Живеещите наблизо през цялата нощ чуваха как на всеки половин час моторът извикваше: „Пум!“

Следващият ден беше дъждовен и дърворезачите отидоха да търсят някъде сушина за себе си и за машината.

Дъждът беше пороен, почти свиреп, до обяд наводни всички улици, по склона на булевард „Волгоград“ течеше цяла река. Към обед спря да вали, водата се оттече, къщите грейнаха с измити покриви и мокри прозорци. Каналът, дето беше изчезнала къртицата, не можа да поеме цялата вода, улицата се заезери, минаващите автомобили и тролейбуси затъваха до главините.

Подир обед от общината пратиха специална кола-смукачка. Сгъваемата тръба изсмукваше утайката и прочистваше каналите. Двама работници монтираха тръбата, моторът заработи с виене, за късо време водата потече в освободения канал и започна да спада. Рано следобед каналът пое всичката вода. Тогава край него минаха дърворезачите със своята машина и когато наближиха скарата, ниският тъй възви металния процеп, че двете леви колелета на дърворезачката преминаха през скарата.

Трябва да призная, че тези хора и машината им ме интересуваха. Не беше удобно обаче на моите години да тръгна подире им да ги следя, затова пратих сина си да ги проследи къде отиват. Междувременно пак заваля дъжд и много вода почна да се събира край канала, шахтата отказа да я поема; нещо повече, водата тъй много набъбваше, сякаш от самото гърло извираше вода. (Малко ще се отклоня тука, за да кажа, че много пъти след това на пресечката на „Волгоград“ и „Искър“ ставаше езеро, много пъти машините на софийската община идваха да чистят по пневматичен начин широкото гърло, но и досега не успяха да почистят шахтата. Може би стърготините от дърворезачката пречеха, може би къртицата, която се вмъкна вътре, да не е сама, ами да са цяло стадо къртици, които преорават земята долу и издигат прегради пред идващата вода; може би и хора да живеят долу, това никой не знае. Всеки случай и досега при дъжд или когато снеговете почнат да се топят, пресечката на двете

улици потъва във вода и чакащите тролейбуса, щом видят, че се задава, се прикриват било зад афишната будка, било чак до телефонните кабинни, за да избягнат големите водни струи, разплисквани от колелетата.)

Синът се върна с мокри уши и разказа, че дърворезачите стигнали до пощенския клон на „Искър“, високият останал навън при машината, а ниският влязъл в пощенския клон. Детето се поколебало дали да остане на улицата, или да влезе в пощата, накрая се вмъкнало вътре и видяло дърворезача на гишето за телеграми. Той подал попълнена телеграма, чиновничката попитала луксозна ли да бъде, оня казал, че е добре да бъде луксозна, избрал номера, тъй като луксозните телеграми са номерирани — доколкото синът ми си спомня, оня избрал № 3. Платил телеграмата, прибрал разписката в големия джоб на панталона и излязъл от пощата. Подир това двамата минали покрай сточна гара, спрели при автомата за повикване на такси № 44, разгледали автомата от всички страни, но не натиснали никакъв бутон. Оттам завили покрай гостилница „Шанхай“, спорили известно време дали да влязат, или да не влизат в нея, накрая се съгласили да не влизат, продължили още по улицата и спрели пред къщата на теляка. Телякът и неговият баджанак заварявали антената. Там дърворезачите били пазарени от новите квартиранти на Михови да им нарежат два кубика дърва. „В момента — каза синът ми — те сигурно монтират дърворезачката в нашия двор.“

В тоя миг откъм двора се чу познатото пищене на циркуляра: „Жъннн“ — изсвистя трансмисия, нещо изпука силно, чу се човешки глас, някой извика: „Бре, тц, тц!“ Ние със сина ми отидохме веднага в кухнята, откъдето се виждаше целият двор, и видяхме долу дърворезачката, купа с дърва, дърворезачите и Фланеления чорап — той току-що излизаше от вратата, отиваше да види какво се е случило. Дърворезачите се суетяха около пумтящата машина, високият спря с дърво циркуляра, циркулярът се въртеше свободно зад предпазната скара, бе набрал инерция от трансмисията: самата трансмисия лежеше нагъната в двора далече от машината. Тя се бе скъсала още при първата цепеница, бе излетяла от машината и бе паднала далече от нея.

Три минути по-късно ние със сина ми също бяхме на двора, за да видим какво ще правят по-нататък дърворезачите. Освен нас и Фланеления чорап в двора дойдоха още и децата, дето все се возеха на

вратницата на теляка. Телякът и оксигенистът пак се бяха покачили върху покрива на ниската къща, нещо размерваха горе, няколко керемиди бяха махнати — вероятно правеха място за носещата конструкция на телевизионната антена. От време на време и те попоглеждаха към дърворезачите.

А двамата дърворезачи изобщо не поглеждаха никого, те се суетяха край своята машина, оглеждаха да видят дали откъснатата трансмисия не е изкривила някое от ребрата на предпазната скара, после огледаха трансмисията педя по педя, закърпиха скъсаното с игла и шило, високият демонтира циркуляра и на въпроса на Фланеления чорап какво ще правят с циркуляра, каза, че трябва да го наточат, тъй като зъбите са изхабени и чапразът му не е достатъчен. На свой ред човекът попита дали можем да му услужим с инструменти и синът ми веднага изтича в къщи да донесе своето сандъче с инструментите. Човекът разтвори сандъчето, отбра каквото му трябваше, а през това време другият сковаваше от цепениците магаре, за да точат върху него циркуляра и пак там, като го заципят в дълбок улей, да отведат и чапраза на зъбците. Фланеления чорап им услужи с бичкия, с нея онзи с такето направи улея в скованото дървено магаре. Високият отвори капака на червения сандък и аз видях как разрови вътре царевични мамули. Изпод мамулите извади прокъсано сиво зебло, разви го, отвътре блесна синкавата стомана на нов циркуляр, човекът сравни двата циркуляра, погледна им зъбците и постави новия пак на мястото. Подир това го прикри хубаво с царевичните мамули и затвори капака.

Погледнах към пумтящия мотор и охладител. В охладителя водата продължаваше да ври и да подхвърля два царевични мамула. Значи, те през цялото време вареха мамули, може би и нощем — затуй никога не спираха мотора!

Дърворезачът даде циркуляра на оня с такето, оня си плю на ръцете и почна да точи с пила зъбците. Точенето на циркуляра е неприятно за ухото, само децата останаха край дървеното магаре и работещият с пилата, а ние с Фланеления чорап се отместихме на другия край на двора, по-близо до къщата на теляка, за да видим как ще монтират антената. Високият с каскета дойде също с нас, но две или три крачки по-назад. Той попоглеждаше и към покрива, и към дърворезачката. Полунаушниците му бяха вдигнати и откриваха големи уши.

Телякът и оксигенистът бяха успели да заварят носещата част, но излезе, както предполагаха в началото, че ще я скрепят само с два пръта. Бяха турили още четири пръта, тъй че се образуваше върху покрива нещо като втори покрив от метални ребра. Основният прът минаваше край билото, там бе заловен със скоби и както телякът ни обясни, спуснали са го и върху носещата греда на тавана. Те издигнаха посредством странична макара и въже самата антена, като по същото това време внимаваха да не трошат керемидите под краката си.

Антената имаше формата на едновременните аероплани и по големина не отстъпваше на военните локатори. Работниците тъй я завъртяха, че с широката част да е обърната на изток. Както широката част, тъй и вретеновидното тяло бяха направени само от метални решетки, споени една за друга. Коминът върху покрива димеше, телякът се изместваше с въжето към него, достигна го, но тъй като пушекът се кълбеше и виеше край него, не можеше да вижда накъде да опъва въжето, та затова извика на жена си да плисне кофа вода в печката. Долу, изглежда, веднага наляха вода в огъня, коминът изпъхтя и изхвърли двадесет метра стълб от пушек, искри, пепел и сажди. Дърворезачът трепна и много се изненада от този стълб, а оня с циркуляра за известно време прекъсна работата си.

Но коминът изстина, спря да бълва пушек, пилата заскърца между зъбците при дървеното магаре, а телякът и оксигенистът с тихи команди вече нагаждаха съоръжението.

Понеже къщицата беше ниска, струваше ми се, че телевизионната антена е по-голяма от нея и че всеки миг ще смачка на трески покрива под себе си. Нищо подобно не стана, страничната макара се завъртя леко, антената се изправи и легна в гнездото. Сега вече идеше ред на оксигена. Оксигенистът тури очила и засвистя с горелката.

Дърворезачът с наушниците попита какво е предназначението на антената. Телякът беше седнал върху билото на покрива, пушеше и разказа на дърворезача с големи подробности как посредством антената неговият телевизор освен Интервизията ще може чрез Белград да лови и Евровизия, тъй че две телевизии ще чакат на опашка върху покрива му.

„Съединиха се вече“ — обади се оксигенистът, но продължи да работи с горелката. „Я включи телевизора!“ — извика телякът на жена

си. Подир малко пак извика: „Кво се вижда?“

На вратата се показа жена. „Летището! — каза тя. — Два самолета има на него.“ „Я виж по-добре! — нареди телякът. — Как ще се вижда летището!“ Жената пак влезе вътре и отвътре се обади, че се виждали летището с два самолета, само че единият самолет излита.

Летището беше близко, чу се шумът от реакторите на самолета и след минута над нас прелетя самолет ТУ-134, разтърсвайки въздуха. „Има си хас — рече телякът — освен Евровизия да хващам и летището!“ — и слезе долу да види истина ли е.

Според него било истина, виждал се ръкавът на летището как се развява и сочи накъде духа вятърът. „Само че за малко — каза той, — образът взе да става мътен и се замъгли. Изглежда, че заварката още не е съвсем плътна.“

Оксиженистът продължи да уплътнява метала горе на покрива, а Фланеления чорап ми се похвали, че ходил в спестовната каса, обаче и там нищо нямало около неговите облигации. Щом чу думата облигация, дърворезачът се оживи. „Какви облигации!“ — попита той. Фланеления чорап показва облигациите от Държавния конверсионен заем, като забеляза, че всички са от серия В, само една била от серия К. Оня взе книжката, разглеждаше всяка облигация поотделно, и откъм лицевата страна, и откъм гърба, и все нещо клатеше глава. „Държавен документ!“ — рече с известна гордост Фланеления чорап, като че оня не бе виждал такива книжа.

По това време циркулярът беше наточен, човекът върна облигациите, отиде да отведе чапраза на зъбците. Тая работа изискваше умение и точно око, човекът с едни клещи накланяше единия зъб наляво, после другия надясно, после следващия наляво и така до края. Това именно отвеждане на стоманата се нарича чапраз.

Докато той отвеждаше чапраза, другият с такето седна да си почине върху червения сандък, извади цигара с филтър и запуши; само че запали цигарата откъм филтъра. В двора се разнесе противна миризма, човекът пушеше, кашляше, беше му горчиво и неприятно, но издържа, допуши филтъра и щом огънят доближи тютюна на цигарата, хвърли я и я застъпи с крака си. „Тоя човек — помислих си — или не умее да пуши, та не знае от коя страна да запали цигарата, или е много разсеян.“ Като стъпка цигарата, той леко повдигна такето си, може би само с един пръст го отмести от челото нагоре, и видях как над двете

бръчки, стигащи до слепоочията, се показа трета бръчка, по-дълбока и алена. Няколко мига така поддържа такето, сетне го нахлупи пак и то легна в дълбоката алена бръчка. Ръбът му прикри бръчката или белега. Трудно бе да определя дали е наистина бръчка, или е белег, било от такето, нахлупено постоянно, било от удар или посичане.

Както и да е, циркулярът беше готов, двамата го монтираха, оживиха се, зацъкаха нагоре-надолу доста пъргаво и дори дочух как от време на време си подсвиркваха с уста непознати за мен мелодии. Личеше, че им е весело.

Циркулярът запищя, дървата бяха нарязани, цяло кошле стърготини остана край машината. През туй време и антената беше готова, оксигенистът слезе от покрива, двамата с теляка се отдалечиха да видят как изглежда съоръжението, а дърворезачите, подсвирквайки си с уста, вдигнаха металния процеп. По-дребният възви на една страна, за да си тръгнат, другият дръпна лоста на мотора и когато дърворезачката запумка и потегли с леките си гумени лапи през двора, в същия миг телевизионното съоръжение върху покрива се наклони към дърворезачката, покривът не можа да удържи на тежестта, гредите и мертеците запукаха, той се отлепи от зидарията и антена, и покрив се стовариха отгоре върху мъжете и машината.

Така поне ни се стори в първия миг. В следния миг видях как сред вдигнатия прахоляк дърворезачката забумтя свирепо и заканително, подскочи напред заедно с двамата мъже, все едно че бе скакалец, отскочил в последната секунда, преди да сме успели да го похлупим с шапката си.

Дърворезачката и дърворезачите много бързо излязоха на улицата, машината отбумтя, развявайки син пушек подире си, телякът и оксигенистът ни „а“ можеха да кажат, ни „б“. Трябваше доста време да мине, докато се разнесе пушилката в двора и докато хората дойдат в нормално състояние. „На ти сега Евровизия! — рече злъчно жената на теляка. — А дано сега завали дъжд, че да те видя къде ще спиш!“

Мъжът тъй я погледна, че тя се смали и стана колкото буболечица.

Ние с Фланеления чорап се обърнахме и си влязохме във входа. И там във входа той се съсети нещо, порови в джобовете си, извади своите облигации от Държавния конверсионен заем, почна да ги брои и да се заглежда в сериите им. „Няма я облигацията от серия К — каза

Фланеления чорап. — Няма я!“ — каза той, след като отново прегледа облигациите една по една, с напльончен пръст, да не би две да са се залепили една за друга. Но нямаше залепени облигации. „Бре!“ — връцна се Фланеления чорап и се върна да я търси по двора, но я нямаше и на двора. „Дали пък оня с дърворезачката не я отнесе?“ — попита човекът и отиде доста бързо на улицата, да види къде са изчезнали ония с дърворезачката.

Но дърворезачката не само че не се виждаше никъде, ами и никакво пумтене не се чуваше на никоя улица.

„Ами сега?“ — попита Фланеления чорап.

Той се върна отново на двора, за да провери още веднъж. Аз останах на улицата, послушах се, дано чуя звук на мотор. Мотор наистина се зададе по едно време, но не беше машината, а едно Булгаррено. То подвижна с клаксона, вратата се отвори и видях, че от него слиза Иван Анастасов.

„Като луд съм, маамо стара! — рече Иван Анастасов. — Отнесоха ми чистачките. Вчера едва ги сложих и ги задигнаха.“

Той ми разказа, че наблюдавал вкъщи малкия, играели си с него, викал му „кукуругу“, малкият все му сочел кокошите пера в ъгъла. От време на време надниквал през прозореца да види да не би някой да му задигне чистачките и пак си играел с малкия. Детето се посмяло, после тръгнало да лази на четири крака край стената и да търси контакта на акумулиращата електрическа печка, за да бръкне с два пръста в контакта. „Не — викам на детето, ама не съвсем силно, — разправя ми Иван Анастасов — попоглеждам го, но и колата попоглеждам, все ме е шубе да не ми задигне някой чистачките. Просто ми влезе това в главата и не излиза оттам, все едно че невидим човек стои в стаята и ми казва: «Внимавай, чистачките!» И аз внимавам, ама и детето гледам да не стигне до контакта. Забелязвам, че по едно време взеха да се въртят двама субекти с някаква дърворезачка. Минаха веднъж, минаха втори път, трети път ги гледам, че се задават от противопожарната кула за наблюдение и вървят с машината право към колата ми. Но в тоя момент и детето доближи контакта и вече се пресяга, та трябваше с три скока да стигна до него и да го вдигна от пода. То се засмя и ми посочи кокошите пера в ъгъла. «Кукуругу!» — казах тогава на детето и в същия миг видях как в хола двата глобуса (ти ги знаеш двата глобуса на оня майстор при моста «Чавдар») взеха да светват и гаснат един

през друг, като че някой ги беше курдисал или той невидимият стоеше до ключа и го въртеше тъй, че ги палеше и гасеше последователно: едната запали, другата угаси, после другата запали, първата угаси. Взех да мигам и аз, и детето също почна да мига. Добре, ама по същото време като ми мина през ум пак за чистачките, и с детето се втурвам към прозореца. Гледам, долу чистачките ги няма на колата, а и ония с дърворезачката ги няма. Оставям веднага детето и веднага слизам на улицата, а ония пак се задават с дърворезачката. «Няма ми ги чистачките на колата! — изревах насреща им. — Да сте видели кой ги е взел?» Те ме изгледаха крайно изненадано и единият ми отвърна: «Не сме видвали...» Отминаха си. А аз запалих колата и тръгнах да обикалям, щото си мисля, че крадецът едва ли ще е стигнал далече. Всички улици обиколих, още веднъж срещнах ония с дърворезачката, но крадец никъде не видях. Като луд съм, маамо стара, с тия чистачки! Или аз не мога да проумея нещо, или тоя свят не е на себе си. Сега съм се запътил да ида и при оня майстор с глобусите, да го питам защо един през друг почнаха да мигат и така ли ще я карам аз с тия глобуси.“

„Нека идем заедно — казах му, — може и аз да си поръчам глобус.“

„Добре“ — каза ми Иван Анастасов и тръгнахме заедно.

По пътя той се сети за друго и все говореше, но повече на себе си. Горедолу говореше следното: „Естрадна музика! Всеки концерт нова прическа! Всеки концерт нова рокля, модни къщи и прочие! Джаз! Та това е буржоазно изкуство! Естрадна музика! Хайде де, джаз!“ И т.н. Неговата съпруга беше естрадна певица.

Работилницата при моста „Чавдар“ беше затворена. Иван Анастасов почука на вратата, никой не се обади. Погледна през единствения прозорец с железни пармаци, стъклото бе крайно мръсно и опушено, нищо не можеше да се види през него.

„Майстора ли търсите?“ — попита ни един човек, който минаваше по улицата. „Майстора“ — казахме му. „А, майстора вече го няма — каза оня. — Майсторът от една седмица пусна кепенците и оттогава никой не го е виждал.“ „Добре, ама той не живееше ли тука?“ — попита Иван Анастасов. „Живееше уж — каза онзи, — ама сега не

живее. Както дойде, така си и отиде. Живееше тука, работеше, все на прага седеше и все гледаше към улицата. Един ден по улицата се зададе голямо куче, дойде при него, майсторът веднага пусна кепенците и тръгнаха двамата с кучето към подуянската баня. Оттогава не се е връщал.“

„Добре, добре!“ — промърмори Иван Анастасов и ме погледна, сякаш питаше какво да правим по-нататък. „Да натиснем леко вратата с рамо — казах му. — Може да се отвори.“

Натиснахме вратата, тя, изглежда, само това бе чакала, защото изскърца протяжно и се отвори. В сумрака вътре не се виждаше почти нищо, но очите ни постепенно свикнаха и ние видяхме в средата на стаята два електрода и един катод, изправени като пирамида, висока човешки бой. От стаята лъхаше миризма на непознато животно, не неприятна миризма, но извънредно тежка. Зад пирамидата в единия ъгъл съзрях две червени фуражки. Същите фуражки, с които двете момчета дойдоха да ми се представят, че са от политехниката и играят в студентския отбор по ръгби.

Нищо друго нямаше в стаята.

„Че тук няма нищо!“ — каза Иван Анастасов.

Щом той произнесе това, двата електрода и катодът пламнаха със синкав пламък, повдигнаха се във въздуха и изгоряха без остатък. Цялото помещение се изпълни с големи черни сажди. Те не падаха, ами плуваха, спокойно из въздуха. Ние се дръпнахме назад и тогава видях как двете червени фуражки се повдигнаха от пода, преминаха плавно през черните сажди и излязоха от вратата. Вдигнаха се над къщата, почнаха да летят все по-бързо и по-бързо, като се гонеха и изпреварваха. Приличаха на две големи червени пеперуди, тъй съм виждал пролетно време, когато пеперудите се чифтосват, да се гонят, да си играят, да се втурват една към друга, като не спират да се издигат все по-високо и по-високо към синьото небе. Стояхме и гледахме смаяни как двете червени шапки, макар и безкрили, хвъркаха, играеха си и се смаяваха; станаха като врабчета, врабчетата се превърнаха в точици, точиците изчезнаха.

„Видя ли ги как подрипваха тия шапки? — попита ме Иван Анастасов по обратния път. — Подрипват и си танцуват, като че ли всичко е съвсем нормално, а пък то, ако го погледнеш, никак не е нормално: две шапки да подфъркат и да танцуват! Хайде де! Джаз!

Естрадна музика! Буржоазни отживелици!... Ще си танцуват те, две шапки ще танцуват из въздуха, а ти си блъскай тука главата! Хайде де, джаз!“

Той спря пред нас, за да слеза от колата, но преди още да отвори вратата, ни настигнаха черните сажди от работилницата. Изглежда, че през цялото време са летели подир нас, сега стигнаха колата, обгърнаха я от всички страни, спидометърът почна да се върти бързо и докато черният рояк прелети над улицата, автомобилът бе изминал вече дванадесет хиляди километра. „Боже! — извика Иван Анастасов. — Тези сажди ми състариха колата с дванадесет хиляди километра!“

Отворихме вратите, роякът беше отминал, огъваше се, тук и там някоя сажда поизоставаше, но бързо догонваше другите. Така се носи из въздуха пчелен рояк, поведен от своята царица. Над улицата се долавяше съвсем леко жужене и се чувствуваше някаква вибрация. Саждите се завъртяха покрай аптеката, минаха над чугунената скара на канала, четири или пет кръга направиха там, ускориха въртенето и почнаха да се повдигат нагоре с въртеливо движение. Подир малко към небето се издигаше една непрекъсната спирала и заедно с нейното отдалечаване избледняваха както жуженето, така и вибрацията. Иван Анастасов погледна пак спидометъра и извика: „Боже, още хиляда километра се извъртяха!“

Изнизих се на тротоара, а той форсира колата и сви в първата пряка към противопожарната охрана.

Вкъщи, едва бях затворил вратата, позвъни Фланеления чорап. Идваше да ме пита дали случайно неговата облигация от Държавния конверсионен заем серия К не е останала у нас, когато идва преди няколко дни, за да проверим дали е излязъл падежът. „Как ще остане? — попитах го аз на свой ред. — Нали преди малко я гледахме долу на двора, и оня с дърворезачката я гледа, от двете страни даже я гледа.“ „Знам, че беше така — рече Фланеления чорап, — но викам за всеки случай да попитам, то откъде да знае човек, може да е останала.“

Той си тръгна нагоре по стълбите, отгоре чух как бабичката говореше: „А, видя ли сега, дето ми носиш тенджерата, та я продаваш за старо желязо? Нека и на тебе сега ти продадат облигацията за стара хартия, та да видиш дали е добре да се продава на старо!“... „Да мълчиш!“ — чух гневния глас на Фланеления чорап и вратата се тръшна силно.

Синът ми ме чакаше, скрил едната си ръка зад гърба. „Татуняк — рече ми, — нали няма да ми се караш?“ „Какво има?“ — запитах и почнах да се събличам. „Ами аз задигнах този циркуляр от дърворезачката.“ „Как смееш?“ — погледнах детето и изглежда, че доста свирепо съм го погледнал, щото то се посви, но не отстъпи назад, а примига и ми показа циркуляра. „Ами знаеш ли — говореше детето и стискаше циркуляра, — че ония с дърворезачката ми свиха клещите с емблемата на кожения пъпеш.“ „Така ли — рекох си, — щом вие ми свивате клещите, аз пък ще ви свия циркуляра.“ „Кога успя да свършиш това?“ „Ами че когато вие гледахте антената на покрива, а другият точеше с пилата. Вдигнах капака на сандъка и го измъкнах.“ „Добре де, откъде ти дойде това на ума?“ „Ами че оня с каскета, като видя клещите, и очите му светнаха. Подсвирна на другия, другият дойде, погледна клещите, и на него очите му светнаха. Тогава си рекох, че и тия са от друга цивилизация, и им свих циркуляра. Па те били от същата цивилизация, щото и на циркуляра им има същия знак“ — каза детето и ми показа циркуляра.

Върху синкавата стомана бе отпечатана елипсовидна емблема, напомняща кожен пъпеш. Действително същата емблема имаше и върху клещите. И клещите, и циркулярът бяха от един и същи метал.

„Хайде — казах на детето, — и друг път да не правиш такива работи!“

То взе циркуляра, напъха се под леглото и го скри между някакви папки. Не знам защо, но децата най-много обичат да скриват всичко под леглото.

Съвсем ясно вече ми беше какви са били хората от дърворезачката. Едва дочаках сутринта с надеждата, че ще чуя отново пумтенето на мотора, виенето на циркуляр и ще зърна през прозореца каскета с наушниците и такето с дългата опашка, щръкнала нагоре като антена.

Те обаче не се появиха нито на следващия ден, нито на последващия. Няколко дни минаха, без да се случи каквото и да било. Реших тогава да замина за селцето, надявах се, че онези обезателно трябва да минат оттам, ако действително имат връзка с двете момчета с червените шапки, с кучето, с онзи от диспансера, а така също и с къртиците, излезли посред зима върху снега.

Към селцето ме отнасяше експресът „Магура“, навън през прозорците се виждаше да прехвърча лениво сняг, но се топеше бързо, тъй че само по валозите имаше бели ивици, понавети от вятъра. „Магура“ не е кой знае какъв влак, ако не се смята само гръмкото му наименование; винаги е натъпкан с народ, винаги мръсен, хлопа като каруца и скърца, та човек, щом попътува няколко часа с него, попива подобно на сюнгер всичките влакови миризми — въглища, пушек от тунелите, сажди, старо дърво, масло и какво ли не. Мъча се във влака да подредя отново всички факти, препрягам ги ту от едната, ту от другата страна на ярема, дано потегли товарът, а там, където не могат да теглят, сам се залавям да бутам; тъй каруцарят със слаби и мършави кончета напъва с рамо и лека-полека избутва каруцата с товара по пътя.

Ето какво горе-долу търкалях по въображаемия път:

Междувъздушна ескадрила от няколко летателни апарата стига до нашата земя. Звездолетите, разбира се, не се приземяват на едно и също място, но имат някакъв сборен пункт с определена дата и час. Срещайки много непредвидени препятствия, ескадрилата се разпръсва и първи в града попадат човекът със сиво лице от диспансера, кучето, както и двете момчета с якетата. Търсейки резервни части за летателния си апарат, те попадат в къщи, вземат необходимото от телевизора, разпитват за смъртта на брястовите дървета и си отиват. Кучето, направлявано от разстояние посредством неизвестна за нас апаратура, попада в района на селцето и извършва определени наблюдения. Момчетата отиват, за да го освободят от веригата на Сусо, представят се за ергени, но червените конци на зъбите ги издават и тогава на сцената излиза големият пръч, завързан за въжето от Софрона. Те не успяват да опитат нашите моми, но все пак групата е събрана, за да може да отлети, където е необходимо, задигайки и една свинска кожа по пътя си.

Междувременно вторият летателен апарат изтърсва двамата дърворезачи на земята. Представям си, че може би те са попаднали в софийските блата, крили са се известно време, проучвали са обстановката и са стигнали до решението да влязат в града заедно с една дърворезачка, преоблечени като дърворезачи. На никого не би хрумнало да поиска разрешително, паспорти или каквото и да било от двама човека, които по цял ден пицят с циркуляра и режат дърва от

мазетата. Дърворезачката им дава възможност да обходят целия град и да търсят следи от другия кораб. Очевидно е, че те са попаднали на някои съществени белези, щом като почнаха да стесняват обръча все в нашата махала. Възможно е и да са се свързали с някакъв неизвестен център, защото едва сега можех да отгатна какво представляваше дългата опашка на такето на ниския и какво представляваха полунаушниците на каскета на другия дърворезач. Това са били апарати за предаване и приемане на информация, затуй те никога не ги сваляха от главите си.

Втората поява на кучето върху дървените стърготини, историята с канала и чугунената решетка, повторната поява на къртиците, както и двамата студенти с червените студентски фуражки затвърди в мене убеждението, че първият летателен апарат с цялата група е отново в града и от своя страна търси следите на дърворезачите или ако се е разтурил, се мъчи пак да се събере, а така също да събере и загубения при приземяването и по времето на престоя инвентар. Имах предвид в случая клещите. Душевно разстроеният човек с бялата превръзка не излезе същият от миналата година, дето викаше на децата: „Кукуруигу!“ Проверих в диспансера, той е диспансеризиран там от двадесет години, имаше име и презиме, местожителство и дълга история на заболяването и протичането на болестта. Тъй че него го изключвам, той няма връзка със събитията, интересът му към дървените стърготини е случаен.

По-нататък...

Командирът на летателния апарат се устройва при моста „Чавдар“, започва да прави електрически глобуси, Иван Анастасов попада при него и тъй като глобусите му харесват, съоръжава с тях къщата си. Глобусите обаче са апарати за изследване и наблюдение на домашния бит на земните хора. Нищо не би шпионирало така добре човека в къщи, както електрическата лампа, увиснала от тавана. Човек непрекъснато е залят от нейната светлина, а когато е изгасена, тя продължава да работи и да предава информация. Занаятчията живее в своята работилница, изпълнява вероятно програмата си, почва да събира разпръснатите отново хора, свидетелство за което са двете червени шапки, след това извиква кучето при себе си и спуска кепенците. Предполагам, че преди това дърворезачите са получили указания по какъв начин да приберат клещите и те много сполучливо

разиграха цялата история със скъсването на трансмисията и точенето на циркуляра.

Не можех да си обясня обаче дали тези хора (нека ги наречем все пак хора) имаха силата да внушат на един град да почне да бележи по шиите на близните елипсовидни отпечатъци от зъби, тъй че дни наред всички ние да носим пъпешовидни белези, и да изпадне в доста странна небрежност. Не можех също тъй да си обясня и къде е пратена художествената телеграма, както и да намеря каквото и да било обяснение за чугунения крак от готварската печка, скрит в джоба на високия дърворезач. Постоянно подскачащите мамули във водния охладител не бяха кой знае каква загадка, вероятно това е основната храна на експедицията.

Надявам се, че колкото и силно да е развита цивилизацията им, тези хора все пак действуват по определени шаблони и тъкмо затуй се качих във влака, за да проверя появявали ли са се в селцето. Бях повече от сигурен, че няма начин да не минат оттам и да не се подадат на същата земна зараза, както бяха направили двете момчета миналата година, попадайки на моминска седянка. Макар и да бяха крайно предпазливи към земния микроб и зараза, забелязах, че не устояваха, имах възможност да видя това с очите си, когато дребният слезе с бюфетчийката в избата да сменят бурето с бира, а онзи отвън настръхна и едва не подскочи през тезгяха, когато отдолу се дочу ласкавият упрек на бюфетчийката: „У, да те убие господ!“ — а подир малко двамата се появиха с по един пресен белег на шиите.

Така криво-ляво препрягах фактите и побутвах каруцата със събитията към селцето.

Селцето беше ни зимно, ни пролетно, сняг имаше само по баирите и в сенчестите гънки на Бибино лице. Сусо откарваше намъшени крави на водопой. Щом ме видя, изостави кравите. „Здрасти — рече, — сега ли идваш?“ „Сега“ — казах му. „Да беше дошъл по-рано, кви работи щеше да видиш!“ — заклати глава Сусо.

Той остана при мене, запушихме, намъшеният добитък продължи лениво из пътя си, изглежда, не му се пиеше много вода, но трябваше да иде до реката и да се върне. Сусо ми разказа, че преди седмица време, а може би и повече от седмица, глиган слязъл в селцето. Всички, що имали пушки, гърмели в глигана и никой не го улучил. На следващия ден пак дошъл, пак гърмели и пак нищо. Той ми

разказваше за глигана, а през ума ми мина глиганът на Емилиян Станев, забелязал отдалече свинеубиеца. Може би това да е бил същият глиган, неуязвим за свинеубиеца, камо ли за прости селски сечива, дето са тъй много употребявани, че като гръмнеш, трябва със зъби да вадиш гилзата от тръбата, а новата гилза с чук да набиваш и не си никога сигурен дали щом теглиш спусъка, ще гръмне или ще се мине сума време в свистене и чак когато няма нищо пред тебе, пушката да те ритне внезапно и да рече: „Тум!“

„Толкова сте и ловци“ — казах на Сусо. „Не — поклати глава той, — тоя глиган, изглежда, че беше като онуй, ланското куче, дето го хващах с ключите и ми изчезна една нощ. Не знам какво беше точно, ама беше вампирска работа! Два дни обикаля насам и никой не можа да го удари. И кога глиганът си замина, мина се некое време, те ти ги идат двама с една дърворезачка, спазариха се да режат дърва по дворовете.“

Станах целият на слух.

„С каскет и с таке ли?“ — попитах Сусо, „С каскет и с таке — каза той. — Нищо друго не ядат, само варена царевица, варят си я в мотора. И пари не щат за дървата, ами за толкова дърва искат толкова и толкова мамули. У нас царевица колкото щеш. Рязаха що рязаха, стигнаха и у момата Софрона, знаеш я Софрона, нали, лани прогони два вампира с тоя пусти пръч, дето, като мине по улицата, всичко живо си запушва носа и киха по сума време... Ама я най-добре да отскочиме ние до Софрона, Софрона сама ще ти разкаже“...

Софрона изнасяше царевичак от кошарата, редеше го на сушина под сайванта; имаше струпани там и какалашки, трески, съчки за подклаждане на огъня. Софрона отри ръце в полата си и каза, че ония с дърворезачката дошли да й срежат дървата за една кофа мамули.

„Дойдоха — разказва Софрона, — те тука туриха машината, седнаха на процепа и взеха да ядат варена царевица. Ама не е сварена само на зърна и да са и измити люспите с пепел, ами направо, както е с мамулите, така я варят. Донесох им орехи, единият седна на сандъка на машината, извади от джоба си железен кучешки крак и почна да троши орехите (сетих се за крака от печката, лят от чугун, напомнящ нещо средно между лъвски и кучешки крак). Ние имаме хубави орехи, едри и меки, харесаха ги и изядоха комай всичките. После туриха нова царевица да варят в машината и нарязана дървата. Що не взема да им

изпукам и малко пуканки — рекох си и нароних царевица, стъкнах царевичак на двора, па нали имаме тенеке за пукане, взех тенекето и почнах да пукам пуканки. Ония дойдоха, гледат, цъкат с уста, не могат да се начудят. Питат ме какво е, па аз им викам: «Ми пуканки са това, не сте ли виждали?» «Не сме виждали — викат те, — по нас това го няма.» Тогава им обясних, че пуканките ги пукаме от бодлива царевица, показах им каква е царевицата, как я пукаме, като турим отгоре върху тенекето метла, и те много се чудиха. Смяха се, ядоха, смяха се, ядоха, по цели шепи гребат от тенекето и ядат. После и по един джоб напълниха, да си имат.“

„Ами като се смееха, да сте забелязали нещо? — попитах Софрона. — Да са имали било червен конец върху някой зъб или някакъв друг белег в устата?“

„Нищо не забелязах — рече Софрона. — Само забелязах, че са глупави, щом не знаят как се правят пуканки от бодлива царевица и щом за една крина мамули ми нарязаха всичките дърва. Тия дърва цяла зима щях да ги бия с брадвата. И като свършиха — продължи Софрона, — айде, застыгаха се да вървят у Сусо и там да режат дърва.“ „Така беше — намеси се Сусо, — аз бях до оградата и им рекох: «Айде, ще режем ли?» — а те казаха: «Сега!»

«И като застыгаха машината — почна да разказва Сусо, — единият от тях подсвирна. Другият се обърна, двамата се изправиха и погледнаха към улицата. Изведнъж се изплашиха. Погледнах и аз, на улицата стои пръчът, само че гърбом, друго нищо не се виждаше. Ония веднага се разтичаха, заопъваха каиши, обърнаха процепа, та стана като кормило, туриха отпреде на мотора две автомобилни чистачки и чистачките веднага почнаха да се движат насам-натам, както се движат на автомобилите, кога вали дъжд. Отзаде пък взеха, та туриха една облигация от Държавния заем, тоя, дето беше по-якият, извади кучешкия крак от джоба си, стисна го здравата и рече на другия: „Хайде!“ Другият се връцна, та седна на сандъка на машината, хвана процепа, а оня с кучешкия крак изфорсира мотора и също се вейна на сандъка. Чистачките се замятаха наляво и надясно, циркулярът писна с все сили, най-отзаде облигацията се развя от въздушната струя и нали вдигнаха голяма гюрултия с мотора и с циркуляра, пръчът чу това, обърна се и се загледа в тях. Само за момент ги погледна и като се втурна онова животно напред, с наведени рога, а тия не знам как се

повдигнаха заедно с машината, тръгнаха срещу пръча, но преди да се сблъскат, дърворезачката подхвъркна като аероплан не, ами като хеликоптер подхвъркна и пръчът остана под нея. Ние долу си глътнахме езиците, а ония с дърворезачката се повдигат все нанагоре и нанагоре, изравниха се с покривите на къщите, направиха завой, минаха край моята къща, на стряхата имам десетина весла с кукуруз за семе, единият се пресегна, та откачи едно весло и после се вдигнаха още нагоре. Дърворезачката ручи като аероплан, циркулярът пици, чистачките се мятат отпреде, все едно че чистят стъкло от дъжд, а най-отзаде се вее облигацията като кормилно весло. Изглежда, че с облигацията ония си управляваха машината дали да върви направо, или да вземе завой. Два кръга така направиха над селото, после един кръг над Бибино лице и отлетяха вдън небесата. Ние стоим долу, примигаме, пръчът, и той стои, също примигва.»

«Така беше — рече Софрона. — По едно време аз се прекръстих, викам си, че като се прекръстя, ония ще паднат на земята, ама не паднаха. Изглежда, че са от тия, дето лани идваха, само че не знам защо нямаха червен конец на зъба.»

А Сусо рече: «Ония сигур са им казали». Те може да са от друг свят, ама се виждат, както и ние с тебе се виждаме, и си казват едно-друго. Мислиш ли ти, че са от друг свят, а?» — попита ме Сусо.

„Може би са от друг свят“ — казах на Сусо, а той рече: „Ако са от друг свят, за какво ще са им необходими две автомобилни чистачки, една облигация от Държавния конверсионен заем и весло царевица, оставена за семе? Башка пък железния кучешки крак?“

„Добре де, какво друго да вземат?“ — попитах Сусо. „Какво ли? — почеса се той по врата. — То като погледнеш, каквото и друго да вземат, все същото е! Американците, като ходиха на луната, какво взеха, една торба камъни взеха, и айде назад. Тия барем и автомобилни чистачки взеха, и кучешки крак, и една облигация, а и едно весло кукуруз за семе. Сега ме е яд обаче, че не ме питаха, кога задигаха кукуруза, щех да им дам от бялата царевица, с кръгло зърно. Те в суматохата задигнаха от жълтата царевица, конски зъб дето й викаме, та не знам какво семе ще излезе от нея.“

„Ако е добра царевицата, ще излезе — казах на Сусо. — Макар че не ги знам какви са им на тях условията там и дали ще се сетят, че царевицата може да се засади. Софрона разправя, че били малко

възглупави; и сигурно е така, щом един пръч може да ги изплаши. Дето вика Емилиян Станев: «Кое то не се е пърчило, не ще се кози!» Та затуй не знам дали само с чистачките, с кучешкия крак, с кукуруза и облигацията ще успеят да присадят нашата цивилизация на тяхната дива цивилизация.“

„Ами че какво друго да вземат за присадка на своята цивилизация? — рече Сусо. — Крава да вземат със себе си, тя ще им изяде кукуруза из пътя, та така май че е най-добре. Най-добре е, най-добре е!“ — заклати глава той. „Йес!“ — извика внезапно Сусо и се спусна да гони кравите, щото те не бяха стигнали до реката, ами бяха кривнали встрани и разбутваха с рога и муцуна чужда купа сено.

Гледам подтичващия по улицата Сусо как подвиква: „Йес! Йес!“, гледам застаналата в двора Софрона, спокойна и приветлива, къщите как бълват весело дим от комините, въображението ми рисува летящата дърворезачка в небето и си мисля: „Какво прекрасно нещо е дърворезачката!“

Издание:

Йордан Радичков. Верблюд

Разкази и новели

Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1984

Библиотека „Галактика“, №55

Редакционна колегия: Любен Дилов, Светозар Златаров, Елка Константинова,

Агоп Мелконян, Димитър Пеев, Огнян Сапарев, Светослав Славчев

Редактор: Панко Анчев

Оформление: Богдан Мавродинов, Жеко Алексиев

Рисунка на корицата: Текла Алексиева

Художествен редактор: Иван Кенаров

Технически редактор: Пламен Антонов

Коректор: Ани Иванова

Българска, I издание

Дадена за набор на 29.II.1984 г. Подписана за печат на 4.VII.1984

г.

Излязла от печат месец юли 1984 г. Формат 32/70×100 Изд. №1753 Цена 1,50 лв.

Страници: 304. ЕКП 95362 21331 5605–67–84

08 Книгоиздателство „Георги Бакалов“ — Варна

Държавна печатница „Балкан“ — София

Б–31

® Йордан Радичков, 1984

© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно оформление, 1979

© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1984

c/o Jusautor, Sofia

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.